cupore

Julkaisuja
19|2010

Pasi Saukkonen

Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka

Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä

KULTTUURIPOLIITTISEN TUTKIMUKSEN EDISTÄMISSÄÄTIÖ

Pasi Saukkonen

Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka

Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö
Cupore 2010

Cuporen julkaisuja 19

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö

Tätä julkaisua myy ja välittää:
Yliopistopainon kirjamyynti
http://kirjakauppa.yliopistopaino.fi/
books@yliopistopaino.fi
PL 4 (Vuorikatu 3 A)
00014 HELSINGIN YLIOPISTO
Puhelin (09) 7010 2363 tai 7010 2366
Fax (09) 7010 2374

© Kirjoittajat ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore

ISBN 978-952-5573-29-9
ISSN 1795-1739

Yliopistopaino
Helsinki 2010

ESIPUHE

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cuporen tutkimushanke *Kulttuuripolitiikka ja kulttuurinen monimuotoisuus pääkaupunkiseudulla* aloitettiin vuonna 2006. Hankkeen tarkoituksena oli vastata kahteen kysymykseen: Miten maahanmuutto ja sen tuottama monikulttuurisuus näkyvät taiteen ja kulttuurin kentällä ja kuinka kulttuuripolitiikka vastaa monimuotoistumisen tuottamiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin? Ajatuksena oli, että tutkimustulosten avulla voidaan varautua odotettavissa olevaan kehitykseen, osoittaa politiikkatoimien katvealueita sekä esittää esimerkkejä hyvistä käytännöistä.

Hanke alkoi yhteistoiminnassa Helsingin kaupungin tietokeskuksen kanssa, josta siihen osallistui tutkija Tuula Joronen. Hankkeen alkuvaiheessa tuotettiin kaksi verkkojulkaisua ja keväällä 2007 järjestettiin myös *Cable Factory Talks II* -keskustelutilaisuus otsikolla *Kulttuuripolitiikka ja monikulttuurisuus: haasteita ja mahdollisuuksia*. *Ourvision*-laulukilpailua vuonna 2007 tutkittiin niin ikään yhteistyössä Helsingin kaupungin tietokeskuksen kanssa. Pasi Saukkonen ja Miikka Pyykkönen kirjoittivat puolestaan *International Journal of Cultural Policy* -lehteen artikkelin kulttuuripolitiikasta ja kulttuurisesta monimuotoisuudesta Suomessa.

Näitä osatutkimuksia ja julkaisuja hyödynnetään tässä teoksessa, joka toimii tutkimushankkeen loppujulkaisuna. Teoksen on suurimmaksi osaksi kirjoittanut Cuporen erikoistutkija Pasi Saukkonen. Siihen on kuitenkin kirjoittanut artikkelin etnisestä ja kulttuurisesta monimuotoisuudesta pääkaupunkiseudun kulttuurijournalismissa Camilla Haavisto (luku 5.3). Lisäksi kahden luvun kirjoittamiseen ovat Saukkosen lisäksi osallistuneet Minna Ruusuvirta (luku 5.2) ja Jyrki Hirvensalo (luku 6.5.4).

Teoksen käsikirjoituksen osia ovat lukeneet Umayya Abu-Hanna, Paula Karhunen, Olli Löytty, Johanna Maula ja Ritva Siikala. Tutkimuksen eri vaiheissa tekijät ovat saaneet korvaamatonta tietoapua ennen muuta opetusministeriöstä, Taiteen keskustoimikunnasta sekä Espoon, Helsingin ja Vantaan kaupungeilta. Heille kaikille Cupore haluaa lausua lämpimät kiitokset. Jäljelle jääneistä puutteista ja virheistä vastaavat tekijät.

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiön puolesta

Ritva Mitchell
Tutkimusjohtaja

SISÄLTÖ

1 Johdanto 7

2 Muuttoliike, vähemmistöt ja monikulttuurisuus 15

2.1 Muuttoliike Eurooppaan ja Suomeen 15

2.2 Suomalaisen yhteiskunnan etniset ja kulttuuriset rakenteet 19

2.2.1 Historiallinen monimuotoisuus 19

2.2.2 Uusi monimuotoisuus 20

2.3 Valtio ja vähemmistöt 25

2.4 Eurooppalaista vähemmistö- ja integraatiopolitiikkaa 28

2.4.1 Sulauttamisesta erilaisuuden hyväksymiseen 28

2.4.2 Kansallisia toimintamalleja 29

2.5 Suomen vähemmistö- ja kotouttamispolitiikka 33

2.5.1 Vähemmistöpolitiikka 33

2.5.2 Kotouttamispolitiikka 34

3 Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka 39

3.1 Kotouttamisen integrointi kulttuuripolitiikkaan 39

3.1.1 Toiminnan perusteluja 40

3.1.2 Toiminnan esteitä ja pidäkkeitä 43

3.1.3 Eurooppalaisia lähestymistapoja 45

3.2 Kulttuuripolitiikan ja kotouttamisen kohtaamispinnat 52

4 Kulttuuripolitiikka ja kotouttaminen Suomessa 55

4.1 Johdanto 55

4.2 Kansallinen kulttuuripolitiikka ja kotouttaminen 55

4.2.1 Analyyseja 1990-luvun kehityksestä 55

4.2.2 2000-luvun alun kehitys 58

4.2.3 Saavutettavuus- ja luovuusstrategiat 66

4.2.4 Taidetoimikuntalaitos ja kulttuuripolitiikan politiikka-alueet 70

4.2.5 Viimeaikainen kehitys kansallisessa kulttuuripolitiikassa 75

4.3 Kotouttaminen ja kulttuuri pääkaupunkiseudulla.....82
4.3.1 Taide ja kulttuuri ensimmäisissä kotouttamisohjelmissa.....82
4.3.2 Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus kulttuuristrategioissa 86
4.3.3 Taide, kulttuuri ja kotouttamispolitiikka vuonna 2009.....90
4.4 Yhteenveto 97
4.4.1 Kansallinen kulttuuripolitiikka 97
4.4.2 Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka paikallistasolla.....103

5 Maahanmuutto ja monikulttuurisuus taiteessa ja kulttuurissa vuonna 2007 107
5.1 Johdanto 107
5.2 Pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitokset, maahanmuutto ja monikulttuurisuus
Pasi Saukkonen ja Minna Ruusuvirta.....108
5.2.1 Johdanto.....108
5.2.2 Maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioiminen.....108
5.2.3 Strategia, suunnittelu ja tarjonta.....110
5.2.4 Henkilöstöpolitiikka.....115
5.2.5 Tiedotus ja markkinointi sekä toiminnan seuranta.....118
5.2.6 Vertailua ruotsalaisiin tuloksiin.....120
5.2.7 Kyselyn tulokset ja kotouttaminen.....123
5.2.8 Taide- ja kulttuuritarjonta keväällä 2007.....127
5.3 Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus kulttuurijournalismissa
Camilla Haavisto **.....135**
5.3.1 Johdanto.....135
5.3.2 Mitä, missä, kuka? 137
5.3.3 Maahanmuuttajat maastamuuttajina 141
5.3.4 Abidin edustaa 143
5.3.5 Erilaisuus riesana vai resurssina? 147
5.3.6 Maahanmuuttaja vai siirtolainen?.....150
5.3.7 Identiteettityöstäjä ja kosmopoliitti.....152
5.3.8 Päätelmät.....153
5.4 Yhteenveto.....155

6 Maahanmuuttajat suomalaisessa taide- ja kulttuurielämässä 158
6.1 Johdanto 158
6.2 Maahanmuuttajat taide- ja kulttuuripalvelujen käyttäjinä 159
6.2.1 Maahanmuuttajat ja vapaa-ajan palvelut 159
6.2.2 Kulttuuripalvelut ja eri väestöryhmät 161
6.3 Maahanmuuttajat taiteilijoina ja kulttuurialan ammattilaisina 165
6.3.1 Historiaa ja yleistietoja 165
6.3.2 Maahanmuuttajat ja kuvataide 169
6.3.3 Maahanmuuttajat ja musiikki 172
6.3.4 Maahanmuuttajat ja kirjallisuus 176
6.4 Kielen ja kulttuurin säilyttäminen 179
6.4.1 Maahanmuuttajien yhdistystoiminta 179
6.4.2 Valtion avustus monikulttuurisuuden tukemiseen 184
6.5 Esimerkkejä toiminnasta 187
6.5.1 Kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa 188
6.5.2 Monikulttuurisen taidetyön keskus Kassandra 195
6.5.3 Ourvision Singing Contest 200
6.5.4 Apurahat monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin Pasi Saukkonen ja Jyrki Hirvensalo 206
6.6 Yhteenveto 214

7 Päätelmät 218
7.1 Kotouttaminen kulttuuripolitiikassa 219
7.2 Kotoutuminen taiteen ja kulttuurin kentällä 223
7.3 Arvioita menneestä, odotuksia tulevaisuudesta 227

Lähteet 230
Lainsäädäntö 230
Kulttuuripoliittiset ja kotouttamispoliittiset asiakirjat 230
Tilastolähteet 236
Kirjallisuus 236

Liite 1 248

1 JOHDANTO

Tämän tutkimuksen aiheena on kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Vuonna 1999 säädetyssä laissa maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (1999/493) kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Kotouttamisella tarkoitetaan puolestaan viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä, voimavaroja ja palveluja sekä maahanmuuttajien tarpeiden huomioon ottamista muita yhteiskunnan palveluja ja toimenpiteitä suunniteltaessa ja järjestettäessä.

Tämä periaatteellinen linjaus on hyvä lähtökohta tutkimuksen kohteen ja näkökulman määrittämiselle. Kansainvälisessä keskustelussa kotoutumisesta ja kotouttamisesta käytettävä termi on yleensä integraatio. Integraatiolle on useita erilaisia määritelmiä, mutta useimmissa niistä ilmenevät samat asiat kuin mitä suomalaisessa kotouttamislainsäädännössäkin sanotaan: yhteiskunnan uudet jäsenet löytävät paikkansa uudessa asuinmaassaan ja he säilyttävät samalla omaa kieltään, kulttuuriaan ja identiteettiään.

Integraatio nähdään siten vaihtoehtona muille maahanmuuttajapoliittisille strategioille, kuten assimilaatiolle tai segregaatiolle. Assimilaatiossa eli sulautumisessa maahanmuuttajan oletetaan luopuvan alkuperäisestä etnisestä tai kulttuurisesta identiteetistään tai ainakin rajaavan sen mukaisen elämän ja toiminnan yksityiseen sfääriin. Segregaatiossa eli eriytymisessä yhteiskunta puolestaan jakautuu etnisen ja/tai kulttuurisen tai kansallisen taustan ja identiteetin mukaisiin ryhmiin ja yhteisöihin, joiden väliset kontaktit ovat vähäisiä tai olemattomia. (Ks. tarkemmin Saukkonen 2007a, 208–213; maahanmuuttajien näkökulmasta esim. Liebkind ym. 2004, 39–102.)

Lisäksi alan kirjallisuudessa korostetaan, että integraatio eli kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi. Maahanmuuton myötä myös vastaanottava maa ja yhteiskunta muuttuvat. Niin sanotun kantaväestön ja historiallisten vähemmistöjen haasteena on kotoutua uusiin olosuhteisiin, joita määrittää totuttua kenties merkittävästi monimuotoisempi sosiaalinen todellisuus. Kotouttamiseen kuuluvat siis myös ne toimenpiteet, joilla viranomaiset ja muut julkisen vallan käyttäjät edistävät ja tukevat yhteiskunnan kokonaisuutena ja esimerkiksi sen palvelujärjestelmien integroitumista muuttuviin etnisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin.

Nämä integraation ulottuvuudet näkyvät myös suomalaisissa käsityksissä kotouttamisesta. Valtioneuvoston eduskunnalle antamassa selonteossa kotouttamislain toimeenpanosta todetaan seuraavasti:

> *Suomen kielessä kotoutuminen on uudissana, jolla on haluttu korvata vierasperäinen sana "integraatio". Kotouttamislaissa "integraatio" on suomennettu kotoutumiseksi ja integroitumisen edistäminen kotouttamiseksi. Kotoutuminen on myös vuorovaikutusta, sitä kuinka maahan muualta muuttanut henkilö pystyy käyttämään hyväksi yhteiskunnan luomia mahdollisuuksia. Tämä edellyttää pyrkimistä syrjimättömään ja yhdenvertaiseen yhteiskuntaan. Lisäksi se edellyttää muutoksia palvelujärjestelmässä, samoin kuin ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa arjen tilanteissa, kuten työelämässä, kouluissa, päiväkodeissa, asuinalueilla. Puhumme kaksisuuntaisesta kotoutumisesta, sekä maahanmuuttajan että yhteiskunnan mukautumisesta uuteen tilanteeseen. (Valtioneuvosto 2008, 15.)*

Integraatiosta tai kotoutumisesta puhuttaessa yhteiskunta näyttäytyy usein yhtenä erittelemättömänä kokonaisuutena. Käytännössä yhteiskunta jakautuu kuitenkin eri sektoreihin ja elämänalueisiin, eikä menestys tai menestymättömyys yhdellä alueella välttämättä tarkoita vastaavia tuloksia toisella alueella. Työelämän kautta hyvin yhteiskuntaan kiinnittyneet saattavat olla poliittisesti hyvin passiivisia ja viettää vapaa-aikaansa pelkästään omaan viiteryhmään kuuluvien ihmisten parissa. Toisaalta vähemmistöön kuuluvan ihmisen laajat sosiaaliset verkostot kantaväestöön kuuluvien kanssa ja kulttuurinen samankaltaisuus eivät välttämättä takaa menestymistä työmarkkinoilla, jos hänen ammattiosaamiselleen ei ole kysyntää tai jos häntä syrjitään työhönottotilanteessa.

Tässä teoksessa kiinnostuksen kohteena on siis maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä kotoutuminen yhteiskunnan kulttuuriseen järjestelmään, jota tässä yhteydessä kutsutaan pääsääntöisesti taiteen ja kulttuurin kentäksi (vrt. Heiskanen, Kangas ja Mitchell 2002). Kulttuurinen järjestelmä voidaan hahmottaa eri tavoin riippuen siitä, miten kulttuuri määritellään. Julkisessa keskustelussa kulttuuri ymmärretään usein laajan määritelmän mukaisesti, jolloin kulttuurilla tarkoitetaan suurin piirtein samaa asiaa kuin elämäntavalla. Tällöin maahanmuuttajien kulttuurisella integroitumisella tarkoitetaan heidän arvojensa, normiensa ja tapojensa yhtäläisyyttä kantaväestön kanssa sekä näihin kulttuurisiin piirteisiin ja ominaisuuksiin nivoutuvaa yksilöllistä kulttuuri-identiteettiä, samastumista niin sanottuun valtakulttuuriin.

Tässä tutkimuksessa kulttuuri halutaan kuitenkin kohteen rajauksen vuoksi ymmärtää suppeammin. Koska kohteena on kotouttaminen ja suomalainen kulttuuripolitiikka, kulttuuri kannattaa rajata samalla tavalla kuin se määritellään kansallisessa ja paikallisessa kulttuuripolitiikassa. Kulttuuria on siis etenkin se, mikä kuuluu kansallisella tasolla valtion kulttuurihallinnon ja paikallisella tasolla kuntien kulttuuritoimen vastuualueeseen (ks. kulttuurin

erilaisista määritelmistä ja rajauksista kulttuuripolitiikassa Heiskanen 2002; Häyrynen 2006; Pirnes 2008).

Suomessa opetusministeriöllä on päävastuu kulttuuripolitiikan toteuttamisesta. Suomalaisen kulttuuripolitiikan ytimessä on perinteisesti ollut taiteellinen luovuus ja taiteellinen työ sekä kulttuuriperintö ja kulttuuriympäristöt. Myöhemmin siihen on nivoutunut myös kulttuurista tuotantoa ja viestintää ja tietoyhteiskuntaa sekä kulttuurin taloutta, kulttuuriyrittäjyyttä ja kulttuurivientiä. (Opetusministeriö 2009d, 11.) Vaikka kulttuurin käsitettä on suomalaisessa kulttuuripolitiikassa pyritty toisen maailmansodan jälkeen laajentamaan, taidepolitiikka on kuitenkin säilynyt sen kiistattomana ytimenä esimerkiksi kulttuuripolitiikan lainsäädännössä sekä toimialan rahoitus- ja ohjausjärjestelmissä (Pirnes 2008).

Tarkastelun keskiössä on tällöin nimenomaan kulttuuri taiteena sekä taiteellista toimintaa tuottavat ja välittävät taide- ja kulttuurilaitokset kuten kirjastot, museot, teatterit ja orkesterit ja niiden toiminta. Erityisesti paikallisen kulttuuripolitiikan kautta kuvaan tulevat myös erilaiset kulttuuritalot ja kulttuurikeskukset sekä taide- ja kulttuuritapahtumat, -tilaisuudet ja -festivaalit. Sekä kansallisella että paikallisella tasolla kulttuuripolitiikkaan kuuluu myös yleis-, toiminta- ja projektiavustusten jakaminen erilaisille taide- ja kulttuurialan toimijoille kuten kolmanteen sektoriin kuuluville säätiöille ja yhdistyksille sekä yksittäisille taiteilijoille ja ryhmille.

Julkinen sektori tuottaa tai muuten järjestää Suomessa huomattavan määrän taide- ja kulttuuripalveluja, ja kotouttamisen ja kulttuuripolitiikan kannalta olennaista on tarkastella nimenomaan tätä julkisesti tuotettua tai tuettua kulttuuritoimintaa. Samalla on kuitenkin hyvä pitää mielessä, että suomalainen taide- ja kulttuurielämä on huomattavasti suurempi kokonaisuus kuin julkisen kulttuuripolitiikan kattama alue. Lisäksi tarkastelun reuna-alueelle jäävät tässä teoksessa sellaiset osittain kulttuuripolitiikan kenttään kuuluvat, mutta osittain myös muille sektoreille sijoittuvat toiminta-alueet, kuten taiteen ja kulttuurin oppilaitokset, taidekasvatus ja -opetus, nuorisokulttuuri sekä sosiokulttuurinen toiminta.

Kun kulttuuripolitiikan yhteydessä puhutaan kotouttamisesta, on myös syytä huomioida se, ettei suomalainen kotouttamislainsäädäntö suoranaisesti velvoita sen kummemmin kansallista kuin paikallistakaan kulttuuripolitiikkaa. Taiteen ja kulttuurin ilmenemisalueet ja instituutiot eivät myöskään ole valtiovallan näkökulmasta olleet maahanmuuttajien kotoutumisen keskeisiä alueita, vaan huomio on kiinnitetty ennen muuta yhteiskunnan uusien jäsenten sijoittumiseen työmarkkinoilla sekä koulutus- ja asuntopoliittisiin kysymyksiin.

Kotouttamislainsäädännön välillinen ohjausvaikutus kulttuuripolitiikkaan on kuitenkin ilmeinen. Se näkyy monin tavoin esimerkiksi viime vuosien kan-

sallisen kulttuuripolitiikan tavoitteenasetteluissa ja toimenpiteissä, joiden pyrkimyksenä on ollut sekä parantaa maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmien jäsenten edellytyksiä toimia suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä niin tekijänä kuin kokijanakin että lisätä heidän mahdollisuuksiaan ylläpitää kieltään ja kulttuuriaan Suomessa.

Kotouttamislainsäädäntö velvoittaa kunnat myös laatimaan omat kotouttamisohjelmansa, ja ainakin suurimmissa kaupungeissa kulttuuritoimintaa ja kulttuuripolitiikkaa on sisällytetty ohjelmiin laajemmassa tai suppeammassa muodossa. Sekä kansallisia kulttuuripoliittisia linjauksia että pääkaupunkiseudun kotouttamisohjelmia tarkastellaan lähemmin luvussa 4. Edellä mainitussa valtioneuvoston selonteossa kotouttamislain toimeenpanosta todetaan myös se, että liikunta-, kulttuuri- ja vapaa-ajan järjestöiltä odotetaan maahanmuuttajaväestön rohkaisemista mukaan toimintoihin. (Valtioneuvosto 2008, 16.)

Lisäksi suomalainen taide- ja kulttuurielämä ja kulttuuripolitiikka liittyvät monin tavoin suoraan maahanmuuttajien kotoutumiseen. Taide- ja kulttuurisektori on ensinnäkin muiden sektoreiden tavoin osa suomalaista yhteiskuntaa. Osallistuminen tämän kentän toimintaan voi olla laajempaa tai suppeampaa sekä sujuvampaa tai kitkaisempaa. Integroituminen suomalaiselle taiteen ja kulttuurin kentälle vaikuttaa siten maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä "kokonaiskotoutumisen" asteeseen.

Monille yhteiskunnan uusille jäsenille taide- tai kulttuuritoiminta voi olla myös ammatti ja elinkeino. Siten kotoutumistavoitteen mukainen osallistuminen suomalaiseen työelämään voi toteutua tai jäädä toteutumatta myös tällä alueella. Lisäksi suomalaisen kotouttamispolitiikan toinen osa eli maahanmuuttajan oman kielen ja kulttuurin säilyttäminen kytkeytyy vahvasti taiteeseen, kulttuuriin ja kulttuuripolitiikkaan. Kieltä ja kulttuurisia perinteitä ylläpidetään merkittäviltä osin nimenomaan taiteessa ja kulttuurisessa ilmaisussa kuten kirjallisuudessa, näyttämötaiteessa ja musiikin sanoituksessa. Muutenkin ryhmän tai yhteisön kulttuuri-identiteetti saa usein näkyvimmän ja vakiintuneimman muotonsa erilaisissa taiteellisissa ilmaisuissa ja taiteellisessa toiminnassa. On myös usein todettu, että taiteen ja kulttuurin avulla on mahdollista edesauttaa yksilöiden yleistä kotoutumista yhteiskuntaan sekä ehkäistä ja korjata syrjäytymisen aiheuttamia henkisiä tai sosiaalisia ongelmia.

Suomalaisen kotouttamispolitiikan käytännön toimenpiteet kohdistuvat ainoastaan osaan maahanmuuttajista. Tässä yhteydessä kotouttamisen kohteeksi ja kotoutumisen subjekteiksi kannattaa kuitenkin ymmärtää kaikki Suomeen muuttaneet ihmiset. Yleisessä kotouttamiskeskustelussa asia myös yleensä ymmärretään näin. Lisäksi muuttoliikkeen pitkän keston, usein ylisukupolviset vaikutukset on syytä ottaa huomioon. Ainakin osa maahan muuttaneista ja heidän jälkeläisistään säilyttää etnisen ja/tai kulttuurisen iden-

titeettinsä tavalla, joka synnyttää yhteiskuntaan uusia väestöryhmiä. Tässä mielessä kotoutuminen koskee myös muuttoliikkeen niin sanottuja toista ja kolmattakin sukupolvea, maahanmuuttajien lapsia ja lapsenlapsia. Kotoutujista pyritään siten tässä tutkimuksessa käyttämään sellaisia ilmaisuja kuin maahanmuuttajat ja heidän jälkeläisensä tai uusien etnisten tai kulttuuristen ryhmien jäsenet. Tekstin sujuvuuden vuoksi joudutaan kuitenkin toisinaan puhumaan vain maahanmuuttajista. Kotoutujien kategorian vastapoolista käytetään puolestaan pääsääntöisesti ilmaisua kantaväestö, jonka tarkka määritteleminen on myös vaikeata. (Vrt. esim. Lepola 2000; Martikainen 2006; Siikala 2002.)

Edellä mainittuja asioita tarkastellaan lähemmin tutkimuksen seuraavissa luvuissa. Johdannon tarjoamaa taustaa vasten voidaan nyt määritellä tarkemmin tämän tutkimuksen kohde. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella kotouttamisen ja kotoutumisen sekä taiteen, kulttuurin ja kulttuuripolitiikan kohtaamispintoja. Tavoitteena on saavuttaa kokonaiskuva tilanteesta Suomessa 2000-luvun alussa ja tehdä päätelmiä siitä, mihin nykyiset periaatteet ja käytännöt ovat mahdollisesti johtamassa pidemmällä aikavälillä ottaen huomioon sekä maahanmuuttajien ja uusien vähemmistöryhmien jäsenten integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan että suomalaisen yhteiskunnan sopeutuminen muuttuviin olosuhteisiin. Tutkimus kohdistuu sekä kansallisen tason kulttuuripolitiikkaan että paikalliselle tasolle. Paikallisen tason analyysin kohteena on pääkaupunkiseutu eli käytännössä Espoon, Helsingin ja Vantaan kaupungit. Yleisellä tasolla tutkimuksen kysymykset voidaan muotoilla seuraavasti:

1. Miten kansallinen ja paikallinen kulttuuripolitiikka vastaavat Suomessa maahanmuuton ja yhteiskunnan monimuotoistumisen haasteisiin?
2. Miten maahanmuutto ja yhteiskunnan monimuotoistuminen näkyvät suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä?

Tutkimuksen rakenne on seuraava. Luvussa 2 tarkastellaan maahanmuuton ja monikulttuurisuuden keskeisiä käsitteitä ja ilmenemismuotoja sekä suomalaisen yhteiskunnan etnisiä ja kulttuurisia rakenteita historiallisessa perspektiivissä. Samassa luvussa analysoidaan myös eurooppalaisen vähemmistö- ja integraatiopolitiikan suuria linjoja ja paikallistetaan suomalaista maahanmuutto-, kotouttamis- ja vähemmistöpolitiikkaa suhteessa niihin. Luvussa 3 rakennetaan kotouttamisen ja kulttuuripolitiikan yleinen viitekehys tarkastelemalla eri tavoin taiteen, kulttuurin ja kulttuuripolitiikan sekä kotoutumisen ja kotouttamisen kiinnekohtia ja kosketuspintoja. Luvussa tarkastellaan myös kulttuuripoliittisia pyrkimyksiä maahanmuuttajien integ-

roitumisen edistämiseksi ja monikulttuurisuuden haltuun ottamiseksi eräissä Euroopan maissa. Empiirisen aineiston analyysia ohjaavat tarkemmat tutkimuskysymykset esitellään luvun päätteeksi.

Tutkimuksen varsinainen analyysi sisältyy lukuihin neljä, viisi ja kuusi. Luvussa 4 tarkastellaan suomalaista kulttuuripolitiikkaa ja sen suhdetta maahanmuuttajiin ja uusien vähemmistöryhmien muodostumiseen kansallisella tasolla sekä pääkaupunkiseudun kunnissa. Analyysin perustana on suomalainen lainsäädäntö, jota vasten tarkastellaan kansallisen ja paikallisen tason aiheen kannalta olennaisia periaatteita, linjauksia ja ohjelmia. Kansallisen tason analyysi kohdistetaan opetusministeriön ja Taiteen keskustoimikunnan toimintaan ja dokumentteihin, paikallisen tason analyysi puolestaan pääkaupunkiseudun kaupunkien kotouttamisohjelmiin ja kulttuuripoliittisiin ohjelmiin sekä tarpeen mukaan muihin lähteisiin.

Luvuissa viisi ja kuusi haetaan vastausta kysymykseen, millä lailla tähänastinen maahanmuutto sekä sen seurauksena syntynyt monikulttuurisuus näkyvät suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä. Viidennessä luvussa tarkastelun kohteena ovat pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritoimijat sekä suomalainen kulttuurijournalismi. Asiaa tarkastellaan ensiksi sellaisen kyselyaineiston pohjalta, jossa selvitettiin maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioimista ja esiintymistä pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitoksissa ja kulttuurihallinnossa vuonna 2007. Kyselytutkimuksen tulokset kytketään pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritarjonnasta niin ikään vuonna 2007 kertovan aineiston analyysiin.[1] Oman erillisanalyysinsä muodostaa Camilla Haaviston tekemä tutkimus etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden ilmenemisestä Helsingin Sanomien ja Hufvudstadsbladetin kulttuurisivuilla vuoden 2007 alkupuoliskolla.

Kuudennessa luvussa selvitetään, millä lailla maahanmuuttajat ja uusien vähemmistöryhmien jäsenet näkyvät suomalaisessa taide- ja kulttuurielämässä. Luku jakautuu neljään osaan, joista ensimmäisessä luodaan kuvaa maahanmuuttajista suomalaisten ja erityisesti pääkaupunkiseudun kulttuuripalveluiden käyttäjinä. Tämän jälkeen tarkastellaan maahanmuuttajia ja uusien vähemmistöryhmien jäseniä taiteen ammattilaisina suomalaisessa taide- ja kulttuurielämässä. Suomalaisen kotouttamispolitiikan ulottuvuuksia seuraten luvussa pohditaan myös maahanmuuttajien edellytyksiä oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttämiseen taide- ja kulttuuritoiminnan kautta. Päätteeksi esitellään eräitä konkreettisia esimerkkejä maahanmuuttajien kotoutumista

1 Näitä selvityksiä koskevan osuuden on teokseen kirjoittanut Pasi Saukkonen yhdessä Minna Ruusuvirran kanssa.

taiteen ja kulttuurin kentällä edistävistä toimenpiteistä ja muusta aiheeseen liittyvästä toiminnasta.[2]

Jokaisen analyysiluvun päätteeksi on yhteenveto, johon kootaan tutkimuksen tavoitteiden kannalta keskeisimmät tulokset. Luvussa 7 esitetään tutkimuksen päätelmät. Vastauksia tutkimuskysymyksiin esitetään sekä kulttuuripoliittisen kotouttamisen että taiteen ja kulttuurin kentällä kotoutumisen näkökulmasta. Lisäksi tehdään joitain arvioita siitä, miltä viime aikojen kehitys näyttää ja minkälaisia asioita on odotettavissa tulevaisuudessa, mikäli nykyisellä linjalla jatketaan.[3]

2 Näistä esimerkeistä Taiteen keskustoimikunnan apurahoja monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin käsittelevän osuuden on kirjoittanut Pasi Saukkonen yhdessä Jyrki Hirvensalon kanssa.
3 Teoksen tutkimusaineistot ja muut lähteet on esitetty asianomaisissa luvuissa. Teoksen lopussa oleva lähdeluettelo on jaettu neljään osaan: 1) lainsäädäntö, 2) kulttuuripoliittiset ja kotouttamispoliittiset asiakirjat, 3) tilastolähteet, 4) kirjallisuus. Lähteenä käytetyt kotisivut, haastattelut ja sähköpostiviestit on ilmaistu asianomaisissa kohdissa tekstin alaviitteessä.

2 MUUTTOLIIKE, VÄHEMMISTÖT JA MONIKULTTUURISUUS

2.1 Muuttoliike Eurooppaan ja Suomeen

Euroopan historia on uudella ajalla ollut huomattavasti enemmän maastamuuton kuin maahanmuuton leimaamaa. Toiseen maailmansotaan saakka Eurooppa oli nimenomaan maanosa, josta muutettiin pois, ja eurooppalaisperäiset ihmiset muodostavatkin nykyään huomattavan osan etenkin Pohjois- ja Etelä-Amerikan sekä Oseanian väestöstä. Maastamuutto muodostaa olennaisen osan monen valtion kuten Italian ja Irlannin identiteettiä ja historiallista itseymmärrystä. Muuttoliikettä on viime vuosisatoina ollut tietenkin runsaasti myös Euroopan sisällä, ja esimerkiksi Ranska vastaanotti 1800-luvulla suuria määriä ihmisiä erityisesti Itä- ja Keski-Euroopasta.

Toisen maailmansodan jälkeen tilanne muuttui. Länsi-Euroopan jälleenrakennuksen ja taloudellisen kasvun yhteydessä ilmeni työvoimapulaa, jota paikkaamaan rekrytoitiin niin sanottuja vierastyöläisiä. Työntekijöitä virtasi aluksi ennen muuta eteläisestä Euroopasta, myöhemmin myös Pohjois-Afrikasta ja Lähi-idän maista kuten Turkista. Asteittain purkautuvien siirtomaaimperiumien sisällä muutettiin esimerkiksi Karibian meren alueelta ja Intian niemimaalta Britanniaan, Marokosta, Algeriasta ja Tunisiasta Ranskaan sekä Indonesiasta ja Surinamista Alankomaihin.

Kansainvälinen öljykriisi 1970-luvun alkupuoliskolla lopetti työvoiman aktiivisen rekrytoinnin, minkä lisäksi entiset siirtomaavallat rajoittivat maahanmuuttoa entisistä alusmaistaan. Suuri osa vierastyöläisistä jäi kuitenkin uusiin kotimaihinsa pysyvästi, minkä seurauksena perheiden perustaminen ja yhdistäminen jatkoi muuttoliikettä. Näin edellä mainittuihin maihin sekä esimerkiksi Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan sekä Belgiaan ja Saksaan alkoi syntyä uusia, pysyviä etnisiä ja kulttuurisia vähemmistöjä. Kylmän sodan päättymisen jälkeen kansainväliset pakolaisvirrat kasvoivat puolestaan paikallisten ja alueellisten konfliktien sekä globaalien elintasoerojen seurauksena merkittävästi, ja osa tästä muuttoliikkeestä suuntautui myös Eurooppaan. (Ks. kansainvälisestä muuttoliikkeestä esimerkiksi Castles ja Miller 2009.)

Viimeksi kuluneen puolen vuosisadan kehityksen seurauksena väestön etniset ja kulttuuriset rakenteet ovat muuttuneet merkittävästi monissa Euroopan maissa. Muutosta kuvaavia tarkkoja ja vertailukelpoisia tilastoja on varsin vaikea saada. Kansalaisuuden saaminen on joissain maissa suhteelli-

sen nopeata ja yksinkertaista, kun taas toisissa maissa naturalisointi on tehty maahanmuuttajille vaikeaksi, ellei miltei mahdottomaksi. Tämän vuoksi ulkomaalaisten osuutta väestöstä kuvaavat tilastot voivat olla pahasti harhaanjohtavia. Jos jossain maassa maahanmuuttoa on jatkunut jo pitkään, suuri osa uusien etnisten ja kulttuuristen yhteisöjen jäsenistä on syntynyt asuinmaassaan, kun taas lyhyemmän maahanmuuttohistorian omaavassa maassa tämän ns. toisen tai kolmannen sukupolven merkitys on vähäisempi. Lisäksi esimerkiksi äidinkieltä, uskontoa tai etnistä identiteettiä rekisteröidään eri maissa eri tavoin, joissain maissa ei lainkaan.

Vertailukelpoisinta tietoa saadaan ulkomailla syntyneiden määrästä ja suhteellisesta osuudesta eri maiden väestöstä (taulukko 1). OECD:n keräämien tietojen mukaan tässä mielessä ulkomaalaistaustaisten suhteellinen osuus oli Euroopassa vuonna 2007 korkein Luxemburgissa, 36,2 % ja Sveitsissä, 24,9 %. Prosenttiosuus oli yli 10 prosenttia myös Itävallassa, Belgiassa, Irlannissa, Alankomaissa, Espanjassa, Ruotsissa ja Britanniassa, sekä Saksassa ja Kreikassa. (Ks. muuttoliikkeen kehityksestä länsimaissa esim. OECD 2009.) Jos mukaan laskettaisiin kaikki ne asuinmaassaan syntyneet henkilöt, joiden vanhemmista vähintään toinen on syntynyt ulkomailla, prosenttiosuudet olisivat esimerkiksi Ruotsissa, Saksassa ja Britanniassa huomattavasti korkeampia.

Taulukko 1. Ulkomailla syntyneiden määrä ja suhteellinen osuus väestöstä eräissä Euroopan maissa

	2001	2004	2007
Alankomaat	**1 674 600**	**1 736 100**	**1 751 000**
	10,4 %	**10,6 %**	**10,7 %**
Belgia	**1 112 200**	**1 220 100**	**1 380 300**
	10,8 %	**11,7 %**	**13,0 %**
Britannia	**4 865 600**	*5 343 400*	**6 192 000**
	8,2 %	*8,9 %*	**10,2 %**
Espanja	**2 594 100**	**4 391 500**	**5 996 000**
	6,4 %	**10,3 %**	**13,4 %**
Irlanti	*356 000*	*461 800*	*682 000*
	9,3 %	*11,4 %*	*15,7 %*
Itävalta	**893 900**	**1 059 100**	**1 180 600**
	11,1 %	**13,0 %**	**14,2 %**
Norja	**315 100**	**361 100**	**445 400**
	6,9 %	**7,8 %**	**9,5 %**
Ranska	*4 486 500*	*4 859 800*	*5 228 300*
	7,5 %	*8,0 %*	*8,5 %*
Ruotsi	**1 028 000**	**1 100 300**	**1 227 800**
	11,5 %	**12,2 %**	**13,4 %**
Saksa	*10 404 900*	**..**	**..**
	12,6 %	**..**	**..**
Suomi	**145 100**	**166 400**	**202 500**
	2,7 %	**3,2 %**	**3,8 %**
Sveitsi	*1 613 800*	*1 737 700*	*1 882 600*
	22,3 %	*23,5 %*	*24,9 %*
Tanska	**321 800**	**343 400**	**378 700**
	6,0 %	**6,3 %**	**6,9 %**

Lähde: OECD 2009. Kursiivilla ilmaistut luvut ovat arvioita. Saksan tiedot vuosilta 2004 ja 2007 puuttuvat.

Ulkomaan kansalaisia oli Suomessa vuoden 2008 lopussa 143 256 (2,7 %), ja ulkomailla syntyneiden osuus oli 4,1 prosenttia (218 626 henkilöä) (Väestörekisterikeskus 2010; Tilastokeskus, väestötilastot). Monien muiden Euroopan reunavaltioiden tavoin Suomi oli vielä pitkään toisen maailmansodan jälkeen maa, josta muutettiin enemmän pois kuin mitä tänne muutettiin. Suomen tapauksessa kohdemaa oli erityisesti Ruotsi, jonne muutti 1980-luvun loppuun mennessä miltei puoli miljoonaa suomalaista. Ulkomaalaisten ja ulkomaalaistausten määrä ja osuus väestöstä olivatkin vielä 1980-luvun puolivälissä hyvin alhaisia esimerkiksi Norjaan, Tanskaan ja Ruotsiin verrattuna. Ulkomaan kansalaisten osuus väestöstä oli vuonna 1980 0,3 ja vieraskielisten osuus 0,2 prosenttia (Tilastokeskus 2009, 19).

Maahanmuuton vähäisyys 1900-luvun jälkipuoliskolla on synnyttänyt sellaisen käsityksen, että Suomi olisi aina ollut sulkeutunut yhteiskunta syrjässä kansainväliseltä muuttoliikkeeltä. Aikaisempina vuosisatoina sekä itsenäisyyden ensi vuosikymmeninä Suomi on kuitenkin vastaanottanut suhteellisen paljon ulkomaalaisia, joiden määrä on erityisesti joillain paikkakunnilla ollut varsin korkea. Näiden maahanmuuttajaryhmien varaan on rakentunut etnisiä ja kulttuurisia yhteisöjä, joista osa on sittemmin saanut tunnustetun aseman historiallisina vähemmistöinä.

Antero Leitzingerin ulkomaalaisia Suomessa käsittelevästä teoksesta käy esimerkiksi ilmi, että jo keskiajalla suuri osa linnanherroista oli taustaltaan saksalaisia ja ruotsalaisia ja että pääosa Turun ja Viipurin porvaristosta oli saksalaista alkuperää. Lisäksi maassa oleskelleesta sotaväestä osa on jäänyt maahan enemmän tai vähemmän pysyvästi. Teollisen toiminnan viritessä suomalaisiin kaivoksiin tuli työntekijöitä esimerkiksi Belgian Valloniasta. Eurooppalaisia käsityöläisiä on kautta historian tullut Suomeen harjoittamaan ammattiaan. (Leitzinger 2008.)

Autonomian aikana Suomi oli osa Venäjän keisarikuntaa, ja liikkuvuuden rajoituksista huolimatta Suomeen saapui keisarikunnan muiden kansallisuuksien ja uskontokuntien edustajia, jälkimmäisistä etenkin juutalaisia ja islaminuskoisia tataareja. Suomessa autonomian aikana asuneet ulkomaalaiset olivat ilmeisesti suurelta osaltaan kansallisuudeltaan venäläisiä, minkä lisäksi suurempia määriä oli myös ruotsalaisia ja tanskalaisia. Teollistumisen viriäminen 1800-luvun jälkipuoliskolla synnytti Suomessakin ammattitaitoisten työntekijöiden tarpeen, jota tyydytettiin osin ulkomailta käsin. Erityisen kansainvälinen paikkakunta oli Viipuri, jonka väestöstä arviolta joka viides oli ulkomaan kansalainen (mt., 68).

Muuttoliike Suomeen kiihtyi merkittävästi kuitenkin vasta 1980-luvun lopussa osana laajempaa rajojen avautumista ja Suomen kansainvälistymistä. Koska ulkomaalaisia ja ulkomailla syntyneitä oli suurimmissa kaupungeissakin varsin vähän, viimeksi kuluneiden parin vuosikymmenen muutos ja oletus

lähitulevaisuuden kehityksestä näyttäytyvät hyvin dramaattisena esimerkiksi vieraskielisen väestön kasvua osoittavien graafien valossa (kuvio 1). Tosin muuttoliikkeen vaikutukset ovat esimerkiksi Irlannissa, Kreikassa ja Espanjassa olleet sittenkin huomattavasti laajempia kuin Suomessa.

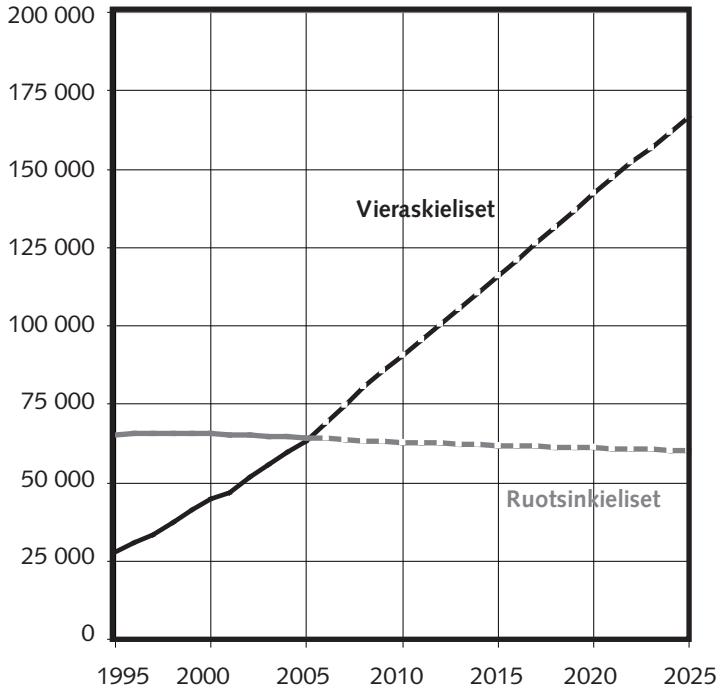

Kuvio 1. Ruotsinkielisten ja vieraskielisten määrä pääkaupunkiseudulla 1995–2006 ja ennuste vuoteen 2025. Lähde Vuori 2007, 8.

Viime vuosikymmenten muutto Suomeen pitää sisällään varsin monenlaisia ihmisryhmiä ja muuttoperusteita. Päätös kohdella entisen Neuvostoliiton alueella asuvia inkeriläisiä paluumuuttajina oli ratkaiseva tämän väestöryhmän osalta (ks. esim. Miettinen 2006). Venäjältä ja Virosta on Suomeen muutettu runsaasti sekä työn perässä että perheperusteisesti. Somalialaisia turvapaikanhakijoita on tullut monien muiden maiden tavoin myös Suomeen, ja perheiden yhdistäminen ja perustaminen ovat edelleen kasvattaneet Suomessa asuvaa somalialaisväestöä. Kriisit ja ihmisoikeuksien loukkaukset eri puolilla maailmaa ovat tuoneet Suomeen turvapaikanhakijoita ja pakolaisia myös muista maista. 2000-luvun ensi vuosien voimakkaan taloudellisen kasvun ja väestörakenteen muutoksen seurauksena Suomeen on muutettu myös muualta Euroopasta sekä esimerkiksi Kiinasta ja Intiasta.

2.2 Suomalaisen yhteiskunnan etniset ja kulttuuriset rakenteet

2.2.1 Historiallinen monimuotoisuus

Olisi kuitenkin virheellistä sanoa, että ennen 1990-lukua Suomi olisi ollut kansallisesti ja kulttuurisesti yhtenäinen kansakunta ja että tämä yhtenäisyys olisi sittemmin täydellisesti menetetty. Tietyssä mielessä Suomi on aina ollut monikulttuurinen, koska meillä on ollut useita kielellisiä ja uskonnollisia vähemmistöjä sekä alkuperäiskansa saamelaiset. Toisaalta Suomea voidaan yhä pitää suhteellisen homogeenisena yhteiskuntana, jonka väestöstä huomattava osa on syntynyt Suomessa, puhuu äidinkielenään suomea ja kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon.

Monikulttuurisuuden sijaan on mielekkäämpää puhua etnisestä ja kulttuurisesta yhtenäisyydestä tai monimuotoisuudesta. Etnisyydellä tarkoitetaan tällöin ihmisten taustaan liittyviä tekijöitä kuten synnyinmaata tai kasvuympäristöä tai asuinmaasta poikkeavaa kansalaisuutta ja siihen liittyvää identiteettiä. Etninen erilaisuus ns. kantaväestöstä ei välttämättä tarkoita ainakaan merkittävää kulttuurista erilaisuutta. Ruotsista Suomeen muuttaneen ihmisen tai turkkilaisten vanhempien Suomessa syntyneen lapsen kulttuuriset käytännöt eivät kenties juuri poikkea lähiympäristöstä, vaikka etninen tausta koettaisiinkin hyvin tärkeänä oman identiteetin kannalta. Kulttuurinen monimuotoisuus rakentuu puolestaan ennen muuta kielen, uskonnon, tai yleisemmin tapojen, arvojen ja asenteiden sekä hyvää elämää koskevien käsitysten varaan. On siis yhtä lailla selvää, että saman etnisen ryhmän jäsenillä voi olla erilainen kulttuuri. (Ks. esim. Verkuyten 2005.)

Kulttuuritilastojen (Tilastokeskus 2009, 17) mukaan Suomen kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvat suomenruotsalaiset, saamelaiset, viittomakieliset, romanit, vanhavenäläiset, juutalaiset ja tataarit sekä eri maahanmuuttajaryhmät. Kuten teoksessa mainitaan, kulttuurinen monimuotoisuus voidaan ymmärtää myös huomattavasti laajemmin, jolloin siihen voidaan eri uskontokuntien lisäksi laskea myös esimerkiksi erilaiset sukupuoli- ja seksuaaliset identiteetit sekä ikä- ja vammaisryhmät. Tämä muistutus on tärkeä, koska se, mitä usein kutsutaan monikulttuurisuudeksi, on hyödyllistä nähdä laajemmassa monimuotoisuuden tai moninaisuuden kontekstissa, jossa loppujen lopuksi myös kaikki yksilöt ovat keskenään erilaisia. Vähemmistöjen vastapoolina ei siten ole olemassa kulttuurisesti täysin yhtenäistä kanta- tai valtaväestöä.

Suomalaisen yhteiskunnan etniset ja kulttuuriset rakenteet voidaan jakaa edelleen perinteisiin ja viimeaikaisen maahanmuuton tuottamiin uusiin vähemmistöihin. Perinteisiin vähemmistöihin on viime aikoina laskettu suo-

menruotsalaiset, saamelaiset, romanit, ns. vanhavenäläiset[4], tataarit ja juutalaiset. Saamelaisia ei yleensä pidetä vähemmistönä siinä kuin muita, koska heillä on erityinen asema perustuslaissakin mainittuna alkuperäiskansana. Saamelaisena pidetään Suomessa henkilöä, joka puhuu tai jonka vanhemmista tai isovanhemmista joku puhuu jotain saamelaiskieltä äidinkielenään ja joka kokee itsensä saamelaiseksi. Näin määriteltynä saamelaisia on Suomessa vajaa yhdeksän tuhatta. Äidinkieleltään saamenkielisiä Suomessa oli vuoden 2008 lopussa Tilastokeskuksen väestötilastojen mukaan vajaa kaksi tuhatta.

Vähemmistönä ei voi pitää myöskään suomenruotsalaisia muuten kuin määrällisessä mielessä. Suomen kielen ohella ruotsi on Suomen kansalliskieli, ja perustuslain 17 § velvoittaa julkisen vallan huolehtimaan maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Äidinkieleltään ruotsinkielisiä oli Suomessa vuoden 2008 lopussa Tilastokeskuksen väestötilastojen mukaan hieman alle kolmesataatuhatta. Romaneja asui Suomessa vuoden 2007 lopussa noin 10 000, juutalaisia noin 1 300, tataareja vajaat 900 ja vanhavenäläisiä 3 000–5 000. (Tilastokeskus 2009, 17.)

Historiallisten vähemmistöjen avulla voidaan myös muistuttaa siitä, että etniset ja kulttuuriset rakenteet saattavat poiketa hyvin suuresti toisistaan maan eri osissa. Suomen ruotsinkielinen väestö keskittyy hyvin voimakkaasti Länsi- ja Etelä-Suomen rannikolle ja Ahvenanmaalle. Saamelaisten kotiseutualue on pohjoisimmassa Suomessa, joskin huomattava osa saamelaisiksi itsensä identifioivista ihmisistä asuu sen ulkopuolella. Muiden historiallisten vähemmistöjen jäsenistä suuri osa asuu Suomen kaupungeissa.

2.2.2 Uusi monimuotoisuus

Viime vuosikymmenten muuttoliikkeen seurauksena syntyneet uudet etniset, kansalliset ja kulttuuriset yhteisöt ovat keskittyneet ennen muuta pääkaupunkiseudulle ja muihin suuriin kaupunkeihin. Suomessa asuvista ulkomaan kansalaisista 27 prosenttia asui vuonna 2007 Helsingissä, ja viiden suurimman kaupungin yhteenlaskettu osuus oli 55 prosenttia (Tilastokeskus 2009, 19).[5] Koko maassa Venäjän ja Viron kansalaiset ovat selvästi suurimmat ryhmät,

4 Vanhavenäläiseksi väestöksi kutsutaan usein niitä, jotka ovat tai joiden vanhemmat tai isovanhemmat ovat muuttaneet Suomeen autonomian aikana tai pian Venäjän vuoden 1917 vallankumouksen jälkeen tai jotka ovat tulleet osaksi Suomea, kun ns. Vanha Suomi liitettiin Suomeen vuonna 1812. (Tilastokeskus 2009, 18; ks. myös Shenshin 2008.)

5 Ulkomaalaisten väestöosuudet olivat kuitenkin korkeimmat tietyissä Ahvenanmaan kunnissa, joissa asuu paljon kansalaisuudeltaan ruotsalaisia, sekä Oravaisilla, jossa sijaitsee turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskus (Tilastokeskus 2009, 19).

joiden jälkeen tulevat Ruotsin kansalaiset sekä esimerkiksi Somalian, Kiinan ja Thaimaan kansalaiset (taulukko 2).

Taulukko 2. Suomessa vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset, suurimmat ryhmät maittain vuoden 2008 lopussa

	Yhteensä	Miehiä	Naisia
Venäjä	**26 909**	**11 022**	**15 887**
Viro	**22 604**	**10 610**	**11 994**
Ruotsi	**8 439**	**4 860**	**3 579**
Somalia	**4 919**	**2 560**	**2 359**
Kiina	**4 620**	**2 222**	**2 398**
Thaimaa	**3 932**	**541**	**3 391**
Saksa	**3 502**	**2 123**	**1 379**
Turkki	**3 429**	**2 448**	**981**
Irak	**3 238**	**1 962**	**1 276**
Britannia	**3 213**	**2 584**	**629**

Lähde: Väestörekisterikeskus 2010.

Afrikan eri valtioiden kansalaiset ovat keskittyneet pääkaupunkiseudulle voimakkaammin kuin useimmat muut maahanmuuttajaryhmät. Kaikista Suomessa asuvista Afrikan valtioiden kansalaisista miltei puolet asuu Helsingissä ja selvästi yli puolet pääkaupunkiseudulla. Näistä ryhmistä somalialaiset ovat ylivoimaisesti suurin yksittäinen kansallisuus, joskin monilla Suomeen saapuneista somalialaisista onkin jo Suomen kansalaisuus. Baltiasta sekä Aasiasta tai Oseaniasta muuttaneista pääkaupunkiseudulla asuu noin puolet, kun taas Suomessa asuvista Venäjän kansalaisista noin kolmannes ja pohjoismaiden kansalaisista noin neljännes. Venäjän kansalaisia on suhteellisesti ottaen enemmän itäisessä, Ruotsin kansalaisia puolestaan läntisessä Suomessa. (Ks. myös Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 8.)

Kansalaisuuden lisäksi etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta voidaan tarkastella kieliryhmittäin. Tällä on myös kulttuuripoliittisesti ja kulttuuripalveluiden tuottamisen kannalta usein enemmän merkitystä kuin kansalaisuudella tai syntyperällä. Äidinkieli saattaa yhdistää eri kansallisuuksiin kuuluvia ja erottaa samasta maasta muuttaneita. Kieli on myös tärkeä elementti kulttuurisen identiteetin rakentamisessa ja säilyttämisessä. Samaa äidinkieltä puhuvat ihmiset tuntevat usein kuuluvansa enemmän tai vähemmän yhteen ja he haluavat vähintään toisinaan päästä puhumaan äidin- tai kotikieltään myös muiden kanssa. Lisäksi kieliryhmät ovat tärkeitä ajateltaessa esimerkiksi kulttuuritoiminnasta tiedottamista ja kulttuuripalveluiden markkinointia siten, että muutkin kuin tietyn maan tai alueen virallisia tai valtakieliä äidinkielenään tai muuten sujuvasti puhuvat voidaan saavuttaa. Suomen suurimmat kieliryhmät näkyvät seuraavassa taulukossa (taulukko 3).

Taulukko 3. Väestö äidinkielen mukaan suurimmissa kieliryhmissä vuodenvaihteessa 2008/2009

Suomi	**4 844 047**
Ruotsi	**289 951**
Venäjä	**48 740**
Viro	**22 357**
Englanti	**11 344**
Somali	**10 647**
Arabia	**8 806**
Kiina	**6 458**
Kurdi	**6 455**
Albania	**6 308**
Saksa	**5 096**
Vietnam	**4 977**
Turkki	**4 669**
Thai	**4 519**
Persia	**4 222**

Lähde: Väestörekisterikeskus 2010.

Vieraskielisiä eli muita kieliä kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvia on pääkaupunkiseudulla selvästi enemmän kuin ulkomaan kansalaisia. Vuoden 2009 alussa vieraskielisten osuus Helsingin asukasluvusta oli 9,6 prosenttia, Espoossa 8 prosenttia ja Vantaalla 8,4 prosenttia. Kaikissa kolmessa suurimmassa kaupungissa venäjänkieliset ovat selvästi suurin ryhmä ja kaksi seuraavaa kieliryhmää ovat somalinkieliset ja vironkieliset (taulukko 4). Nämä kolme kieliryhmää muodostavat esimerkiksi Helsingissä lähes puolet kaikista vieraskielisistä. Vaikka erot kaupunkien välillä eivät olekaan suuria, voidaan esimerkiksi todeta, että Vantaalla on enemmän venäjän-, somalin-, vietnamin-, turkin- ja albaniankielisiä kuin Espoossa. Sitä vastoin mm. viron-, englannin-, kiinan- ja saksankielisiä on enemmän Espoossa kuin Vantaalla. (Ks. myös Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 9–10.)

Taulukko 4. Vieraskielisten määrät Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla vuodenvaihteessa 2007/2008

	Helsinki	**Espoo**	**Vantaa**	**YHTEENSÄ**
Venäjänkieliset	**11 810**	**2 712**	**3 547**	**18 069**
Vironkieliset	**5 606**	**2 037**	**1 805**	**9 448**
Somalinkieliset	**5 394**	**1 425**	**1 461**	**8 280**
Englanninkieliset	**3 608**	**1 397**	**550**	**5 555**
VIERASKIELISET YHTEENSÄ	**51 038**	**17 429**	**14 423**	**82 890**

Lähteet: Helsingin kaupungin tietokeskus 2008 7; Henriksson 2009, 7; Munter 2009, 8.

Myös ikä- ja sukupuolijakaumalla voi olla merkitystä taiteen ja kulttuurin kentän sekä kulttuuripolitiikan suhteen. Ulkomaalaistaustainen väestö on keskimäärin nuorempaa kuin muu väestö. Vieraskielisen väestön suurimmat ikäluokat ovat nuorissa työikäisissä ja lapsissa, kun taas 50-vuotiaissa ja sitä vanhemmissa suomen- ja ruotsinkielisiä on suhteellisesti ottaen enemmän. Vieraskielisiä peruskouluikäisiä (7-15-vuotiaita) oli Helsingissä vuodenvaihteessa 2007/2008 lähes 11 prosenttia koko ikäryhmästä. (Helsingin kaupungin tietokeskus 2008.) Ikärakenne vaihtelee huomattavasti myös kansallisuusryhmittäin. Venäjän-, viron-, englannin-, kiinan- ja thainkielisillä lasten ja nuorten osuus kaikista on samankaltainen kuin kotimaankielisillä. Sitä vastoin esimerkiksi somalin- ja albaniankielisillä ikärakenne on selvästi erilainen. Miltei puolet somalinkielisistä ja noin 40 prosenttia albaniankielisistä on alle 15-vuotiaita (ks. esim. Henriksson 2009, 19; 120–121).

Myös sukupuolijakaumassa on eroja (ks. myös taulukko 2). Kantaväestön keskuudessa naisia on etenkin naisten pidemmän eliniän vuoksi enemmän kuin miehiä. Ulkomaalaisväestössä on kaikkineen enemmän miehiä kuin naisia, mikä johtuu puolestaan osittain erilaisesta ikärakenteesta. Useimmissa maahanmuuttajaryhmissä on miesenemmistö, mutta eri kieliryhmien väliset erot ovat suuria. Venäjän- ja vironkielisten joukossa on naisenemmistö, samoin esimerkiksi kiinankielisten keskuudessa. Vantaalla asuvista thainkielisistä 88 prosenttia on naisia (Henriksson 2009, 17). Somalinkielisillä miehiä ja naisia on puolestaan lähes yhtä paljon. (Ks. myös Helsingin kaupungin tietokeskus 2008, 17).

Uskonnon suhteen ei ole mahdollista esittää yhtä täsmällisiä tietoja kuin kansalaisuuden, äidinkielen, iän ja sukupuolen suhteen. Koko maassa yli 80 prosenttia suomalaisista kuuluu yhä Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja noin yksi prosentti Suomen ortodoksiseen kirkkokuntaan. Uskontokuntiin kuulumattomien osuus on kuitenkin vuodesta 1980 vuoteen 2010 enemmän kuin kaksinkertaistunut, ja pääkaupunkiseudulla uskontokuntiin kuulumattomien osuus on huomattavasti korkeampi kuin muualla maassa. Vuodenvaihteessa 2008/2009 hieman yli 35 prosenttia Helsingin asukkaista oli kaikkien rekisteröityneiden uskontokuntien ulkopuolella. (Tilastokeskus 2009, 21–22; Helsingin kaupungin tietokeskus 2009, 21.)

Myös uskonnollinen monimuotoisuus on lisääntynyt. Se johtuu osittain uusien uskontokuntien perustamisesta kantaväestön parissa ja osittain maahanmuutosta. Noin kolme neljäsosaa maahanmuuttajista on kristittyjä. Suomessa asuvien muslimien lukumäärä on arvioitu noin neljäksikymmeneksituhanneksi, joista suurin osa asuu pääkaupunkiseudulla. Koska valtaosa islaminuskoisista ei kuulu mihinkään rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan, tarkkoja tietoja ei kuitenkaan ole saatavilla. Suomessa on tunnetusti myös yksi läntisen Euroopan vanhimmista muslimivähemmistöistä eli tataarit. (Ketola 2008; Leitzinger 2006; Martikainen, Sakaranaho ja Juntunen 2008.)

Vaikka Suomessa ei olekaan tapahtunut sellaista asuinalueiden ja väestöryhmien jakautumista (segregoitumista) kuin joissain Euroopan suurkaupungeissa, alueiden välillä on täälläkin eroja. Helsingissä vieraskielisen väestön osuus on korkein itäisessä ja koillisessa suurpiirissä ja alin pientalovaltaisessa pohjoisessa suurpiirissä. Helsingin koko vieraskielisestä väestöstä 29 prosenttia asuu Itäisessä suurpiirissä, jonka sisällä korostuvat edelleen erityisesti Meri-Rastila, Kivikko, Kallahti ja Itäkeskus. Näille alueille sijoittuvat myös erityisesti suurimmat maahanmuuttajaryhmät eli viron-, venäjän- ja somalinkieliset. Monista eurooppalaisista kieli- tai kansallisuusryhmistä selkeä enemmistö asuu puolestaan eteläisessä suurpiirissä. (Helsingin kaupungin tietokeskus 2008, 15.)

Vantaalla ulkomaalaistaustaista väestöä asuu eniten Myyrmäen ja Hakunilan suuralueilla, molemmissa lähes 3 500. Itä-Vantaan suuralueilla (Hakunila, Tikkurila, Koivukylä, Korso) asuu kaksi kolmannesta Vantaan ulkomaalaistaustaisesta väestöstä, pelkästään Hakunilan alueella 23 prosenttia. Hakunilan suuralueen asukkaista ulkomaan kansalaisten osuus on 7,8 prosenttia ja vieraskielisten 11,9 prosenttia. Ulkomaalaistaustaisten osuus on kaikista korkein Länsimäessä, jossa se on miltei viidennes kaupunginosan väestöstä. Alueellisesti keskittynein ryhmä oli vuonna 2008 somalinkieliset, minkä jälkeen tulevat vietnamin- ja albaniankieliset. Kuten Riikka Henriksson mainitsee, keskittyneisyyteen vaikuttaa muuttoliikkeen lisäksi syntyvyys eri kieliryhmissä. (Henriksson 2009, 23–26.)

Vieraskielisten suhteellinen osuus koko väestöstä oli Espoossa puolestaan vuodenvaihteessa 2006/2007 korkein Vanhan-Espoon alueella (9,5 %). Väkimäärältään suuremmista alueista Suur-Tapiolassa se oli vastaavasti vain 4,7 prosenttia. Yli neljännes muista kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvista asui Suur-Leppävaaran alueella, jossa heidän osuutensa alueen väkiluvusta oli kuitenkin lähellä koko Espoon prosenttiosuutta (6,7 %). Kyseisellä alueella asui tuolloin liki kolmannes Espoon somalinkielisistä, kun taas vironkielisistä yli 26 prosenttia asuu Vanhassa-Espoossa. Venäjänkielisten suurimmat ryhmät sijoittuvat Suur-Leppävaaraan ja Suur-Espoonlahdelle, joissa asuu miltei puolet (46,6 %) Espoon venäjänkielisistä. Erot näiden ryhmien ja alueiden välillä ovat kuitenkin suhteellisen pieniä. Sitä vastoin Espoon kiinankielisistä miltei kolmannes (31,7 %) asui Suur-Tapiolan alueella, jolla puolestaan asui vain 21 Espoon kaikkiaan 1 312 somalinkielisestä. (Ks. Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 12.)

2.3 Valtio ja vähemmistöt

Vähemmistöpolitiikat ovat olennainen osa eurooppalaista poliittista historiaa. Nykyaikaisten valtioiden synty 1500-luvulla sijoittuu saman aikaan reformaation aikaan saaman uskonnollisen yhtenäisyyden hajoamisen kanssa. Sen mukana ajankohtaistuivat kysymykset valtion ja kirkon välisestä suhteesta, valtakirkosta poikkeavien uskontokuntien suvaitsemisesta sekä yksilöiden uskonnon- ja omantunnonvapaudesta. (Ks. tämän alaluvun asioista tarkemmin esim. Alcock 2000; Saukkonen 2007a.)

Nykyaikaisen yhteiskunnan kehitys ajoittuu puolestaan 1800-luvulla yhteen kieltä ja yhteistä alkuperää korostavan nationalismin sekä yleisemmän kansallisvaltiollisen ajattelun kanssa. Kielellinen standardisointi murteiden kustannuksella, etnisten ja kielellisten vähemmistöjen vainoaminen sekä alkuperäiskansojen sorto ja assimilointi olivat pitkään eurooppalaisen politiikan arkipäivää. Kulttuurista yhdenmukaistumista tapahtui myös yleisen modernisaation sivutuotteena, esimerkiksi koululaitosta ja armeijaa kehitettäessä sekä teollisen tuotannon tarvitessa paikasta ja työtehtävästä toiseen helposti liikkuvaa työvoimaa.

Historiallisia perusmalleja vähemmistöpolitiikassa ovat tarjonneet monikansalliset imperiumit, kansallisvaltiot, maahanmuuttajavaltiot ja useammista yhteisöistä muodostuvat konsosiaatiot (Walzer 1997). 1900-luvun alussa Eurooppaan jäi näistä malleista ainoastaan kansallisvaltioita, joissa siis lähtökohtaisesti oletettiin valtion olevan myös kulttuurisessa mielessä enemmän tai vähemmän yhtenäinen, sekä konsosiaatioita. Viimeksi mainituista esimerkkeinä käyvät kielellisesti jakautunut Belgia, uskonnollisesti jakautunut Alankomaat sekä molemmilla tavoilla monimuotoinen Sveitsi.

1900-luvun alkupuolisko oli eurooppalaisten vähemmistöjen historiassa synkkä aikakausi, jolloin lukuisia kielellisiä ja uskonnollisia ryhmiä vainottiin aikaisempaa aggressiivisemmin ja tehokkaammin. Kansallissosialistien valtaannousu, sodanaikaiset tapahtumat ja sodanjälkeiset ratkaisut aiheuttivat myös mittavia muuttoliikkeitä Euroopan sisällä ja Euroopasta pois. Natsi-Saksan organisoiman systemaattisen kansanmurhan johdosta yli kaksi kolmasosaa Euroopan juutalaisista ja yli viidennes romaneista menetti henkensä.

Eurooppalaiset valtiot olivat tämän kehityksen seurauksena 1950-luvulla etnisesti ja kulttuurisesti huomattavasti yhtenäisempiä kuin aikaisemmin, joskin vain harvoja yhteiskuntia saattoi tuolloinkaan pitää täydellisen homogeenisinä. Esimerkiksi kansandemokraattisessa Puolassa oli kuitenkin enää vain rippeitä jäljellä sen vanhoista juutalais-, kašubi-, saksalais-, ukrainalais- ja ruteeniyhteisöistä.

Tietoisuus vähemmistöjen huonosta kohtelusta ja Kansainliiton järjestelmän epäonnistumisesta ja poliittisesta hyväksikäytöstä sai liittoutuneet

jo toisen maailmansodan aikana miettimään parempia vähemmistöpoliittisia ratkaisuja. Eniten kannatusta sai lopulta painotus, joka korosti ihmisoikeuksien yleismaailmallista luonnetta. Katsottiin, että ihmisoikeuksia koskevat kansainväliset sopimukset ja julistukset voisivat näin asettua kansallisen lainsäädännön yläpuolelle.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus laadittiin Yhdistyneiden kansakuntien perustamisen yhteydessä ja se hyväksyttiin joulukuussa 1948. Tätä julistusta pidetään valtioita moraalisesti velvoittavana perusasiakirjana. Sen toisessa artiklassa korostetaan kaikkien oikeutta julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin, ilman rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erottelua.

Ihmisoikeuksien julistus sekä suurin osa muusta kansainvälisestä normistosta keskittyivät kuitenkin nimenomaan yksilöiden oikeuksiin. Yritykset saada aikaan yleismaailmallinen sopimus vähemmistöjen kollektiivisesta suojelusta kilpistyivät pitkään esimerkiksi epäilyksiin yleispätevien ratkaisujen mahdollisuudesta, käsityksiin assimilaation oikeutuksesta, näkemyksiin vähemmistöpolitiikan kuulumisesta kansallisen päätösvallan piiriin sekä huoleen vähemmistöjen mahdollisesta vaarallisuudesta valtioiden vakaudelle ja yhtenäisyydelle.

Vähemmistön määritelmä esitettiin ensimmäisen kerran YK:n syrjinnän ehkäisemistä ja vähemmistöjen suojelua koskevassa alakomiteassa vuonna 1950. Vähemmistöksi katsottiin tuolloin sellaiset ei-määräävässä asemassa olevat väestöryhmät, joilla on muusta väestöstä selvästi poikkeavia etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä perinteitä sekä halu ja kyky säilyttää ja kehittää näitä traditioita. Suojelun saamisen ehtona oli lisäksi se, että vähemmistön tuli olla uskollinen sille valtiolle, johon se kuuluu.

Yhdistyneiden kansakuntien järjestelmälle alkoivat ajan mittaan antaa konkreettista muotoa erilaiset alueelliset ihmisoikeusjärjestelmät. Näistä yksi on vuonna 1949 perustettu Euroopan neuvosto, joka hyväksyi vuonna 1950 allekirjoittajavaltioita sitovan Euroopan ihmisoikeussopimuksen. Se loi puolestaan pohjan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle, jolla on toimivalta antaa valtioita muodollisestikin sitovia tuomioita ihmisoikeuksien loukkauksista. Kollektiivisten oikeuksien toteutuminen oli kuitenkin pitkään hyvin epätyydyttävä myös Euroopan neuvoston järjestelmässä.

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden rauhanomaiset hallintajärjestelmät (vrt. Gurr 2000) ovat asteittain kehittyneet. Kansainvälisen normiston alalla hyväksyttiin esimerkiksi Kansainvälisen työjärjestön ILO:n alkuperäis- ja heimokansoja koskeva yleissopimus vuonna 1989. Vuonna 1992 YK hyväksyi puolestaan julistuk-

sen kansallisiin, etnisiin, uskonnollisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksista. Euroopan neuvoston alueellisia kieliä ja vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja valmistui samaten vuonna 1992, ja vähemmistöpuitesopimus solmittiin vuonna 1995. Molempien asiakirjojen valvonta on kuitenkin edelleen puutteellista. Lisäksi sopimukset allekirjoittaneilla valtioilla on vapaus päättää siitä, mitä vähemmistöjä ne katsovat alueellaan olevan. (Ks. esim. Toivanen 2005.)

Euroopassa aktiivinen toimija on ollut myös Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö, Etyj (aikaisemmin Etyk), jonka organisaatioon kuuluu vähemmistövaltuutettu. Etykin Kööpenhaminan kokouksessa vuonna 1990 laadittiin eurooppalaisen vähemmistöpolitiikan suuntaviivat, joilla oli suuri merkitys esimerkiksi Euroopan neuvoston alueellisia ja vähemmistökieliä sekä kansallisia vähemmistöjä koskevan normiston kehittämisessä. Kyseisessä asiakirjassa korostetaan muun muassa:

- sitä, että kansalliseen vähemmistöön kuuluminen riippuu henkilön omasta valinnasta, josta ei puolestaan saa seurata mitään haittaa
- kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden täyttä tasa-arvoisuutta demokraattisessa yhteiskunnassa ja todellista oikeutta osallistua julkisten asioiden hoitamiseen
- vähemmistöihin kuuluvien ihmisten oikeutta vapaasti ilmaista, säilyttää ja kehittää etnistä, sivistyksellistä, kielellistä ja uskonnollista identiteettiään sekä ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan ilman tahtonsa vastaisia sulauttamispyrkimyksiä
- oikeutta käyttää äidinkieltään sekä yksityisesti että julkisesti samoin kuin oikeutta perustaa opetuksen, kulttuurin ja uskonnon alan laitoksia ja järjestöjä, jotka voivat hakea yksityisiä avustuksia sekä julkista tukea kansallisen lainsäädännön mukaisesti
- oikeutta ylläpitää keskinäisiä yhteyksiä asuinvaltiossaan sekä yli valtion rajojen muiden valtioiden kansalaisiin, joilla on sama kansallinen alkuperä, kulttuuriperintö tai uskonnollinen vakaumus
- valtioiden sitoutumista luomaan mahdollisuuksia vähemmistöjen identiteetin edistämiseen ja valtioiden velvollisuutta ryhtyä tarpeen mukaan erityistoimiin kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien tasa-arvon takaamiseksi
- tarvetta paikallis- ja itsehallinnon järjestämiseen siten, että se vastaa vähemmistöjen erityisiä historiallisia ja paikallisia olosuhteita. (Vrt. Heiskanen ja Mitchell 2002, 306; Koivunen ja Marsio 2006, 29–32).

2.4 Eurooppalaista vähemmistö- ja integraatiopolitiikkaa

2.4.1 Sulauttamisesta erilaisuuden hyväksymiseen

Vuosikymmenten mittaan valtioiden sisällä tapahtui puolestaan konkreettista kehitystä, joka liittyi osin edellä mainittuun kansainväliseen normistoon ja osin kunkin maan omaan sisäpoliittiseen tilanteeseen. Välittömästi toisen maailmansodan jälkeen Länsi-Euroopassa jatkettiin kuitenkin usein siitä, mihin ennen sotaa oli jääty. Suhtautuminen poikkeavuuteen ylipäänsä oli holhoavaa ja toimenpiteitä ohjasi käsitys normaaliksi katsotusta (kansallisesta) kulttuurista ja elämäntavasta, jonka sisällön puolestaan määrittelivät lähinnä valtaväestöön kuuluvat ihmiset. Suhtautumistavan ääri-ilmiöinä voidaan pitää väestöpolitiikan nimissä tehtyjä pakkosterilisointeja.

Poikkeavuutta koskevissa yleisissä käsityksissä siirryttiin 1960-luvulla selvästi suvaitsevammalle tasolle. Monimuotoisuus alettiin paitsi hyväksyä myös usein katsoa poliittisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti myönteiseksi asiaksi. Tosin samanaikaisesti monet ristiriidat ja jännitteet purkautuivat organisoituneiden ryhmittymien ja julkisen vallan välisiksi väkivaltaisiksi konflikteiksi. Osaa niistä ei vieläkään ole kyetty ratkaisemaan kestävällä tavalla.

1960-luku toi myös mukanaan erilaiset alakulttuurit, nuorisokulttuurit ja kansankulttuurit. Pienempien ja suurempien kulttuurikahakoiden jälkeen ne hyväksyttiin osaksi yhteiskuntaa, ja osa niistä alkoi saada myös julkista tukea. Tämä kehitys loi samalla suotuisammat puitteet kielellisille ja uskonnollisille vähemmistöille sekä alkuperäiskansoille. Kansainvälisten normien mukaisten lainsäädäntöuudistusten myötä vähemmistöt alkoivat saada sekä negatiivisia oikeuksia suojella itseään ulkopuolisten toimenpiteiltä että positiivisia oikeuksia ja taloudellisia resursseja kehittää yhteisöään ja kulttuuriaan.

Samalla kehittyi käsitys itsemääräämisoikeudesta. Kun sisäinen ja ulkoinen itsemääräämisoikeus erotettiin toisistaan, voitiin paremmin löytää toimintatilaa ja tasapainoa vähemmistöjen oikeuksien ja valtion koossapysymisen välillä. Ellei vähemmistölle ollut mahdollista antaa täyttä itsenäisyyttä, katsottiin, että asia voitaisiin ratkaista sisäisellä itsemääräämisoikeudella eli oikeudella päättää kulttuurisen identiteetin ylläpitämiseen ja kehittämiseen tarvittavista välineistä ja niihin liittyvistä lainsäädännöllisistä ja hallinnollisista oikeuksista ja vapauksista. Tämäntyyppisen kulttuurisen itsehallinnon malli loi kehyksen, jonka sisällä vähemmistöjen ja valtion välisiä kysymyksiä voitiin käsitellä ilman välitöntä uhkaa valtion hajoamisesta. Sen varaan voitiin myös rakentaa poliittisia, taloudellisia ja kulttuurisia instituutioita, joissa eri osapuolten maltilliset neuvottelijat saattoivat kohdata toisiaan.

Euroopassa monet vähemmistökysymykset ovatkin asteittain ratkenneet tavalla, joka on ainakin pääpiirteissään tyydyttänyt kaikkia osapuolia.

Esimerkiksi Italiassa Etelä-Tirolin autonomista asemaa muutettiin vuonna 1972 siten, että suurin osa alueen saksankielisten esittämistä vaatimuksista hyväksyttiin kokonaan tai osittain. Belgia muuttui puolestaan yhtenäisvaltiosta liittovaltioksi, jonka muodostavat kolme kulttuurista yhteisöä (ranskan-, hollannin- ja saksankielinen yhteisö) ja kolme aluetta (Flanderi, Vallonia ja kaksikielinen Bryssel). Francon jälkeisessä Espanjassa luotiin autonomisten alueellisten yhteisöjen järjestelmä.

Britanniassa luotiin vuoden 1997 devoluutiolla Walesin ja Skotlannin asymmetriset itsehallinnot. Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa kehitettiin puolestaan vuosituhannen lopulla institutionaaliset mahdollisuudet saamelaisuuden ylläpitämiseen ja kehittämiseen sekä saamelaisten yleisen itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Ratkaisemattomia kysymyksiä liittyy kuitenkin yhä esimerkiksi Pohjois-Irlannin asemaan ja poliittiseen järjestelmään, Korsikan asemaan ja oikeuksiin Ranskassa, kahtia jakautuneeseen Kyprokseen, separatismiin Espanjan Baskimaassa sekä Suomessa saamelaisten maanomistukseen.

Viime vuosikymmenten kehitys läntisessä Euroopassa on ollut tietyllä tapaa paradoksaalinen. Vähemmistöjen oikeudet ovat kiistatta lisääntyneet, ja monet lupaukset ovat asteittain konkretisoituneet todellisiksi toimenpiteiksi ja taloudellisiksi resursseiksi. Vanhoja kielellisiä ja uskonnollisia vähemmistöjä sekä muita etnis-kulttuurisia ryhmiä on hyväksytty osaksi yhteiskuntaa, ja monille niistä on annettu itsehallinnollisia oikeuksia sekä voimavaroja toteuttaa tekemiään päätöksiä. Samanaikaisesti monet vähemmistöt ovat kuitenkin esimerkiksi assimilaatioprosessien tai muuta väestöä alemman syntyvyyden johdosta pienentyneet huomattavasti.

2.4.2 Kansallisia toimintamalleja

Eurooppalaisten vähemmistöpoliittisten mallien kehitys ei ollut vielä päättynyt, kun kansainvälinen muuttoliike alkoi haastaa aikaisempia tapoja ymmärtää yhteiskunta ja suvaita erilaisuutta. Länsi-Euroopan "vanhoilla" maahanmuuttomailla on omat kansallisiin traditioihinsa ja kansakuntakäsityksiinsä pohjautuvat tapansa suhtautua maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin. Selkeä ero on havaittavissa erityisesti Ranskaan yhdistetyn assimilaatiopolitiikan sekä esimerkiksi Britanniassa ja Alankomaissa toteutetun multikulturalistisen politiikan välillä. Näiden lisäksi muun muassa Saksassa sovellettiin pitkään mallia, jossa maahanmuuttajille tarjottiin hyvinvointivaltion taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet vailla mahdollisuutta saada poliittisen yhteisön jäsenyyttä eli Saksan kansalaisuutta. (Ks. eurooppalaisista malleista tarkemmin esim. Brubaker 1994; Geddes 2004; Saukkonen 2007a.)

Britannian maahanmuuttopolitiikka oli suhteellisen avointa 1960-luvun alkupuoliskolle asti, jolloin entisten siirtomaiden ei-brittiläistä alkuperää olevien asukkaiden maahanmuuttoa vaikeutettiin. Maahanmuuttopolitiikan tiukennukset yhdistettiin lainsäädännöllisiin uudistuksiin, joita voidaan pitää Britannian multikulturalistisen politiikan alkuna. Tuon politiikan keskeisenä hahmona pidetään sisäministeri Roy Jenkinsiä, jonka mukaan tavoitteena ei ollut latistava assimilaatioprosessi vaan yhdenvertaiset mahdollisuudet yhdistettynä kulttuuriseen monimuotoisuuteen.

Multikulturalistinen kausi kulminoitui Tony Blairin 1997 vaalikampanjaan sekä Runnymede Trustin vuonna 1999 julkaisemaan komitearaporttiin *The Future of Multi-Ethnic Britain* (Parekh 1999). Tuon raportin mukaan yhteiskunta koostuu paitsi yksilöistä (*community of individuals*) myös yhteisöistä (*community of communities*), ja aidosti monietnisen yhteiskunnan tuli yksilöiden oikeuksien lisäksi olla valmis tunnustamaan myös erilaisten väestöryhmien oikeudet. Raportissa ehdotettiin muiden toimenpiteiden ohella mm. kansallinen kertomuksen uudelleenkirjoittamista. Brittiläinen identiteetti pitäisi rakentaa sellaiseksi, että myös yhteiskunnan uudet jäsenet voisivat tunnistaa siitä itsensä.

Sittemmin multikulturalistista lähestymistapaa on kuitenkin arvosteltu ankarasti. Tähän ovat vaikuttaneet mm. ajatolla Khomeinin kirjailija Salman Rushdielle langettama *fatwa,* eri väestöryhmien väliset mellakat eräissä kaupungeissa sekä terrori-iskut Yhdysvalloissa 2001 ja Lontoossa 2005. Yleisen etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden sijaan huomio on kiinnittynyt erityisesti Britanniassa asuviin muslimeihin sekä islamin uskoon yleensä. Monikulttuurisuuden sijaan politiikassa ovat korostuneet tarpeet lisätä sosiaalista koheesiota ja muuta yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä parantaa eri väestöryhmien välisiä suhteita.

Samantyyppinen käänne on tapahtunut myös niin ikään multikulturalistista politiikkaa aikaisemmin harjoittaneessa Alankomaissa. Alankomaiden uskonnollisille ja elämänkatsomuksellisille yhteisöille oli jo vanhastaan annettu varsin laajat oikeudet päättää omista asioistaan. Tilan tekeminen uusille yhteisöille ei siten sinänsä ollut kansallisten perinteiden tai identiteetin vastaista. Lisäksi jo "vierastyöläiskaudella" oli suosittu maahanmuuttajien oman kielen ja kulttuurin ylläpitämistä, koska sen oli katsottu edistävän heidän paluutaan kotimaahansa.

1980-luvulla ja 1990-luvun alkupuoliskolla keskeinen poliittinen iskulause oli maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmien integroituminen Alankomaihin samalla oman identiteettinsä säilyttäen. Tällöin perustettiin esimerkiksi lukuisia organisaatioita ja instituutioita kulttuurisen itseilmaisun tukemiseksi ja annettiin lupia islamilaisten koulujen perustamiseen. Viimeksi mainitussa asiassa ajateltiin, että vahvan islamilaisen yhteisön rakentuminen edistäisi

Alankomaiden muslimien oman paikkansa löytämistä yhteiskunnassa samalla tavalla kuin aikaisemmin katolilaiset olivat omien organisaatioidensa kautta sekä säilyttäneet oman yhteisöllisyytensä että kyenneet vaikuttamaan valtioon ja yhteiskuntaan.

1990-luvun lopulla kritiikki multikulturalistista politiikkaa ja erityisesti sen tuloksia kohtaan kuitenkin voimistui merkittävästi. Huomiota kiinnitettiin etenkin suurimpien maahanmuuttajayhteisöjen – kuten turkkilais- ja marokkolaistaustaisten – heikkoon koulutustasoon ja työllistymiseen sekä eri väestöryhmien välisen segregaation lisääntymiseen. Osana yleisempää uusliberalistista käännettä maahanmuuttaja- ja vähemmistöpolitiikassa haluttiin irtautua julkisesta vastuusta ja kollektiivisesta tarkastelutavasta. Vastuu onnistuneesta integroitumisesta, jota mitattiin erityisesti työpaikan saamisella, sälytettiin ensisijaisesti yksilöille itselleen. Toisaalta kansalliset arvot on haluttu palauttaa kunniaan ja asettaa suvaitsevaisuudelle selvät rajat.

Ranskalaisen assimilaatiopolitiikan taustalla on puolestaan republikanistinen aateperinne, joka korostaa kaikkien ranskalaisten keskinäistä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä valtion jakamattomuutta. Ranska ei vieläkään virallisesti tunnusta vähemmistöjen olemassaoloa maansa rajojen sisällä, minkä johdosta määrälliset tiedot esimerkiksi bretonin tai baskin kielten puhujista ovat arvioita.

Ranska on historiansa aikana myös ollut varsin menestyksekäs eri väestöryhmien ranskalaistamisessa. Assimilaatiopolitiikka on toiminut varsin tehokkaasti niitä tuhansia maahanmuuttajia kohtaan, jotka saapuivat maahan Euroopan eri osista aikaisempina vuosisatoina. Tapa ymmärtää Ranskan valtio nimenomaan poliittiseksi yhteisöksi on luonut kansalaisuuslainsäädännön, joka on tarjonnut yhteiskunnan uusille jäsenille varsin nopean ja helpon väylän kansalaisoikeuksiin sekä Ranskan kansalaisuuteen.

Viime aikoina Ranskankin politiikassa on kuitenkin tapahtunut muutoksia. Tässäkin tapauksessa taustalla on nähtävissä havahtuminen paitsi muutoksen laajuuteen ja nopeuteen myös siihen tosiseikkaan, että uudet maahanmuuttajat poikkeavat edeltäjistään. Vuonna 1946 eurooppalaisten osuus ulkomaalaisista oli 89 prosenttia, kun taas vuonna 1990 se oli enää 41 prosenttia. Samalla esimerkiksi algerialaistaustaisten määrä kasvoi muutamasta kymmenestä tuhannesta useisiin satoihin tuhansiin. Jean-Marie Le Penin johtaman *Front National* -puolueen kannatus kasvoi samanaikaisesti voimakkaasti.

Kansalaisuuslainsäädäntöä muutettiin lopulta vuonna 1993 siten, että kansalaisuuden saamista vaikeutettiin ja mukaan tuotiin hakijan henkilökohtaista panosta ja kiinnostusta korostavia elementtejä. Aivan viime vuosina on presidentti Nicholas Sarkozyn johdolla käyty myös uutta keskustelua ranskalaisesta identiteetistä eli siitä mistä ranskalaisuudessa on kysymys ja mikä ranskalaisia yhdistää.

Samanaikaisesti ranskalaisessa yhteiskunnassa on kuitenkin tapahtunut vaivihkaista erilaisuuden tunnustamista. Etenkin paikallistasolla on todettu, että monien sosiaalisten ja muiden ongelmien ratkaisu vaatii asianmukaista tietoa alueella asuvista ihmisistä, ja eri väestöryhmien edustajia on haluttu mukaan päätöksentekoprosesseihin. Viime vuosina on myös käyty keskustelua "ranskalaisen islamin" tukemisesta maltillisten uskonnollisten suuntauksien vahvistamiseksi ja kansallisen vuoropuhelun edistämiseksi. Uudistukset kertovat paineista, joita tasavallan jakamattomuuden periaatteeseen kohdistuu.

Saksassa kansalliseen yhteisöön pääseminen ei puolestaan ole ollut valinnan vaan kohtalon kysymys. Saksalaisten vanhempien lapsi on ollut saksalainen, kun taas muiden mahdollisuudet päästä kansayhteisön jäseniksi ovat olleet hyvin rajalliset. Saksa vastaanotti erityisesti 1960- ja 1970-luvulla huomattavia määriä vierastyöläisiä aluksi Italiasta, Espanjasta ja Kreikasta sekä myöhemmin mm. Portugalista, Tunisiasta, Marokosta ja etenkin Turkista. Maahanmuuttajien näkökulmasta saksalainen yhteiskunta jakautui niihin sektoreihin, jotka hyväksyivät heidät yhteiskunnan tasa-arvoisina jäseninä, ja niihin, jotka jättivät heidät kokonaan ulkopuolelle. Vierastyöläisillä oli laajat oikeudet saksalaisessa hyvinvointivaltiossa, mutta erittäin vähän poliittisia oikeuksia.

Virallisesti Saksa tunnustettiin maahanmuuttomaaksi vasta vuosituhannen taitteessa. Jo hieman aikaisemmin kansalaisuuslainsäädäntöä muutettiin siten, että muutkin kuin etniset saksalaiset saattoivat anoa ja saada Saksan valtion kansalaisuuden. Samoihin aikoihin kiristettiin Saksan ulkopuolella asuneiden etnisten saksalaisten (ns. *Aussiedler*) oikeutta Saksan passiin ja oleskelulupaan. *Der Spiegel* -lehden vuoden 2008 teemanumero *Allah im Abendland* oli merkittävä symbolinen tunnustus Saksassa asuville muslimeille heidän olemassaolostaan saksalaisessa yhteiskunnassa.

Kansalliset perinteet näkyvät yhä esimerkiksi ranskalaisessa tasavaltalaisuuden korostuksessa, saksalaisessa kansayhteisöajattelussa ja alankomaalaisessa virallisessa suvaitsevaisuusretoriikassa. Samanaikaisesti voidaan havaita merkittävää yhdentymistä näiden mallien välillä (vrt. Brubaker 2003, 51–53). Aikaisemmin avoimen multikulturalistissa maissa on tapahtunut käänne kohti kansallisten arvojen ja sosiaalisen yhtenäisyyden ja yhteenkuuluvuuden (koheesion) korostamista. Ranskassa ilmenee puolestaan irtautumista tasavallan jakamattomuuden jyrkästä tulkinnasta erilaisuuden tunnustamiseen, ja Saksassa kansalaisuuslainsäädännön muutokset erottavat toisistaan verisiteisiin perustuvan kansallisen yhteisön ja valtion poliittisen yhteisön. Pitkän aikavälin eurooppalaista kehitystä on kuitenkin tällä hetkellä vaikea ennakoida.

2.5 Suomen vähemmistö- ja kotouttamispolitiikka

2.5.1 Vähemmistöpolitiikka

Suomea on perinteisesti pidetty etnisesti ja kulttuurisesti suhteellisen yhtenäisenä kansakuntana, ja suomalaisessa kansallisuusaatteessa etenkin kieli ja kansallisuus, usein myös ajatus yhteisestä alkuperästä, ovat yhdistyneet toisiinsa varsin voimakkaasti. Käytännössä Suomessa on kuitenkin kautta historian asunut erilaisia kieli- ja kulttuuriyhteisöjä, ja itsenäisyyden aikana vähemmistöjen asemassa on tapahtunut selvää paranemista. Vaikka yhtä valtiota, yhtä kansaa ja yhtä kieltä korostava "snellmanilainen" käsitys on ollut voitokas symbolisessa kamppailussa suomalaisesta kansallisesta identiteetistä, käytännön tasolla useita kieliä ja sukujuuria suomalaiseen kansakuntaan sulauttava "topeliaaninen" käsitys on ollut vahvempi.

Suomen ruotsinkielinen väestö ei siis ole varsinaisesti vähemmistö, koska ruotsi on toinen Suomen virallisista kielistä. Suomen ortodoksisella kirkolla on myös jo pitkään ollut Suomen evankelis-luterilaisen kirkon rinnalla kansankirkon asema. Muiden vähemmistöjen osalta asema alkoi parantua 1960-luvulla. Saamen kieli sai virallisen aseman saamelaisten kotiseutualueen[6] kouluissa 1980-luvulla. Perustuslakiin saamelaisten asema alkuperäiskansana kirjattiin vuonna 1995. Vuodesta 1996 lähtien heillä on ollut perustuslain mukainen itsehallinto ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan kotiseutualueellaan. Itsehallintotehtävää hoitaa saamelaisten vaaleilla valitsema Saamelaiskäräjät, joka päättää saamelaisten yhteiseen käyttöön osoitettujen varojen jaosta sekä tekee aloitteita ja esityksiä ja antaa lausuntoja tehtäviinsä kuuluvissa asioissa.

Saamelaisten itsehallintoasiat kuuluvat Suomessa oikeusministeriölle. Opetusministeriöllä on saamelaiskulttuurin ja saamelaisjärjestöjen tukemiseen erillinen määräraha, jonka käytöstä Saamelaiskäräjät päättää. Vuonna 2008 tämä määräraha oli kooltaan 205 000 euroa, ja siitä on myönnetty esimerkiksi työskentelyapurahoja taiteilijoille, projektiavustuksia saamelaiskulttuurihankkeille sekä toiminta-avustuksia saamelaisjärjestöille. Opetusministeriö osoitti vuonna 2008 Saamelaiskäräjille myös erillisen määrärahan kansainväliseen saamelaiskulttuuriyhteistyöhön. Inarin kirkonkylään on tarkoitus valmistua vuonna 2012 saamelaisten hallintoa ja kulttuuria saman katon alle kokoava Saamelaiskulttuurikeskus. (Tilastokeskus 2009, 17–18.)

Romanien asemaa parantamaan perustettiin jo vuonna 1906 Mustalaislähetys (sittemmin Romano Missio ry), jonka aktiiviset toimijat olivat kuitenkin pitkään kantaväestöön kuuluvia henkilöitä. Selkeämmin romanien omaksi

6 Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylän kuntaan kuuluva Lapin paliskunnan alue.

yhdistykseksi perustettiin vuonna 1967 Suomen romaniyhdistys (vuoteen 1989 Suomen mustalaisyhdistys[7]). Vuonna 1956 perustettiin erityinen romaniasian neuvottelukunta (aluksi nimellä mustalaisasiain neuvottelukunta) sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen romanien ja viranomaisten väliseksi yhteistyöelimeksi. Romanien lainsäädännöllistä asemaa on parannettu viime vuosikymmeninä, ja heidänkin vähemmistöasemansa sekä oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan kirjattiin perustuslakiin vuonna 1995. Romanikieli on tunnustettu ei-alueellisena vähemmistökielenä Suomessa.[8] (Pulma 2006; Sosiaali- ja terveysministeriö 2004.)

Vuonna 2000 Suomessa tuli voimaan uusi perustuslaki. Sen 17 pykälä määrittää saamelaisten ja romanien lisäksi myös muille ryhmille oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Kuten esimerkiksi Ritva Mitchell (2006, 304–305) on huomauttanut, se millä perusteella jokin ihmisjoukko on laissa tarkoitettu "muu ryhmä", jäi kuitenkin selventämättä. Perustuslain linjaus ei myöskään anna täsmällistä vastausta siihen, mitä oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan käytännössä pitää näiden ryhmien osalta sisällään. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa sekä viittomakieltä käyttävien tai vammaisuuden vuoksi tulkitsemisapua tarvitsevien oikeuksista on säädetty lainsäädännössä erikseen.

2.5.2 Kotouttamispolitiikka

Kun maahanmuutto Suomeen alkoi 1980-luvun lopulta lähtien kasvaa, maassa oli siis kuitenkin jo olemassa tietty vähemmistöoikeuksien traditio. Yhteiskunnan etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus oli virallisesti tunnustettu muidenkin kuin suomen ruotsinkielisen väestön tai ortodoksien osalta. Suomen liittyminen Euroopan neuvostoon vuonna 1989 toi myös mukanaan parannuksia sekä vähemmistöjen että Suomessa asuvien ulkomaalaisten asemaan. Uusi ulkomaalaislaki astui voimaan vuonna 1991. Yhdenvertaisuus lain edessä määriteltiin perusoikeusuudistuksen yhteydessä uudelleen siten, että sen katsottiin kuuluvan kaikille Suomen oikeusjärjestelmän piirissä oleville ihmisille eikä ainoastaan Suomen kansalaisille.

Useimmissa Länsi-Euroopan maissa vierastyöläisten oletettiin lähtevän lopulta takaisin omaan kotimaahansa. Oman kielen ja kulttuurin ylläpitämistä pidettiin perusteltuna, koska sen oletettiin edesauttavan siirtolaisten

7 Romani-sanan käyttö on alkanut yleistyä viime vuosikymmeninä, erityisesti 1990-luvulta lähtien.

8 Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan mukaisia kieliä ovat Suomessa romanikielen lisäksi inarinsaame, pohjoissaame ja koltansaame sekä jiddish, tatari, viittomakieli, karjalan kieli ja vanha venäjä.

paluuta ja uudelleenasettumista. Vierastyöläisten integroitumiseen ei siten juuri kiinnitetty huomiota eikä kansallisia kotouttamispolitiikkoja kehitetty. Vaikka paluumuuttoa on jonkin verran myös tapahtunut, huomattava osa vierastyöläisistä on jäänyt uuteen asuinmaahansa pysyvästi.

Suomessa hyväksyttiin muuttoliikkeen aiheuttama yhteiskunnan muutos suhteellisen nopeasti ja yksimielisesti. Valtio ja muuttoliikkeen kohteena olevat kunnat ryhtyivät vastaavasti kotoutumista edistäviin toimenpiteisiin. Koska erityisesti alkuvaiheessa muuttoliikkeessä korostui inkeriläisten paluumuuton lisäksi turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyminen, terminologiassa ja poliittisissa toimissa painottuivat pakolaisuuteen liittyvät käsitteet ja kysymykset.

Suomalaisen kotouttamislainsäädännön kehitystä edelsi kaksi valtiollista neuvottelukuntaa: pakolaisasiain neuvottelukunta sekä pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta. Näiden neuvottelukuntien mietintöihin (1989; 1994) kirjattiin suomalaisen kotouttamispolitiikan yksi keskeinen linjaus eli niin sanottu normaalipalvelujen periaate. Tämän periaatteen mukaan maahanmuuttajille tarkoitettujen palvelujen järjestämiseksi ei tullut perustaa erillisiä pysyviä organisaatioita. Palvelut tuli järjestää siten, että kukin viranomainen huolehtii omaan toimialaansa kuuluvista tehtävistä myös maahanmuuttajien osalta.

Maahanmuuttajien erityistarpeet oli kuitenkin tarkoitus ottaa huomioon näiden viranomaisten ja palveluorganisaatioiden toiminnassa. Palvelujärjestelmiä tuli kehittää siten, että muodostumassa olevien uusien pysyvien vähemmistöjen tarpeet otettaisiin asianmukaisesti huomioon. Pakolaisasiain neuvottelukunnan (1989, 38–39) mukaan Suomen tuli "kehittää yhteiskuntaansa ja ihmisten asenteita sitä silmällä pitäen, että suomalaisessa yhteiskunnassa tulee olemaan pysyvästi tai määräaikaisesti nykyistä enemmän ulkomaalaistaustan omaavia ihmisiä". (Ks. tarkemmin Joronen 2005, 78–82; Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 18–21.)

Vuonna 1997 valtioneuvosto antoi periaatepäätöksen hallituksen pakolais- ja maahanmuuttopoliittiseksi ohjelmaksi. Tässä asiakirjassa määriteltiin tavoitteeksi kaikkien maahanmuuttajien joustava ja tehokas kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään. Samalla kun suomen (ja/tai ruotsin) kielen ja suomalaisen yhteiskunnan pelisääntöjen nopeaa omaksumista pidettiin menestymisen edellytyksensä, maahanmuuttajien mahdollisuutta ylläpitää äidinkieltään ja vaalia alkuperäistä kulttuuriaan pidettiin hyvänä sekä koko yhteiskunnan että maahanmuuttajien oman edun kannalta.[9] (Valtioneuvosto 1997a.)

9 Seppo Paanasen (2005, 177–178) mukaan suomenkielinen termi "kotoutuminen" otettiin käyttöön juuri siksi, että haluttiin välttää integraatioon vahvemmin liitettyjä sulautumisen ja oman identiteetin menettämisen mielikuvia.

Edellä mainittuun ohjelmaan perustuen hallitus antoi eduskunnalle lakiesityksen turvapaikanhakijoiden vastaanotosta ja maahanmuuttajien kotoutumista edistävistä toimenpiteistä, ja tätä asiaa koskeva laki tuli voimaan 1.5.1999. Kuten lain nimestä näkyy, painotus oli yhä humanitaarisilla perusteilla maahan muuttaneiden kotouttamisessa ja kotoutumisessa. Kotouttamislain joitain keskeisiä piirteitä kannattaa kerrata tässä yhteydessä.

Kuten johdannossa esitettiin, kotouttamislaki antaa sen toisessa pykälässä kotoutumiselle varsin tarkan määritelmän, jossa korostuvat sekä integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan että oman kielen ja kulttuurin ylläpitäminen: kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Vaikka lakiteksti ei sitä suoraan ilmaise, suomalaisen kotouttamispolitiikan taustalla on lisäksi nähtävissä se lähtökohta, että kotoutuminen on kaksisuuntaista. Maahanmuuttajien yhteiskuntaan integroitumisen lisäksi myös suomalaisen yhteiskunnan ja niin sanottuun kantaväestöön kuuluvien tulee mukautua uuteen tilanteeseen, jota määrittää ennemmin monimuotoisuus kuin yhdenmukaisuus.

Valtioneuvoston vuonna 2008 antamassa selonteossa eduskunnalle kotouttamislain toimeenpanosta huomautetaankin, että kotoutuminen on "vuorovaikutusta, sitä kuinka maahan muualta muuttanut henkilö pystyy käyttämään hyväksi yhteiskunnan luomia mahdollisuuksia". Tämä edellyttää pyrkimistä syrjimättömään ja yhdenvertaiseen yhteiskuntaan sekä muutoksia palvelujärjestelmässä, samoin kuin ihmisten välisessä arkipäiväisessä vuorovaikutuksessa. Selonteon mukaan yhteiskuntaa voidaan pitää sosiaalisesti kotoutuneena, kun sen osat (yksilöt ja ryhmät) ovat läheisessä ja kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään. Tällöin toteutuu myös tarvittava sosiaalinen koheesio tai yhteenkuuluvuus. Kaikkineen korostetaan, että kotoutuminen on prosessi, ei niinkään saavutettu asiantila. (Valtioneuvosto 2008, 15.)

Vaikka tämä prosessi kattaa yleisimmällä tasolla kaikki maahanmuuttajat ja myös kantaväestön, oikeus yksilöllisiin kotoutumista edistäviin toimenpiteisiin kuten kotoutumissuunnitelmaan ja kotoutumistukeen on huomattavasti rajatumpi. Kotoutumissuunnitelma on maahanmuuttajan henkilökohtainen suunnitelma niistä toimenpiteistä, joita hän tarvitsee kielen oppimiseen, jatko-opintoihin ja työllistymiseen sekä ylipäätään Suomeen asettautumiseen. Oikeus siihen on henkilöllä, joka on muuttanut Suomeen, asuu Suomessa, on työtön työnhakija tai toimeentulotuen tarpeessa tai alle 18-vuotias, ja tämä oikeus kestää kolme vuotta maahanmuuttajan ensimmäisen kotikunnan väestötietojärjestelmään merkitsemisestä.

2000-luvun puolella suomalaisessa maahanmuuttopolitiikassa tapahtui merkittävä käänne. Humanitaarisiin kysymyksiin painottuvan politiikan rinnalla alettiin korostaa aktiivista maahanmuuttopolitiikkaa, jonka tarkoitukse-

na oli saada Suomeen lisää työntekijöitä. Pääministeri Anneli Jäätteenmäen hallituksen ohjelma vuodelta 2003 ilmaisi ensimmäisen kerran tavoitteekseen työperäisen maahanmuuton edistämisen huoltosuhteen niin edellyttäessä, mikä linjaus on sittemmin toistunut pääministeri Matti Vanhasen molempien hallitusten ohjelmissa. Vuonna 2006 valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksenä hallituksen maahanmuuttopoliittisen ohjelman, jossa myös työperäinen maahanmuutto oli aikaisempaa selvemmin esillä (Valtioneuvosto 2006).

Kyseisessä ohjelmassa linjattiin, että turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten ohella myös työn perässä Suomeen muuttavat ja heidän perheenjäsenensä tarvitsevat opastusta suomalaiseen yhteiskuntaan asettumisensa tueksi. Kotouttamispolitiikan alan laajennus onkin ollut vuonna 2009 aloitetun kotouttamislainsäädännön kokonaisuudistuksen yksi tavoite. Ohjelman linjauksiin kuuluu myös mm. se, että kotoutuminen tulee ottaa valtakunnallisissa ohjelmissa ja strategioissa ja eri sektoreiden toiminnassa läpivirtauksena huomioon. Kotoutumisen avainsektoreina mainitaan asuminen, koulutus, päivähoito ja muut sosiaalipalvelut, terveydenhuolto ja työvoimapalvelut. (Mt., 20.)

Kotoutumisen edistäminen ulottuu ymmärrettävästi usean ministeriön vastuualueelle, joista keskeisessä asemassa ovat sisäasiain-, opetus-, sosiaali- ja terveys-, työ- ja elinkeino- sekä ympäristöministeriö. Yleisvastuu kotouttamisesta on nykyään sisäasiainministeriöllä.[10] Julkisen sektorin lisäksi myös kolmannella sektorilla katsotaan olevan tärkeä rooli kotoutumisen edistämisessä. Esimerkiksi liikunta-, kulttuuri- ja vapaa-ajan järjestöiltä odotetaan maahanmuuttajaväestön rohkaisemista mukaan toimintoihin. (Valtioneuvosto 2008, 16–18.)

Kotouttamislaki on luonteeltaan puitelaki, joka ohjaa kotouttamista ja jossa määritellään erityisesti alue- ja paikallisviranomaisten työnjakoa kotouttamisessa. Siinä ei kuitenkaan säädetä palvelujen sisällöstä tai tuottamisesta, jotka perustuvat pääasiassa eri sektoreiden omiin lainsäädäntöihin. Lisäksi kotouttamisen käytännön toteutuksessa kunnilla – joiden vastuulla suuri osa kotouttamisen kannalta olennaisista julkisista palveluista on – on Suomen paikallisen itsehallinnon mukaisesti varsin laaja itsenäinen päätäntävalta. Kotouttamislaki velvoittaa kuitenkin kunnat tekemään omat kotouttamisohjelmansa sekä seuraamaan ohjelman toteutumista ja vaikutuksia.

Pääkaupunkiseudulla kotouttamisohjelmatyö käynnistyi itse asiassa jo ennen lain voimaantuloa, ja pääkaupunkiseudun voi muutenkin sanoa näyttäneen monella tapaa tietä sekä kansalliselle kotouttamispolitiikalle että paikallisille kotouttamiskäytännöille. Tuula Jorosen mukaan pääkaupunkiseudun kuntien ohjelmista on tullut valtion yksityiskohtaisen ohjauksen puutteesta huolimatta sekä rakenteeltaan että hengeltään hyvin samanlaisia, koska

10 Ennen vuoden 2008 alusta voimaan tullutta ministeriöuudistusta kotouttamiseen liittyvät asiat olivat ensisijaisesti silloisen työministeriön vastuulla.

kaikissa pohjana olivat pakolaisten vastaanotosta saadut kokemukset, niiden myötä vakiintuneet käytännöt sekä kuntien tiivistyvä yhteistyö (Joronen 2005, 78–82). Paikallisiin kotouttamisohjelmiin palataan myöhemmin luvussa 4.3.

3 KOTOUTTAMINEN JA KULTTUURIPOLITIIKKA

3.1 Kotouttamisen integrointi kulttuuripolitiikkaan

Maahanmuutto ja sen seuraukset kytkeytyivät poliittisten toimenpiteiden tasolla aluksi vahvimmin muille sektoreille kuin kulttuuripolitiikkaan. Kotouttamisen kannalta keskeisinä alueina pidettiin täysin ymmärrettävästi sosioekonomisen kehityksen ja koulutuksen politiikkalohkoja kuten asunto-, koulutus-, sosiaali-, terveys- ja työvoimapolitiikkaa. Toisaalta kulttuuripoliittisten toimijoiden ei voi sanoa juuri missään olleen itse kovin aktiivinen yhteiskunnan monimuotoistumisen huomioon ottamisessa. Maahanmuuton ja sen seurausten marginaalisuus kulttuuripolitiikassa näkyy esimerkiksi Alankomaiden kulttuuripolitiikan kansallisessa arvioinnissa (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Welzijn 1993), jossa etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus olivat hyvin vähäisessä roolissa, vaikka maassa oli vielä tällöin voimassa multikulturalistinen suhtautumistapa maahanmuuttoon ja maahanmuuttajiin (ks. myös de Jong 1999, 55–56).[11]

Monikulttuurisuuden kulttuuripoliittiseen laiminlyöntiin löytyy useita syitä. Koska niin sanottuja vierastyöläisiä pidettiin yhteiskunnan väliaikaisina jäseninä, heidän läsnäoloaan ei myöskään koettu merkittäväksi kulttuuripoliittiseksi haasteeksi tai mahdollisuudeksi. Kuten edellä mainittiin, maahanmuuttajia kannustettiin oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen ensisijaisesti siksi, että sen katsottiin ylläpitävän heidän valmiuksiaan sopeutua uudelleen alkuperäiseen kotimaahansa. Tämän toiminnan ei kuitenkaan katsottu kuuluvan koko yhteiskunnan yhteiseen julkisuuteen tai kulttuuritoimintaan. Niiden, jotka tulisivat jäämään maahan pysyvästi, oletettiin puolestaan assimiloituvan eli sulautuvan vallitsevaan yhteiskuntaan ja sen kulttuuriin.

Kun maahanmuutto vähitellen hyväksyttiin pysyvänä ilmiönä ja maahanmuuttajien ja heidän jälkeläisensä muodostamat etniset ja kulttuuriset yhteisöt

11 Tässä yhteydessä ei ole mahdollisuutta käydä systemaattisesti läpi aihepiirin kansainvälistä tutkimusta.Kulttuuripolitiikan tutkijoiden piirissä maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen liittyviä kysymyksiä on toistaiseksi tarkasteltu suhteellisen vähän. Toisaalta muuttoliike- ja integraatiokysymyksistä kiinnostuneet tutkijat ovat keskittyneet etupäässä muille hallinnon sektoreille ja muihin teemoihin kuten työllisyyteen ja kansalaisuuteen sekä arvoihin ja asenteisiin. Ks. tekstissä mainittujen lisäksi kuitenkin esim. Bennett 2001; Bloomfield 2003; Davies 2007; Klaic 2001; 2006; Meinhof ja Triandafyllidou 2006; Mirza 2009; Pankratz 1993; Skot-Hansen 2002.

yhteiskunnan uusina sosio-kulttuurisina rakenteina, myös kulttuuripoliittinen aktiivisuus alkoi lisääntyä. Kehitys näkyy selvimmin niillä alueilla ja paikkakunnilla, joilla maahanmuuttajien osuus koko väestöstä kasvoi nopeasti ja huomattavasti.[12] Muutoksen taustalta löytyy esimerkiksi kasvanutta tietoisuutta uusien vähemmistöryhmien kantaväestöstä usein poikkeavista kulttuurisista tarpeista sekä taiteen ja kulttuurin ymmärtämisen, tekemisen ja kokemisen tavoista.

Kehitykseen vaikutti myös käsitys aikaisempien maahanmuutto- ja kotouttamispoliittisten linjausten ja toimenpiteiden epäonnistumisesta. Monilla maahanmuuttajilla ja heidän jälkeläisillään oli suuria vaikeuksia työelämään sijoittumisessa, kielitaidossa ilmeni merkittäviä puutteita ja jotkut yhteisöt alkoivat eristäytyä muusta yhteiskunnasta. Tässä tilanteessa näkemys kulttuuripolitiikasta yhteiskuntaan integroitumisen edistäjänä vahvistui. Joissain maissa ratkaisut saivat multikulturalistisen suunnan, toisissa taas korostettiin yhdenvertaisuuden toteutumista valtakulttuuriin integroimalla.

3.1.1 Toiminnan perusteluja

Eri maissa käydyn keskustelun perusteella voidaan nostaa hieman yksityiskohtaisemmalla tasolla esille erilaisia perusteluja etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden kytkemiselle kulttuuripoliittiseen valmisteluun, päätöksentekoon ja toteutukseen. Perustelut voidaan jakaa kolmeen laajempaa luokkaan sen mukaisesti, ovatko ne nähtävissä ensisijaisesti taiteen ja kulttuurin kentän sisäisinä, kotouttamispoliittisina vai yleisinä yhteiskunnallisina perusteluina. (Ks. myös Saukkonen 2007b, 15–18.)

Keskeinen taiteen ja kulttuurin kentän sisäinen perustelu liittyy luovuuden edellytysten mahdollisimman täysimääräiseen toteutumisen ja sitä kautta mahdollisimman korkeatasoisen taiteellisen ja muun luovan toiminnan edistämiseen. Maahanmuutto ja yhteiskunnan etninen ja kulttuurinen monimuotoistuminen ovat tästä perspektiivistä katsottuna merkinneet yhteiskunnan lahjakkuusreservin laajenemista ja eriytymistä. Kulttuuripolitiikan piirissä on tällöin saatettu ajatella, että oikeilla toimenpiteillä voidaan parantaa maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä edellytyksiä kehittää omia taitojaan sekä omassa piirissään että yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Näin voitaisiin lisätä koko yhteiskunnan taiteellis-kulttuurista elinvoimaisuutta.

Tätä lähellä oleva tavoite on moninaisen ja moniarvoisen taide- ja kulttuurielämän vaaliminen arvona sinänsä. On voitu ajatella, että etnisissä ja

12 Monissa metropoleissakin vähemmistöille suunnattu kulttuuritarjonta on tosin näyttäytynyt lähinnä perinteisen kulttuurimaiseman lisäelementtinä. Uusille ryhmille ja yhteisöille kohdistetut kulttuuripoliittiset toimenpiteet ovat olleet vähäisiä. (Ilczuk ja Raj Isar 2006, 13.)

kulttuurisissa yhteisöissä esiintyvät erilaiset tavat ilmaista itseään taiteen ja kulttuurin keinoin monipuolistavat yhteiskunnan kulttuurimaisemaa sekä keinovalikoiman että ilmaisun sisältöjen suhteen. Eri ryhmien ja yhteisöjen sekä niihin kuuluvien yksilöiden mahdollisuuksia toteuttaa ja ilmaista itseään taiteessa ja kulttuuritoiminnassa on puolestaan katsottu voitavan edesauttaa kulttuuripolitiikan avulla. Toivottuna tuloksena on siis moninainen ja moniilmeinen taide- ja kulttuurielämä.

Maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä halu ja kyky ylläpitää omia kulttuurisia traditioitaan tuottaa puolestaan yhteiskuntaan uusia etnisiä ja kulttuurisia yhteisöjä, joihin voi sisältyä omia ja yhteiskunnassa uusia tapoja ymmärtää kulttuuri, tuottaa taidetta, harjoittaa luovuutta sekä osallistua kulttuuripalveluihin. Reflektioperiaatteen mukaisesti kulttuuripolitiikan tavoitteena on tällöin voitu pitää kulttuuristen oikeuksien toteutumista siten, että julkisesti tuettu kulttuuritarjonta heijastaa yhteiskunnan etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta. Tämä on nähty perusteluna esimerkiksi erilaisille positiivisen erityiskohtelun muodoille.

Lisäksi kulttuuripolitiikan tavoitteena on yleensä ollut edistää yhteiskunnan jäsenten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ylläpitämällä ja parantamalla kaikkien mahdollisuuksia osallistua taide- ja kulttuuripalveluihin. Maahanmuuttajilla ja vähemmistöryhmien jäsenillä on usein kantaväestöä heikommat mahdollisuudet saavuttaa yhteiskunnan julkisia palveluja ylipäätään. Kulttuuripolitiikassa on puolestaan voinut syntyä käsitys, että näiden ihmisten edellytyksiä osallistua yhteiskunnan taide- ja kulttuurielämään halutaan parantaa erilaisia toimenpiteitä hyödyntämällä. Näin katsotaan edistettävän tasa-arvon toteutumista koko yhteiskunnassa.

Ennemmin kotouttamis- kuin kulttuuripoliittiset perustelut liittyvät puolestaan vahvemmin maahanmuuttajien yhteiskuntaan integroitumiseen, suvaitsevaisuuden edistämiseen ja syrjinnän vastustamiseen, yhteisöllisen eristäytymisen ehkäisemiseen ja interkulttuurisen vuorovaikutuksen lisäämiseen sekä yksilöiden ja yhteisöjen voimavarojen kasvuun eli ns. voimaantumiseen.

Kuten edellä on mainittu, taide ja kulttuuri muodostavat yhden yhteiskunnan osa-alueen, jonka toimintaan osallistuminen ja jossa osallisuuden kokemus voidaan katsoa kotoutumisen ulottuvuuksiksi. Tämän lisäksi taiteellinen ja kulttuurinen toiminta voivat antaa yksilöille edellytyksiä kehittää itseään ja taitojaan tavalla, joka parantaa heidän kykyään osallistua työelämään ja muuhun yhteiskunnan toimintaan. Oman kielen ja kulttuurin säilyttäminen voi myös tapahtua taiteen ja kulttuurin erilaisissa toimintaympäristöissä. Kulttuuripoliittisilla toimenpiteillä voidaan tällöin edesauttaa sekä yksilö- että ryhmäpohjaisen kotoutumisen toteutumista luomalla edellytyksiä sekä kulttuuri-identiteetin säilyttämiseen että oman paikkansa löytämiseen yhteiskunnassa.

Toisaalta kulttuuripolitiikan tavoitteena voi olla omalta osaltaan edesauttaa sellaisen henkisen ympäristön kehittymistä, jossa suhtautuminen poikkeaviin ihmisiin ja ryhmiin on avointa ja suvaitsevaista ja jossa ei ole tilaa syrjiville tai rasistisille tietoisille ja tiedostamattomille toimintakäytännöille. Maahanmuutto ja sen mukana syntyvät uudet sosiaaliset rakenteet luovat painetta tehostaa ja täsmentää tämänsuuntaisia toimenpiteitä valtiollisella ja paikallisella tasolla. Kulttuuripoliittisilla toimenpiteillä voidaan tällöin tuoda erilaisuutta esiin myönteisessä muodossa, vastustaa ja lieventää kielteisiä asenteita taiteen ja kulttuurin keinoin sekä antaa syrjäytymisvaarassa oleville ihmisille ja ryhmille mahdollisuuksia toteuttaa itseään sekä ylläpitää ja kehittää sosiaalisia suhteita.

Maahanmuuttajilla ja heidän jälkeläisillään on olemassa myös riski eristäytyä paitsi yksilöllisesti myös kollektiivisesti muusta yhteiskunnasta. Silloin myös valtakulttuurin jäsenet jäävät omalla tavallaan kotoutumatta etniskulttuurisilta rakenteiltaan ja käytännöiltään monimuotoistuneeseen yhteiskuntaan. Kulttuuripolitiikan interkulttuurisena tavoitteena voi silloin olla lisätä tietoisuutta yhteiskunnan etnis-kulttuurisista yhteisöistä sekä parantaa ihmisten mahdollisuuksia kohdata toisiaan sekä vaihtaa ajatuksiaan, näkemyksiään ja kokemuksiaan.

Kulttuuripolitiikan voimauttavana tavoitteena voi puolestaan olla edesauttaa heikompiosaisten ihmisten ja syrjäytymisvaarassa olevien ryhmien voimavarojen kehittymistä sekä yleistä voimaantumista (*empowerment*). Tällä viitataan ihmisten kykyyn pitää huolta itsestään, vaatia omia oikeuksiaan ja toimia omien olosuhteiden parantamisen puolesta. Monet maahanmuuttajat sekä etniset ja kulttuuriset vähemmistöt ovat moninkertaisen marginalisoitumisen johdosta vaarassa menettää itsensä auttamisen ja itsensä puolesta toimimisen henkiset ja aineelliset perusresurssit ja -välineet. Kulttuuripolitiikan piirissä on vastaavasti ajateltu, että yksilöitä ja ryhmiä voidaan auttaa pääsemään jaloilleen ja toimimaan itsenäisesti, kun taiteen ja kulttuurin keinovalikoimaa hyödynnetään tehokkaasti ja oikeisiin kohteisiin.

Maahanmuuton ja yhteiskunnan etnisen ja kulttuurisen monimuotoistumisen huomioon ottavan kulttuuripolitiikan yleisiä yhteiskunnallisia perusteluja ovat puolestaan ennen muuta pyrkimys edistää luovaa taloutta ja innovatiivisuutta sekä yhteiskunnan jäsenten terveyttä ja hyvinvointia.

Suvaitsevainen asenneilmasto ja kukoistava kulttuurielämä on viime vuosina usein katsottu vetovoimatekijöiksi, jotka houkuttelevat kansainvälisesti liikkuvaa ammattitaitoista työväkeä. Lisäksi etnisesti ja kulttuurisesti monimuotoisia työyhteisöjä on pidetty luovuuden ja innovatiivisuuden kannalta hedelmällisinä toimintaympäristöinä. Maahanmuutto ja sen myötä syntynyt monikulttuurisuus tarjoavat tästä näkökulmasta katsottuna mahdollisuuksia hyödyntää yhteiskunnan sosio-kulttuurista muutosta taloudellisesti tuotta-

valla tavalla. Kulttuuripolitiikan tavoitteena voi siten olla omalta osaltaan vaikuttaa yhteiskunnan kilpailukyvyn ja innovatiivisuuden parantamiseen sekä tietoyhteiskunnan kehittämiseen edistämällä vetovoimaista ja luovaa taide- ja kulttuuri-infrastruktuuria.

Toisaalta kulttuuripolitiikan yleistavoitteena voi olla edesauttaa yleistä hyvinvointia yhteiskunnassa esimerkiksi edistämällä terveyttä ja henkistä kasvua sekä ehkäisemällä syrjäytymistä sekä siihen liittyvää ongelmakäyttäytymistä. Taiteen ja kulttuurin keinoin ja sen tarjoamien palvelujen ja instituutioiden avulla on katsottu voitavan vahvistaa ihmisten itsetuntoa ja itseluottamusta, edistää fyysistä ja henkistä terveyttä yksilöllisesti ja kollektiivisesti, lisätä työmarkkinoilla vaadittavia konkreettisia taitoja sekä kasvattaa ihmisten sosiaalista pääomaa. Näin ajateltuna maahanmuutto tuottaa yhteiskuntaan uusia kohderyhmiä, jotka joudutaan usein ottamaan erikseen huomioon yleisessä hyvinvointipolitiikassa. Kulttuuripoliittisten toimenpiteiden avulla voidaan vastaavasti vahvistaa yleistä hyvinvointia lisääviä ja pahoinvointia estäviä ja ehkäiseviä taiteen ja kulttuurin vaikutuksia.

Yllä mainitut maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioivan kulttuuripolitiikan perusteluargumentit ovat usein limittäisiä tai loogisesti lähellä toisiaan. Näin on esimerkiksi silloin, kun pyrkimyksenä on tasa-arvon edistäminen ja yleisen hyvinvoinnin lisääminen. Toisinaan ne ovat kuitenkin jännitteisessä suhteessa tai suoranaisessa ristiriidassa keskenään. Kulttuuristen oikeuksien maksimaalisen toteuttamisen ja taloudellisen lisäarvon tuottamisen tavoitteet eivät esimerkiksi aina ole helposti yhteen sovitettavissa.

3.1.2 Toiminnan esteitä ja pidäkkeitä

Yleisessä keskustelussa taiteen ja kulttuurin sekä yhteiskunnan monimuotoistumisen kohtaamisesta sekä kulttuuripoliittisen reagoinnin tarpeesta nostetaan yleensä esille etupäässä edellä mainittuja myönteisiä seurauksia ja vaikutuksia. Positiivisia seikkoja korostavan keskustelun varjoon jäävät kuitenkin helposti ne jännitteet ja ongelmat, joita syntyy, kun yhteiskunnan perinteiset yhteisölliset rakenteet muuttuvat ja aiheuttavat paineita vakiintuneita instituutioita ja niiden toimintaa kohtaan. Viime vuosien keskustelun perusteella voidaan nostaa esille ainakin seuraavat neljä toiminnan muuttamisen estettä tai pidäkettä. (Ks. myös Saukkonen 2007b, 18–19.)

Valtion, kansakunnan ja kansallisen kulttuurin keskinäinen sidos on nationalismin ja kansallisvaltion rakentamisen seurauksena muodostunut joissain maissa tiukemmaksi ja toisissa puolestaan väljemmäksi. Monien eurooppalaisten kulttuurilaitosten olemassaolon ja toiminnan sekä kansallisen kulttuuripolitiikan taustalta löytyvät kuitenkin kansakunnan rakentamisen

ja kansallisen kulttuurin edistämisen motiivit ja tavoitteet. Toiminnan sopeuttaminen muuttuneisiin demografisiin olosuhteisiin ja kulttuuripoliittisiin tavoitteisiin vaatii monessa tapauksessa laitosten identiteetin, tavoitteiden ja käytäntöjen tai kulttuuripoliittisten perusperiaatteiden huomattavaa uudelleenarviointia.

Eurooppalaisissa demokraattisissa yhteiskunnissa kulttuuripolitiikka nojaa pääsääntöisesti taiteen ja kulttuurin sekä laajemmin luovan työn ja toiminnan autonomiaan. Autonomian taustalla löytyy puolestaan sen perusteena ja takeena taiteen ja kulttuurin kentän omien asiantuntijoiden kyky ja halu ylläpitää laatustandardeja sekä tehdä päätösten ja niiden toimeenpanon kannalta välttämättömiä valintoja laatuarvioinnin perusteella. Yhteiskuntien monimuotoistuminen on kuitenkin kyseenalaistanut universaalin laatukäsitteen ja -kriteeristön olemassaolon ja siten herättänyt keskustelua länsimaissa hyödynnettyjen laatua koskevien käsitysten historiallis-paikallisesta erityislaadusta ja sen poikkeavia tai uusia taiteen ja kulttuurin ilmaisumuotoja syrjivästä tai poissulkevasta luonteesta.

Arvot, asenteet ja ajattelutavat vaikuttavat muutosvalmiuteen ja käytännön toimenpiteisiin ryhtymiseen. Konservatiivinen arvomaailma vähentää yleensä uudistamishalukkuutta, mutta myös vapaamielinen ja ennakkoluuloton suhtautuminen voivat tuottaa omat pidäkkeensä ja kynnyksensä. Taiteen ja kulttuurin kentän toimijoiden käsityksiin itsestään ja alastaan liittyy usein ajatuksia toimintaan sisäsyntyisesti liittyvästä suvaitsevaisuudesta, edistyksellisyydestä ja kansainvälisyydestä. Tällöin ei välttämättä olla kovin vastaanottavaisia ehdotuksille ja esityksille, joihin sisältyy väite tähänastisen toiminnan rajautuneisuudesta tai vinoutuneisuudesta etnisten ja kulttuuristen ryhmien ja yhteisöjen ja niiden jäsenten sisään sulkevuuden suhteen.

Läheskään kaikissa tapauksissa maahan muuttanut tai vähemmistöön kuuluva ihminen ei taiteilijana toimiessaan halua tulla luokitelluksi "maahanmuuttajataiteilijaksi" tai muuten käsitellyksi etnisen tai kulttuurisen taustansa tai viiteryhmänsä mukaisesti. Tämän asenteen taustalla voi olla esimerkiksi haluttomuutta kuulua normaaliyhteiskunnasta poikkeavaan "ghettoon", jonka toiminnan edellytykset ja tulosten arviointi poikkeavat muiden taiteilijoiden ja kulttuuritoimijoiden kohtelusta. Toisaalta on myös runsaasti esimerkkejä siitä, että omaehtoisen taide- tai kulttuuritoiminnan käynnistäneet vähemmistöryhmät saattavat suhtautua varauksellisesti tai jopa kielteisesti julkisten viranomaisten kulttuuripoliittisiin toimenpiteisiin, koska näitä voidaan pitää toiminnan vapautta rajoittavina ja kontrollia lisäävinä instrumentteina.

Lisäksi voidaan todeta, että maahanmuuton ja yhteiskunnan monimuotoistumisen huomioon ottaminen kulttuuripolitiikassa sekä taide- ja kulttuuritoiminnassa pakottaa organisaatiot usein uudistamaan toimintaansa kokonaisvaltaisesti, eikä tähän katsota aina olevan riittävästi aikaa, osaamista tai

taloudellisia resursseja. Kotouttamisnäkökulman tuominen toimintaan vaatii usein uudistuksia toiminnan kaikilla osa-alueilla, varsinaisen ydintoiminnan lisäksi esimerkiksi toiminnan suunnittelussa ja strategiatyössä, henkilöstöpolitiikassa ja rekrytointikäytännöissä, tiedottamisessa ja markkinoinnissa sekä seurannassa ja arvioinnissa. Koska useat taide- ja kulttuuritoimijat toimivat varsin niukkojen resurssien varassa, eikä monilla ole rakenteellisen rahoituksen puutteen vuoksi mahdollisuuksia kovin pitkäjänteiseen toiminnan suunnitteluun, varovaisuus uusien elementtien tuomisessa toimintaan on omalla tavallaan ymmärrettävää.

3.1.3 Eurooppalaisia lähestymistapoja

Eri maiden kehitystä tarkastelemalla voidaan muodostaa kuvaa eurooppalaisesta kulttuuripolitiikasta suhteessa maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen viime vuosikymmenien aikana. Tässä yhteydessä keskitytään kuvaamaan kehitystä Britanniassa, Alankomaissa, Tanskassa ja Ruotsissa, joita voidaan pitää Suomen kannalta kiinnostavina vertailukohteina.[13]

Britanniaa voidaan monella tapaa pitää kulttuuripoliittisen kotouttamisen edelläkävijänä. Kulttuuripoliittisesti keskeinen dokumentti tässä asiassa oli Naseem Khanin vuonna 1976 julkaisema raportti *The Arts Britain Ignores*, jossa tuotiin esille sekä laajamittainen ja elävä taide- ja kulttuuritoiminta monien uusien etnisten ja kulttuurien ryhmien piirissä että näiden vähemmistöjen tosiasiallinen syrjäytyminen julkisesta kulttuuripolitiikasta.

Kyseisessä raportissa mainittuja ja myöhemmin esille tulleita ongelmakohtia on pyritty ratkaisemaan erilaisilla poliittisilla ohjelmilla ja käytännön toimenpiteillä. Vuonna 1983 pyrittiin *Glory of the Garden* -politiikan mukaisesti saavuttamaan "etniselle taiteelle" vähimmäisedustus maan taiteellisessa infrastruktuurissa. 1990-luvun puolivälissä Britannian taideneuvosto omaksui kulttuurisen monimuotoisuuden edistämisen keskeiseksi osaksi *mission statementiään*.

Vuonna 1997 hyväksyttiin puolestaan monimuotoisuutta koskeva viisivuotinen toimintasuunnitelma. Siinä pyrittiin avaamaan vähemmistöryhmiin kuuluville taiteilijoille väyliä taidehallintoon, tukijärjestelmään ja taiteesta kiinnostuneeseen yleisöön. Erityisesti tummaihoisia, kiinalaisia ja muita

13 Maa-analyyseissä yleislähteenä on käytetty Euroopan neuvoston ja ERICartsin portaalin *Compendium: Cultural Policies and Trends in Europe* (Council of Europe/ERICarts 2010) maakohtaisia tietoja, ks. http://www.culturalpolicies.net/. Muut lähteet on ilmoitettu tekstissä. Ks. myös Saukkonen 2006; Saukkonen 2007a, 27–30.

aasialaisia toivottiin myös enemmän kulttuuripalvelujen käyttäjiksi.[14] Samalla haluttiin korostaa, että fyysisiin ominaisuuksiin ja alkuperään liittyvä diversiteetti on vain yksi erilaisuuden muoto sinänsä monimuotoisessa yhteiskunnassa (Khan 2002).

Britannian kulttuuripolitiikassa merkittävä asema on kulttuuri-, viestintä- ja urheiluministeriön lisäksi kansallisilla taideneuvostoilla (*Arts Council*), jotka päättävät yksittäisten projektien ja organisaatioiden rahoituksesta. Osana poliittis-hallinnollista devoluutiota Britannian taideneuvosto jakautui vuonna 1994 kolmeksi erilliseksi elimeksi eli Englannin, Skotlannin ja Walesin taideneuvostoiksi. Nykyään kulttuurisen monimuotoisuuden sekä kulttuurienvälisen dialogin edistäminen kuuluu kaikkien kansallisten taideneuvostojen ydinalueisiin. Tavoitteena on, että taide heijastaisi nyky-yhteiskuntaa kokonaisuudessaan ja että korkeatasoinen taide olisi kaikkien saavutettavissa. Vuosituhannen taitteen *Race Relations* -lain uudistuksessa julkiset viranomaiset, mukaan lukien mainitut taidetoimikunnat, velvoitettiin osoittamaan julkisesti, että ne edistävät toiminnassaan väestöryhmien välistä tasa-arvoa.

Vuonna 2002 *Arts Council of England* ja kymmenen alueellista taidetoimikuntaa (*Regional Arts Boards, RABs*) liittyivät yhteen muodostaakseen yhden kehitysorganisaation, joka sitoutui pitämään kulttuurista monimuotoisuutta yhtenä keskeisenä kysymyksenään. Saman vuoden *Eclipse*-raportti pyrki etsimään mahdollisuuksia institutionaalisen rasismin vastustamiseksi teatteritoiminnassa. Englannin taideneuvoston *decibel*-ohjelma aloitettiin vuonna 2003 afrikkalais-, aasialais- ja karibialaistaustaisten taiteilijoiden tukemiseksi ja profiilin nostamiseksi. Näyttämötaiteen saralla tuotettiin vuosien 2005 ja 2006 aikana uusi raportti alan kehittämisen tarpeista (Young 2006).

Museoiden, kirjastojen ja arkistojen yhteinen toimikunta (MLA) on puolestaan luonut omalle sektorilleen kulttuurisen monimuotoisuuden kansallisen verkoston (*National Cultural Diversity Network*), joka tukee, neuvoo ja kouluttaa alan toimijoita alueellisten monimuotoisuuskoordinaattoreiden ja muiden aloitteiden kautta. MLA:lla on myös olemassa *Diversify*-kehittämisohjelma, jonka tarkoituksena on edesauttaa vähemmistö- ja vammaisryhmiin kuuluvien nuorten ihmisten pääsyä sektorin työpaikkoihin.

Kiinnostavina maina voidaan tässä yhteydessä pitää myös Belgiaa ja Alankomaita, joissa on olemassa varsin pitkä traditio erilaisuuden sietämisestä tai suvaitsemisesta maan kielellisen (Belgia) tai uskonnollisen (Alankomaat)

14 Kulttuurinen monimuotoisuus on taiteen kentällä Britanniassa yleensä määritelty suurimpien etnisten ja/tai kulttuuristen vähemmistöjen mukaisesti esimerkiksi "afrikkalaiseksi", "karibialaiseksi", "aasialaiseksi" tai "kiinalaiseksi" taiteeksi. Britannian vähemmistöpoliittisia toimintamalleja on omaksuttu erityisesti Pohjois-Amerikasta. Tämän vuoksi rotuun liittyvä käsitteistö on huomattavasti näkyvämpää kuin Manner-Euroopan valtioissa.

monimuotoisuuden vuoksi. Lisäksi molemmissa maissa maahanmuuton tuottamien uusien etnisten ja kulttuuristen väestöryhmien merkitys yhteiskunnan kehitykselle on ollut huomattava. (Ks. tarkemmin Saukkonen 2006.)

Belgiassa kulttuuripolitiikka delegoitiin jo 1970-luvulla maan kielelliskulttuurisille yhteisöille eli ranskan-, hollannin- ja saksankielisten omille itsehallinnollisille elimille. 2000-luvun alussa erityisesti maan hollanninkielinen pohjoisosa eli Flanderi sitoutui varsin voimakkaasti maan etnis-kulttuurisen rakennemuutoksen huomioivan politiikan toteuttamiseen, vaikka alueella on myös vaaleissa laajan kannatuksen saanut radikaalioikeistolainen ja monikulttuurisuuskriittinen puolue, Vlaams Belang (entinen Vlaams Blok). Tässä katsauksessa keskitytäänkin nimenomaan Flanderin kehitykseen.

Vuonna 2004 toimintansa aloittaneessa Yves Letermen Flanderin alueen hallituksen[15] ohjelmassa todettiin, että monimuotoisuus on peruuttamattomalla tavalla muuttanut flaamilaista yhteiskuntaa. Muutos nähtiin sekä haasteena että rikkautena, ja kulttuurille annettiin keskeinen rooli yhteiskunnan kehittämisessä. Kulttuuria ja liikuntaa sekä yhdistys- ja vapaaehtoistoimintaa pidettiin parhaana lääkkeenä sosiaalista koleutta ja yksinäisyyttä vastaan, koska kulttuurin katsottiin järjestävän ihmisten kokemuksia, tuottavan merkityksiä ja vahvistavan heidän keskinäisiä sidoksiaan. (Vlaamse regering 2004a, 48–54.)

Kulttuuri mainittiin myös yhteiskunnan peilinä. Hallitusohjelman mukaan teatteriesitykset, populaarimusiikin konsertit, maalaukset, historialliset ydinkeskustat sekä hyvin dokumentoitu ja kaikille avoin historia ovat korvaamattomia sellaisessa yhteiskunnassa, jossa asuu eri-ikäisiä ja erilaisista taustoista tulevia ihmisiä. Kulttuuri voi ihmisten kokemuksia syventämällä auttaa heitä näkemään toisensa toisin, stimuloida keskustelua ja opettaa ihmisiä arvostamaan toisiaan. Kaikkineen kulttuuri oli tämän hallitusohjelman mukaan nykyaikaisen kansalaisuuden olennainen osatekijä. (Mt., 48.)

Vuosien 2004–2009 kulttuuripoliittisessa ohjelmassa kulttuuriministeri Bert Anciaux määritteli tarkemmin kulttuurienvälisen toiminnan tavoitteita sekä kulttuuripoliittisia toimenpiteitä ja näiden saavuttamisen indikaattoreita. Kulttuurienvälisyys ja interkulttuurinen kompetenssi nähtiin keskeisinä käsitteitä kaikilla kulttuurin sektoreilla. Lisäksi erillisillä rahoitusjärjestelyillä pyrittiin lisäämään vähemmistöryhmien jäsenten emansipaatiota ja yhteiskuntaan integroitumista kulttuuristen taitojen ja kykyjen kasvattamisen kautta. (Vlaamse regering 2004b, 16–17.)

Tavoitteeksi asetettiin, että etnisiin vähemmistöihin kuuluvien ihmisten osuus kulttuurialan laitoksissa ja organisaatioissa olisi sama kuin heidän osuutensa koko väestöstä eli kymmenen prosenttia. Anciaux'n ministerikau-

15 Tähän hallitukseen kuuluivat kristillisdemokraatit, sosiaalidemokraatit ja liberaalit sekä maltilliset vasemmisto- (Spirit) ja oikeistonationalistit (N-VA).

della laadittiin myös erillinen kulttuurien välisen vuorovaikutuksen toimintasuunnitelma. Flaamilainen esittävän taiteen organisaatio, Vlaams Theater Instituut, kartoitti laajasti alueen taidetoimintaa suhteessa interkulttuuriseen yhteiskuntaan, ja sen tulokset julkaistiin vuonna 2007.[16] Brysselissä avattiin samana vuonna kansainvälisenä yhteistyöprojektina flaamilais-marokkalainen kulttuuritalo.

Vuoden 2009 yhteisötason vaalien jälkeen Flanderissa aloitti toimintansa Kris Peetersin johtama uusi hallitus, jonka kulttuuriministeriksi tuli Jo Vandeurzen. Vaikka hallituspohjan muutos ei ollut kovin merkittävä, hallitusohjelman perusteella maan kotouttamispoliittisen ja tältä osin myös kulttuuripoliittisen suunnan voi arvella jonkin verran kääntyneen. Tässä ohjelmassa korostuvat voimakkaasti taloudelliset kysymykset, mikä on tuolloin alkaneen taloudellisen kriisin vuoksi ymmärrettävää. Kulttuuri näyttää kuitenkin muutenkin menettäneen roolinsa yhteiskunnallisen kehityksen moottorina. (Vlaamse regering 2009.)

Hallitusohjelman kulttuuripoliittisessa osuudessa nostetaan vahvasti esille kulttuuriperinnön säilyttäminen, kulttuurilaitosten kansainvälisen näkyvyyden parantaminen ja kulttuuriosallistumisen lisääminen. Kotouttamispolitiikassa korostuu puolestaan kulttuurisen monimuotoisuuden ja interkulttuurisuuden hyväksymisestä huolimatta enemmän yksilöllinen vastuu hollannin kielen oppimisessa ja yhteiskunnan käytäntöjen omaksumisessa kuin kollektiivisten kulttuuristen oikeuksien toteutuminen. (Mt., 67–69.)

Kotouttamispolitiikan ja kulttuuripolitiikan tietty ailahtelevuus näkyy vielä paremmin Alankomaiden lähihistoriassa. Alankomaat on kenties tunnetuin tapaus eurooppalaisesta monikulttuurisuuspolitiikasta ja suvaitsevaisuudesta erilaisia vähemmistöryhmiä sekä ylipäätään kulttuurista poikkeavuutta kohtaan. Maan jakautuminen 1800-luvulla uskonnollis-ideologisiin yhteisöihin eli niin sanottuihin pilareihin aiheutti sen, että esimerkiksi katolilaisilla ja kalvinisteilla oli pitkään eräänlainen oma koulutus- ja kulttuuripoliittinen autonomiansa.[17] Valtiollisen kulttuuripolitiikan yksi keskeinen tehtävä oli edesauttaa tämän monimuotoisuuden heijastumista.

Kuten edellä mainittiin, Alankomaiden kotouttamispolitiikan monikulttuurisuusvaihe on nähtävissä jatkona tälle kansalliselle perinteelle. Maahanmuuton tuottamien uusien yhteisöjen katsottiin löytävän parhaiten paikkansa yhteiskunnassa muodostamalla omat yhdistyksensä, järjestönsä ja yksilön kasvun ja sosialisaation kannalta keskeiset laitoksensa. Nimenomaan kristillisdemokraattien piirissä suhtauduttiin tästä syystä pitkään suopeasti myös islamilaisten koulujen perustamiseen.

16 Ks. Vlaams Theater Instituutin kotisivulta, http://www.vti.be.

17 Näiden tunnustuksellisten yhteisöjen lisäksi Alankomaiden pilareihin lasketaan yleensä myös sosialistien ja liberaalien (vapaamielisten) yhteisöt.

Multikulturalistisen politiikan mukaiset vahvat kulttuuripoliittiset toimenpiteet alkoivat kuitenkin vasta 1990-luvun lopulla, kun taas muilla sektoreilla oli jo nähtävissä voimistuvaa kritiikkiä harjoitettua politiikkaa kohtaan. Vuosina 1999 ja 2003 julkaistut kulttuuripoliittiset ohjelmamuistiot toivat kulttuurisen monimuotoisuuden vahvasti kulttuuripoliittiselle kentälle. (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Welzijn 1999; 2003.)

Vuosituhannen vaihteessa Alankomaissa tapahtui kuitenkin voimakas suunnanmuutos, joka sisältää varauksellisemman suhtautumisen maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen sekä jopa jonkinlaisen uusnationalistisen kulttuurisen käänteen. Tämä näkyy selvästi vuosina 2003–2006 toimineen Jan-Peter Balkenenden toisen hallituksen[18] ohjelmassa, jossa yhteiskunnan jakautumiseen erilaisiin etnisiin yhteisöihin suhtauduttiin varsin pessimistisesti:

> *People find our contemporary society increasingly impersonal and threatening. Respect and common courtesy are often absent. The streets are like a no-man's land and in the cities inadequate integration translates into sharp ethnic divisions between neighbourhoods. (Government of the Netherlands 2003.)*

Ohjelman kulttuuripoliittisessa osiossa korostettiin tarvetta suojella ja säilyttää hollannin kieltä ja alankomaalaista kulttuuria. Hallitus pyrki toimintakaudellaan myös herättämään laajaa yhteiskunnallista keskustelua yhteisistä arvoista ja normeista. Yhteenkuuluvuuden tunnetta pyrittiin lisäämään myös vuonna 2006 julkaistulla Alankomaiden historiallis-kulttuurisella kaanonilla, joka on tarkoitettu ennen muuta opetuksen oheismateriaaliksi.[19]

Maaliskuussa 2007 aloitti toimintansa Balkenenden neljäs hallitus[20] (kristillisdemokraatit yhdessä sosiaalidemokraattien ja kalvinistien *ChristenUnie*-puolueen kanssa). Tämän hallituksen ohjelma on sävyltään aikaisempaa maltillisempi. Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden painotus sekä maahanmuuttajien integroitumisen välttämättömyys ovat kuitenkin yhä korostuneesti esillä. Myös kulttuuripolitiikan avulla katsotaan tässä ohjelmassa voitavan lisätä sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Kulttuuriin osallistumisessa erityinen huomio kiinnitetään esimerkiksi nuorten sekä etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen jäsenten saamiseksi kulttuuritarjonnan, erityisesti museotoiminnan piiriin. Taide- ja kulttuurikasvatusta halutaan vahvistaa taiteen arvostamisen ja arvioinnin opettamiseksi, mutta sen katsotaan myös saattavan nuorisoa

18 Kyseinen hallitus oli kristillisdemokraattien (CDA) sekä oikeisto- ja vasemmistoliberaalien (VVD, D66) koalitiohallitus.

19 Kyseinen kaanon löytyy myös englanniksi osoitteesta http://www.entoen.nu/.

20 Tässä välissä oli Balkenenden kolmas hallitus, jonka kausi kesti kuitenkin vain vuoden 2006 heinäkuusta vuoden 2007 helmikuuhun. Balkenenden neljäs hallitus ajautui kriisiin alkuvuodesta 2010, jolloin sosiaalidemokraatit irtautuivat siitä. Uudet vaalit pidettiin kesällä 2010.

yhteen yhteiskunnan perusarvojen sekä kansallisen historian päälinjojen kanssa. (Government of the Netherlands 2007.)

Hallituksen kulttuuriasioista vastanneen ministerin Ronald Plasterkin kulttuuripoliittisessa ohjelmassa monimuotoisuuskysymykset olivat varsin toissijaisessa asemassa. Ne liittyvät lähinnä kulttuuriosallistumista koskeviin tavoitteisiin, ja silloinkin kymmenkohtaisen listan viimeisenä kohtana. Sitä edeltävät esimerkiksi kulttuurihistoriallisen kaanonin käyttöä edistävät toimenpiteet sekä kansallisen historiallisen museon perustaminen. (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Welzijn 2007, 21–25.)

Käytännön toimenpiteistä merkittävin lienee viime vuosina ollut Mondriaan-säätiölle allokoitu puolen miljoonan euron rahasumma, joka käytettiin vuonna 2005 perustettuun kulttuurisen monimuotoisuuden kannustuspalkintoon. Se myönnettiin vuonna 2006 ensimmäisen kerran Eindhovenissa toimivan van Abbe -museon *Be(com)ing Dutch* -projektille. Suurimpiin kaupunkeihin on myös perustettu kulttuurisen vuoropuhelun keskuksia, Kosmopoliksia.

Pohjoismaat ovat samaan aikaan olleet ainakin jossain määrin eri linjoilla. Tanskassa laadittiin vuosina 2006–2007 Tanskan kulttuurikaanon, jonka tarkoituksena oli kerätä ja tuoda esille tanskalaisen kulttuuriperinnön kaikkein tärkeimmät teokset. Lisäksi sen tulee esittelytekstin mukaan toimia kompassina, joka näyttää Tanskan pitkän ja monimutkaisen kulttuurihistorian suuntia ja käännekohtia. Kaanonin tulee myös palvella keskustelualustana, antaa globalisoituvassa maailmassa eläville ihmisille kiintopisteitä ja tietoisuutta siitä, mitä erityistä on Tanskassa ja tanskalaisissa, sekä vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta osoittamalla yhteisen historian keskeisiä osia.[21] Monimuotoisuuden esittämisen sijaan kaanonin tavoitteena on siis vahvistaa Tanskassa asuvien ihmisten kansallistunnetta.

Ruotsissa puolestaan maahanmuuttajiin kohdistuneet politiikkatoimet ovat perinteisesti olleet vahvasti sidoksissa sosiaalisen ja taloudellisen tasa-arvon edistämiseen sekä syrjinnän vastustamiseen. 1970-luvulla maahanmuuttajien integraatiopolitiikka kiteytettiin käsitteisiin tasa-arvo, valinnanvapaus ja yhteistoiminta, ja yhteiskunnan uusien jäsenten oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen alettiin suhtautua hyväksyvästi. Monikulttuurisuuteen myönteisesti suhtautuneesta maahanmuuttajapolitiikasta siirryttiin kuitenkin 1990-luvulla maahanmuuttajien omaa vastuuta voimakkaammin korostavaan ja yksilökeskeisempään integraatiopolitiikkaan. Tässä mielessä Ruotsin kehitys muistuttaa Britannian ja Alankomaiden viime vuosikymmenten vastaavia vaiheita.

Göran Perssonin johtaman sosiaalidemokraattisen hallituksen (2004–2006) aloitteesta toteutettiin vuonna 2006 Ruotsissa erityinen monikulttuurisuuden teemavuosi, *mångkulturåret 2006*. Sen keskeisenä tavoitteena oli

21 Ks. tarkemmin kaanonin kotisivulta, http://www.kulturkanon.kum.dk/.

muuttaa maan kulttuuritoimintoja siten, että ne peilaisivat paremmin ruotsalaisen yhteiskunnan etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta ja liittäisivät kiinteämmin yhteen yhteiskunnan eri osia. Erityisinä tavoitteina mainittiin kulttuurin harjoittamisen ja kulttuuritarjonnan laajentaminen ja saavutettavuuden lisääntyminen sekä etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden kasvu julkisesti tuetussa kulttuuritarjonnassa.

Viimeksi mainitun tavoitteen mukaisesti esimerkiksi kulttuuritarjontaa tuli monipuolistaa ja laajentaa siten, että se ilmentää aikaisempaa enemmän muita kulttuuri-ilmaisuja kuin perinteisesti ruotsalaisia tai länsimaisia. Sellaisten taiteen tuottajien, harrastajien ja kulttuurihallinnon edustajien, joilla on "ulkoruotsalainen" tai vähemmistötausta, osuuden pitäisi puolestaan kasvaa koko julkisesti tuetussa kulttuurielämässä. Kulttuuritarjonnan tulisi laajentua siten, että se saavuttaa nykyistä laajemman yleisön ja etenkin enemmän sellaisia, joilla on ulkomaalaistausta. Lisäksi kansainvälistä yhteistyötä ja rajoja ylittävää kulttuurivaihtoa tulisi lisätä. (Ks. tarkemmin SOU 2005.)[22]

Vuonna 2007 toimintansa aloittanut Fredrik Reinfeldin johtama porvarillisista puolueista koottu hallitus linjasi kotouttamispolitiikkansa tavoitteiksi kaikkien yhtäläiset oikeudet, velvollisuudet ja mahdollisuudet etnisestä ja kulttuurisesta taustasta huolimatta. Lisäksi mainitaan sellaisen "yhteiskuntayhteisön" (*en samhällsgemenskap*) luominen, jonka perustana on monimuotoisuus. Yhteiskunnallisessa kehityksessä pyritään vastavuoroiseen kunnioitukseen niitä erilaisuuden muotoja kohtaan, jotka sijoittuvat yhteiskunnan perustavien demokraattisten arvojen sisälle ja joihin kaikki voivat taustasta riippumatta olla osallisia ja yhteisvastuullisia. (Regeringskansliet 2007.) Kansalliseen kulttuuripolitiikkaan kuuluvat mm. ilmaisunvapauden edistäminen, kulttuuritarjontaan osallistumisen ja oman luovan toiminnan lisääminen sekä kulttuurisen monimuotoisuuden ja maassa olevien eri kulttuurien kohtaamisen edistäminen.[23]

22 Norjassa vietettiin puolestaan monimuotoisuusvuotta vuonna 2008. Sen tarkoituksena oli muuttaa ajallisesti kestävällä tavalla norjalaisen kulttuurielämän ymmärrystä synnyttämällä taidelaitosten ja vähemmistöryhmien edustajien yhteistyön kautta lisää tietoa kulttuurisesta monimuotoisuudesta ja arvostusta sitä kohtaan.

23 Ks. tarkemmin Ruotsin kulttuuriministeriön kotisivulta, http://www.regeringen.se/sb/d/1897. Reinfeldin hallitus aloitti myös kulttuuriministeri Lena Adelsohn Liljerothin johdolla kulttuuripolitiikan uudistamishankkeen, joka tuotti keväällä 2005 valmistuneen kulttuuriselonteon (SOU 2009) sekä syksyllä 2009 hallituksen esityksen Ruotsin kulttuuripolitiikaksi (Regeringens proposition 2009). Näiden asiakirjojen analysointi ei valitettavasti mahtunut tämän tutkimuksen puitteisiin.

3.2 Kulttuuripolitiikan ja kotouttamisen kohtaamispinnat

Edellisten lukujen tarjoamaa taustaa vasten voidaan nyt lähemmin tarkastella tämän tutkimuksen tarkoitusta varten yhtäältä taiteen, kulttuurin ja kulttuuripolitiikan ja toisaalta maahanmuuton, kotoutumisen ja monikulttuurisuuden kohtaamispintoja. Kyse on kiistatta hyvin laajasta ja monimuotoisesta kokonaisuudesta. Kulttuuri ja siten myös kulttuuripolitiikan ala voidaan määritellä laajemmin tai suppeammin, ja vaikka määrittely tapahtuisi suppeammin – kuten tässä tutkimuksessa tehdään – taiteen ja kulttuurin kenttä pitää sisällään useita luovan työn, toiminnan ja ilmaisun alueita, joilla on kullakin omat ominaispiirteensä. Maahanmuutto on myös hyvin moniulotteinen ilmiö, ja yhteiskunnan uusien jäsenten kotoutumiseen taiteen ja kulttuurin kentällä vaikuttavat esimerkiksi muuttajan taustayhteisön kulttuuriset traditiot, yleinen elämäntilanne sekä henkilökohtaiset ominaisuudet kuten kielitaito ja koulutus.

Tutkimuksen kohdealueen hahmottamiseksi ja tutkimuskysymysten täsmentämiseksi kotouttamisen ja kulttuuripolitiikan kohtaamispintoja kannattaa kuitenkin hieman eritellä ennen siirtymistä tutkimuksen varsinaisiin analyysilukuihin. Asiaa voidaan tarkastella monista eri näkökulmista käsin. Kotoutumista voidaan esimerkiksi lähestyä sekä maahanmuuttajan tai hänen jälkeläisensä yksilöllisestä perspektiivistä, etnisen tai kulttuurisen yhteisön kollektiivisesta perspektiivistä sekä muuttuneisiin olosuhteisiin sopeutuvan koko yhteiskunnan perspektiivistä. Toisaalta taiteen ja kulttuurin tapauksessa voidaan perustellusti ottaa huomioon sekä "tekijänäkökulma" eli varsinaiset luovan työn tekijät ja taiteen ja kulttuurin tuotantoprosesseissa keskeisesti vaikuttavat muut henkilöt että "kokijanäkökulma" eli tapahtumien ja tilaisuuksien yleisöt, palvelujen käyttäjät ja kulttuurin muut kuluttajat. Näin voidaan eritellä esimerkiksi seuraavia taiteen, kulttuurin ja kotoutumisen kohtaamisalueita.

Yksilötaso:

- maahan muuttaneet taiteilijat tai uusiin etnisiin tai kulttuurisiin yhteisöihin kuuluvat taiteilijat ja heidän mahdollisuutensa toimia taiteilijoina ja muina kulttuurialan ammattilaisina asuinmaassaan
- taide- ja kulttuuripalvelujen saatavuus ja saavutettavuus maahanmuuttajille ja etnis-kulttuuristen yhteisöjen jäsenille sekä heidän käytännön osallistumisensa taide- ja kulttuuritarjontaan.

Yhteisötaso:

- uusien etnisten ja kulttuuristen yhteisöjen kieltä, kulttuuria tai identiteettiä ylläpitävä ja kehittävä taide- ja kulttuuritoiminta

- taide- ja kulttuuripalvelujen saatavuus ja saavutettavuus etnisten ja kulttuuristen yhteisöjen näkökulmasta sekä kollektiivinen osallistuminen taide- ja kulttuuritarjontaan.

Yhteiskuntataso:
- monikulttuurista tai kulttuurienvälistä taide- tai kulttuuritoimintaa toteuttavat tai tukevat taide- ja kulttuurilaitokset, yhdistykset, yhteisöt, hankkeet ja muut toimijat
- yhteiskunnan etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta esittävän ja edustavan taiteen ja kulttuurin saatavuus ja saavutettavuus yhteiskunnan kaikkien jäsenten näkökulmasta.

Kaikkien näiden osa-alueiden perusteellinen selvittäminen yhden tutkimushankkeen puitteissa on mahdoton tehtävä. Yksityiskohtaisen analyysin sijasta tässä tutkimuksessa tarkoituksena on kuitenkin tarjota kokonaiskuva kotouttamisen ja kulttuuripolitiikan yleisestä tilanteesta 2000-luvun alun Suomessa, ja siksi tavoitteena on tarjota lukijalle joitain tietoja asiasta jokaisesta edellä mainitusta näkökulmasta käsin. Tutkimuksen tavoitteena on siten vastata kahteen laajempaan kysymykseen, joista ensimmäinen koskee kansallisia ja paikallisia kulttuuripoliittisia toimenpiteitä (kulttuuripoliittinen kotouttaminen) ja toinen maahanmuuton ja monikulttuuristumisen näkymistä suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä (kulttuuripoliittinen kotoutuminen). Molemmat kysymykset jakautuvat kolmeen alakysymykseen seuraavalla tavalla:

1. Miten kansallinen ja paikallinen kulttuuripolitiikka vastaavat Suomessa maahanmuuton ja yhteiskunnan monimuotoistumisen haasteisiin?
   a. Mihin suomalaisessa kulttuuripoliittisessa kotouttamisessa pyritään?
   b. Mitkä ovat kulttuuripoliittisen kotouttamisen keskeiset välineet?
   c. Minkälaiset ovat kulttuuripoliittisen kotouttamisen resurssit?
2. Miten maahanmuutto ja yhteiskunnan monimuotoistuminen näkyvät Suomessa taiteen ja kulttuurin kentällä?
   a. Minkälaiset edellytykset maahanmuuttajilla ja uusien vähemmistöryhmien jäsenillä on osallistua suomalaiseen taide- ja kulttuurielämään taiteen ja kulttuurin ammattilaisina sekä kulttuuripalvelujen käyttäjinä?
   b. Minkälaiset edellytykset uusilla vähemmistöryhmillä on oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttämiseen taiteen ja kulttuurin kentällä?
   c. Miten yhteiskunnan muutos näkyy suomalaisten, erityisesti pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitosten toiminnassa?

4 KULTTUURIPOLITIIKKA JA KOTOUTTAMINEN SUOMESSA

4.1 Johdanto

Tämän luvun tarkoituksena on vastata kysymykseen, millä tavalla kulttuuripolitiikka on kohdannut maahanmuuton ja sen seurausten tuottamia haasteita ja mahdollisuuksia Suomessa. Kotouttamisen eri ulottuvuuksien mukaisesti analyysi kohdistetaan maahanmuuttajien yhteiskuntaan osallistumista edistäviin ja tukeviin kulttuuripoliittisiin toimenpiteisiin, maahanmuuttajien kulttuuristen tarpeiden huomioimiseen kulttuuripalveluja suunniteltaessa ja järjestettäessä sekä suomalaisen taiteen ja kulttuurin kentän sopeuttamiseen uusiin olosuhteisiin. Lisäksi pyritään saamaan selville kulttuuripoliittisen kotouttamisen tavoitteet, välineet ja resurssit.

Vastausta haetaan sekä kansalliselta tasolta että paikalliselta tasolta. Kansallisen tason kulttuuripolitiikkaa edustavat opetusministeriö sekä valtion taidetoimikuntalaitos, ja analyysin aineistona ovat molempien tahojen tuottamat aiheen kannalta relevantit taide- tai kulttuuripoliittiset asiakirjat. Paikallistason tarkastelu kohdistuu puolestaan pääkaupunkiseudun suuriin kaupunkeihin eli Espooseen, Helsinkiin ja Vantaalle, ja aineiston muodostavat kaupunkien yleisstrategiat, kotouttamisohjelmat ja kulttuuristrategiat tai näitä vastaavat muut asiakirjat. Aineistot esitellään tarkemmin asianomaisissa alaluvuissa.

4.2 Kansallinen kulttuuripolitiikka ja kotouttaminen

4.2.1 Analyyseja 1990-luvun kehityksestä

Suomalaisessa kulttuuripolitiikassa vähemmistökysymyksillä on jo pitkään ollut tunnustettu asema johtuen ruotsin kielen rinnakkaisesta asemasta suomen kielen ohella sekä saamelais- ja romaniasioissa viime vuosikymmeninä tapahtuneesta edistyksestä. 1990-luvulla toteutetussa Suomen kulttuuripolitiikan arvioinnissa vähemmistöasioihin ja kulttuurisiin oikeuksiin kiinnitettiin huomiota sekä kotimaisin voimin kirjoitetussa kansallisessa raportissa että ulkomaisten arvioitsijoiden tuottamassa raportissa (Cultural policy in Finland 1995; Cultural policy in Finland 1997). Kansallisen raportin tätä aihetta kos-

kevan artikkelin kirjoittanut Eija Ristimäki huomauttaa vähemmistöpolitiikan olleen tietyllä tapaa kaksijakoista:

> *(…) the success in solving national minority issues by means of cultural autonomy and parallel cultures has to certain extent blinded Finnish policy makers and legislators from seeing and dealing with the present urgent minority issues: the problem of refugee workers, the cultural rights of the disabled, and the need to accept and develop multiculturalism. (Ristimäki 1995, 243.)*

Ulkoisten arvioitsijoiden raportissa ei juurikaan puututtu uusien etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen asemaan, vaan huomio kiinnitettiin tällöin vielä kooltaan selvästi suurempiin historiallisiin väestöryhmiin eli suomenruotsalaisiin, saamelaisiin ja romaneihin. Kirjoittajat kuitenkin totesivat suosituksissaan, että mikäli maahanmuuttajat jäävät pysyvästi Suomeen, tämä tulee vaatimaan myös erityisiä kulttuuripoliittisia toimenpiteitä. (Cultural policy in Finland 1997, 140; 156.)

Ristimäen mukaan maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta oli Suomessa jo keskusteltu, mutta tämä ei ollut vielä johtanut merkittäviin kulttuuripoliittisiin toimenpiteisiin. Asia nousi esille esimerkiksi vuoden 1993 kulttuuripoliittisessa selonteossa, jossa valtioneuvosto piti kansallisen kulttuuripolitiikan keskeisinä tehtävinä myös kielellisen monimuotoisuuden turvaamista sekä erityisryhmien ja kulttuurivähemmistöjen kulttuuritarpeiden huomioimista (Ristimäki 1995, 254; Valtioneuvosto 1993). Käytännön toimenpiteistä hän mainitsee vuonna 1992 tehdyn laajennuksen, jossa alun perin saamelaiskulttuurin edistämiseen ja suojeluun sekä saamenkieliseen julkaisutoimintaan tarkoitettua määrärahaa voitiin vastedes käyttää myös muiden vähemmistöjen kielellisten ja kulttuuristen tavoitteiden edistämiseen. Vuonna 1994 tämä määräraha jaettiin kahtia siten, että osa siitä sälytettiin saamelaiskäräjien erikseen päätettäväksi ja toinen osa opetusministeriön jaettavaksi muiden vähemmistökulttuurien tukemiseen. (Ristimäki 1995, 254–255.)

Ristimäen analyysissä suomalaisten kulttuuripoliittisten vähemmistö- ja kulttuurioikeuksien keskeisiä tavoitteita ovat olleet vähemmistöjen oman kulttuurin ja kulttuuri-identiteetin suojelu sekä kaikkiin väestöryhmiin kuuluvien ihmisten yhtäläiset mahdollisuudet osallistua taide- ja kulttuurielämään. Näitä tavoitteita on pyritty saavuttamaan toteuttamalla politiikkaa, jossa on pidättäydytty vähemmistöjä valtakulttuuriin sulauttavista toimenpiteistä ja jossa on ehkäisty syrjintää ja pyritty lisäämään palvelujen saavutettavuutta. Hänen mukaansa nämä toimenpiteet ovat kuitenkin osoittautuneet riittämättömiksi, ja niiden lisäksi pitäisi tosiasiallisen tasa-arvon toteutumiseksi harjoittaa positiivista erityiskohtelua. (Mt., 242.)

Samoilla linjoilla olivat vuonna 2002 ilmestyneessä kulttuurivähemmistöjä, monikulttuurisuutta ja kulttuurioikeuksia käsitelleessä *Taiteen ja kulttuurin kentät* -teoksen artikkelissaan Ilkka Heiskanen ja Ritva Mitchell. Heidän mukaansa Suomi oli "edennyt pitkälle kansallisten vähemmistöjen autonomian takaamisessa, turvannut pienvähemmistöjen perusoikeudet ja sallinut myös niiden vapaan segmentoitumisen irti valtakulttuureista sekä ollut voimakkaasti mukana vähemmistöjen, erityisesti maahanmuuttajien syrjinnän estämisessä" (Heiskanen ja Mitchell 2002, 321).

Vähemmistöpoliittinen kehitys oli kuitenkin Heiskasen ja Mitchellin mukaan keskittynyt erityisesti perinteisiin vähemmistöihin, kun taas maahanmuuttajiin kohdistuva kotouttamispolitiikka oli keskittynyt taloudellisen, poliittisen ja sosiaalisen turvallisuuden takaamiseen. Kirjoittajien mukaan ei ollut vielä selvää, missä määrin "uusi kotouttamispolitiikka toimii assimilaatiopolitiikkana ja missä määrin sen kehikkoon voidaan rakentaa kulttuurioikeuksia yleensä ja erityisesti positiivisen diskriminaation kautta vähemmistöjen sopeutumista edistäviä toimenpiteitä" (mt.).

Suomalaisen ulkomaalaispolitiikan käänne on Heiskasen ja Mitchellin mukaan sijoitettavissa aikaisemmin käsiteltyyn vuoden 1997 valtioneuvoston periaatepäätökseen hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi, jonka keskeiset linjaukset siis sisällytettiin vuonna 1999 säädettyyn kotouttamislakiin (mt., 317; ks. myös Lepola 2000). Samana vuonna valtioneuvosto teki myös periaatepäätöksen hallinnon toimenpiteistä suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismin ehkäisemiseksi. Tässä asiakirjassa opetusministeriötä suositettiin ottamaan suvaitsevaisuuden lisäämisen yhdeksi kriteeriksi myönnettäessä valtionosuuksia nuorisotoimeen, liikuntaan ja kulttuuriin.

Heiskanen ja Mitchell korostavat myös vuonna 2001 hyväksytyn hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismin vastaisen toimintaohjelman merkitystä. Opetusministeriön vastuualueelle kuuluvista tehtävistä useimmat liittyivät maahanmuuttajien koulutukseen ja suomalaisiin koulutusinstituutioihin. Kaksi toimintaohjelman kohtaa on kuitenkin tulkittavissa kulttuuripoliittisiksi. Kohdassa 21 mainitaan opetusministeriölle tehtäväksi "kehittää maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen järjestö-, kulttuuri- ja julkaisutoiminnan tukijärjestelmää ja sen kattavuutta" sekä luoda "eri väestönosien yhteistoimintaan kannustimia ja resurssilisää, jotka ohjaavat yhteistoimintaan ja yhteisöjen välisten rajojen ylittäviin käytäntöihin". Kohdassa 24 puolestaan opetusministeriölle esitetään tehtäväksi "kehittää edelleen järjestelmiä ja käytäntöjä, joilla tuetaan maahanmuuttajataiteilijoiden työtä ja luovuutta, mikä monipuolistaa ja rikastaa taide- ja kulttuurielämäämme". (Työministeriö 2001, 12.)

Vaikka Heiskanen ja Mitchell siis toteavat, että kulttuuristen oikeuksien toteuttamisessa maahanmuuttajien asema ei ole kehittynyt samalla tavalla kuin perinteisten vähemmistöjen, ja vaikka maahanmuuttajien tapauksessa tasa-arvon toteutuminen taiteen ja kulttuurin alueella on osoittautunut ongelmallisemmaksi kuin esimerkiksi liikuntapolitiikassa, he näkivät joitain merkkejä multikulturalismin noususta esiin myös taide- ja kulttuuripolitiikassa. Näitä olivat ennen muuta ulkomaalaiskirjaston (myöhemmin monikielinen kirjasto) perustaminen Helsingin kaupunginkirjaston yhteyteen vuonna 1995 sekä valtioneuvoston em. periaatepäätökseen nojaava määräraha vähemmistökulttuurien tukemiseen ja rasismin vastaiseen työhön.

4.2.2 2000-luvun alun kehitys

Näiden kahden tutkija-analyysin taustaa vasten voidaan nyt tarkastella kansallisen kulttuuripolitiikan ja kotouttamisen välistä suhdetta 2000-luvun kulttuuripoliittisissa dokumenteissa. Eräänlaisena kulminaationa voi pitää vuotta 2003, jolloin opetusministeriö julkaisi ministeriön strategian 2015 sekä hallinnonalan maahanmuuttopoliittiset linjaukset. Samana vuonna valtioneuvosto teki periaatepäätöksen taide- ja taiteilijapolitiikasta ja opetusministeriön lastenkulttuuripoliittinen ohjelma valmistui. Kyseistä periaatepäätöstä edelsivät vuonna 2001 julkaistu raportti koskien suomalaista taiteilijakuntaa sekä vuonna 2002 valmistunut taide- ja taiteilijapoliittisen toimikunnan ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi ja ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu.

Yleinen kulttuuripolitiikka

Tarkastelu on hyvä aloittaa opetusministeriön strategiasta. Tässä asiakirjassa todetaan, että vaikka ulkomaalaisväestön osuus ja nettomaahanmuutto ovat Suomessa Euroopan pienimpiä, muuttoliike lisääntyy jatkossa ja "monikulttuurisuus, erilaisten etnisten ryhmien maahanmuutto ja ylikansalliset vaikutteet lisäävät kansallisen kulttuurin moninaisuutta" (Opetusministeriö 2003a, 5). Maahanmuutto ja monikulttuurisuus nousevat strategiassa esille useissa eri kohdissa koskien esimerkiksi maahanmuuttajien työvoiman rekrytoinnin edellytyksiä, julkisten palvelujen tasa-arvoista saatavuutta, suvaitsevaisuutta ja syrjäytymisen ehkäisyä sekä kulttuurien kohtaamista ja uskonnonvapauden toteutumista.

Opetusministeriön maahanmuuttopoliittisissa linjauksissa kulttuuripoliittisiksi katsottavia linjauksia[24] on kolme:

- Vähemmistökulttuuritarpeet otetaan aikaisempaa paremmin huomioon osana kulttuurin ja taiteen tukemisen yleisiä järjestelmiä sekä kulttuuri- ja taidelaitosten toimintaa.
- Maahanmuuttajien kulttuurisista tarpeista huolehditaan lisäämällä vähemmistökulttuurien tukemiseen tarkoitettuja määrärahoja vastaamaan lisääntynyttä maahanmuuttoa.
- Kehitetään järjestelmiä etnisiin vähemmistöihin lukeutuvien ammattitaiteilijoiden ja heidän järjestöjensä toiminnan tukemiseksi.

Tarkempaa tietoa tuolloisesta tilanteesta ja linjausten konkreettisesta sisällöstä saa maahanmuuttopoliittisia linjauksia valmistelleen työryhmän taustamuistiosta (Opetusministeriö 2003b). Taustamuistion johdannossa todetaan maahanmuuton lisääntyminen ja sen vaikutukset Suomen väestörakenteisiin sekä suomalaisen maahanmuuttopolitiikan keskeiset suuntaviivat ja periaatteet ja niiden vaikutus opetusministeriön hallinnonalalla. Muistiossa korostetaan, että maahanmuuttopolitiikan peruspyrkimyksenä on Suomessa kaikkien maahanmuuttajien[25] joustava ja tehokas kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään. Kotoutumisella tarkoitetaan lainsäädäntöön nojaten sitä, että "maahanmuuttajat osallistuvat yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä, joita koskevat sekä yhteiskunnan jäsenen velvollisuudet ja oikeudet ja että heillä on mahdollisuus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan ja uskontoaan sopusoinnussa Suomen lainsäädännön kanssa" (mt., 12).

24 Linjaukset on jaettu viiteen osaan: koulutukseen, tutkimukseen, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikkaan sekä opetusministeriön hallinnonalalla poikkihallinnolliseksi toiminnaksi katsottavaan hyvien etnisten suhteiden edistämiseen ja uskonnolliseen toimintaan. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopoliittiset linjaukset sisältävät kulttuuripoliittisten linjausten lisäksi yhden nuoriso- ja yhden liikuntapoliittisen linjauksen.

25 Johdannossa korostetaan vielä erikseen, että vaikka oikeus kotoutumissuunnitelmaan on vain osalla maahanmuuttajista, opetusministeriön linjauksissa maahanmuuttajilla tarkoitetaan kaikkia niitä henkilöitä, jotka "asuvat pysyvässä tai pysyväisluonteisessa tarkoituksessa maassamme, mutta eivät ole Suomen kansalaisia. Maahanmuuttajat voivat olla jonkin toisen maan kansalaisia tai kansalaisuudettomia henkilöitä. Maahanmuuttajiin kuuluvat mm. siirtolaiset/siirtotyöläiset, pakolaiset, turvapaikanhakijat, avio- tai avoliiton vuoksi Suomeen muuttaneet ja paluumuuttajat sekä pitkäkestoiseen opiskeluun Suomessa osallistuvat ulkomaalaiset." Tämä rajaus jättäisi siis periaatteessa Suomen kansalaisuuden saaneet maahanmuuttajat (tai maahanmuuttajien jälkeläiset) linjausten ja niiden mukaisten toimenpiteiden ulkopuolelle. Rajausta tuskin on tarkoitettu kategoriseksi. Tuntuisi erikoiselta, jos vähemmistökulttuuritarpeet katoaisivat Suomen kansalaisuuden saamisen myötä. Toisaalta rajaus antaa ymmärtää, että Suomen kansalaisuuden saaneita ihmisiä ei pitäisi kutsua maahanmuuttajiksi.

Vaikka ajatus "joustavasta ja tehokkaasta" kotoutumisesta tuntuisi viittaavan ensi sijassa kotoutumismääritelmän ensimmäiseen osaan, johdannossa korostetaan erikseen myös nimenomaan opetusministeriön hallinnonalaan liittyvänä seikkana sitä, että Suomessa "maahanmuuttajat voivat ylläpitää omaa äidinkieltään, vaalia alkuperäistä kulttuuriaan sekä harjoittaa uskontoaan". Lisäksi johdannossa korostetaan koko yhteiskunnan kehitykseen viitaten, että: "Maahanmuuttajien onnistuneen kotoutumisen kannalta on jatkossa erityisen tärkeää vaikuttaa koko väestön asenteisiin niin, että myönteiset asenteet kielellistä ja kulttuurista monimuotoisuutta kohtaan vahvistuvat." (Mt, 10.)

Muistion kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopoliittinen osuuden alussa korostetaan, että "kulttuuripalvelut ja kulttuurin tukimuodot sekä liikuntapalvelut ja nuorisotyö ovat erittäin tärkeitä kotoutumisen kannalta. Niiden kautta ja niiden avulla maahanmuuttajat voivat tehokkaasti rakentaa kontaktejaan pääväestöön ja tutustua suomalaisen yhteiskunnan käytäntöihin." (Mt., 27.) Lisäksi luetellaan valtioneuvoston periaatepäätökseen hallinnon toimenpiteistä suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismin ehkäisemiseksi kirjatut periaatteet, jotka koskevat opetusministeriön tukea vähemmistökulttuuria edustavien ryhmien toimintaan ja suvaitsevaisuutta lisäävään kansalaistoimintaan. Nämä periaatteet ovat seuraavat:

1) Vähemmistökulttuuriryhmäksi katsotaan avustuksesta päätettäessä etniset ja kielelliset vähemmistöt, pakolaiset ja maahanmuuttajat. Tukea myönnetään vähemmistökulttuuria edustavien ryhmien oman kulttuurin ja identiteetin säilyttämiseen. Vähemmistökulttuuriryhmillä tulee olla oikeus valita oman kulttuurisen identiteetin säilyttämisen tavat. Viranomaistoiminnoissa on hyväksyttävä vähemmistökulttuurien itse ilmaisema traditioittensa tapojen ja muotojen arvojärjestys.

2) Vähemmistökulttuuriryhmien oikeuksien ja velvollisuuksien tulee olla yhtäläiset kaikkien valtion harkinnanvaraisia avustuksia saavien ryhmien ja yksilöiden kanssa. Avustusten tarkoituksena on vahvistaa vähemmistökulttuuriryhmien myönteistä sopeutumista yhteiskuntaan ja luoda mahdollisuuksia käyttää hyväkseen yleisiä kulttuuripalveluja ja tukimuotoja. Avustuspolitiikan on vahvistettava valtaväestön myönteisiä asenteita vähemmistökulttuuriryhmiin.

3) Avustuksia voidaan myöntää rekisteröidyille yhdistyksille kulttuurihankkeisiin ja vain erityisistä syistä vähemmistökulttuuriryhmien yleisen yhdistystoiminnan tarpeisiin, yksittäisille hakijoille kulttuurihankkeisiin sekä muille juridisille työyhteenliittymille kulttuurihankkeisiin.

4) Avustuksia voidaan myöntää äidinkielen vaalimiseen, kulttuuritraditioita ylläpitävien tapahtumien järjestämiskuluihin, vähemmistökulttuu-

riryhmien sisäisen yhteydenpidon tarpeisiin, omakohtaiseen taide- ja muuhun kulttuuriharrastustoimintaan, vähemmistökulttuurien ja valtaväestön kulttuurisen kanssakäymisen ja vuorovaikutuksen vahvistamiseen, maahanmuuttokysymyksiä käsittelevään tutkimus- ja tiedotustoiminnan tarpeisiin sekä rasismin ja muukalaisvastaisuuden ehkäisytoiminnan tarpeisiin. (Opetusministeriö 2003b, 27; Valtioneuvosto 1997b.)

Muistiossa tehdään myös katsaus siihenastiseen kehitykseen kulttuuri-, nuoriso- ja liikuntapolitiikassa ja niiden kohdealueilla. Kulttuuritoiminnan sektorilla tuodaan esille, että uusien vähemmistöryhmien edustajat ovat perustaneet "ryhmiensä jäseniä kokoavia yhdistyksiä, joista monet järjestävät erilaista kulttuuritoimintaa, joka on luonteeltaan pääasiassa harrastetoimintaa" (Opetusministeriö 2003b, 28). Koska yhdistysten kokonaismäärän katsotaan lisääntyneen, on myös tarve avustaa yhdistysten kulttuuritoimintaa muistion mukaan kasvanut.

Toisena kohtana nostetaan esille Suomessa työskentelevien maahanmuuttajataiteilijoiden asema ja määrä. Maahanmuuttajataustaisten taiteilijoiden määrän oletetaan kasvaneen. Kulttuurin ja taiteen julkisten tukimuotojen todetaan olevan periaatteessa kaikkien väestöön kuuluvien käytettävissä heidän etnisestä taustastaan riippumatta. Muistiossa kuitenkin katsotaan, että "Suomen kulttuurin ja taiteen palvelut ja tukijärjestelmät on (…) rakennettu yksikulttuurisuuden kaudella suomalaisen pääväestön lähtökohdista käsin. Siten kieli- ja kulttuurieroista johtuva kynnys käyttää kyseisiä palveluita ja tukia on maahanmuuttajataiteilijoille ja vähemmistökulttuuriyhdistyksille käytännössä korkea." Jatkossa tulisi kiinnittää enemmän huomiota monikanavaiseen ja monikieliseen tiedottamiseen käytettävissä olevista palveluista. (Mt.)

Ajankohtaisena tavoitteena pidetään myös maahanmuuttajien tietoisuuden lisäämistä suomalaisista kulttuuripalveluista ja -tukijärjestelmistä sekä suomalaisesta taidemaailmasta ja sen lainalaisuuksista. Lisäksi muistiossa todetaan, että maahanmuuttajien taiteen sisällöt ja esittämistavat voivat olla suomalaisille vieraita, ja että siksi tavoitteena on myös "tutustuttaa suomalainen taide-elämä ja erityisesti päätöksentekijät muihin kulttuureihin ja lisätä heidän mahdollisuuksiaan tunnistaa ja ottaa huomioon kulttuurierot. Erityisesti tämä koskee valtionhallinnossa apurahoja ja valtionavustuksia myöntäviä tahoja." (Mt.)

Kirjallisuutta pidetään muistiossa kielen tärkeän roolin vuoksi yhtenä keskeisimmistä maahanmuuttajien kotoutumisessa, ja tämän vuoksi maahanmuuttajien oman kirjallisen ilmaisun syntymistä olisi syytä tukea. Muista taiteenaloista todetaan, että kuvataiteilijoiden kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan on edistynyt melko hyvin mutta että suomalaisessa arkkiteh-

tuurissa monikulttuurisuuteen on tähän mennessä kiinnitetty suhteellisen vähän huomiota. Tanssitaidetta pidetään hyvänä välineenä matkalla tasa-arvoiseen monikulttuuriseen yhteiskuntaan, koska se "edesauttaa kotoutumista sellaisten kulttuurien kohdalla, joissa tanssiin liittyvät perinteet ovat vahvoja". (Mt.)

Muistiossa mainitaan opetusministeriön vuosittain jakama 252 000 euron suuruinen määräraha vähemmistökulttuurien tukemiseen ja rasismin vastaiseen työhön. Summaa pidetään tarpeeseen nähden riittämättömänä. Muistiossa korostetaan, että tätä vähemmistökulttuurimäärärahaa "voidaan pitää myönteisenä erityiskohteluna, jolla vahvistetaan erityisen tuen ja suojelun tarpeessa olevien etnisten vähemmistöjen oikeutta vaalia omaa kulttuuriaan ja kieltään osana suomalaista yhteiskuntaa", millä viitataan kenties epäsuorasti edellä mainituissa tutkija-arvioissa ilmaistuun tämäntyyppisten tukimuotojen tarpeeseen. Erillissavustamisen ei katsota olevan ristiriidassa tasavertaisuusperiaatteen kanssa. (Mt., 28–29.)

Edelleen muistiossa mainitaan Helsingin kaupunginkirjaston asema valtakunnallisena ulkomaalaiskirjastona, jonka tehtävänä on "Suomessa asuvan vieraskielisen väestön kirjastopalvelujen tukeminen, yhteyksien solmiminen koti- ja ulkomaisiin yhteistyötahoihin, tiedotus ja neuvonta sekä aineiston hankinta yhteiskäyttöön sellaisilla kielillä, jotka ovat meillä harvinaisia ja joiden käyttäjiä Suomessa on vähän". Myös tähän toimintaan katsotaan tarvittavan valtion lisäpanostusta. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutista annettua asetusta on vuonna 2001 puolestaan muutettu siten, että sen tehtäviin sisällytettiin myös Venäjältä ja Itä-Euroopasta Suomeen muuttaneiden kielen ja kulttuurin tukeminen. Instituutti on sittemmin esimerkiksi järjestänyt Suomen venäjänkielisen väestön asemaa kartoittavan Etnisten suhteiden neuvottelukunnan yhteyteen asetetun työryhmän käytännön toiminnan. (Mt., 29.) Hallinnonalan kulttuuripoliittiset toimenpide-ehdotukset ovat seuraavat:

- Vähemmistökulttuurien tukemiseen ja rasismin vastaiseen työhön tarkoitettua määrärahaa kasvatetaan vuosien 1997–2001 inflaation vaikutuksen kompensoimiseksi. Avustuksiin käytettävän määrärahan tasoa tulee korottaa vastaamaan lisääntynyttä maahanmuuttoa. Käytössä näihin tarkoituksiin tulee olla 2 500 000 markkaa (420 470 euroa).
- Maahanmuuttajataiteilijoiden ja heidän järjestöjensä toimintaa tuetaan erillisavustuksin. Tähän tarkoitukseen opetusministeriöstä tai Taiteen keskustoimikunnasta osoitetaan määräraha, jonka suuruus on vähintään 700 000 markkaa (117 732 euroa).
- Ulkomaalaiskirjaston valtionavustusta tulee nostaa vastaamaan lisääntynyttä maahanmuuttoa ja vuotuinen inflaation vaikutus tulisi ottaa huomioon avustuksen mitoituksessa. Tarkoitukseen olisi vuositasolla varattava 170 000 euroa.

- Pidemmän aikavälin tavoitteeksi asetetaan, että vähemmistökulttuuritarpeet otetaan entistä paremmin huomioon osana opetusministeriön, taiteen keskustoimikunnan valtion taidetoimikuntien ja alueellisten taidetoimikuntien avustuspolitiikkaa sekä taidelaitosten toimintaa. Tämä edellyttää kyseisten tahojen asiantuntemuksen lisäämistä etnisissä kysymyksissä siten että ne voivat ottaa vähemmistökulttuuritarpeet huomioon osana avustus- ja toimintapolitiikkaansa. Opetusministeriössä laaditaan virkatyönä vähemmistökulttuuripoliittiset linjaukset.

Taide- ja taiteilijapolitiikka

Samoihin aikoihin maahanmuuttopoliittisten linjausten kanssa valmisteltiin ja julkaistiin valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta (Opetusministeriö 2003c). Periaatepäätös perustuu pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen (1999–2003) ohjelmaan, jossa esitetään kyseisen ohjelman laatiminen luovan toiminnan kehittämiseksi. Periaatepäätöksen lähtökohtana on luovan hyvinvointiyhteiskunnan kehittäminen taidetta kehittämällä.

Tässä taide- ja taiteilijapoliittisessa ohjelmassa maahanmuutolla ja yhteiskunnan etnisellä ja kulttuurisella monimuotoistumisella ei ole näkyvää roolia. Kulttuurinen monimuotoisuus on tosin yksi periaatepäätöksen teemoista, mutta tässä kohdassa todetaan kuitenkin ensisijaisesti se, että suomenruotsalaisen kulttuurin rakenteiden tukeminen ja edelleen kehittäminen on julkisen kulttuuripolitiikan perustehtäviä Suomessa. Tämän jälkeen toistetaan edellä mainittujen opetusministeriön maahanmuuttopoliittisten linjausten kulttuuripoliittinen osuus.[26] (Mt., 7.)

Lisäksi periaatepäätöksen taiteilijakunnan moninaisuutta koskevassa kohdassa todetaan, että "taide-elämässä tarvitaan aloitteita, jotka tukevat ja ottavat huomioon lisääntyvän kulttuurisen monimuotoisuuden". Opetusministeriön odotetaan selvittävän, millainen tukimuoto olisi tarkoituksenmukaisin monikulttuurisen taidetoiminnan tukemiseksi. (Mt., 11.) Tämän taiteilijakuntaa koskevan teeman kohdalla ensisijainen asia koski kuitenkin nuorten taiteilijoiden asemaa.

Taide- ja taiteilijapoliittisen toimikunnan työ tuotti myös erikseen julkaistun laajemman ehdotuksen valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi, *Taide on mahdollisuuksia* (Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta

26 Itse asiassa näitäkin on hieman muutettu. Siinä missä opetusministeriön yhtenä linjauksena oli se, että maahanmuuttajien kulttuurisista tarpeista huolehditaan lisäämällä vähemmistökulttuurien tukemiseen tarkoitettuja määrärahoja vastaamaan *lisääntynyttä* maahanmuuttoa, valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittisessa periaatepäätöksessä tämä on muotoiltu siten, että maahanmuuttajien kulttuurisista tarpeista huolehditaan maahanmuuton *lisäännyttyä*. (Opetusministeriö 2003c, 7, kursivointi P.S.)

2002a) sekä sen oheisjulkaisuna ilmestyneen asiantuntijoiden artikkeleista kootun teoksen *Taiteen mahdollisuuksista enemmän* (Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta 2002b). Maahanmuutosta johtuva yhteiskunnan muutos on lopullista ohjelmaa enemmän esillä toimikunnan ehdotuksessa. Sen lähtökohtien joukossa korostetaan esimerkiksi, että maahanmuuttajien määrä lisää monikulttuuristumista ja että kulttuurinen moninaisuus on taidepolitiikassa rikkaus ja voimavara. Liiallista yhdenmukaistumista pidetään sitä vastoin riskinä. (Mt., 14–15.)

Ohjelmaehdotuksen yksi kappale käsittelee nimenomaan kulttuurista monimuotoisuutta taiteen voimavarana. Vaikka suomalainen kulttuuri nähdään yhä kansainvälisessä vertailussa suhteellisen yhdenmukaisena, monikulttuuristumisen todetaan kuitenkin olevan käynnissä ja asettavan suuria haasteita suomalaiselle yhteiskunnalle. Haaste ymmärretään kuitenkin nimenomaan myönteisessä mielessä. Ehdotuksessa todetaan Sitran tulevaisuusohjelmaa lainaten, että vuonna 2015 "monikulttuurisuus on hyväksytty ja se on käännetty luontevasti suomalaisen yhteiskunnan voimavaraksi ja vahvuudeksi". (Mt., 27.)

Ehdotuksessa myös määritellään kiinnostavalla tavalla kulttuurin asemaa, roolia ja tehtävää monikulttuurisessa yhteiskunnassa:

> *Monikulttuurisessa yhteiskunnassa kulttuuri on mosaiikki, jossa yksilöillä on useita identiteettejä; olemme nuoria ja vanhoja, miehiä ja naisia, Suomessa syntyneitä ja tänne muualta muuttaneita, fyysisiltä ja henkisiltä ominaisuuksiltamme erilaisia, puhumme eri kieliä, kuulumme erilaisiin osa- ja alakulttuureihin jne. Julkiselta kulttuuripolitiikalta edellytetään herkkyyttä tämän erilaisuuden ja monimuotoisuuden tunnistamiseen rikkautena. Eri asemissa olevilla yksilöillä ja ryhmillä on erilaiset lähtökohdat, mahdollisuudet ja resurssit tuoda oma kulttuurinsa ja sen voimavarat yleiseen tietoisuuteen. Siksi tarvitaan myös erityisjärjestelyjä ja -tukitoimia (myönteinen erityiskohtelu) jotta kulttuurinen tasa-arvo ja suvaitsevaisuus toteutuisi myös käytännössä. Näin luodaan edellytyksiä kulttuurisen monimuotoisuuden täysimääräiseen toteutumiseen taiteen ja koko yhteiskunnan kehityksen voimavarana. (Mt.)*

Keskeinen tämän monikulttuurisuuden osatekijä on jälleen suomenruotsalainen kulttuuri, jolla on näkyvä rooli myös ohjelmaehdotuksessa. Otsikon *Etninen monimuotoisuus* alla käsitellään muita etnisiä ja kulttuurisia ryhmiä sekä liikkumis- ja toimimisesteisiä, ja siinä korostetaan perustuslain 17 pykälän mukaisia kulttuurisia oikeuksia sekä saamelaisten ja Ahvenanmaan itsehallintoa. Lisäksi ehdotuksessa todetaan, että kulttuurit rikastuttavat toisiaan ja että suomenruotsalainen kulttuuri sekä muu perinteinen kulttuurinen monimuotoisuus ovat vuorovaikutuksessa suomenkielisen kulttuurin kanssa rakentaneet valmiuksia etninen monimuotoisuuden kohtaamiseen ja kokemiseen nimenomaan voimavarana. Maahanmuuton seurauksena suomalaisen

yhteiskunnan katsotaan kohtaavan monikulttuurisuuden murroksen aivan uudessa mittakaavassa sekä tavalla, joka sisältää kulttuuria kokonaisuutena rikastuttavia mahdollisuuksia. Tämän jälkeen todetaan yleisesti opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset ja tarve erityisresurssien varaamiseen niiden toteuttamiseksi. (Mt., 28–29.)

Asiaan palataan vielä uudelleen kohdassa, joka koskee moninaisuutta taiteilijakunnan rikkautena. Ehdotuksessa todetaan, että "suomalaisen taiteilijakunnan heterogeenisuus ei ilmene ainoastaan erilaisina taiteenaloina, vaan myös muita huomion ansaitsevia alaryhmiä on olemassa". Näitä muita alaryhmiä ovat naistaiteilijat, nuoret taiteilijat, ruotsinkieliset taiteilijat sekä etnisten ryhmien taiteilijat ja maahanmuuttajataiteilijat. Viimeksi mainituista kahdesta ryhmästä todetaan, että niiden asemasta ei ole saatavilla erillisiä tietoja.[27] Maahanmuuttajataiteilijoita katsotaan koskevan ammatillisesti samat uran luomisen ja vakiinnuttamisen ongelmat kuin muidenkin alojen maahanmuuttajia. Heidän todetaan julkisen tuen hakijoina ja saajina olevan kuitenkin samassa asemassa kuin muutkin eli kaikki hakevat tukea oman alansa taiteilijana, eivät tietyn etnisen ryhmän edustajana. Ohjelmaehdotus kuitenkin korostaa, että on syytä pohtia, millaisia rahoitusjärjestelmiä tarvitaan monikulttuurisuuden vahvistamiseksi ja tukemiseksi. (Mt., 74–75.)[28]

Samantyyppiset linjaukset sisältyvät myös niin ikään vuonna 2003 valmistuneeseen opetusministeriön lastenkulttuuripoliittiseen ohjelmaan (Opetusministeriö 2003d).[29] Taustalta on löydettävissä aikakauden hengen mukainen yleiskäsitys, jonka mukaan kulttuurinen yhdenmukaisuus on ennemmin uhkatekijä kuin vahvuus. Ohjelmatekstin mukaan "kulttuurisesta rikkaudesta ja

27 Suomalaisesta taiteilijakunnasta tehtiin ohjelmatyötä varten erillisselvitys suomalaisesta taiteilijakunnasta (Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta 2001). Maahanmuuttajataiteilijoiden osalta siinä todetaan, että tietoja heistä saadaan lähinnä Taiteen keskustoimikunnan apuraharekisteristä hakijan äidinkielen perusteella (suomi/ruotsi/muu kieli). Raportin mukaan näiden tietojen perusteella vieraskielisten hakijoiden määrä oli vähäinen, mutta kasvamassa. Vaikka vieraskielisten (kategoria "muu kieli") osuus apurahojen hakijoista oli hyvin alhainen (1–2 %), taiteilija-apurahojen hakijoissa tällaisia hakijoita oli ollut vuonna 1997 yhdeksän henkilöä ja vuonna 2001 27. Kohdeapurahan hakijoiden osalta vastaavat luvut olivat 1 ja 26, joten kasvu näkyi myös siellä. (Mt., 10.)

28 Asiantuntijapuheenvuoroista kootussa ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisussa maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen liittyvistä asioista kirjoittaa erityisesti Mikael Kosk artikkelissaan *Finlandsvensk kultur och mångkulturalism*. Hänen mukaansa kaikessa kulttuuripolitiikassa täytyy ottaa huomioon moninaisuus ja kompleksisuus koko laajuudessaan ja etsiä uusia paikkoja monikulttuurisessa maailmassa. Hänen mukaansa olisi tärkeätä, että Suomessa pyrittäisiin aitoon pluralismiin, jossa eri kulttuurit rikastuttavat toisiaan ja että olisi olemassa ohjelma kaikkien vähemmistökulttuurien kehittämiseksi ja tukemiseksi. (Kosk 2002, 49.)

29 Tämän ohjelman taustamateriaalina on puolestaan ollut Taiteen keskustoimikunnan (2002) lastenkulttuuripoliittinen ohjelmaehdotus *Kulttuuri kasvaa lapsissa* ja sen pohjalta saapuneet lausunnot.

monimuotoisuudesta kasvaa luovuus ja innovatiivisuus", joskin tässä tapauksessa rikkaus ja monimuotoisuus viitannevat taide- ja kulttuuritoimintaan ja -ympäristöön yleensä (mt., 8).

Asiaa käsitellään erikseen kappaleessa kulttuurisesta monimuotoisuudesta voimavarana, jossa sitä tarkastellaan sekä yleisesti kulttuurisen monimuotoisuuden että liikkumis- ja toimimisesteisten näkökulmasta. Ensiksi mainitun yhteydessä ohjelma korostaa, että lasten ja nuorten taide- ja kulttuuripalveluiden tarjonnassa on tärkeätä huomioida vähemmistöihin kuuluvien tarpeet. Vähemmistöinä tuodaan tässä yhteydessä esille Suomen ruotsinkieliset, saamelaiset sekä romanit ja viittomakieliset, jälleen perustuslakiin suoraan viitaten. Ulkomaalaisten määrästä todetaan, että se on kasvanut ja että tämä kehitys vaatii hallinnon toimenpiteitä suvaitsevaisuuden edistämiseksi, rasismin ehkäisemiseksi sekä taiteen tekemistä ja kokemista rajoittavien tekijöiden poistamiseksi. Kaikkineen linjaukset ehdotettuine toimenpiteineen ovat samansuuntaisia opetusministeriön maahanmuuttopoliittisten linjausten kanssa. (Mt., 14.)

Edellä analysoidut asiakirjat osoittavat, että suomalaisen lainsäädännön ja kehkeytyvän kansallisen kotouttamispolitiikan tarjoamat puitteet ovat tarjonneet kansalliselle kulttuuripolitiikalle varsin selkeän lähtökohdan kulttuuripoliittiselle kehittämistyölle. Taiteen ja kulttuurin kenttä on ymmärretty maahanmuuttajien kotoutumisen yhdeksi alueeksi ja kulttuuripoliittisen keinot tämän kotoutumisen edistämiseksi on tunnustettu. Vuoden 2003 hallinnonalan maahanmuuttopoliittiset linjaukset ovat vaikuttaneet asian haltuunottoon, muotoiluihin ja konkreettisiin toimenpide-ehdotuksiin myös muissa asiakirjoissa, joten sitä voi pitää eräänlaisena avainasiakirjana suomalaisen kulttuuripoliittisen kotouttamisen kannalta. Kotoutuminen ilmenee kaikissa kolmessa ulottuvuudessaan eli yksilöiden osallistumisena, yhteisöjen kielen ja kulttuurin säilymisenä sekä suomalaisen yhteiskunnan totuttujen käytäntöjen uudistamistarpeina.

4.2.3 Saavutettavuus- ja luovuusstrategiat

Vuoden 2003 jälkeen opetusministeriössä on laadittu lukuisia muita strategioita ja toimintaohjelmia. Tämän tutkimuksen kannalta olennaisina voidaan ensinnäkin pitää erällä tavalla kahteen eri suuntaan kohdistuvia strategisia hankekokonaisuuksia, joista toinen koskee kulttuurista tasa-arvoa ja kulttuurisia oikeuksia ja toinen yhteiskunnan luovuuspolitiikkaa.

Kulttuurin saavutettavuus ja reilu kulttuuri

Ensiksi mainittuun kokonaisuuteen liittyy kaksi vuonna 2006 valmistunutta julkaisua, Hannele Koivusen ja Leena Marsion laatima *Reilu kulttuuri?* osana *Kulttuuripolitiikan etiikka* -projektia sekä opetusministeriön toimenpideohjelma 2006–2010 koskien taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta. Ensiksi mainitussa teoksessa reilu kulttuuri määritellään siten, että se merkitsee ihmisten kulttuuristen oikeuksien toteutumista ja tasa-arvoista osallisuutta kulttuuriseen merkityksenantoon ikään, sukupuoleen, kieleen, vammaisuuteen, vähemmistöasemaan, etniseen, uskonnolliseen tai kulttuuriseen taustaan katsomatta. Reilun kulttuurin ulottuvuuksia ovat kirjoittajien mukaan pääsy ihmiskunnan ja oman kulttuuripiirin traditioon; fyysinen, alueellinen ja kulttuurinen saavutettavuus ja saatavuus; kulttuuritarjonnan moninaisuus ja osuvuus; kulttuuritarjontaan osallistuminen; sekä mahdollisuus, osallisuus ja kyky kulttuuriseen itseilmaisuun ja merkitystuotantoon. (Koivunen ja Marsio 2006, 15.)

Julkaisussa tarkastellaan alueellisen tasa-arvon lisäksi erikseen kolmea kohderyhmää: lapsia ja nuoria, vammaisia sekä kulttuuri- ja kielivähemmistöjä. Viimeksi mainittujen suhteen kirjoittajat toteavat, että "eri asemissa olevilla yksilöillä ja ryhmillä on erilaiset lähtökohdat, mahdollisuudet ja voimavarat tuoda [ja] ylläpitää omaa kulttuuriaan, osallistua siihen tai tuoda se esille. Tarvitaan erityisjärjestelyjä ja tukitoimia, jotta kulttuurinen tasa-arvo toteutuisi käytännössä." Kulttuurinen monimuotoisuus mainitaan myös taiteen ja yhteiskunnan kehityksen voimavarana. (Mt., 70.) Julkaisussa tarkastellaan teeman kannalta olennaisia käsitteitä kuten monikulttuurisuutta, kulttuurienvälisyyttä, etnisyyttä, integraatiota sekä rasismia ja syrjintää. Lisäksi siinä käsitellään reilun kulttuurin normatiivista perustaa kansainvälisellä (YK, Unesco), Euroopan neuvoston ja Suomen kansallisella tasolla ja todetaan opetusministeriön keskeiset toimenpiteet tällä saralla.

Tasa-arvon toteutuminen on keskeinen lähtökohta myös opetusministeriön *Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus* -toimenpideohjelmassa (2006a). Toimenpideohjelman laatiminen kuului valtioneuvoston taide- ja taiteilijapolitiikasta tekemän periaatepäätöksen velvoitteisiin opetusministeriölle, ja lopullista ohjelmaa edelsi Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan tekemä toimenpideohjelmaehdotus (Opetusministeriö 2004a). Lopullisen ohjelman painopisteeksi on määritelty julkisten kulttuuripalvelujen saavutettavuus, mutta siinä kiinnitetään huomiota myös vähemmistö- ja erityisryhmien mahdollisuuksiin harjoittaa omaehtoista kulttuuritoimintaa. (Opetusministeriö 2006a, 4.)

Toimenpiteiden ensisijaisina kohderyhminä mainitaan kieli- ja kulttuurivähemmistöt (mm. saamelaiset, romanit, viittomakieliset ja maahanmuuttajat)

sekä vammaisvähemmistö. Ohjelman mukaan kulttuuritarjonta on saavutettavaa silloin, kun erilaiset yleisöt voivat käyttää sitä ja osallistua siihen mahdollisimman helposti ja esteettömästi. Lisäksi saavutettavuus tarkoittaa ihmisten yhdenvertaista kohtelua ja syrjimättömyyttä. (Mt., 7.) Saavutettavuutta voidaan parantaa osallistumisen esteitä poistamalla. Näitä esteitä ovat esimerkiksi fyysiset esteet, aisteihin liittyvät esteet, taloudelliset esteet, ymmärtämiseen liittyvät esteet, tiedottamisen tuottamat esteet, sosiaaliset esteet, kulttuuriset esteet ja päätöksenteossa ilmenevät esteet.

Toimintaohjelman käsittelemiä toimenpidekokonaisuuksia ovat *Kulttuuria kaikille* -palvelun kehittäminen, taide- ja kulttuurilaitosten tulos- ja informaatio-ohjaus, harkinnanvaraiset valtionavustukset sekä sektorirajat ylittävä yhteistyö. Näistä tämän tutkimuksen kannalta olennaisia asioita käsitellään etenkin *Kulttuuria kaikille* -palvelun ja harkinnanvaraisten valtionavustusten yhteydessä.

Kulttuuria kaikille -palvelu alkoi Valtion taidemuseon taidemuseoalan kehittämisyksikön Kehyksen[30] koordinoimana vuonna 2003. Sen tarkoituksena oli auttaa kulttuurialan toimijoita tarjoamiensa kulttuuripalvelujen saavutettavuuden kehittämisessä. Neuvontapalvelun sisältämiin erilaisiin asiakasryhmiin kuuluivat myös etniset vähemmistöt. Erityisesti tähän tarpeeseen aloitettiin Kehyksessä syksyllä 2005 määräaikainen projekti, jossa monikulttuurisuusnäkökulman syventämistä varten palkattiin erityinen kulttuurivähemmistökoordinaattori tarkastelemaan Valtion taidemuseon tarjontaa ja toimintaa sekä osallistumaan aihealueesta käytävään laajempaan keskusteluun. Ohjelman esittämiin toimenpiteisiin kuului monikulttuurisuusnäkökulman edelleen syventämisen lisäksi kulttuurivähemmistökoordinaattorin tuottaman tiedon ja hyvien käytäntöjen levittäminen. (Mt., 14–15.)

Maahanmuuttoon sekä uusiin etnisiin ja kulttuurisiin yhteisöihin liittyvät kysymykset olivat toimenpideohjelmassa olennaisesti esillä myös keskustelussa harkinnanvaraisista valtionavustuksista. Ohjelmassa todetaan vähemmistöryhmien kulttuuritoimintaan ja kulttuurin saavutettavuuden parantamiseen käytettävissä olevat määrärahat. Toimenpideohjelman ehdotuksena on kasvattaa asteittain sekä vammaisyhteisöjen kulttuuritoimintaan tarkoitettuja että monikulttuurisuuden tukemiseen ja rasismin vastaiseen työhön tarkoitettuja määrärahoja. Lisäksi ehdotetaan, että osa näistä määrärahoista asetettaisiin Taiteen keskustoimikunnan käyttöön myönnettäväksi hankkeisiin, jotka "perustuvat pää- ja vähemmistökulttuurien yhteistyöhön tai parantavat vähemmistökulttuureja edustavien ja vammaisten taiteilijoiden työskentely- ja meritoitumismahdollisuuksia". Lisäksi ohjelmassa suositetaan harkinnanvaraisia avustuksia koskevan tiedotuksen saavutettavuudesta huolehtimista. (Mt., 19–22.)

30 Yksikön nimi muutettiin myöhemmin muotoon Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet KEHYS.

Luovuusstrategia

Pääministeri Matti Vanhasen I hallituksen (2003–2007) ohjelmassa tehtäväksi asetettiin valmistella koko maata kattava luovuusstrategia.[31] Luovuusstrategian laatimista koordinoitiin opetusministeriössä, jonka julkaisemana ilmestyi kaikkiaan neljä dokumenttia: luovuusstrategian organisointia koskeva *Luovuuskertomus* (Opetusministeriö 2004b), osatyöryhmien raportit koonnut *Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä* (Opetusministeriö 2005), luovuusstrategian loppuraportti *Yksitoista askelta luovaan Suomeen* (Opetusministeriö 2006b) sekä *Luovuuden osaamisen ja innovatiivisuuden politiikkaohjelmaehdotus* (Opetusministeriö 2007).

Maahanmuuttoon, kotoutumiseen ja monikulttuurisuuteen liittyvät asiat nousevat esille etenkin osatyöryhmien raporttien yhteisjulkaisussa, erityisesti sen luovia ympäristöjä koskevassa osassa. Tälle työryhmällä näiden asioiden käsittely oli myös sälytetty, sillä luovuusstrategiatyön toimeksiannon mukaan Luovat ympäristöt -osiossa tuli tarkastella luovuuden toteutumisen toimintaympäristöehtoja, kuten suomalaista mentaali- ja muuta traditiota ja kulttuurin tilaa, luovuuden toteuttamiselle suotuisia tai haitallisia elin- ja toimintaympäristöjä sekä niitä henkisiä, rakenteellisia tai muita tekijöitä, jotka estävät tai edistävät luovuuden toteuttamista. Osiossa tarkastellaan myös "sosiaalisten innovaatioiden tuottamista sekä nykyistä suvaitsevaisemman arvo- ja asenneilmaston sekä monikulttuurisuuden edistämistä strategiatyön kokonaisuudessa". (Opetusministeriö 2005, 34.)[32]

Luovien ympäristöjen työryhmä katsoo raportissaan tulkinneensa suvaitsevaisuuden ja monikulttuurisuuden edistämisen pikemminkin monimuotoisuuden edistämisenä. Erilaisuutta ei työryhmän mukaan tule pelkästään suvaita, vaan sen tulee olla yhteiskunnan ja kulttuurin perusoletusarvo. (Mt., 34.) Työryhmän toimenpide-esitysten joukossa monimuotoisuus on oma kokonaisuutensa, joka sisältää kolme erillistä ehdotusta. Raportissa esitetään "elävien kirjastojen" toteuttamista[33], kulttuuritulkkikäytäntöjen kehittämistä

31 Tämän taustalla on puolestaan nähtävissä edellä mainittu Sitran *Suomi 2015* -ohjelma, jonka kuudennen kurssin loppuraportissa esitettiin kansallisen luovuusstrategian linjausten määrittelyä nopealla aikataululla. Ks. tarkemmin Sitran kotisivulta, http://www.sitra.fi/fi/Ohjelmat/ohjelmien_esittely.htm.

32 Aiheeseen viitataan kuitenkin myös Luova ihminen -työryhmän loppuraportissa: "Globalisaation riskeistä huolimatta kansainvälisyys ja monikulttuurisuus ovat myös luovuuteen ja innovatiivisuuteen pyrkivän työelämän kehittämisen voimavara. Ainakin julkisella tuella toimivien yhteisöjen ja laitosten olisi syytä laatia kansainvälisyys- ja monikulttuurisuussuunnitelma osana toimintansa ohjausta." (Opetusministeriö 2005, 23.)

33 Tällä tarkoitetaan Internet-palvelua, jossa ihmisiä voisi lainata kuin kirjoja ja jossa jokainen palvelujen käyttäjä voisi siten koota oman kokemuksellisesti sivistävän monimuotoisuuskirjastonsa (Opetusministeriö 2005, 48).

ja monimuotoisuusrekisterin ja -sertifikaatin luomista[34] sekä maahanmuuttajien, maastamuuttajien ja Suomessa opiskelevien tai työssä olevien haastatteluja heidän kokemustensa ja käsitystensä selvittämiseksi. (Mt., 48.)

Työryhmän linjaukset eivät näy kovin vahvasti luovuusstrategian loppuraportissa. Siinä todetaan kuitenkin, että "tulevaisuuden luova Suomi on joka tapauksessa selvästi nykyistä enemmän sekoitus 'kantasuomalaisia' ja 'uussuomalaisia' ihmisiä". Kulttuurinen vuorovaikutus tulisi näin ollen nähdä mahdollisuutena avata suomalaisen asenneilmaston lukkoja sekä laajentaa oleellisesti kokemuspiiriä ja toimintatapoja (Opetusministeriö 2006b, 10). Varsinaisessa politiikkaohjelmaehdotuksessa aihealue on typistynyt ajatukseen luovien ja monikulttuuristen yhteiskunnallisten rakenteiden ympäröimistä korkean osaamisen kampuksista (Opetusministeriö 2007, 6).

Maahanmuutto- ja monikulttuurisuuskysymykset ovat siis kytkeytyneet vahvemmin reilun kulttuurin ja kulttuuripalvelujen saavutettavuuden asiakirjoihin kuin luovuusstrategiaan. Ero on merkittävä erityisesti tarkasteltaessa erilaisia toimenpiteitä ja toimenpide-ehdotuksia. Vaikka monikulttuurisuus usein nostetaan esille luovuutta edistävänä voimavarana, käytännön toimissa asia aktualisoituu ennemmin tasa-arvo- kuin resurssitematiikan yhteydessä. Tämä on merkittävä tulkinnallinen valinta, jolla on paljon vaikutusta siihen, miten maahanmuuttajiin ja vähemmistöryhmien jäseniin suhtaudutaan kansallisessa kulttuuripolitiikassa.

4.2.4 Taidetoimikuntalaitos ja kulttuuripolitiikan politiikka-alueet

Erikseen kannattaa tarkastella myös kulttuuripoliittista kehitystä suomalaisen taide- ja kulttuuripolitiikan kannalta keskeisillä foorumeilla eli taidetoimikuntalaitoksessa ja kansallisen kulttuuripolitiikan politiikka-alueilla. Viimeksi mainittu sisältää esimerkiksi kirjastopolitiikan, museopolitiikan, näyttämötaidepolitiikan, visuaalisten alojen taidepolitiikan ja lastenkulttuuripolitiikan.

Taiteen keskustoimikunta ja valtion taidetoimikunnat

Suomalaisessa taidepolitiikassa keskeinen rooli on valtiovallasta suhteellisen itsenäisellä taidetoimikuntalaitoksella. Toimikuntalaitoksen muodosta-

34 Kulttuuritulkit auttaisivat raportin mukaan työyhteisöjä niiden monimuotoistamiseen liittyvissä haasteissa ja ongelmissa. Monimuotoisuusrekisteriin koottaisiin puolestaan kansainvälistä ja kotimaista informaatiota ja esimerkkitapauksia monimuotoisuuden toteuttamisesta ja tähän liittyvistä innovaatioista. Hyville työelämän monimuotoisuuskäytännöille luotaisiin kriteerit, joiden perusteella myönnettäisiin monimuotoisuussertifikaatteja. (Opetusministeriö 2005, 48.)

vat Taiteen keskustoimikunta ja sen jaostot[35] sekä valtion taidetoimikunnat, erillislautakunnat, valtion taideteostoimikunta ja alueelliset taidetoimikunnat. Valtion taidetoimikuntien ja Taiteen keskustoimikunnan lakisääteisenä tehtävänä on edistää luovaa ja esittävää taiteellista työtä, taiteen tuntemusta ja harrastusta sekä taiteen kannalta tärkeätä ajankohtaista tutkimusta, toimia valtion asiantuntijaeliminä taiteen alalla sekä suorittaa ne muut taiteen edistämistä tarkoittavat tehtävät, jotka valtioneuvoston asetuksella niille annetaan. Alueellisen taidetoimikunnan tehtävänä on toimialueellaan edistää taidetta sekä sen harjoittamista ja harrastamista. (Laki taiteen edistämisen järjestelystä, 1967/328.)

Edellä mainitussa Suomen kulttuuripolitiikan kansallisessa arvioinnissa vähemmistökysymyksistä ja kulttuurioikeuksista kirjoittanut Eija Ristimäki huomauttaa, että vielä 1990-luvun puolivälissä Taiteen keskustoimikunta ei ollut ottanut kantaa vähemmistöasioihin. Hän katsoi tämän johtuvan ainakin osaksi siitä, ettei vähemmistöryhmillä (suomen ruotsinkielisiä ja saamelaisia lukuun ottamatta) ollut edustusta taidetoimikuntalaitoksen eri elimissä, eivätkä vähemmistöjen intressit täten nousseet osaksi taiteen kansallista tukijärjestelmää. (Ristimäki 1995, 255.)

2000-luvun alkupuoliskolla muutosta tapahtui ainakin nimityspolitiikassa, kun Taiteen keskustoimikunnan jäseneksi nimitettiin kaudelle 2004–2006 toimittaja Umayya Abu-Hanna, joka jatkoi tässä tehtävässä myös toimintakaudella 2007–2009. Jälkimmäisellä kaudella Taiteen keskustoimikuntaan valtion muotoilutoimikunnan puheenjohtajan ominaisuudessa kuului myös Antonio Altarriba, joka toimi vuodesta 2002 vuoteen 2005 Kaakkois-Suomen taidetoimikunnan taideteollisuuden läänintaiteilijana. Vuonna 2010 toimintansa aloittaneeseen uuteen Taiteen keskustoimikuntaan valittiin ohjaaja, kirjailija ja toimittaja Alexis Kouros, joka kuitenkin erosi tehtävästä protestina sille, että hän olisi ollut niin ikään uudelleen nimitetyssä monikulttuurisuusjaostossa ainoa etnistä vähemmistöä edustava jäsen (HS 19.3.2010; HS 25.3.2010; ks. tarkemmin luvussa 6.5.4). Valtion tanssitaidetoimikuntaan valittiin tanssija Gabriela Aldani-Kekoni.

Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät jonkin verran myös vuosikymmenen puolivälin jälkeisissä asiakirjoissa. Esimerkiksi Taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien talousarvioesityksessä 2005 sekä toiminta- ja taloussuunnitelmassa 2006–2009 monikulttuurisen yhteiskunnan kehitykseen liittyvät haasteet mainitaan asiakirjan toimintaympäristökuvauksessa yhä ajankohtaisempana asiana. Taidetoimikuntien toimintaan

35 Vuonna 2009 jaostot ovat seuraavat: kuvittajien ja sarjakuvataiteilijoiden kirjastoapurahajaosto, lastenkulttuurijaosto, mediataidejaosto, monikulttuurisuusjaosto, residenssijaosto, säveltaiteen kirjastoapurahajaosto, sirkustaiteen jaosto sekä viestinnän ja tiedotuksen kehittämisjaosto. Vuonna 2010 viestinnän ja tiedotuksen kehittämisjaosto korvautui työjaostolla.

vaikuttavien opetusministeriön tavoitteiden joukossa mainitaan myös kulttuurisen monimuotoisuuden ja monikulttuurisen yhteiskunnan edistäminen. Taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien yksi tulostavoitteista on suunnitelman mukaan taiteen huippuosaamisen tukeminen ja edellytysten kehittäminen laadukkaiden ja innovatiivisten taiteellisten sisältöjen synnylle monimuotoisessa ja kulttuurisessa tietoyhteiskunnassa. Toisena tulostavoitteena on lisätä taiteen tuntemusta, saavutettavuutta ja kulttuurista tasa-arvoa ja monimuotoisuutta kohdennetuin taiteen tukitoimin sekä ohjelmallisin toimin erityisesti lastenkulttuurin alueella sekä kulttuuri- ja sosiaali- ja terveysalan yhteistyössä. (Taiteen keskustoimikunta 2003, 2.)

Uusien taidetoimikuntien aloittaessa toimintansa järjestettiin helmikuussa 2007 erityinen informaatio- ja koulutusseminaari, jossa tehtiin katsaus monikulttuurisuuteen kulttuuripolitiikassa ja taidetoimikuntien työssä. Jyrki Tamminen nimitettiin puolestaan Pohjois-Karjalan taidetoimikunnan toimesta läänintaiteilijaksi toimintakenttänään lastenkulttuuri ja monikulttuurinen taidetyö. Myös esimerkiksi Taiteen keskustoimikunnan toimintakertomuksessa vuodelta 2008 yhtenä erityispainopisteenä mainitaan monikulttuurisuuden näkyvämpi asema kulttuuripolitiikassa. TKT:n toiminnassa tämä on näkynyt erityisesti tutkimusyksikön monikulttuurisuuteen liittyvinä tutkimus- ja selvityshankkeina. *Taiteilijatuki ja monikulttuurisuus* -hankkeessa on selvitetty erityisesti taiteilijatuen osalta niiden apurahan hakijoiden tilannetta, joiden äidinkieli oli jokin muu kuin suomi tai ruotsi. Saamelaistaiteilijoiden tukea koskevaa selvitystä on tehty erikseen. (Taiteen keskustoimikunta 2009a, 3, 13.)

Talousarvioesityksessä 2008 ja toiminta- ja taloussuunnitelmassa 2008–2011 viittaus monikulttuurisuuteen on kuitenkin jäänyt vain yhteen tulostavoitteeseen. Sen sisältönä on taiteen tasa-arvoisen saavutettavuuden, kulttuurisen monimuotoisuuden ja taiteen soveltavan käytön lisääminen (Taiteen keskustoimikunta 2006a, 2).

Eri taidetoimikuntien tasolla tilannetta voidaan analysoida esimerkiksi tarkastelemalla taidetoimikuntien vuosikatsausta vuodelta 2008**.** Maahanmuuttajiin, kotouttamiseen ja monikulttuurisuuteen liittyviä asioita tulee jossain määrin esille mm. valtion kirjallisuustoimikunnan ja valtion säveltaidetoimikunnan yhteydessä. Vahvimmin se näkyy valtion kirjallisuustoimikunnan puheenjohtajan Arto Seppälän kirjoittamassa katsauksessa, jossa maahanmuuttajakirjailijoiden tarpeisiin ja ongelmiin kiinnitetään paljon huomiota. Hänen mukaansa:

> *(…) kirjojen [korkeat, P.S.] myynti- ja lainausluvut ovat tietenkin myönteisiä merkkejä. Mutta miten menee suomalaisilla kirjailijoilla ja kääntäjillä ja erityisesti heillä, joiden äidinkieli ei ole suomi eikä ruotsi? Maahanmuuttajakirjailijoilla on näkemyksensä ja myös kokemuksensa siitä, mitä on tulla suomalaiseen kirjallisuuteen. Kirjallisuustoimikunnan marraskuussa Helsingissä järjestämä se-*

minaari Maahanmuuttajien kirjallisuus Suomessa nosti esiin kosolti olennaisia kysymyksiä. Lukuisissa puheenvuoroissa korostettiin taloudellisen tuen välttämättömyyttä. Maahanmuuttajakirjailijat kokevat suomalaisen ilmapiirin usein ahtaana ja ahdistavana; suvaitsevuuden lisääntymisen avulla kirjallisuus voi voimistua ja vaurastua. Valtakunnallisten kirjailijajärjestöjen ovet eivät ole leväl-lään maahanmuuttajille, pula on paljolti asiantuntijoista, jotka voisivat punnita kirjailijoiden ammatillisen tason. On tärkeätä voimistaa maahanmuuttajien ja kansallisiin vähemmistöihin lukeutuvien taiteilijoiden mahdollisuuksia harjoittaa taiteellista toimintaa ja osallistua tasaveroisesti maan taide-elämään.[36] *(Taiteen keskustoimikunta 2009a, 34.)*

Muissa katsauksissa maininnat ovat vähäisiä tai niitä ei ole lainkaan. Valtion säveltaidetoimikunnan osalta maahanmuuttajat tulevat esille eri näkökulmista käsin. Tekstissä puhutaan taiteen merkityksestä hyvinvointia luovana tekijänä yhteiskunnassa ja sen soveltavasta käytöstä sosiaalityössä, lapsi- ja nuorisotoiminnassa sekä vanhusten hoidossa ja aktivoimisessa. Säveltaidetoimikunta on pohtinut omaa rooliaan syrjäytymisen ehkäisemisessä sekä erilaisten vanhojen ja uusien vähemmistöjen huomioonottamisessa. Toimikunta aikoo seurata tilannetta ja pyrkiä edistämään sellaista toimintaa, jossa lähestytään uusia kohderyhmiä: "Maahanmuuttajat kuuluvat näistä ryhmistä ajankohtaisimpiin, mutta samalla se on heterogeenisyytensä vuoksi yksi haastavimmista ryhmistä." (Mt., 46.)[37]

Epäilemättä merkittävin yksittäinen tapahtuma taidetoimikuntalaitoksen toimintakentässä oli kuitenkin vuonna 2009 ensimmäisen kerran jaettu määräraha monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin. Näillä apurahoilla on tarkoitus tukea maahanmuuttajien ja kansallisten etnisten vähemmistöjen taiteellista toimintaa sekä kulttuurien välistä vuorovaikutusta tukevia taidehankkeita Suomessa. Määrärahan jakoprosessia varten perustettiin erillinen monikulttuurisuusjaosto. Tätä määrärahaa analysoidaan tarkemmin luvussa 6.5.4.

Vuonna 2009 valmistui myös Taiteen keskustoimikunnan esitys taidetoimikuntalaitoksen kehittämisestä. Esityksessä ehdotetaan perustettavaksi

36 Kirjoituksessa käsiteltiin myös Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuotena 2008 järjestettyä maahanmuuttajataustaisille suunnattua *Mikä ihmeen uussuomalainen?* -novellikirjoituskilpailua. Tätä kirjoituskilpailua käsitellään tarkemmin myöhemmin.

37 Taiteen keskustoimikunnan lastenkulttuurijaostossa yksi vuoden 2008 painopiste on ollut edistää monikulttuurisuutta. Lisäksi heidän katsauksessaan korostetaan, että taideaineita tulisi hyödyntää nykyistä laajemmin esimerkiksi erityisoppilaiden ja maahanmuuttajien integroinnissa luokkayhteisöön. (Taiteen keskustoimikunta 2009a, 53–54.) Uudenmaan taidetoimikunnan katsauksessa puolestaan todetaan, että: "Maahanmuuttajien merkittävästi lisääntynyt joukko edellyttää myös monikulttuurisuutta. Kun tähän vielä lisää suomen- ja ruotsinkielisen kulttuurin perinteisen aseman Uudellamaalla, taidetoimikunta joutuu toteamaan toistuvasti olevansa kovien odotusten keskellä." (Mt., 84–85.)

Taiteen keskustoimikunnan tilalle Taiteen edistämiskeskus. Tältä keskukselta odotetaan herkkyyttä ja joustavuutta taiteessa ja yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten seuraamisessa ja huomioon ottamisessa. Yhtenä merkittävänä muutoksena mainitaan maahanmuutosta seuraava monikulttuurisuuden lisääntyminen Suomessa, mikä edellyttää esityksen mukaan kulttuuripoliittista tutkimusta ja painopisteiden uudelleen arviointia. Lisäksi esitetään erityisen monikulttuurisuusasiantuntijan tehtävän perustamista sekä monikulttuurisuusjaoston toiminnan vahvistamista. (Taiteen keskustoimikunta 2009b, 4, 14.) Toisaalta esityksessä myös korostetaan, että monikulttuurisuuteen liittyvät asiat eivät ole muusta toiminnasta erillisiä vaan että ne linkittyvät erityisesti kansainvälisyyttä koskeviin kysymyksiin (mt., 18).

Kulttuuripolitiikan osa-alueiden strategioita ja ohjelmia

Viimeisen kymmenen vuoden aikana on myös laadittu lukuisia kulttuuripolitiikan kentän eri politiikka-alueiden omia strategioita, toimintasuunnitelmia ja toimenpideohjelmia. Monista dokumenteista ei löydy viittauksia maahanmuuttoon, kotouttamiseen tai monikulttuurisuuteen kuin satunnaisesti, jos sitäkään. Joissain asiakirjoissa asiaan on kuitenkin kiinnitetty ainakin jonkin verran huomiota. Kotoutumisen eri ulottuvuudet näkyvät hyvin myös näissä dokumenteissa, mutta siinä missä yhdellä alueella korostetaan esimerkiksi yksittäisiä taiteilijoita, toisella painotetaan vähemmistöjen kulttuurisia oikeuksia. Lisäksi lähestymistavat ja toiminnan perustelut poikkeavat toisistaan.

Museopoliittisessa ohjelmassa esimerkiksi korostetaan, että "museoihin on tallennettu jäänteitä erilaisista kulttuureista ja erilaisen kulttuurisen aseman saavuttaneista ilmiöistä. Edustamansa ainutlaatuisen kulttuurisen rikkauden takia museot toimivat monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden puolestapuhujina yhteiskunnassa. Museot arvioivat kriittisesti omaa asemaansa kulttuurin tuottajana ja ottavat toiminnassaan huomioon vähemmistökulttuurien ja yhteiskunnan marginaaliryhmien perinteen tallentamisen ja esilletuomisen." (Opetusministeriö 1999, 30–31.) Ohjelman laatinut toimikunta esittää monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämistä yhtenä kulttuuri- ja luonnonperintöalan yleisenä painopistealueena vuosille 2000–2004 (mt., 83).

Valtion taidemuseolta ilmestyi puolestaan vuonna 2009 saavutettavuus- ja diversiteettikysymyksiä käsittelevä *Kaikkien taidemuseo* -strategia. Se on määritelty osaksi suomalaisen yhdenvertaisuus-, vähemmistö-, kotouttamis- ja kulttuuripolitiikan johdonmukaista toteuttamista sekä ilmaukseksi Valtion taidemuseon sitoutuneisuudesta saavutettavuuden ja diversiteetin edistämiseksi museotyössä (Valtion taidemuseo 2009, 10). Diversiteetti määritellään teoksessa siten, että se korvaa termin monikulttuurisuus:

Monikulttuurisessa yhteiskunnassa toisten erilaisuus suvaitaan ja hyväksytään. Oletetaan, että erilaiset selkeät kulttuurit elävät vierekkäin ja rinnakkain. Diversiteetti-termin käyttö kertoo ajattelun muutoksesta: erilaisuutta ja moninaisuutta nähdään kaikissa, myös valtakulttuurin sisällä. Ei siis ole meitä ja muita. (Mt., 13.)

Kirjastostrategiassa 2010 mainitaan puolestaan alan visioon liittyen, että suomalaisessa yhteiskunnassa yleinen kirjasto muiden tehtävien ohella välittää kulttuuriperintöä ja tukee monikulttuurisuutta. Tavoitteiden joukossa korostetaan osaavan ammattihenkilöstön tarvetta ja täydennyskoulutusta, koska "näin voidaan turvata laadukkaat ja monipuoliset kirjastopalvelut kotimaisille kieliryhmille ja maahanmuuttajille". (Opetusministeriö 2003e, 15) Valtion näyttämötaidetoimikunnan laatimassa teatteripoliittisessa ohjelmassa vuodelta 2006 asia nousee puolestaan esille soveltavan teatterin yhteydessä. Ohjelman mukaan kulttuurilla on ylipäätään monipuolisesti elämänlaatua kohentavia, ihmistä vahvistavia ja terapeuttisia vaikutuksia. Soveltavan teatterin avulla katsotaan voitavan vahvistaa monikulttuuristen ja muiden vähemmistöjen identiteettiä sekä kotouttaa maahanmuuttajia. (Taiteen keskustoimikunta 2006b, 3.)

Taidetoimikuntalaitoksen puitteissa sekä taide- ja kulttuuripolitiikan eri osa-alueilla ilmenee siis myös maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen kytkeytyviä toimintaympäristöanalyysejä, kannanottoja ja toimenpide-ehdotuksia. Kulttuuripoliittisiin yleisdokumentteihin verrattuna kotoutuminen ja kotouttaminen ovat kuitenkin paljon vähemmän esillä. Täydellistä analyysiä ei tässä yhteydessä ole ollut mahdollista tehdä, mutta vaikuttaa siltä, että mitä lähemmäksi konkreettisten asiasisältöjen tasoa tullaan, sitä vähemmälle – tai ainakin satunnaisemmalle – huomiolle maahanmuuttajien tarpeet ja vaikutukset jäävät. Merkittävin poikkeus tästä on museosektori, jossa kotouttaminen sisältyy luontevasti saavutettavuus- ja diversiteettikysymyksiin.

4.2.5 Viimeaikainen kehitys kansallisessa kulttuuripolitiikassa

Vuosi 2009 oli myös kulttuuripoliittisten strategia-asiakirjojen kannalta merkittävä. Tämän vuoden aikana ilmestyivät opetusministeriön strategia 2020, kulttuuripolitiikan strategia 2020 sekä opetusministeriön hallinnonalan uudet maahanmuuttopoliittiset linjaukset. Näitä asiakirjoja valmisteltaessa muutto Suomeen oli jatkuvasti kasvanut ja suhtautuminen työperäiseen maahanmuuttoon oli – syksyllä 2008 alkaneeseen taloudelliseen laskusuhdanteeseen asti – muuttunut myönteisemmäksi (ks. asenneilmaston muutoksesta esim. Jaakkola 2009). Myös tietoisuus uusien etnisten ja kulttuurien ryhmien va-

kiintumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan oli lisääntynyt. Tämä kehitys näkyy myös strategisissa dokumenteissa.

Opetusministeriön hallinnonalan kokonaisstrategiassa tämän tutkimuksen kannalta olennaiset teemat ovat hyvin näkyvästi esillä. Strategian taustalla olevaa toimintaympäristökuvausta määrittävät ylipäätään vahvasti globaalin tason ja suomalaisen yhteiskunnan erilaiset muutosilmiöt ja näiden vaikutus opetusministeriön hallinnonalalle. Strategian mukaan opetusministeriön tulee varautua erityisesti sivistyksen vetovoiman säilymisen haasteisiin, elinkeinorakenteen ja työn muutokseen, alueelliseen eriytymiseen ja erilaistumiseen, uuteen yhteisöllisyyteen ja instituutioiden ohi toimimiseen, maahanmuuton ja monikulttuurisuuden lisääntymiseen sekä yhteiskunnan jakautumiseen ja eriarvoisuuden lisääntymiseen. (Opetusministeriö 2009a.)

Tätä taustaa vasten ministeriön tahtotilaksi on asetettu Suomen asema osaamisen, osallistumisen ja luovuuden kärkimaana. Maahanmuuttoon sekä etniseen ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen liittyvät kysymykset on strategiassa liitetty yhteiskunnan laajempaan jakautumiseen erilaisiin osa- ja alakulttuureihin sekä uuden yhteisöllisyyden etsintään. Strategian mukaan: "Uudet yhteisöt vahvistavat kansalaisyhteiskuntaa, mutta ne myös haastavat yhteiskunnan eri toimijoita ja instituutioita kehittämään ja monipuolistamaan toimintaansa." (Mt.)

Asiakirjassa tunnustetaan, että yhteiskunnan moninaistumiseen liittyy myös ongelmia, joista erityisenä haasteena mainitaan syrjäytymisen siirtyminen sukupolvelta toiselle ja tähän liittyvät lasten ja nuorten vaikeudet. Strategia asettaa päämääräkseen kuitenkin hyvin myönteisen tulevaisuuden kuvan:

> *Kansainvälinen liikkuvuus ja monikulttuurisuus vahvistavat ja rikastavat osaamista ja luovuutta Suomessa. Maahanmuuttajat ovat aktiivisia toimijoita yhteiskunnassa. Maahanmuuttajataustaisten nuorten koulutustaso ja harrastusaktiviteetti on kantaväestön tasolla. Opetusministeriö edesauttaa monikulttuuristen, suvaitsevien ja kannustavien yhteisöjen toimintaa. (Mt.)*

Päämäärän saavuttamiseksi ministeriö asettaa yhdeksi strategiseksi ohjelmakseen *Osallisuus ja yhteisöllisyys* -ohjelman, jonka keskeisenä tehtävänä on selvittää, mitkä ovat yhteiskunnan moninaistumisen ja erityisesti uuden yhteisöllisyyden vaikutukset hallinnonalalla ja kuinka ministeriön tulisi kehittää toimintaansa haasteisiin vastaamiseksi. Ohjelman tarkoituksena on edistää monikulttuurisuutta, ja sen erityisenä sisältönä mainitaan kulttuuri- ja kielivähemmistöjen koulutustason ja harrastusaktiivisuuden nostaminen kantaväestön tasolle. (Mt.)

Uudet maahanmuuttopoliittiset linjaukset

Tavoitteita ja toimenpiteitä opetusministeriön hallinnonalalla täsmennetään ministeriön maahanmuutto-, vähemmistö- ja ihmisoikeuspoliittisessa yhteistyöryhmässä valmistelluissa maahanmuuttopoliittisissa linjauksissa (2009b), jotka ilmestyivät itse asiassa hieman ennen edellä käsiteltyä ministeriön kokonaisvaltaista strategiaa.[38] Maahanmuuttopoliittisten linjausten tavoitteena on vahvistaa maahanmuuttopolitiikan koordinaatiota ministeriössä ja sen toimialoilla, ja sen alkusanoissa (ks. myös mt., 12–13) määritellään hallinnonalan keskeiset yhteislinjaukset:

- Edistetään hyviä etnisiä suhteita ja kotoutumista.
- Maahanmuuttajien tarpeet otetaan huomioon osana normaalijärjestelmiä, toissijaisesti käytetään erityistoimenpiteitä.
- Maahanmuuttajien oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin edistetään.
- Eri syistä Suomeen muuttaneita kohdellaan yhdenvertaisesti.
- Toimenpiteet sovitetaan yhteen ministeriössä, hallinnonalalla ja valtioneuvostossa.
- Kansainvälisiä kokemuksia hyödynnetään aikaisempaa enemmän.

Näidenkin linjausten taustalta löytyy käsitys, jonka mukaan muutto Suomeen lisääntyy vuosi vuodelta. Lisäksi katsotaan, että erilaisten muuttoperusteiden vuoksi maahanmuuttajaväestö monimuotoistuu sisäisesti aikaisempaa enemmän. Ministeriössä katsotaan, että sen vastuulle kuuluu muiden asioiden ohella myös maahanmuuttajien kulttuurin tukeminen ja kulttuuripalvelujen saavutettavuus maahanmuuttajien näkökulmasta. Kaikkineen linjauksissa todetaan, että pääpaino on kotoutumisen edistämisessä mutta että keskeistä on myös maahanmuuttajien oikeus oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen ja kehittämiseen. (Mt., 5–6.)

Toimialakohtaisissa linjauksissa ilmaistaan kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan perusajatus, jonka mukaan "maahanmuuttajien mahdollisuus kotoutua Suomeen edellyttää pääväestön ja maahanmuuttajien kohtaamista sekä väestöryhmien vuorovaikutuksen onnistumista". Lisäksi katsotaan, että "yhdenvertaisuuden, hyvien etnisten suhteiden ja oikeuksien tulee toteutua kaikkien ryhmien kohdalla". Yhteistoiminta tekee linjausten mukaan mahdolliseksi "maahanmuuttajien ja pääväestön välisen vuorovaikutuksen sekä maahanmuuttajien osallisuuden". Toimiala mainitaan siten keskeisenä

38 Näitä linjauksia edelsi puolestaan Opetusministeriön politiikka-analyyseja -sarjassa katsaus maahanmuuttajaväestön asemaan opetusministeriön tehtäväalueilla, jota tarkastellaan lähemmin myöhemmin. Selvityksen yleisenä johtopäätöksenä todetaan, että "koulutus- ja kulttuuripoliittiset toimenpiteet maahanmuuttajaväestön aseman nostamiseksi kantaväestön tasolle näyttävät olevan vielä riittämättömiä. Myös tietopohjassa on pahoja puutteita." (Opetusministeriö 2009c, 1.)

maahanmuuttajien oman identiteetin, kielen ja kulttuurin vaalimisen ja kehittämisen kannalta, mutta sitä pidetään tärkeänä myös aktiivisen kansalaisuuden kannalta. Erityisesti mainitaan kulttuurin, liikunnan ja nuorisotyön merkitys maahanmuuttajien työllistymiselle. (Mt., 25.)

Varsinaisen taide- ja kulttuuripolitiikan osalta huomattavan paljon palstatilaa saavat taiteen ja kulttuurin saavutettavuusohjelma sekä kansalaistoiminnan tukeminen. Saavutettavuus tarkoittaa linjausten mukaan sitä, että "erilaiset yleisöt voivat käyttää kulttuuritarjontaa ja osallistua siihen mahdollisimman helposti ja esteettömästi" ja että ihmisiä kohdellaan yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi. Tavoitteena on helpottaa maahanmuuttajien integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan taide- ja kulttuuritoimintaan ja -tarjontaan osallistumisen kautta. Lisäksi saman ohjelman puitteissa on linjausten mukaan pyritty vahvistamaan aiheeseen liittyvää asiantuntemusta taidetoimikuntalaitoksessa sekä kannustamaan myös muita virastoja ja laitoksia sekä keskeisiä taide- ja kulttuurilaitoksia laatimaan saavutettavuuskartoituksen ja -suunnitelman, nimeämään saavutettavuuskysymyksiä hoitavan vastuuhenkilön sekä vahvistamaan saavutettavuuteen ja monikulttuurisuuteen liittyvää osaamistaan. (Mt., 26.)

Saavutettavuusohjelman tukemiseksi katsotaan myös monikulttuurisuuden ja rasisminvastaisen työn tukeminen veikkausvoittovaroista. Tässä yhteydessä mainitaan opetusministeriön jakamat avustukset maahanmuuttajien ja kansallisten etnisten vähemmistöjen kulttuuri-, taide- ja nuorisotoimintaan sekä rasismin, muukalaisvihan ja suvaitsemattomuuden vastaiseen sekä hyviä etnisiä suhteita edistävään yhteisöjen toimintaan ja hankkeisiin. Lisäksi tuodaan esille edellä mainittu satatuhatta euroa, joka on asetettu Taiteen keskustoimikunnan käyttöön monikulttuuristen taidehankkeiden tukemiseen. (Mt.)

Asiakirjassa todetaan edelleen, että "hallituksen tavoitteena oleva maahanmuuttajien kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan vaatii toimia myös kulttuuripolitiikan alalla". Ministeriön avustuksista on linjausten mukaan vain pieni osa voitu suunnata hankkeille, joiden tavoitteena on maahanmuuttajien integroituminen Suomen kulttuuriin, kun pääasiallisesti on tuettu maahanmuuttajayhdistysten omaa kulttuuritoimintaa. Taiteen keskustoimikunnan käyttöön asetettu määräraha monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin mainitaan välineenä, jolla voidaan tukea maahanmuuttajataiteilijoiden integroitumista Suomen taide-elämään sekä suvaitsevaisuutta lisääviä taidehankkeita. (Mt.)

Kotoutumista edistävän toiminnan katsotaan olleen pääasiassa epäsäännöllisen projektirahoituksen varassa, minkä lisäksi kotouttamistyötä tekevinä kulttuurialan toimijoina mainitaan myös ystävyysseurat. Linjauksissa käsitellään erikseen myös edellä jo esille tulleita Venäjän ja Itä-Euroopan

instituuttia, monikielistä kirjastoa (entinen ulkomaalaiskirjasto), kulttuurilehtiä sekä museotoimintaa. Viimeksi mainitulla alueella opetusministeriön kerrotaan tukeneen Museoviraston kautta myönnettävillä innovatiivisilla avustuksilla hankkeita, joiden tavoitteena on monikulttuurisuuden edistäminen lisäämällä mm. museoiden mahdollisuuksia käynnistää ja toteuttaa uusia asiakasryhmiä palvelevia hankkeita. Saavutettavuus on siten tässäkin yhteydessä vahvasti esillä, joskin tarkoituksena on myös kannustaa maahanmuuttajia kulttuuriperinnön aktiiviseen ja omatoimiseen vaalimiseen. (Mt., 27–28.)

Toimenpiteiden sijaan asiakirjassa luetellaan kehittämistavoitteita. Näistä keskeisessä asemassa on pyrkimys edistää taiteen ja kulttuurin saavutettavuusohjelman tavoitteiden toteutumista saavutettavuustyöryhmän työssä laadittavien kehittämissuunnitelmien mukaan. Tähän liittyviä toimenpiteitä ovat *Kulttuuria kaikille* -palvelun kulttuurivähemmistöjen saavutettavuuskysymyksiin liittyvän toiminnan kehittäminen, taiteen ja kulttuurin alueellisen saavutettavuusneuvonnan kehittäminen, Taiteen keskustoimikunnan käyttöön monikulttuuristen taidehankkeiden tukemiseksi asetetun määrärahan tavoitteiden toteutumisen seuraaminen, vähemmistökulttuureita (ml. maahanmuuttajat) edustavien taiteilijoiden ja kulttuurialan toimijoiden integrointia Suomen taide- ja kulttuurielämään edistävien toimenpiteiden kehittäminen[39] sekä maahanmuuttajien kulttuuripalvelujen käytön ja kulttuuritoimintaan osallistumisen seuraaminen ja edistäminen informaatio-ohjauksella ja saavutettavuusohjelman seurannan avulla.

Tavoitteena on myös tukea maahanmuuttajien kotouttamista taiteen ja kulttuurin avulla osoittamalla sille lisää resursseja. Määrärahan tarpeeksi katsotaan vuosina 2010–2013 yhteensä miljoona euroa, jonka on tarkoitus jakautua siten, että vuonna 2010 on käytettävissä 200 000, vuonna 2011 250 000, vuonna 2012 samoin 250 000 ja vuonna 2013 kolmesataatuhatta euroa. Kehittämistavoitteiden joukossa on myös tunnistettu tarve tietää enemmän maahanmuuttajien ja uusien vähemmistöryhmien jäsenten kulttuuripalvelujen käytöstä, integroitumisesta Suomen kulttuurielämään sekä osallistumisen edistämiseen liittyvistä toimenpiteistä. Tietoa venäjänkielisistä yritetään saada Venäjän- ja Itä-Euroopan instituutilta ja vironkielisistä puolestaan Tuglas-seuralta. Lisäksi halutaan laatia kartoitus muista maahanmuuttajaryhmistä.

Muita kehittämistavoitteita ovat osallistua yhdessä maahanmuuttajien, asiantuntijoiden ja muiden sektoreiden edustajien kanssa monikulttuurisuuteen liittyvien muiden haasteiden kartoittamiseen ja ratkaisemiseen, tukea monikulttuurisuuden edistämistä osana museoiden toimintaa, kiinnittää kult-

39 Tämä kohta on ilmeisesti epähuomiossa tullut asiakirjaan kahteen kertaan, jälkimmäisellä kerralla hieman eri muodossa: "kehittämällä toimenpiteitä vähemmistökulttuureita (ml. maahanmuuttajat) edustavien taiteilijoiden integroimiseksi Suomen taide-elämään (mm. apurahat)".

tuurilehtiavustuksissa huomiota vähemmistökulttuurien tarpeisiin sekä jatkaa kirjastojen kehittämishankkeiden rahoitusta ottaen huomioon maahanmuuton lisääntyviä tarpeita. (Mt., 28.)[40]

Uusi kulttuuripolitiikan strategia ja kulttuurin tulevaisuus

Uudessa kulttuuripolitiikan strategiassa maahanmuutto, kotoutuminen ja monikulttuurisuus ovat myös hyvin näkyvästi esillä. Strategiassa lähdetään liikkeelle siitä, että kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkitykset yhteiskunnassa kasvavat edelleen ja että kulttuuripolitiikan toiminta-alue, toimintamuodot ja -tavat monipuolistuvat entisestään. Lisäksi esiin nousee uusia painopisteitä, joita ovat esimerkiksi kulttuurin sosiaaliset vaikutukset taloudellisten vaikutusten rinnalla, kestävän kehityksen vaatimukset ja monikulttuurisuus. (Opetusministeriö 2009d, 6.) Yhtenä toimintaympäristömuutoksena mainitaan kulttuurin moninaistuminen ja monikulttuurisuuden lisääntyminen.

> *Suomi on monikulttuurinen ja identiteetiltään vahva maa. Kulttuurin moninaisuuden lähteinä ovat eri alueiden, kielten, alkuperäiskulttuurien ja kulttuuriperinnön rikkaus – kulttuurin erilaiset ilmaukset ja tavat. Moninaisuus ilmenee runsaina kulttuurin tuotteina ja palveluina, ja sitä vahvistavat lisääntyvä kulttuurien välinen vuorovaikutus ja liikkuvuus.*
>
> *Kulttuurin moninaisuutta lisäävät myös erilaiset elämäntapa-, osa-, ala- ja paikalliskulttuurit. Tosin samanaikaisesti vaikuttaa globaali kulttuurien ja elämäntapojen yhdenmukaistumisen paine.*
>
> *Suomeen suuntautuvan maahanmuuton ennustetaan edelleen kasvavan. Maahanmuuttajat ovat uusi luovuus- ja lahjakkuusresurssi. Monikulttuurisuuden myönteiset vaikutukset voivat vahvistaa suomalaisen kulttuurin elinvoimaisuutta. Se edellyttää maahanmuuttajien onnistunutta kotouttamista. Maahanmuutto ei kuitenkaan jakaannu Suomessa tasaisesti eri alueille. Suurin osa muuttajista hakeutuu ensisijaisesti pääkaupunkiseudulle ja muille suurimmille paikkakunnille.*
>
> *Moninaistumiseen ja monikulttuurisuuteen liittyy myös riskejä. Osakulttuurit voivat eriytyä ja eristäytyä muusta yhteiskunnasta. Tällainen kehitys lisäisi yhteiskunnallista eriarvoistumista. Myös maahanmuuttajilla on riski jäädä valtakulttuurin ulkopuolelle. Tällaisen kehityksen ehkäisemisessä tarvitaan myös kulttuuripolitiikan toimenpiteitä. (Mt., 16.)*

40 Asiakirjan päätteeksi todetaan, että koska maahanmuuttopolitiikan toimintaympäristö muuttuu nopeasti, linjausten toteutumista olisi arvioitava vähintään kerran vuodessa kansliapäällikön johtoryhmässä. Ministeriön maahanmuutto-, vähemmistö- ja ihmisoikeuspoliittisen yhteistyöryhmän tulisi tehdä arvioinnin perusteella tarvittaessa ehdotukset linjausten tarkistamiseksi. (Opetusministeriö 2009b, 36.)

Strategia sisältää myös maahanmuuttopoliittisen toimenpideohjelman, jonka mukaan monikulttuurisuus on tarkoitus ottaa huomioon kaikissa kulttuuripoliittisissa toimissa. Paikallis- ja arjen toimintoihin liittyviä kehittämistarpeita tulee käsitellä yhdessä muiden hallinnonalojen kanssa. Monikulttuurisuudesta ja sen kulttuuripoliittisista vaikutuksista tarvitaan ohjelman mukaan lisää tutkimusta ja saamelaiskulttuurin asemaa alkuperäiskulttuurina halutaan vahvistaa tukemalla Saamelaiskulttuurikeskusta ja saamelaisperinteestä nousevaa uutta luovaa tuotantoa. Lopuksi esitetään, että opetusministeriö arvioisi kulttuurin maahanmuuttopoliittisen ohjelman tarpeen kulttuurin tulevaisuutta koskevan selonteon yhteydessä. (Mt., 31.)

Viimeksi mainitusta kohdasta eli kulttuurin tulevaisuutta koskevasta selonteosta sovittiin vuonna 2007 aloittaneen pääministeri Matti Vanhasen toisen hallituksen strategia-asiakirjassa. Edellinen selonteko kulttuurista tehtiin vuonna 1993. Selontekoa varten asetettiin vuoden 2008 lopulla toimikunta, jonka ehdotus selonteoksi kulttuurin tulevaisuudesta julkaistiin maaliskuussa 2010. Varsinaisen selonteon on tarkoitus valmistua kevään 2010 aikana, minkä jälkeen se luovutetaan eduskunnalle.

Edellä mainitussa ehdotuksessa kulttuurinen monimuotoisuus ja monimuotoisuus muodostaa yhden seitsemästä ydinalueesta, ja siinä linjataan moninaisuus, monikulttuurisuus ja keskinäinen vuorovaikutus sekä luovan pääoman perusedellytyksenä että kotoutumisen ja syrjäytymisen ehkäisyn avaimena. Toimenpiteiksi ehdotetaan mm. kansallista kielistrategiaa, monikulttuurisuuteen liittyvän tutkimuksen lisäämistä ja käsitteiden täsmentämistä, maahanmuuttajien edustamien kulttuuristen vaikutteiden ottamista luonnollisena osana mukaan suomalaisen kulttuurin rakentamiseen sekä eri väestöryhmien kulttuuristen oikeuksien toteutumisen ja kulttuuriseen merkityksenantoon osallisuuden edistämistä. Kulttuurin maahanmuuttopoliittisesta ohjelmasta ehdotuksessa ei ole mainintaa. (Opetusministeriö 2010, 14–16.)

Yllä oleva katsaus osoittaa maahanmuuton, kotoutumisen ja monikulttuurisuuden kytkeytymisen suomalaiseen kansalliseen kulttuuripolitiikkaan viimeisten kahden vuosikymmenen aikana. Tätä taustaa vasten voidaan seuraavaksi analysoida taiteen, kulttuurin ja kotoutumisen kohtaamista pääkaupunkiseudun kulttuuripolitiikassa ja kotouttamispolitiikassa samalla ajanjaksolla. Yhteenveto molempien hallinnon tasojen tavoitteista, toiminnasta ja toimenpiteistä tehdään luvun päätteeksi.

4.3 Kotouttaminen ja kulttuuri pääkaupunkiseudulla

Tässä luvussa tarkastellaan kotouttamispolitiikan ja kulttuuripolitiikan välisiä rajapintoja pääkaupunkiseudun suurissa kaupungeissa eli Espoossa, Helsingissä ja Vantaalla. Edellä on jo nostettu esille, että kaupunkien kotouttamispolitiikka on monella tapaa edeltänyt kansallista kotouttamispolitiikkaa ja että merkittävä osa kotouttamispoliittisista toimenpiteistä on kuntien vastuulla. Myös tutkijapuheenvuoroissa on muistutettu, että "tärkein työ maahanmuuttajien kulttuuripalvelujen kehittämiseksi, kulttuuriosallistumisen edistämiseksi ja maahanmuuttaneiden taiteilijoiden työedellytysten parantamiseksi tapahtuu kuitenkin kunnallisella tasolla" (Heiskanen ja Mitchell 2002, 320). On siis perusteltua tutkia lähemmin myös paikallisen tason kehitystä ja nykytilannetta.

Analyysi jakautuu kolmeen osaan. Ensiksi tarkastellaan yleisesti sitä, miten taide ja kulttuuri ovat viime vuosikymmeninä ilmenneet kunnallisessa kotouttamispolitiikassa. Tämän jälkeen selvitetään, miten maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat puolestaan näkyneet kaupunkien taide- ja kulttuuripoliittisissa linjauksissa. Lopuksi katsotaan, miltä tilanne näyttää uusimpien kaupunkistrategioiden ja kotouttamisohjelmien valossa.

4.3.1 Taide ja kulttuuri ensimmäisissä kotouttamisohjelmissa[41]

Vuonna 1999 säädetty kotouttamislaki on siis velvoittanut kunnat tekemään omat kotouttamisohjelmansa.[42] Pääkaupunkiseudulla tämä ohjelmatyö käynnistyi itse asiassa jo ennen lain voimaan tuloa 1990-luvun alussa. Helsingin kaupungin johtajisto asetti tällöin ulkomaalaisasiain työryhmän, jonka työtä jatkoi puolestaan vuonna 1993 asetettu Helsingin ensimmäinen ulkomaalaisasiain neuvottelukunta. Ulkomaalaisasiain työryhmän laatima ensimmäinen linjaus Helsingin ulkomaalaispolitiikasta ilmestyi vuonna 1991.

Vaikka lainsäädäntöön perustuva valtion kotouttamispoliittinen ohjaus on ollut suhteellisen väljää, pääkaupunkiseudun kuntien kotouttamisohjelmista tuli Tuula Jorosen (2005, 75–82) mukaan sekä rakenteen että hengen puolesta hyvin samanlaisia. Yhdenmukaisuuteen ovat vaikuttaneet esimerkiksi yhteiset kokemukset pakolaisten vastaanotosta sekä tiivis yhteistyö

41 Aikaisempi versio tästä alaluvusta on ilmestynyt teoksessa Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, ja se pohjautuu Tuula Jorosen kyseistä julkaisua varten tekemään analyysiin.

42 Tässä yhteydessä käytetään kaikista paikallispoliittisista strategia-, suunnitelma- ja toimenpideasiakirjoista, jotka koskevat kaupungin suhtautumista maahanmuuttoon, kotouttamiseen ja monikulttuurisuuteen, yleisnimitystä kotouttamisohjelmat. Kaupungeissa on käytetty näistä asiakirjoista monia eri nimityksiä, kuten jäljempänä ilmenee.

kaupunkiohjelmien ja Euroopan Sosiaalirahaston rahoittamien hankkeiden puitteissa.

Kaikki kotouttamisohjelmat on Suomessa rakennettu normaalipalveluperiaatteen pohjalta. Kunnat ovat kuitenkin voineet hyödyntää lainsäädännön takaamaa liikkumavaraa siinä, miten tätä periaatetta on käytännössä tulkittu. Joissain kunnissa onkin katsottu, ettei maahanmuuttajien tulo palvelujen käyttäjiksi edellytä lainkaan erityistoimia. Pääkaupunkiseudulla on kuitenkin lähdetty liikkeelle siitä, että uusien asiakasryhmien tarpeisiin vastaaminen edellyttää myös palvelutoiminnan kehittämistä eri sektoreilla. (Mt., 80.)

Helsingin kaupungin ulkomaalaisasiain työryhmän mukaan kaupungin ulkomaalaispolitiikan tavoitteena oli mahdollistaa kaupungin muuttuminen "kansainväliseksi, monikulttuuriseksi pääkaupungiksi, jossa ulkomaalaisilla on tasavertaiset oikeudet kunnan palveluiden käyttöön sekä mahdollisuus integroitua Helsinkiin oman kieli- ja kulttuuritaustansa säilyttäen" (Helsingin kaupunki 1991, 4; Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 20).

Tältä pohjalta kaupungin tavoitteet kirjattiin myös kaupunginvaltuuston vuonna 1995 vahvistamaan ensimmäiseen ulkomaalaispoliittiseen ohjelmaan. Ulkomaalaisten integroiminen suomalaiseen yhteiskuntaan tuli toteuttaa ohjaamalla maahanmuuttajat normaalipalvelujen piiriin. Samalla palvelujärjestelmää tuli kuitenkin kehittää vastaamaan paremmin monikulttuuristuvan väestön tarpeita. (Helsingin kaupunki 1995.)

Normaalin palveluvalikoiman lisäksi järjestettävistä palveluista kaupungin tehtäväksi katsottiin maahanmuuttajien oman äidinkielen opetus sekä tarvittavan omakielisen materiaalin tuottaminen ja sen saatavuuden turvaaminen. Muilta osin oman kulttuurin ylläpitämiseen liittyvien palveluiden katsottiin olevan pääasiassa etnisten yhteisöjen itsensä ja järjestöjen vastuulla. Kaupungilla katsottiin olevan lähinnä yhteistyökumppanin rooli. Vuonna 1999 hyväksytty uusi kotouttamisohjelma ei muuttanut näitä periaatteita. (Mt., 20–21; Joronen 2005, 72–74.)

> *Helsingin kaupungin tavoitteena on edistää maahanmuuttajien kotoutumista tukemalla suomen kielen oppimista, koulutusta, työllistymistä ja osallistumista kulttuuri- ja vapaa-ajantoimintaan sekä osallistumista ja vaikuttamista maahanmuuttajia koskevien asioiden valmisteluun ja suunnitteluun. Kotoutumisen onnistuminen edellyttää maahanmuuttajilta aktiivisuutta kotoutumiseen tarvittavien tietojen ja taitojen hankinnassa. Kaupunki tukee myös maahanmuuttajien oman kielen ja kulttuurin ylläpitämistä mm. tarjoamalla oman äidinkielen opetusta ja tukemalla maahanmuuttajien omaa toimintaa. Lisäksi on tärkeää edistää suvaitsevaisuutta kaupungin palvelutarjonnassa ja asukkaiden keskuudessa. (Helsingin kaupunki 1999, 16.)*

Kyseinen ohjelma sisältää myös kulttuuria ja vapaa-aikaa käsitteleviä linjauksia. Nämä on ryhmitelty sen mukaan, mikä virasto tai lautakunta mistäkin toiminnasta kaupungissa vastaa. Omat alalukunsa ovat saaneet kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa, kaupunginkirjasto, nuorisoasiainkeskus ja liikuntavirasto sekä muu vapaa-ajan ja kulttuuritoiminta.[43] Caisan toiminnan tavoitteeksi on asetettu "tukea monikulttuurisen kaupungin kehittymistä edistämällä eri kulttuureja edustavien ihmisten vuorovaikutusta ja antamalla tietoa eri kulttuureista" (mt., 39). Näiden tavoitteiden toteuttamiseen liittyen ohjelmassa puhutaan mm. Caisan omakieliset palvelut mahdollistavasta monikulttuurisesta henkilökunnasta, eri kansallisuuksien juhlista ja muista kaikille avoimista tilaisuuksista sekä yleisestä monikulttuurisuusasiantuntemuksesta.[44] (Ks. myös Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 21.)

Helsingin kulttuuriasiainkeskuksen muihin toimipaikkoihin tai toimintamuotoihin ei ohjelmassa viitata kertaakaan. Toiminnan kehittämisen yhteydessä todetaan kuitenkin, että Caisan tyyppisiä kohtaamis- ja neuvontapisteitä pitäisi ryhtyä toteuttamaan aluevastuun periaatteen mukaisesti eri puolilla Helsinkiä. Kulttuuriasiainkeskuksen kulttuuritalojen ja kulttuuritilojen sijaan tässä yhteydessä esimerkkinä mainitaan kuitenkin asukastalot. (Helsingin kaupunki 1999, 40.) Helsingin kaupunginkirjaston toiminnasta tuodaan esiin kirjaston monikulttuurinen tarjonta, joka laajentaa valtaväestön tuntemusta vieraista kulttuureista ja edistää suvaitsevaisuutta, sekä vieraskielinen kirjallisuus ja eri kansallisuuksille läheinen musiikki. Lisäksi mainitaan *Monikulttuuriset tietoverkkopalvelut* -otsikon alla yhteispohjoismainen verkkojulkaisu *MCL-Multicultural Library*. Erikseen käsitellään myös kaupunginkirjaston asemaa valtakunnallisena ulkomaalaiskirjastona. (Mt., 40–41).

Espoon ja Vantaan kotouttamisohjelmat on tehty samoista lähtökohdista käsin kuin Helsingin, joskin ne ovat ilmaisultaan jossain määrin konkreettisempia ja täsmällisempiä (vrt. Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 21–24; Joronen 2005, 70–74).[45] Espoon ensimmäisessä kotouttamisohjelmassa (Espoon kaupunki 2000) yleisenä tavoitteena on edistää kaikkien maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnan vapautta. Tähän pyritään toimenpiteillä, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien keskeisten tietojen ja taitojen (mm. suomen ja/tai ruotsin kielen taidon) saavuttamista. Samalla oman äidinkielen ja kulttuurin vaaliminen nähdään sekä maahanmuuttajien

43 Viimeksi mainittuun on koottu sellainen toiminta, joka ei ole minkään yksittäisen viraston vastuulla. Näitä ovat esimerkiksi ESR-projektit, muut erillishankkeet ja kansalaisjärjestöjen toiminta.
44 Kansainvälistä kulttuurikeskus Caisaa käsitellään laajemmin luvussa 6.5.1.
45 Tuula Jorosen mukaan tämä johtuu osin siitä, että ne ovat ajallisesti myöhäisempiä ja ovat siten voineet hyödyntää Helsingin kokemuksia. Eroon vaikuttaa Jorosen mukaan myös se, että Espoon ja Vantaan ohjelmien valmistelusta ovat vastanneet luottamusmiespohjalle rakentuneet neuvottelukunnat, kun taas Helsingissä valmistelu on tehty virkamiestyönä.

että koko yhteiskunnan etuna. (Mt. 8.) Kulttuurin ja vapaa-ajan kohdalla korostetaan, että:

> *Tavoitteena on kaikkien asiakasryhmien osalta lisätä henkistä ja fyysistä hyvinvointia, luovuutta ja kykyä selviytyä elämässä. Maahanmuuttajien kotouttamisessa tavoitteena on antaa mahdollisuuksia virikkeiseen vapaa-ajantoimintaan, oman kulttuurin säilyttämiseen ja esille tuomiseen, kontaktien luomiseen pääväestöön ja muihin väestöryhmiin sekä suomalaiseen elämäntapaan ja ajatteluun tutustumiseen myönteisessä ja innostavassa ilmapiirissä. (Mt. 51.)*

Espoon ohjelmassa tuodaan esille myös esimerkiksi oman äidinkielen merkitys eri taidemuotojen vastaanotossa ja taidekasvatuksessa sekä maahanmuuttajataiteilijoiden toiminnan tukeminen. Museoiden yhteydessä korostetaan suomalaisen kulttuuriperinnön välittämistä maahanmuuttajille ja valtaväestön tutustuttamista muiden maiden kulttuuriperintöön. Ensiksi mainitun asian suhteen mainitaan erityisesti Espoon kaupunginmuseo ja jälkimmäisen osalta puolestaan Helinä Rautavaaran museo. (Mt., 51.)

Kantaväestön ja maahanmuuttajien henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen perustuvaa kulttuurivaihtoa pidetään myös tärkeänä. Sen sekä maahanmuuttajien oman toiminnan uskotaan toteutuvan parhaiten näille toiminnoille varatussa omassa paikassa. Ohjelman konkreettisiin tavoitteisiin kuuluukin kolmen tai neljän alueellisen monikulttuurisuuskeskuksen verkoston perustaminen (mt., 54; vrt. Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 22).[46]

Vantaan kaupungin monikulttuurisuusohjelma (Vantaan kaupunki 2002) on yksityiskohtaisin pääkaupunkiseudun ensimmäisistä kotouttamisohjelmista. Se on myös ainoa, jonka tiivistelmä on suomen ja ruotsin lisäksi ollut saatavilla myös monilla muilla kielillä. Ohjelman yleiset tavoitteet on muotoiltu seuraavasti:

> *Vantaan kaupungin arvojen, oikeudenmukaisuuden, avoimuuden, luovuuden ja tuloksellisuuden mukaisesti monikulttuurisuusohjelman tavoitteena on kehittää kaupungin palvelut monikulttuurisesti osaaviksi ja tasokkaiksi. Päämääränä on syrjinnästä vapaa, eettisesti korkeatasoisesti ja oikeudenmukaisesti väestöään palveleva kaupunki, jossa erilaisten ihmisten on hyvä elää. Toimimalla yhdessä eri kieli- ja kulttuuritaustaisten asukkaiden kanssa tavoitteena on saada heidät kotoutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja vantaalaisiksi sekä saada kulttuurinen monimuotoisuus ja arvojen vuoropuhelu kaupungin voimavaraksi. (Mt. 11.)*

Kulttuuripalveluiden osalta tavoitteita on neljä: eri kieli- ja kulttuuritaustaisen väestön tutustuttaminen kaupungin kulttuuripalveluihin ja -tarjontaan, eri ryhmien kulttuurisen perinteen ja nykypäivän kehityksen tuke-

46 Kulttuuria ja vapaa-aikaa käsittelevän osion alla käsitellään tässä Espoon kotouttamisohjelmassa myös kaupunginkirjastoa, liikuntatointa ja liikuntajärjestöjä sekä nuorisoasiainkeskusta.

minen, kaupungin kulttuurisen monimuotoisuuden tekeminen tutuksi kantaväestölle sekä yhteisten hankkeiden järjestäminen ja tukeminen (mt., 51). Kaupungin järjestämä kulttuuritarjonta on tarkoitettu kaikille kuntalaisille, mutta tarjonnan painopiste on lapsille ja nuorille tarkoitetuissa tilaisuuksissa. Maahanmuuttajien omaa kulttuuritoimintaa kaupunki on varautunut tukemaan kohdeavustusjärjestelmän kautta sekä järjestämällä monikulttuurisuustapahtumia yhteistyössä järjestöjen ja muiden tahojen kanssa. Vantaan kaupunginkirjasto on puolestaan sitoutunut tuottamaan monikulttuurisia kirjastopalveluja mm. hankkimalla erikielisiä aineistoja, palkkaamalla maahanmuuttajataustaista henkilöstöä ja kouluttamalla henkilökuntaansa monikulttuurisuusasioissa. (Mt., 52–53.)

Kantaväestön ja eri etnisten ryhmien vuorovaikutuksen uskottiin myös Vantaalla toteutuvan parhaiten monikulttuurisuuskeskuksen tyyppisessä toimintakeskuksessa. Ohjelmassa esitetäänkin Silkin Portin siirtämistä kulttuuripalvelujen vastuulle ja sen muuttamista kulttuurikeskukseksi. (Mt., 22–23.) Maahanmuuttajien alueellisen identiteetin vahvistamiseksi ohjelmassa ehdotetaan myös Vantaan kaupungin viheralueohjelmaan liittyen rakennettavaksi yhdessä maahanmuuttajaryhmien kanssa suunniteltavia teemapuistoja. Näissä voisi ohjelman mukaan olla elementtejä eri kulttuureista, ja osa puistoista voitaisiin antaa maahanmuuttajajärjestöjen ja -yhteisöjen hoitoon näiden kummipuistoiksi. (Mt., 55–56; vrt. Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 23.)

4.3.2 Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus kulttuuristrategioissa

Tässä luvussa katsotaan, millä lailla maahanmuuttokysymykset, kotouttaminen ja monikulttuurisuus näkyvät pääkaupunkiseudun suurimpien kaupunkien kulttuuripoliittisissa strategioissa ja näitä vastaavissa muissa asiakirjoissa.[47] Kotouttamisohjelmista poiketen kaupungeilla ei ole ulkoista velvoitetta laatia kulttuuristrategiaansa, eikä näitä kaikilla kaupungeilla olekaan (ks. esim. Saukkonen ja Ruusuvirta 2009), tai niitä ei ole välttämättä virallisesti hyväksytty kaupungin toimielimissä kuten kulttuurilautakunnassa tai kaupunginhallituksessa. Käytettävissä olevia asiakirjoja voidaan kuitenkin hyödyntää tämän tutkimuksen tarpeisiin.

Helsingin kaupungin kulttuuripoliittisen ohjelmatyön voi sanoa alkaneen jo 1970-luvulla. Uusi vaihe siinä käynnistyi kuitenkin 1980- ja 1990-luvun taiteessa. Kulttuurisuunnitelmakomitean kehittämissuunnitelma *Kulttuuri-*

47 Tämän alaluvun ensimmäinen versio on ilmestynyt teoksessa Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, ja analyysin teki tällöin Tuula Joronen.

Helsinki julkaistiin vuonna 1990 (Kulttuurisuunnitelmakomitea 1990). Hieman myöhemmin Helsingin kaupunginhallitus esitti valtioneuvostolle kaupungin nimittämistä Euroopan kulttuuripääkaupungiksi vuodeksi 2000, ja kaupungin tietokeskus tilasi kansainväliseltä konsulttitoimistolta Helsingin kulttuurielämää ja sen tulevaisuuden mahdollisuuksia arvioivan raportin (Landry ja Kelly 1994). Kaupunginhallitus asetti puolestaan uuden kulttuurikomitean laatimaan kulttuurisuunnitelmaa vuosille 2001–2010. Tämä suunnitelma nimeltä *Kaupunki luomisen tilana* luovutettiin Helsingin kaupunginhallitukselle vuoden 2001 alkupuolella (Kulttuurikomitea 2000 2001).

Viimeksi mainitussa raportissa maahanmuuttajia ja monikulttuurisuutta tarkasteltiin laajimmin yhteisöllisyys voimavarana -painopistealueen yhteydessä. Komitean mukaan luovuus kuuluu kaikille eikä vain taiteilijoille. Kulttuuriin osallistumista "ei pidä rajoittaa kulttuurin kulutukseen, vaan kansalaisille tulee tarjota myös mahdollisuuksia osallistua aktiivisesti luoviin prosesseihin". (Mt., 35.) Varsinaisesti maahanmuutto ja monikulttuurisuus nousevat kuitenkin esiin vasta siirryttäessä tarkastelemaan kulttuurin roolia syrjäytymisen ehkäisyssä. Tässä yhteydessä korostetaan taide-elämysten merkitystä yksilön identiteetin vahvistamisessa, taiteen terapeuttista luonnetta ja taidetta suvaitsevaisuuskasvatuksen välineenä. (Mt., 35–36; vrt. Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 24–25.)

Kansainvälisyys ja monikulttuurisuus -otsikon alla kiinnitetään puolestaan huomiota siihen, että monikulttuurisuudella viitataan yleensä maahanmuuttajiin sekä sosiaalisiin ongelmiin, sopeutumiseen ja kohtaamisiin. Sitä vastoin kansainvälistymisen käsite liitetään talouselämään ja yrityksiin, ja se latautuu yleensä positiivisesti ja dynaamisesti. Komitean mukaan nousemassa on kuitenkin "uusi suomalainen kaupunkilaisuus, jossa urbaanisuus ja monikulttuurisuus voidaan nähdä luontevana elämänmuotona ja rikkautena". Kaupungin perusolemukseen katsotaan kuuluvan kulttuurien kirjo sekä sosiaalisesti, etnisesti ja poliittisesti erityyppisen aineksen rinnakkainen yhteiselo. (Mt., 39.)

Suunnitelmassa muistutetaan, että Helsinkiä suuremmissa ja monietnisemmissä kaupungeissa on läpikäyty monikulttuurisuuden uhkia ja utopioita. Näistä prosesseista Suomessa voidaan puolestaan ottaa oppia. Uhkia ovat esimerkiksi valtaväestön asenteiden muuttuminen yhä suvaitsemattomammiksi sekä kaupunkiyhteisön jakautuminen "hyvä- ja huono-osaisten pienyhteisöiksi, jotka eristäytyvät ja ruokkivat ääriliikkeitä ja väkivaltaa" (mt., 40). Kulttuuritoiminnalla katsottiin olevan tärkeä rooli näiden uhkakuvien kääntämisessä mahdollisuuksiksi. Tässä yhteydessä nostetaan esille erityisesti kulttuurikeskus Caisa sekä maahanmuuttajien järjestötoiminta ja kulttuurikaupunkivuotena toteutettu Kassandra-hanke. Kotouttaminen taiteen ja kulttuurin kentällä näkyy selvästi seuraavassa lainauksessa:

Todellisen kulttuurisen vuorovaikutuksen kehittymisen kannalta on tärkeää, että etnisille ryhmille luodaan mahdollisuus myös omista lähtökohdistaan nousevan taiteen ammatilliseenkin harjoittamiseen, yhteistyössä suomalaisten taiteilijoiden kanssa, integroituneena kaupungin taidelaitosten tarjontaan tai omissa kokoonpanoissaan. (…) Kulttuurien kirjoa esiin nostavien hankkeiden jatkuminen on tärkeää ja malleja tulee olla monenlaisia. (Mt., 41.)

Helsingin kaupungille ei ole sittemmin valmistunut uutta kulttuuristrategiaa.[48] Tässä yhteydessä voidaan lyhyesti tarkastella, millä lailla tämän tutkimuksen kannalta olennaiset asiat ilmenevät Helsingin kulttuurikeskuksen[49] vuoden 2008 toimintakertomuksessa (Helsingin kulttuurikeskus 2009). Kulttuurikeskuksen yhtenä tehtävänä mainitaan kulttuurin ja taiteen yhdenvertaisen saatavuuden edistäminen eri väestöryhmien ja alueiden välillä (mt., 3). Maahanmuuttajista puhutaan pääasiassa kulttuurikeskus Caisan sekä sen ylläpitämän *Infopankin* yhteydessä.

Caisan kerrotaan tukevan "monikulttuurisen kaupungin kehittymistä edistämällä eri maista tulleiden ihmisten vuorovaikutusta ja tukemalla vähemmistöjen ja monikulttuuristen ryhmien kulttuurinharjoittamista" (mt., 13). *Infopankin* lisäksi Caisan toiminnasta mainitaan tekstissä erityisesti *Ourvision*-laulukilpailu sekä mm. ministereiden maahanmuuttajakyselytunnit, monipuolinen näyttelytoiminta, poliisille suunnatut kulttuurituntemuskurssit ja eri hallintokuntien kanssa yhdessä toteutetut monikulttuuriset työpajat (mt., 16). Muista toimipisteistä Vuotalon sanotaan saaneen enemmän monikulttuurista ilmettä siellä järjestettyjen Kuuba-illan, Iran-illan sekä Arabimaiden ruoka- ja musiikki-illan myötä (mt., 23).[50]

Espoon kaupungille valmistui vuonna 2003 kulttuurijohtaja Georg Dolivon laatima kulttuurivisio, nimeltään *Kulttuuri kuuluu kaikille*. Kulttuuripalvelujen saatavuus ja saavutettavuus ovat tässäkin yhteydessä vahvasti esillä.

Taide ja hyvä kulttuurielämä on jokaisen perusoikeus, jonka toteutumisen esteet tulee poistaa. Kaikilla ihmisillä tulee olla mahdollisuus nauttia kulttuurista ja taiteesta, osallistua kulttuurielämään. Koulutuksellisten ja muiden kulttuuristen kynnysten lisäksi tulee muita osallistumisen kynnyksiä madaltaa – alueelliseen etäisyyteen, taloudellisiin tekijöihin, vähemmistöasemaan, liikkumis- tai toimintaesteisiin ja muihin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai elämäntilanteisiin (hoito- tai laitosympäristö) liittyviä esteitä." (Dolivo 2003,16.)

48 Uuden kulttuuristrategian valmistelu aloitettiin Helsingin kulttuurikeskuksessa keväällä 2010.
49 Nimimuutos kulttuuriasiankeskuksesta kulttuurikeskukseksi päätettiin keväällä 2009.
50 Toimintakertomuksen kuvituksessa ilmenee lisäksi esimerkiksi kiinalaisen uudenvuoden juhla Lasipalatsinaukiolla, *Zambezi*-näytelmän esittäminen Stoassa sekä kuukauden kirjavieraana samoin Stoassa esiintynyt kirjailija Roman Schatz.

Maahanmuuttajia ei mainita erikseen palveluiden kohderyhmänä. Yleisemmällä tasolla muuttoliikettä ja sen asettamia haasteita kuitenkin käsitellään pohdittaessa kaupunkia koettuna ympäristönä. Ohjelman mukaan "paikalliselle kulttuuriselle identiteetille välttämättömät, henkilöhistoriaan ja kokemuksiin perustuvat juuret ovat monella tämän päivän espoolaisella jossain muualla kuin Espoossa, tai sellaisessa Espoossa, jota ei enää ole" (mt., 11; vrt. Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 25).

Espoon kulttuurilautakunta käsitteli kokouksessaan vuoden 2008 tammikuussa kulttuuripoliittista ohjelmaa nimeltä *Espoon kulttuurin suunta*. Espoon katsotaan olevan tulevaisuudessa "kansainvälisesti verkostoitunut kulttuurikaupunki, jossa asukkailla on mahdollisuus omaehtoiseen kulttuuriseen toimintaan ja kulttuurin ammattilaisilla ja luovan talouden yrityksillä on hyvät toimintaedellytykset. Kulttuuri luo perustaa hyvälle elämälle ja ehkäisee sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia." (Espoon kaupunki 2008, 2.) Yksi tätä visiota konkretisoivista osa-alueista on nimeltään "Monikulttuurisuus rikastuttaa!" Sen mukaan:

> *Monikulttuurinen Espoo edistää etnisten ryhmien kulttuurien harjoittamista. Kulttuurienvälinen vuoropuhelu edellyttää sitä että kaikilla on dialogissa sekä puheenvuoro ja vuoro olla kuuntelijana, ymmärtäminen edellyttää kykyä asettua toisen asemaan. Kulttuuri on hedelmällinen kansainvälisen yhteistyön areena. (Mt., 3.)*

Ohjelman lähtökohdissa viitataan Espoo-strategiaan, jonka mukaan Espoo on moniarvoinen ja monikulttuurinen kaupunki. Kulttuuri nähdään keskeisessä roolissa uusien asukkaiden integroimisessa kaupunkiin (mt., 3). Espoon kulttuurihallinnon organisaatioista kaupunkikulttuurin tulosyksikön osalta tämän tutkimuksen teemat mainitaan kuitenkin ainoastaan Tapiola Sinfoniettan yhteydessä, jonka sanotaan kehittävän jatkuvasti erityisryhmille kuten vammaisille ja maahanmuuttajille suunnattua toimintaansa (mt., 18). Monikulttuuriset espoolaiset mainitaan puolestaan kulttuuritoimen tulosyksikön yhtenä erityishuomion kohteena. Sen eri toimintayksiköistä maahanmuutto nousee eniten esille työväenopiston yhteydessä, jolla on ohjelman mukaan keskeinen rooli maahanmuuttajien kotouttamisessa. Muuten maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta puhutaan tässäkin asiakirjassa erikseen *Monikulttuurinen Espoo* -alaotsikon alla:

> *Maahanmuuttajien määrä pääkaupunkiseudulla ja myös Espoossa on lyhyessä ajassa muokannut kaksikielistä kaupunkia monikulttuuriseksi mosaiikiksi. Muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhui Espoossa vuoden 2007 alussa yhteensä 17 227 asukasta. Monikulttuurisen kaupunkiyhteisön edellytyksenä on toisaalta uusien espoolaisten kotoutuminen uuteen kotikaupunkiinsa, toisaalta kulttuurin kautta kantaväestö oppii helpommin tuntemaan muiden etnisten ryhmien tapoja ja arvoja.*

Maahanmuuttajille on tärkeää tarjota kotoutumista edistäviä kulttuuripalveluita. Vähintään yhtä tärkeää on kuitenkin luoda edellytyksiä eri etnisten ryhmien omaehtoiselle kulttuurin harrastamiselle ja kulttuurialan ammattilaisena toimimiselle. (Mt., 15.)

Vantaan kaupungin kulttuuristrategia hyväksyttiin kaupunginhallituksessa elokuussa 2006. Espoon tavoin siinä korostetaan kaikkien kuntalaisten oikeutta kulttuuriin. Vision mukaan Vantaan tulee olla arvostettu ja tunnettu korkealaatuisista ja omaleimaisista eri ikä- ja asukasryhmät tavoittavista kulttuuripalveluistaan. Ohjelman lähtökohdissa todetaan, että kansainvälistyvässä maailmassa myös paikalliset yhteisöt monikulttuuristuvat ja että asioiden hoitamisessa tarvitaan yhä laajempaa kulttuurituntemusta ja -osaamista. Paikallisen kulttuurin monipuolistumisesta ja eri kulttuurien välisestä vuorovaikutuksesta syntyy strategian mukaan myös innovaatioita, joilla voi olla taloudellista merkitystä. (Vantaan kaupunki 2006, 4.) Toimintaympäristömuutoksissa korostetaan vielä, että "monikulttuurisuus lisääntyy ja tuo uusia ulottuvuuksia taide- ja kulttuurielämään. Kulttuurinen lukutaito on hyvä suvaitsevaisuuden väline." (Mt., 7; vrt. Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 26.)

Tavoiteosassa kulttuuriperinteelle, moniarvoisuudelle ja kansainvälisyydelle on tässäkin ohjelmassa varattu oma luku. Siinä korostetaan, että moniarvoisuus ja monikulttuurisuus ovat vantaalaisten arkipäivää. Taidetta ja kulttuuria pidetään oivina välineinä suvaitsevaisuuden oppimiselle sekä aikuisille että lapsille. Kulttuuripalveluiden tarjonta korostaa ohjelman mukaan yhdenvertaisuutta ja monipuolisuutta sekä tukee vuorovaikutusta toimintakenttien välillä. (Mt., 14.) Muiden strategisten tavoitteiden yhteydessä nämä teemat eivät ainakaan suoraan tule esille.

4.3.3 Taide, kulttuuri ja kotouttamispolitiikka vuonna 2009

Seuraavaksi tarkastellaan, minkälainen kotouttamispoliittinen tilanne vallitsi pääkaupunkiseudulla 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lähestyessä loppuaan. Vuosien 2008 ja 2009 aikana on valmisteltu ja hyväksytty joitain strategisia dokumentteja, joiden kautta voi arvioida jatkuvuutta ja katkosta suhteessa edellä analysoituun kehitykseen sekä vertailla keskenään kohteena olevia kolmea kaupunkia. Aineistona ovat tässä yhteydessä pääkaupunkiseudun yhteinen tulevaisuuden visio ja strategia ja kaupunkien uusimmat yleisstrategiat sekä Espoon, Helsingin ja Vantaan uusimmat kotouttamispoliittiset strategiat tai ohjelmat.

Kaupunkistrategiat

Pääkaupunkiseudun kaupunkien kesken on jo pitkään ollut paljon yhteistyötä eri palvelusektoreilla. 2000-luvun alussa perustettiin pääkaupunkiseudun neuvottelukunta alueen kaupunkien eli Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten ylimmän luottamushenkilöjohdon yhteistyöelimeksi. Neuvottelukunnan tehtäviin kuuluu hyväksyä pääkaupunkiseudun visio ja strategia, käsitellä pääkaupunkiseudun kehittämiseen liittyviä strategisia linjauksia ja seurata yhteistyön toteutumista. Pääkaupunkiseudun vision ja strategian neuvottelukunta hyväksyi ensimmäisen kerran vuonna 2004. Vision mukaan:

> *Pääkaupunkiseutu on kehittyvä tieteen, taiteen, luovuuden ja oppimiskyvyn sekä hyvien palvelujen voimaan perustuva maailmanluokan liiketoiminta- ja innovaatiokeskus, jonka menestys koituu asukkaiden hyvinvoinnin ja koko Suomen hyväksi. Metropolialuetta kehitetään yhtenäisesti toimivana alueena, jossa on luonnonläheinen ympäristö ja hyvä asua, oppia, työskennellä ja yrittää. (Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta 2004.)*[51]

Vision toteuttamiseen tähtäävissä strategisissa päämäärissä ja toimenpiteissä taide, luovuus ja kulttuuri ovat kuitenkin varsin vähän esillä. Monikulttuurisuus mainitaan puolestaan yhtenä pääkaupunkiseudun strategian taustalla olevana ajankohtaisena haasteena (mt., 2). Maahanmuuttajiin viitataan ennen muuta sosiaali- ja terveyspalvelujen, maahanmuuttajien opetuksen sekä osaavan työvoiman saatavuuden yhteydessä (mt., 4, 6).

Helsingin kaupungin vuonna 2009 hyväksyttyyn strategiaohjelma 2009–2012:een sisältyvä visio on johdettu suoraan pääkaupunkiseudun visiosta. Monimuotoisuus ja maahanmuuttajat ovat ohjelman strategiaosuudessa näkyvässä roolissa yhtenä kriittisenä menestystekijänä käyttäjälähtöisten palvelujen tarjoamisen strategisen tavoitteen alla. Tässä alakohdassa julkilausuttuna tavoitteena on turvata "tarpeenmukaiset peruspalvelut ottaen huomioon eri maahanmuuttajaryhmien erilaiset lähtökohdat". Lisäksi tavoitteena on kohdentaa palveluita vasta Suomeen muuttaneille ja riskiryhmille. Erityisesti tavoitellaan sitä, että maahanmuuttajien ja koko väestön väliset hyvinvointierot kaventuisivat ja että väestö sijoittuisi nykyistä tasaisemmin kaupungin alueelle ja erilaisiin asumismuotoihin. (Helsingin kaupunki 2009a, 6.) Tavoitteita avataan asiakirjassa seuraavasti:

> *Palvelutarjonnan tavoitteena on yhdenvertaisten mahdollisuuksien tarjoaminen kaikille helsinkiläisille. Tämä tarkoittaa positiivista erityiskohtelua lisäresurssein tilanteessa, jossa yksilöllä tai ryhmällä on lähtökohtaisesti muuta väestöä heikommat mahdollisuudet turvata hyvinvointinsa.*

51 Vielä laajemman alueen eli Helsingin seudun yhteistyökokous hyväksyi marraskuussa 2009 Helsingin seudun vision, joka nojaa puolestaan sisällöllisesti pääkaupunkiseudun visioon.

Palvelutarjonnan painopisteenä ovat peruspalvelut ja hyvinvoinnin turvaaminen kaikille helsinkiläisille taustasta riippumatta. Eri maahanmuuttajaryhmien erilaiset lähtökohdat huomioidaan peruspalveluissa. Hyvinvoinnin riskitekijöihin puututaan kohdennetuilla palveluilla.

Kaupungin maahanmuutto- ja maahanmuuttajapolitiikan tavoitteena on kaikkien kaupunkilaisten hyvinvointi taustasta ja lähtökohdista riippumatta. Maahanmuuttajat lisäävät osaltaan kaupungin monimuotoisuutta. Monimuotoisuus on merkittävä voimavara, kun kaupunki samalla turvaa kaikkien helsinkiläisten hyvinvoinnin ja paikan yhteisössä. Huono-osaisuuden kasautuminen joihinkin maahanmuuttajaryhmiin ja etnisen hierarkian muodostuminen kaupunkilaisten välille on riski kaupungin tasapainoiselle kehitykselle. (Mt., 6.)

Strategiaohjelmassa luetellaan tavoitteiden saavuttamiseksi erilaisia toimenpiteitä, joita ei ole tässä yhteydessä tarpeen käsitellä täysin kattavasti. Maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa pyritään parantamaan esimerkiksi luomalla pääkaupunkiseudun kaupunkien ja työvoimahallinnon kanssa kokonaisjärjestelmä maahanmuuttajien ohjaamiseksi koulutukseen ja työmarkkinoille. Lisäksi niillä asuinalueilla, joihin on sijoittunut paljon maahanmuuttajia, vahvistetaan palveluita, asukasneuvontaa, kansalaistoimintaa ja osallisuutta. Omana kohtanaan on kuitenkin mainittu se, että kulttuuripalveluiden tuottajia kannustetaan ottamaan maahanmuuttajat huomioon. (Mt., 7.)

Kaupungin kulttuuritoiminta on vahvemmin esillä ohjelman strategisessa tavoitteessa, jonka sisältönä on hyvinvoinnin ja työllisyyden lisääminen oppimisella ja osaamisella ja jossa pyritään kaupunkilaisten osaamisen ja onnellisuuden lisääntymiseen. Kulttuuri todetaan tärkeäksi osaksi kaupungin vetovoimaa sekä asukkaille että muualta tulijoille, ja kulttuurin tulee olla saavutettavissa kaupungin eri osissa ja eri väestöryhmille. Vieraskielisten perheiden opetus- ja sivistyspalveluja on tarkoitus kehittää kasvavan kysynnän mukaisesti. Monikulttuurisuus on jälleen hyvin myönteisellä tavalla esillä:

Helsinki tarjoaa monimuotoisen, innovatiivisuutta ja kouluviihtyvyyttä lisäävän sekä elinikäistä oppimista tukevan oppimisympäristön, joka yhdistää opetuksen, kulttuurin, liikunnan ja vapaan sivistystyön palvelut kumppanuuksien avulla seudun muiden toimijoiden resursseihin. Monikulttuurista ja monimuotoista Helsinkiä kehitetään osaamisen, hyvinvoinnin ja kilpailukyvyn voimavarana. (Mt., 13.)[52]

52 Monimuotoisen, kansainvälisesti kilpailukykyisen ja turvallisen Helsingin luomisen yhteydessä mainitaan myös toimenpiteenä monikulttuurisen metropolin edistäminen (Helsingin kaupunki 2009a, 18).

Naapurikaupungeissa monikulttuurisuus on jopa osa kaupunkivisiota. Espoo-vision mukaan Espoo on edelläkävijä sekä hyvä paikka asua, oppia, tehdä työtä ja yrittää. Tätä täsmennetään mm. seuraavasti: "Espoo on moniarvoinen ja monikulttuurinen kaupunki, jossa on avoin ja innostava ilmapiiri. Espoon historiallinen perinne, vaihteleva luonto, merellisyys, viihtyisät asuinalueet ja toimivat yhteydet muodostavat kaupunkikeskusten jäsentämän turvallisen kaupunkiympäristön." (Espoon kaupunki 2009a, 3.) Espoon arvoihin kuuluu puolestaan suvaitsevaisuus, inhimillisyys ja tasa-arvo, joista ensimmäisellä tarkoitetaan myös erilaisten kulttuurien ymmärtämistä ja rinnakkaiseloa (mt., 4). Strategisissa kehittämisalueissa maahanmuutto liittyy elinvoimaisen ja kilpailukykyisen kaupungin luomiseen (tutkijoiden ja opiskelijoiden houkuttelu), asiakkaiden ja kaupunkilaisten tarpeisiin (maahanmuuttajien nopea ja asuinalueita eheyttävä kotoutuminen) sekä kaupungin henkilöstöpolitiikkaan (pyrkimys nostaa maahanmuuttajataustaisen väestön osuutta kaupungin henkilöstöstä).

Vantaan kaupungin tasapainotetussa strategiassa Vantaan visio kuuluu puolestaan seuraavasti: "Vantaa on kansainvälisen metropolin ytimessä vetovoimainen työn ja yritysten kasvupaikka, joka tuottaa turvallista arkea yhteisvastuullisesti, asukkaitaan kuunnellen, monikulttuurisuudesta ammentaen ja ympäristövastuuta kantaen." (Vantaan kaupunki 2008, 2.) Monikulttuurisuus mainitaan eksplisiittisesti voimavarana. Vantaan on tarkoitus olla erilaisten, mutta samanarvoisten ihmisten yhteisö, monikulttuurisen väestön ja koulutuksen kaupunki, kansainvälisen kanssakäymisen keskus, monipuolista osaamista kasvattava ja hyödyntävä kaupunki sekä kansainvälisesti toimivien yritysten suosima sijaintipaikka (mt., 2). Strategian konkreettisemmassa osassa mainitaan monikulttuurisuuteen ja kansainvälisyyteen liittyvien toimintatapojen ja organisoitumisen tarkistaminen (mt., 20) sekä maahanmuuttajataustaisten henkilöiden työelämään perehdyttämisen parantaminen ja heidän määränsä lisääminen kaupungin henkilöstössä.

Yleisvaikutelma kaupunkien yleisstrategioista on siis se, että maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat usein näkyvästi esillä strategioiden julistavassa osiossa (visio, arvot), mutta niihin liittyvät asiat jäävät suhteellisen vähälle konkretisoinnille. Täsmällisemmät tavoitteet ja toimenpiteet sijoittuvat puolestaan ennen muuta koulutuksen sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen sektoreille sekä kysymyksiin työvoiman saatavuudesta ja kaupungin henkilöstöpolitiikasta.

Kotouttamisohjelmat

Asiaa voidaan seuraavaksi tarkastella kaupunkien tuoreimpien kotouttamisohjelmien tai vastaavien asiakirjojen valossa. Helsingissä esiteltiin syksyllä 2009 kaupunginhallitukselle kaupungin maahanmuutto-osaston strategiaohjelman

linjausten pohjalta laatima maahanmuuttajiin ja etniseen monimuotoisuuteen liittyvä toimeenpanosuunnitelma (Helsingin kaupunki 2009b). Espoossa puolestaan kaupunginvaltuusto hyväksyi samoin syksyllä 2009 kaupungin monikulttuurisuusohjelman 2009–2012 ja Vantaalla hyväksyttiin vastaava ohjelma jo saman vuoden keväällä.

Kaupunkien kotouttamisohjelmat[53] on laadittu siinä mielessä yhdenmukaisesti, että ne on kaikki kytketty sekä sisällöllisesti että tarkastelunäkökulmiensa puolesta kaupunkien yleisstrategioihin. Helsingin kaupungin tapauksessa liikkeelle lähdetään kaupungin strategiaohjelmassa esitetyistä maahanmuuttoon, maahanmuuttajien asemaan ja etniseen monimuotoisuuteen liittyvistä tavoitteista, toimenpiteistä ja mittareista. Toimenpiteet on koottu neljään toimintalinjaan ja hankkeistettu kärkihankkeiksi. Toimintalinjoja ovat kansainvälinen liikkuvuus ja vetovoimaisuus, kaupunkirakenne ja asuminen, työ, osaaminen ja toimeentulo sekä perhe, kasvaminen ja toinen sukupolvi. (Helsingin kaupunki 2009b, 4.)

Espoon kaupungin monikulttuurisuusohjelman tavoitteena on puolestaan varmistaa, että maahanmuuttajataustaiset espoolaiset ovat muiden kaupunkilaisten kanssa yhdenvertaisessa asemassa. Ohjelmassa tarkastellaan asioita kaupungin henkilöstön, palveluiden tuottamisen, asiakkaan ja kaupunkilaisen sekä elinvoimaisen ja kilpailukykyisen kestävän kehityksen kaupungin näkökulmista. (Espoon kaupunki 2009b, 1-3.) Vantaan monikulttuurisuusohjelmassa kokonaisuutta jäsentävät teemat ja pilarit ovat työllisyys ja työvoiman maahanmuutto, kaupunki esimerkillisenä työnantajana, kaupunki palvelujen järjestäjänä, kaikkien yhteinen kaupunki (*"an inclusive city"*), yhteinen vastuu kotouttamisesta sekä yhteistyö ja kumppanuus (Vantaan kaupunki 2009, 2–3).

Ohjelmien sisältöä ohjaavat peruslähtökohdat ja periaatteet muistuttavat yhä paljon toisiaan. Maahanmuuton todetaan lisääntyneen ja samalla monimuotoistuneen, ja uusien vähemmistöryhmien syntyneen oman kaupungin alueelle. Myös tulevaisuuden maahanmuuttoon suhtaudutaan varsin myönteisesti ja maahanmuuttajilla katsotaan olevan kaupungin kehityksen kannalta tärkeitä voimavaroja, vaikka kehitykseen koetaankin liittyvän myös haasteita.

Tämän tutkimuksen kannalta tärkein kysymys koskee maahanmuuttajien ja uusien vähemmistöryhmien jäsenten asemaa ja roolia kaupungin palvelujärjestelmässä. Myös tältä osin Espoon, Helsingin ja Vantaan periaatteelliset lähtökohdat vaikuttavat yhdensuuntaisilta eli tavoitteena on maahanmuuttajien integrointi normaalipalvelujen piiriin. Positiivista erityiskohtelua voidaan harjoittaa tilanteissa, joissa se on yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon tosiasial-

53 Tässä yhteydessä käytetään siis myös Helsingin kaupungin toimenpidesuunnitelmasta tätä nimitystä.

lisen toteutumisen kannalta mielekästä. Helsingin kaupungin toimeenpanosuunnitelmassa asia ilmaistaan seuraavalla tavalla:

> *Helsingin kaupungin palvelujärjestelmän toimivuus on kaupunkilaisten yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin kehittämisen kannalta olennaista riippumatta siitä, keitä kaupunkiin muuttaa. Kaupungin maahanmuuttaja- ja maahanmuuttopolitiikan ja palvelujärjestelmän kehittämisen lähtökohtana tulee olla se, että jokaista maahanmuuttajaa lähtökohdistaan riippumatta kohdellaan helsinkiläisenä. "Helsinkiläistäminen" ideologisena perusperiaatteena merkitsee sitä, että maahanmuuttajien merkitys kaupungin kehittämisessä tunnustetaan, ja että maahanmuuttajat tuntevat kuuluvansa yhdenvertaiset mahdollisuudet takaavaan Helsinkiin.*
>
> *Koska jo joka kymmenes helsinkiläinen on muunkielinen tai syntynyt ulkomailla tai ulkomaan kansalainen, ei ole perusteltua rakentaa raskasta maahanmuuttajapalveluiden järjestelmää. Ne maahanmuuttajille ryhmänä tarjottavat palvelut, joiden kehittämisestä tässä toimeenpanosuunnitelmassa on monessa kohtaa kysymys, kohdennetaan erityisesti maassaolon alkuvaiheeseen, jolloin henkilö tarvitsee monikielisiä palveluita ja muuta tukea yhteiskuntaan kiinnittymiseksi. Alkuvaiheen pituus vaihtelee henkilöittäin. Muilta osin maahanmuuttajia kohdellaan yksilöllisistä lähtökohdistaan käsin yhdenvertaisuusperiaatetta korostaen.*
>
> *Yhdenvertainen kohtelu ei tarkoita samaa kaikille, vaan tarpeiden mukaista kohtelua siten, että jokaisella on tasa-arvoiset mahdollisuudet. Koska tiedetään, että muunkielisen väestön työttömyys-, koulupudokkuus- ja köyhyysriski on lähtökohdista riippuen noin kolminkertainen verrattuna koko väestöön, on yhdenvertaisuuden vuoksi perusteltua tukea riskiryhmiä erityistoimin. (…) Valtavirtaistaminen tarkoittaa sitä, että kaikenlaiset helsinkiläiset ovat saman peruspalvelujärjestelmän piirissä. Haasteena on se, että helsinkiläiset ovat tänään ja tulevaisuudessa hyvin erinäköinen ja -ikäinen joukko kuin vielä vuosikymmen sitten. Elämäntapojen ja -tilanteiden lisääntyvä variaatio merkitsee sitä, että "tarpeiden mukaiset peruspalvelut" ja "asukaslähtöisyys" vaativat paljon aiempaa enemmän henkilöstön osaamiselta. Hyvä uutinen on se, että maahanmuuttajataustaiset kaupungin työntekijät monipuolistavat osaltaan henkilöstön osaamista. (Helsingin kaupunki 2009b, 2–3.)*

Kaupungin kulttuuripolitiikka ja kulttuuripalvelut ovat kaikissa ohjelmissa varsin näkymättömissä rooleissa. Kaikissa kaupungeissa kirjastotoiminta tulee esille sekä palveluiden tuottajana että usein myös maahanmuuttajien työllistäjän näkökulmasta. Helsingin kaupungin suunnitelmassa kulttuuri tulee tämän lisäksi esille lähinnä siinä, että kaikissa asiakirjoissa mainitun maahanmuuttajille tarkoitetun monikielisen *Infopankin* toteutus on kaupungin

kulttuurikeskuksen vastuulla (Helsingin kaupunki 2009b, 5). Vantaalla mainitaan nelipäiväinen kaupunkijuhla ihmisiä yhteen tuovana tapahtumana, kulttuurialallakin toimiva Hakunilan kansainvälinen yhdistys sekä ajatus Silkin kiinteistön kehittämisestä kaupunkikulttuurikeskukseksi.

Laajemmin kulttuuripalveluja käsitellään ainoastaan Espoon kotouttamisohjelmassa. Kaupungin kulttuuripalveluilla todetaan olevan tärkeä rooli maahanmuuttajien kotoutumisen tukemisessa ja kulttuurien välisen vuorovaikutuksen edistämisessä. Kirjastot, museot, taidekasvatus ja kulttuuritapahtumat tarjoavat ohjelman mukaan "elämyksiä kaikille kaupunkilaisille ja voivat tuoda taustaltaan erilaisia kaupunkilaisia yhteen". (Espoon kaupunki 2009b, 9). Espoonkaan ohjelma ei kuitenkaan ainakaan eksplisiittisesti sisällä kulttuuritoiminnan alaan suoraan liittyviä toimenpide-ehdotuksia.

Asiakirjoja vertailtaessa käy ilmi, että kotouttamisesta puhuttaessa sen ensimmäinen ulottuvuus eli yksilöiden osallistuminen suomalaisen yhteiskunnan toimintaan painottuu itse asiassa hyvin vahvasti. Toisesta ulottuvuudesta eli oman kielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on selvästi vähemmän merkkejä. Ero vahvistuu edelleen konkreettisista toimenpiteistä puhuttaessa. Helsingin toimeenpanosuunnitelmassa ei kollektiivisista kulttuurisista oikeuksista ole mainittu oikeastaan mitään. Espoon monikulttuurisuusohjelmassa yksi tavoitteista on maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten oman äidinkielen osaamisen vahvistuminen varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. On kenties oireellista, että tämäkin tavoite nähdään välineenä kansallisten kielten oppimiseen ja ammatillisen kompetenssin edistämiseen:

> *Vahva oman äidinkielen osaaminen tukee käsitteellisen ajattelun kehitystä ja identiteetin rakentumista sekä suomen ja ruotsin kielten oppimista. Tukemalla lasten ja nuorten kaksikielisyyttä kaupunki edistää kansainvälisessä liike-elämässä ja kanssakäymisessä keskeisten kielivarantojen kehittymistä. (Espoon kaupunki 2009b, 10).*

Vantaan monikulttuurisuusohjelmassa oman kielen ja kulttuurin säilyttämisen tukeminen on yksi yleistavoitteista, ja siinä korostetaan tämän olevan kotouttamislain linjausten mukaista. Oikeus omaan kieleen mainitaan kansalaisen perusoikeutena, minkä lisäksi kaksikielisyyttä pidetään tärkeänä resurssina koko yhteiskunnan kannalta. Konkreettiseksi tavoitteeksi on asetettu kaupungin vahvan oman äidinkielen tuen ylläpitäminen tarjoamalla kouluissa laajaa kieliohjelmaa eri kieli- ja kulttuuritaustaisille lapsille. Lisäksi tarkoituksena on tukea maahanmuuttajajärjestöjä toiminnassa, jonka tavoitteena on ylläpitää ryhmien omaa kieltä ja kulttuuria. (Vantaan kaupunki 2009, 21.) Sekä Espoon että Vantaan linjauksissa näkyykin selvästi, että kielellä ja kieliopinnoilla on kollektiivisten kulttuuristen oikeuksien toteutumisessa aivan erityinen asema. Kulttuuripolitiikan sijaan toteutusvastuu kuuluu vastaavasti ensisijaisesti opetushallinnolle ja -politiikalle.

4.4 Yhteenveto

4.4.1 Kansallinen kulttuuripolitiikka

Suomalainen kansallinen kulttuuripolitiikka on ottanut maahanmuuton ja sen seurauksia toiminnassaan huomioon pian kahdenkymmenen vuoden ajan. Aluksi kyse on ollut ennen muuta sopeutumisesta eurooppalaisessa normiperustassa sekä kansallisessa lainsäädännössä tapahtuneisiin muutoksiin ja suomalaisen kotouttamispolitiikan kehitykseen. 1990-luvun aikana monien sosiaalisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutuminen irrotettiin kansalaisuudesta ja kaikki suomalaisen oikeusjärjestelmän piirissä olevat ihmiset asetettiin muodollisesti yhdenvertaiseen asemaan.[54]

Samalla vuosikymmenellä saamelaisten, romanien, viittomakielisten ja muiden ryhmien oikeus kielen ja kulttuurin ylläpitoon ja kehittämiseen tunnustettiin perustuslain tasoisesti. Valtioneuvoston periaatepäätös vuodelta 1997 hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi ennakoi puolestaan kahta vuotta myöhemmin voimaan tullutta ns. kotouttamislakia, jossa tavoitteeksi asetettiin maahanmuuttajien osallistuminen suomalaisen yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen.

Varhaisia kulttuuripoliittisia kotouttamistoimenpiteitä olivat Helsingin kaupunginkirjastolle vuonna 1995 annettu tehtävä toimia kansallisena ulkomaalaiskirjastona ja tähän tehtävään osoitettu valtionavustus. Toinen merkittävä tapahtuma oli alun perin saamelaiskulttuurin tukemiseen tarkoitetun määrärahan kasvattaminen ja laajentaminen myös muiden vähemmistökulttuurien tukemiseen. Jälkimmäisestä osasta muodostettiin vuonna 1997 erillinen määräraha vähemmistökulttuurien tukemiseen ja rasismin vastaiseen toimintaan.

Ministeriön omat kulttuuripoliittisen kotouttamisen linjat alkoivat muodostua 2000-luvun alussa, ja ne näkyvät esimerkiksi opetusministeriön strategiassa, opetusministeriön maahanmuuttopoliittisissa linjauksissa sekä valtioneuvoston periaatepäätöksessä taide- ja taiteilijapolitiikasta. Kaikki nämä asiakirjat valmistuivat vuonna 2003, jota voidaan pitää kulttuuripoliittisen kotouttamisen ensimmäisenä kulminaatiovuotena.

Kulttuuripolitiikan suhde maahanmuuttoon sekä Suomen etniseen ja kulttuuriseen monimuotoistumiseen heijastaa kansallisen kotouttamispolitiikan

54 Tämän kehityksen kulminaationa voidaan pitää vuonna 2004 voimaan tullutta yhdenvertaisuuslakia (2004/21), joka pani kansallisesti täytäntöön Euroopan unionin niin sanotun rasismidirektiivin ja työsyrjintädirektiivin. Yhdenvertaisuuslaki kieltää välittömän ja välillisen syrjinnän iän, etnisen ja kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Laki velvoittaa myös viranomaiset laatimaan yhdenvertaisuussuunnitelman. (Ks. esim. Koivunen ja Marsio 2006, 74.)

keskeisiä periaatteita. Näitä ovat erityisesti edellä käsitelty normaalipalveluperiaate yhdistettynä näiden palvelujen kehittämistarpeeseen sekä käsitys maahanmuuttajien kotoutumisesta sekä osallistumisena yhteiskunnan toimintaan että oman kielen ja kulttuurin ylläpitämisenä ja kehittämisenä. Vaikka taiteen ja kulttuurin toiminta-alue ei sinänsä ole keskeisessä asemassa suomalaisessa kotouttamispolitiikassa, kulttuuripolitiikan puolella sen merkitys kotoutumisen edistäjänä tunnustettiin viimeistään tässä vaiheessa. Kotouttamisen kohteeksi katsottiin myös kaikki Suomessa asuvat ulkomaalaiset, eivät ainoastaan kotouttamislain mukaiseen kotouttamissuunnitelmaan oikeutetut henkilöt.

Jälkeenpäin tarkasteltuna erityisesti ministeriön tuolloiset maahanmuuttopoliittiset linjaukset vaikuttavat siinä mielessä merkittäviltä, että siinä esitetyt muotoilut ja toimenpide-ehdotukset toistuvat myös monissa muissa asiakirjoissa. Tässä yhteydessä voidaan lyhyesti tarkastella, mitä linjausten sisältämille toimenpide-ehdotuksille on tähän mennessä tapahtunut.

Vuonna 1997 oli siis muodostettu erillinen määräraha vähemmistökulttuurien tukemiseen ja rasismin vastaiseen toimintaan. Linjauksissa ehdotettiin tämän määrärahan kasvattamista inflaation vaikutuksen kompensoimiseksi sekä määrärahan tason korottamista vastaamaan lisääntynyttä maahanmuuttoa. Kyseinen määräraha siirrettiin vuonna 2005 maksettavaksi veikkausvoittovaroista, ja se nimettiin uudelleen avustukseksi monikulttuurisuuden tukemiseen ja rasismin vastaiseen työhön. Samana vuonna avustussumma nostettiin 252 000 eurosta neljäänsataantuhanteen euroon. Tämän jälkeen määräraha säilyi ennallaan vuoteen 2009 saakka. Vuonna 2010 jaettavana oli kuusisataatuhatta euroa.

Toimenpide-ehdotuksiin sisältyi myös maahanmuuttajataiteilijoiden ja heidän järjestöjensä tukeminen erillisavustuksin. Tämä toimenpide toteutui ilmeisesti konkreettisesti vasta vuonna 2008, jolloin Taiteen keskustoimikunnalle osoitettiin satatuhatta euroa monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin. Apuraha myönnettiin alkuvuodesta 2009 kolmellekymmenelle hakijalle. Apuraha oli uudelleen haussa syksyllä 2009, ja siihen oli käytettävissä sama rahasumma. Molempia edellä mainittuja määrärahoja tarkastellaan myöhemmin lähemmin.

Ulkomaalaiskirjaston, myöhemmin monikielisen kirjaston valtionavustus on noussut hitaasti. Vuosina 2003–2005 se oli 85 000–89 000 euroa, vuosina 2006–2007 satatuhatta euroa, vuonna 2008 120 000 euroa ja vuonna 2009 130 000 euroa. Suhteessa kasvaneeseen maahanmuuttoon määrä tuntuu vaatimattomalta. Toisaalta monikielisen kirjaston tehtävänä on hankkia aineistoa Suomessa harvinaisilla kielillä eli ns. suuret kielet kuten englanti, saksa, ranska, espanja, italia ja pohjoismaiset kielet eivät kuulu sen hankintaohjelmaan. Siihen eivät kuulu myöskään venäjä ja viro, koska näissä

kielissä väestöryhmät ovat jo niin suuret, että kyseisten kielten kokoelmien kartuttamisen katsotaan olevan kirjastojen omalla vastuulla.[55]

Linjausten toimenpide-ehdotuksiin kuului myös vähemmistökulttuuritarpeiden parempi huomioon ottaminen laajasti suomalaisessa taide- ja kulttuuripolitiikassa sekä taidelaitosten toiminnassa, minkä katsottiin vaativan asiantuntemuksen lisäämistä etnisissä kysymyksissä. Asiantuntemuksen lisäämisenä voi pitää ainakin kulttuurivähemmistökoordinaattorin (myöhemmin monikulttuurisuusasiantuntija) perustamista valtion taidemuseon KEHYS-yksikköön.[56] Taide- ja kulttuuritoiminnan eri aloilla on lisäksi järjestetty seminaareja ja koulutustilaisuuksia, joissa maahanmuutto, kotouttaminen ja monikulttuurisuus ovat olleet pää- tai sivuteemoina.

Vähemmistökulttuuripoliittisia linjauksia ei ole toistaiseksi tehty. Kulttuuripolitiikan uudessa strategiassa (Opetusministeriö 2009d) tavoitteeksi asetettiin arvioida kulttuurin maahanmuuttopoliittisen ohjelman tarvetta kulttuurin tulevaisuutta koskevan selonteon yhteydessä (mt., 31). Toimikunnan ehdotuksessa kyseiseksi selonteoksi esitettiin kuitenkin sen sijaan kansallisen kielistrategian laatimista. Tässä strategiassa olisi tarkoitus kartoittaa ja täsmentää kansallisten virallisten kielten, alkuperäiskansan kielten, vanhojen ja uusien vähemmistökielten sekä kasvavien kieliryhmien asema ja palvelutarpeet. (Opetusministeriö 2010, 16.)

Jos kulttuuripolitiikan ja kotouttamisen välisen suhteen kehitystä seuraa viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden ajalta, esille nousee sekä muutosta että jatkuvuutta. Pitkän keston piirteenä voidaan ensinnäkin pitää varsin myönteistä suhtautumista kulttuuriseen monimuotoistumiseen sinänsä. Monikulttuurisuutta ei koeta uhkana tai ongelmana, vaan ennemmin mahdollisuutena ja voimavarana. Monissa muissa 1980- ja 1990-luvulla ns. multikulturalistista politiikkaa harjoittaneissa maissa tapahtunutta toteutetun politiikan kriittistä uudelleenarviointia ei siis ole Suomessa tapahtunut.

Suomalaisen yhteiskunnan suhtautumista voi varsinkin alkuvaiheessa pitää joidenkin ilmaisujen ja muotoilujen osalta jopa erittäin vapaamielisenä. Esimerkiksi vuoden 2003 maahanmuuttopoliittisissa linjauksissa toistetaan valtioneuvoston vuoden 1997 periaatepäätöksen käsitykset, joiden mukaan vähemmistökulttuuriryhmillä tulee olla oikeus valita oman kulttuurisen identiteetin säilyttämisen tavat ja viranomaisten on hyväksyttävä vähemmistökulttuurien itse ilmaisema traditioittensa tapojen ja muotojen arvojärjestys. Kulttuuristen oikeuksien reunaehtona on kuitenkin aina pidetty niiden mahtumista suomalaisen lainsäädännön puitteisiin.

55 Lähde: sähköpostiviesti Helsingin kaupunginkirjastosta Riitta Hämäläiseltä 28.11.2009. Helsingin kaupunginkirjaston monikielisen kirjaston suurimmat kokoelmat olivat vuoden 2008 lopussa kiinan (3 088), arabian (2 216), persian (1 587) ja somalin (1 533) kielissä.

56 Vuoden 2010 alusta monikulttuurisuusasiantuntija siirtyi osaksi *Kulttuuria kaikille* -palvelua.

Toisena ajallisesti kestävänä piirteenä voi pitää kulttuuripoliittisen kotouttamisen kolmiulotteisuutta. Kyse on sekä yksilöiden integroitumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan, etnisten ja kulttuuristen yhteisöjen oikeudesta säilyttää kollektiivista identiteettiään sekä suomalaisen yhteiskunnan ja kantaväestön edustajien kokonaisvaltaisesta sopeutumisesta muuttuneisiin olosuhteisiin. Tämä multidimensionaalisuus näkyy selvästi poliittisten strategioiden ja ohjelmien tasolla, mutta jossain määrin myös konkreettisten toimenpiteiden tasolla. Kotoutuminen Suomeen ei ole sulautumista yhtenäiskulttuuriin, vaan muuttoliikkeen seurauksena koko Suomi muuttuu kulttuurisesti monimuotoisemmaksi. Tähän muutokseen katsotaan myös kantaväestön joutuvan sopeutumaan.

On kuitenkin syytä huomata, että silloin kun eksplisiittisesti puhutaan kotoutumisesta vailla suoraa viittausta lainsäädännön määritelmään, tällä yleensä tarkoitetaan erityisesti maahanmuuttajien yksilöllistä oman paikkansa löytämistä suomalaisessa yhteiskunnassa. Vähemmistöjen kulttuuriset oikeudet mainitaan yleensä erikseen, vaikka periaatteessa ne ovat kiinteä osa kotoutumisprosessin kokonaisuutta. Vuoden 2003 maahanmuuttopoliittisten linjausten "joustava ja tehokas kotoutuminen" tarkoittaa nimenomaan maahanmuuttajien integroitumista Suomeen, ei niinkään oman kielen ja kulttuurin ylläpitämistä eikä suomalaisten integroitumista monikulttuurisuuteen. Tässä mielessä kotoutuminen käytännössä ehkä sittenkin pitää sisällään niitä assimilaatio-oletuksia, joita suomenkielisen käsitteen käyttöönotolla haluttiin välttää (ks. Paananen 2005, 177–178; vrt. Heiskanen ja Mitchell 2002, 321).

Kehitystä tarkasteltaessa näyttää myös siltä, että yhä jatkuvasta myönteisestä perusvireestä huolimatta tietty riski- ja ongelmatietoisuus on lisääntynyt. Se näkyy puheena yhtäältä maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä mahdollisesta syrjäytymisestä ja toisaalta yhteiskunnan osakulttuurien eriytymisestä, eristäytymisestä ja mahdollisesta eriarvoistumisesta. Vastaavasti vuoropuhelun ja vuorovaikutuksen tarpeet ovat myöhemmissä asiakirjoissa aikaisempaa enemmän esillä, samoin kuin uusimmissa maahanmuuttopoliittisissa linjauksissa korostuva tarve edistää maahanmuuttajien ja vähemmistöjen integroitumista Suomen kulttuurielämään.

Eurooppalaisella keskustelulla esimerkiksi islamista, lähiömellakoista ja nuorisorikollisuudesta sekä maahanmuuttajien integroitumisen vaikeuksista ja monikulttuurisuuden muista ongelmakohdista saattaa sittenkin olla vaikutuksensa suomalaiseen keskusteluun. Merkitystä saattaa olla myös vuonna 2008 vietetyllä kulttuurien välisen vuoropuhelun eurooppalaisella teemavuodella. Kaikkineen voi kuitenkin sanoa, että puhe maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta on yleisstrategioiden ja -ohjelmien tasolla lisääntynyt ja siirtynyt

marginaalista keskemmälle samalla kun suomalaisen yhteiskunnan etniset ja kulttuuriset rakenteet ovat kasvaneen maahanmuuton johdosta muuttuneet.

Toinen havainto on, että kulttuuripalvelujen saavutettavuuskysymykset ovat kulttuuripoliittisessa maahanmuutto- ja monikulttuurisuuskeskustelussa nykyään aikaisempaa korostuneemmassa asemassa. Taiteen ja kulttuurin yleistä saavutettavuutta koskeva ohjelmatyö ja sen yhteydessä toteutetut toimenpiteet ovat kenties osittain tahattomasti vaikuttaneet tähän kehitykseen. Kotouttamisen kolmesta ulottuvuudesta mahdollisuus osallistua suomalaisen yhteiskunnan toimintaan näyttäisi siis jonkin verran edelleen vahvistuneen suhteessa oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen ja koko yhteiskunnan muuttumiseen. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että maahanmuuttajat ja uusien vähemmistöjen jäsenet nähdään ensisijaisesti ihmisinä, joiden kohdalla tasa-arvo ja yhdenvertaisuus eivät toteudu täydellisesti. Etninen ja kulttuurinen vähemmistöasema rinnastuu siten esimerkiksi vammaisvähemmistöihin. Tämä puolestaan näkyy myös myönteisenä suhtautumisena positiivisen erityiskohtelun ainakin joihinkin muotoihin.

Maahanmuutosta ja sen vaikutuksista on kaikkiaan keskusteltu 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen mittaan paljon. Sitä vastoin konkreettisten toimenpiteiden tasolla kehitys on varsin vähäistä. Lisäksi resurssit toimenpiteiden toteuttamiseksi ovat olleet kaiken kaikkiaan kovin niukat. Määrärahat aikaisemmin aloitettuihin tuki- ja toimintamuotoihin ovat toki kasvaneet, mutta samanaikaisesti on lisääntynyt myös maahanmuutto ja siten myös määrärahojen tarve. Merkittävimmät uudet toimenpiteet ovat olleet syksyllä 2005 valtion taidemuseon yhteyteen perustettu kulttuurivähemmistökoordinaattorin, sittemmin monikulttuurisuusasiantuntijan tehtävä sekä opetusministeriön taiteen keskustoimikunnalle osoittama sadantuhannen euron määräraha jaettavaksi avustuksina monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin. Useiden toimenpiteiden rahoituksen jatkuvuus on myös vailla lakisääteistä pohjaa ja siten epävarmaa.

Toimenpiteiden vaatimattomuus ja resurssien vähäisyys on yksi ongelma-alue, konkretisoinnin puute kulttuuripoliittisissa asiakirjoissa toinen. Hallinnonalalla on parinkymmenen vuoden ajan puhuttu paljon monikulttuurisuudesta ja tunnustettu uusien etnisten ja kulttuuristen yhteisöjen muodostuminen Suomeen, mutta tämän ilmiön yksityiskohtaisempi tarkastelu on yhä yllättävän vähäistä. Mitä nuo uudet ryhmät ja yhteisöt käytännössä ovat, minkälaisia kulttuurisia tarpeita niillä on ja miten kansallinen kulttuuripolitiikka vastaa noihin erilaisiin tarpeisiin, on vielä suurelta osin vastaamatta. Hallinnonalan uusimmissa maahanmuuttopoliittisissa linjauksissa nostettiin aikaisempaa selvemmin esille kaksi väestöryhmää eli venäjänkieliset ja vironkieliset. Näidenkin – samoin kuin asiakirjassa yhtenä kokonaisuutena mainittujen muiden maahanmuuttajaryhmien – suhteen ollaan vielä tilannekartoituksen asteella.

Ongelmana voi pitää myös yleisstrategioiden ja -ohjelmien käsitysten ja linjausten jalkautumattomuutta taide- ja kulttuurielämän eri osa-alueiden omaan suunnittelu- ja kehitystoimintaan. Kulttuuripolitiikan eri politiikka-alueiden omissa strategioissa sekä esimerkiksi taidetoimikuntalaitoksen eri toimikuntien asiakirjoissa maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen kiinnitetään selvästi vähemmän huomiota kuin yleisemmän tason dokumenteissa. Esimerkiksi loppuvuodesta 2009 ilmestyneessä visuaalisten alojen taidepoliittisessa ohjelmassa (Opetusministeriö 2009e) nämä kysymykset jäävät parin ylimalkaisen huomion tasolle, vaikka Suomessa on verrattain paljon maahanmuuttotaustaisia kuvataiteilijoita.

Eri taide- ja kulttuuritoiminnan alojen välillä on toki huomattavia eroja. Selvästi pisimmällä ollaan tämän aineiston perusteella museotoiminnassa ja kirjastotoiminnassa, kun taas muilla taiteenaloilla ja toimintakentillä asian haltuunotossa ollaan enemmän alkuvaiheessa, kenties hakemassa omalle alalle parhaiten soveltuvaa lähestymistapaa. Taidealojen tietty epätahtisuus saattaa puolestaan olla syynä siihen, että viimeaikaisia yleisasiakirjojakin – kuten opetusministeriön uusimpien maahanmuuttopoliittisten linjausten kulttuuripoliittista osuutta – tuntuu vaivaavan jonkinlainen yleisnäkemyksen ja systemaattisuuden puute. Esille nostetaan ne toimintakentät, joilla on jo tehty jotain, kun taas muut jäävät kokonaan tai miltei täysin tarkastelun ulkopuolelle. Tämä voi ennemmin kasvattaa kuin kuroa umpeen taiteenalojen välistä kotouttamiskuilua.

Kuten edellä esitettiin, osa vuoden 2003 opetusministeriön maahanmuuttopoliittisten linjauksista ja toimenpide-ehdotuksista näyttää toteutuneen joko kokonaan tai osittain, joko suhteellisen välittömästi tai pienellä viipeellä. Vähemmistökulttuuritarpeiden aikaisempaa parempi huomioon ottaminen osana kulttuurin ja taiteen yleisiä järjestelmiä sekä taide- ja kulttuurilaitosten toimintaa on vaikeammin selvitettävissä. Näyttäisi siltä, että sen suhteen tavoitteet ovat vielä pitkälti saavuttamatta. Toisaalta, sekä strategioissa ja ohjelmissa että toimenpiteissä korostuvat yllättävän paljon erilaiset positiivisen erityiskohtelun muodot, vaikka ns. normaalipalveluperiaatetta pidetään ensisijaisena toimintamuotona myös kulttuuripoliittisessa toiminnassa ja kulttuuripalvelujen kehittämisessä. Suomalaisen yhteiskunnan ja ns. kantaväestön kotouttaminen on siten jäänyt ainakin jossain määrin toiminnan marginaaliin.

4.4.2 Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka paikallistasolla

Vaikka lainsäädäntö ei ohjaa kuntien kotouttamispolitiikkaa kovinkaan tiukasti, pääkaupunkiseudun suurimpien kaupunkien periaatteet ja linjaukset ovat tällä toiminta-alueella varsin yhdensuuntaisia. Ensisijaisena tavoitteena on maahanmuuttajien integrointi normaalin palvelujärjestelmän piiriin siten,

että kaikkien kuntalaisten yhdenvertaisuus toteutuu. Erityispalvelujen järjestäminen ja muu positiivinen erityiskohtelu hyväksytään ratkaisuksi silloin, kun tosiasiallinen tasa-arvo ei muuten toteudu.

Espoon, Helsingin ja Vantaan ensimmäisissä kotouttamisohjelmissa kulttuuripalvelut sekä taide- ja kulttuuritoiminta ylipäätään ovat suhteellisen näkyvästi esillä. Keskeisessä roolissa olivat aluksi etenkin kirjastopalvelut sekä monikulttuurisuuskeskukset. Helsingin tapauksessa tämä konkretisoituu vuonna 1996 toimintansa aloittaneeseen kansainväliseen kulttuurikeskus Caisaan. Sekä Espoossa että Vantaalla tavoitteeksi asetettiin tämäntyyppisten kohtaamispaikkojen tai jopa sellaisten verkoston perustaminen.

Kulttuuripolitiikka ja kulttuuripalvelut ovat kaikkien kaupunkien vuonna 2009 laadituissa kotouttamisohjelmissa selvästi vähemmän esillä kuin aikaisemmissa ohjelmissa. Vaikka yhteisölliseen kulttuuriseen monimuotoisuuteen (monikulttuurisuuteen) suhtaudutaan myönteisesti myös viimeisimmissä kotouttamisohjelmissa, vaikuttaa kuitenkin siltä, että kotouttamispoliittisessa tavoitteenasettelussa yksilöiden osallistuminen suomalaisen yhteiskunnan toimintaan ja kaikkien kaupunkilaisten yhdenvertaisuuden toteutuminen ovat aikaisempaa korostuneemmassa roolissa.

Kaupunkitason kehitys muistuttaa siis kansallisen kulttuuripolitiikan vastaavaa suuntausta astetta maltillisempaan multikulturalismiin. Tämä koskee erityisesti käytännön toimenpiteitä. Maahanmuuttajien sekä uusien etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen mahdollisuudet ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan ovat tällä tasolla varsin harvinaisia. Silloinkin ne ovat usein instrumentalistisesti painottuneita: yhteisöllistä identiteettiä pidetään yksilöllisen integroitumisen edellytyksenä.

Kaupunkien asiakirjoissa monikulttuurisuuteen sinänsä suhtaudutaan kuitenkin yhä yleensä hyvin myönteisesti. Maahanmuuttoa pidetään väistämättömänä osana paikkakunnan kehitystä myös tulevaisuudessa ja työvoiman saatavuusongelmien vuoksi usein myös toivottavana ilmiönä. Nykyaikaiseen suurkaupunkiin katsotaan kuuluvan etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta. Monikulttuurisuus määritellään sekä Espoon että Vantaan kotouttamisohjelmissa antropologis-sosiologisen kulttuurikäsityksen mukaisesti eri kulttuurisia ja kielellisiä taustoja edustavien ryhmien tasa-arvoisena rinnakkaiselona. Käytännössä monikulttuurisuus saattaa kuitenkin ilmetä esimerkiksi siten, että kaupungin työyhteisöissä on erilaisia taustoja omaavia ihmisiä. Siitä, miten kulttuurinen erilaisuus käytännössä ilmenee ja minkälaista variaatiota siinä on eri kaupunkien ja kaupunginosien välillä, on yllättävän vähän konkreettisia esimerkkejä.

Monikulttuurisuusmyönteisyyttä ilmenee myös kaupunkien kulttuuripolitiikassa. Monikulttuurisuus muodostaa kuitenkin usein oman aihealueensa, jota käsitellään muista erillään. Ilmaisu on näissä asiayhteyksissä yleen-

sä varsin yleisluontoista, ja konkreettiset esimerkit ovat varsin harvassa. Poikkeuksen muodostavat jotkut vakiintuneet toimintamuodot, kuten Helsingissä sijaitseva kulttuurikeskus Caisa, joka dominoikin tätä keskustelua vahvasti esimerkiksi kaupungin kulttuurihallinnon toimintakertomuksessa. Vaikka kaikissa kaupungeissa korostetaan normaalipalveluperiaatteen mukaisesti, että kaikki kulttuuri kuuluu kaikille, käytännössä asia näyttää usein olevan päinvastoin: maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus muodostavat oman saarekkeensa. Normaalipalvelujen puolelta vahvimmin esille nousevat kaupunginkirjastot, Helsingin tapauksessa myös kaupungin ylläpitämä monikielinen kirjasto.

Yhteenvetona molempien hallinnontasojen analyyseistä voidaan tehdä kolme johtopäätöstä. Ensimmäinen yleinen johtopäätös kotouttamispolitiikan ja kulttuuripolitiikan kohtaamisesta Suomessa ja pääkaupunkiseudulla on se, että maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta puhutaan paljon, mutta konkreettisia toimenpiteitä ja eri toiminta-alueille kohdennettua täsmällistä keskustelua on yllättävän vähän. Monikulttuurisuuspuhekin sijoittuu erityisesti yleisen tason asiakirjoihin ja toimintaympäristökuvauksiin, kun taas alempien tasojen tai sektoreiden strategioista ja toimenpideohjelmista sitä löytyy selvästi vähemmän, ehkä museosektoria lukuun ottamatta. On vaikea välttyä ajattelemasta tiettyä ristiriitaa sanojen ja tekojen välillä.

Toisena hieman ristiriitaisena seikkana voi pitää sitä, että vaikka suomalaisessa kotouttamispolitiikassa vannotaan ensisijaisesti ns. normaalipalveluperiaatteen nimiin ja vaikka tämä painotus tuntuu olevan kulttuuripolitiikassa toisinaan jopa vahvempi kuin muilla sektoreilla, käytännössä monet toteutetuista toimenpiteistä ovat nimenomaan normaalitoiminnasta poikkeavia erityisratkaisuja. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi edellä esitellyt opetusministeriön ja Taiteen keskustoimikunnan jakamat avustukset sekä eri kaupunkeihin perustetut erityiset kulttuuriset kohtaamispaikat, monikulttuurisuuskeskukset. Tällä perusteella voisi ajatella, että maahanmuuton ja monikulttuurisuuden integroituminen taide- ja kulttuuritoimintaan yleensä ja siis niin sanotun kantaväestön kotouttaminen on vastaavasti jäänyt kulttuuripoliittisesti selvästi vähemmälle huomiolle.

Vielä vuosituhannen vaihteessa uusien etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen oikeus säilyttää ja ylläpitää kieltään ja kulttuuriaan oli suhteellisen näkyvästi esillä. Viime aikoina kotoutumisen yksilölähtöinen osallistumisulottuvuus näyttäisi kaiken kaikkiaan ainakin jonkin verran vahvistuneen. Palvelujen käyttäjänäkökulmasta tämä tarkoittaa palvelujen saatavuuden ja saavutettavuuden aikaisempaa vahvempaa korostumista. Tekijänäkökulmasta ilmenee ainakin opetusministeriön tasolla entistä selvemmin ilmaistua tavoitetta integroida maahanmuuttajia taiteen ja kulttuurin suomalaiselle kentälle. Kriittisesti tarkasteltuna voi tässäkin ehkä miettiä jonkinasteisen ristiriidan tai jännitteen olemassaoloa. Yleinen monikulttuurisuuspuhe kääntyy käy-

tännössä tasa-arvo-, yhdenvertaisuus- ja saavutettavuusongelmiksi ja niiden ratkaisuiksi, jotka puolestaan usein edellyttävät maahanmuuttajien sulautumista kantaväestöön.

Kaikki kolme edellä esitettyä jännitettä tai ristiriitaa (periaatteet–käytännöt, normaalipalvelut–erityisjärjestelyt, oman kulttuurin säilyttäminen-valtakulttuuriin sulautuminen) kertovat omalla tavallaan kotouttamisen ja kulttuuripolitiikan moniulotteisuudesta. Lisäksi ne osoittavat, että suomalainen politiikka hakee sekä kansallisesti että paikallisesti tällä alueella vielä lopullista sisältöään. Näihin kysymyksiin palataan vielä uudelleen teoksen päätelmissä. Sitä ennen kehitystä ja tilannetta taiteen ja kulttuurin eri toiminta-alueilla tarkastellaan hieman toisenlaisista perspektiiveistä käsin.

5 MAAHANMUUTTO JA MONIKULTTUURISUUS TAITEESSA JA KULTTUURISSA VUONNA 2007

5.1 Johdanto

Tutkimuksen edellisessä osassa analysoitiin sitä, kuinka suomalainen kansallinen ja pääkaupunkiseudun paikallinen kulttuuripolitiikka ovat vastanneet maahanmuuton sekä yhteiskunnan etnisen ja kulttuurisen monimuotoistumisen tuottamiin kysymyksiin, haasteisiin ja mahdollisuuksiin. Tässä ja seuraavassa luvussa tarkastelun kohteena on puolestaan se, millä lailla tähänastinen maahanmuutto sekä sen seurauksena syntynyt monikulttuurisuus näkyvät suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä. Seuraavassa luvussa asioita katsotaan maahanmuuttajien ja uusien vähemmistöryhmien jäsenten näkökulmasta niin taiteilijoina, kulttuuripalveluiden käyttäjinä kuin etnisten ja kulttuuristen yhteisöjen jäseninäkin. Tässä luvussa tarkastelun kohteena ovat pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritoimijat sekä suomalainen kulttuurijournalismi.

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiössä Cuporessa toteutettiin keväällä 2007 eräitä osatutkimuksia, joiden tuloksia voidaan hyödyntää tässä yhteydessä. Ensiksi tarkastellaan maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioimista ja esiintymistä pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitoksissa ja kulttuurihallinnossa. Näille toimijoille suunnattiin mainittuna ajankohtana kysely, jossa tiedusteltiin niiden suhtautumista maahanmuuttoon ja sen seurauksiin sekä minkälaisia toimenpiteitä on toistaiseksi tehty. Kyselytutkimuksen tulokset kytketään toiseen keväällä 2007 kerättyyn aineistoon pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritarjonnasta kyseisen vuoden alkupuoliskolla nimenomaan maahanmuuton ja monikulttuurisuuden perspektiiveistä katsottuna. Tämän tekstiosuuden ovat tähän tutkimukseen kirjoittaneet Minna Ruusuvirta ja Pasi Saukkonen. Toisen erillisanalyysin muodostaa tutkimus etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden ilmenemisestä pääkaupunkiseudun kulttuurijournalismissa. Selvityksen ensisijaisena aineistona ovat Helsingin Sanomien ja Hufvudstadsbladetin kulttuurisivut vuoden 2007 ensimmäisellä puoliskolla. Tämän tutkimuksen teki Camilla Haavisto, joka on myös kirjoittanut tähän teokseen aihetta koskevan artikkelin.

5.2 Pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitokset, maahanmuutto ja monikulttuurisuus

Pasi Saukkonen ja Minna Ruusuvirta

5.2.1 Johdanto

Keväällä 2007 tehtiin siis Cuporessa pieni selvitys, jonka kohteena oli pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitosten suhtautuminen maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen. Selvitys toteutettiin 68 Espoossa, Helsingissä, Kauniaisilla tai Vantaalla sijaitsevalle valtiolliselle, kunnalliselle tai yksityiselle taiteen ja kulttuurin toimijalle suunnattuna sähköpostikyselynä. Kyselyssä pyrittiin selvittämään, millä tavalla maahanmuutto ja sen tuottama monikulttuurisuus olivat tällöin osa pääkaupunkiseudun kulttuurilaitosten ja -organisaatioiden toimintaa ja minkälaisena nähtiin toimintaympäristön lähitulevaisuus. Toiseksi haluttiin tietää, mitkä olivat pääasialliset syyt maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioimisen puutteeseen tai toiminnan lisäämisen ensisijaiset esteet. Lisäksi kyselylomakkeessa tiedusteltiin, miten maahanmuuton ja sen tuottaman monikulttuurisuuden huomioon ottaminen ilmeni toiminnan eri osa-alueilla eli strategia- ja suunnittelutyössä, ohjelma- ja muussa tarjonnassa, henkilöstön rekrytoinnissa ja koulutuksessa, markkinoinnissa ja tiedottamisessa sekä seurannassa ja arvioinnissa?

Kyselyn vastaanottajia olivat kaikkien kaupunkien kulttuurihallinto-organisaatiot (5 vastausta) sekä alueen kulttuuritaloja ja kulttuurikeskuksia (12), orkestereita (6), museoita (13) ja teattereita (14) (ks. liite 1). Vastausprosentti kaikista kyselyn vastaanottajista oli 75, joten tuloksia voidaan tässä mielessä pitää suhteellisen luotettavina. Kyselyn toteutuksesta ja tuloksista on raportoitu yksityiskohtaisesti toisessa julkaisussa (Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007). Tässä yhteydessä keskitytään selvityksen keskeisiin tuloksiin.

5.2.2 Maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioiminen

Kyselyyn osallistuneilta tiedusteltiin siis ensiksi, missä määrin he katsoivat, että pääkaupunkiseudulle suuntautuneen maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioiminen on jo nyt tärkeä osa heidän laitoksensa tai organisaationsa toimintaa. Yli puolet vastaajista (61,7 %) oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä asiaa koskevan väitteen kanssa ja lähes kolmannes (29,8 %) täysin samaa mieltä. Ainoastaan yksi vastaaja oli väitteen kanssa täysin eri mieltä. Kysymykseen lähitulevaisuuden kehityksestä vastattiin kuitenkin vielä yksityiskohtaisemmin. Neljä vastaajaa viidestä (81,6 %) allekirjoitti väitteen, jonka mukaan pääkaupunkiseudulle suuntautuneen maahanmuuton ja monikult-

tuurisuuden merkitys toiminnasta kasvaa seuraavien 5–10 vuoden aikana. Ainoastaan yksi vastaaja oli väitteen kanssa eri mieltä, eikä kukaan ollut täysin eri mieltä. Epätietoisia vastaajia oli tässä tapauksessa kahdeksan 49:sta.

Kyselyn toisessa osassa tarkasteltiin maahanmuuton ja monikulttuurisuuden asemaa ja roolia kulttuurilaitosten ja -organisaatioiden toiminnan eri tasoilla ja alueilla. Tämä osio paljasti varsin suuria eroja alueiden välillä (kuvio 2). Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyivät eniten toiminnan suunnittelussa ja strategiatyössä. Silti silläkin alueella puolet vastaajista katsoi, että maahanmuutto ja monikulttuurisuus ilmenivät toiminnassa melko vähän tai erittäin vähän.

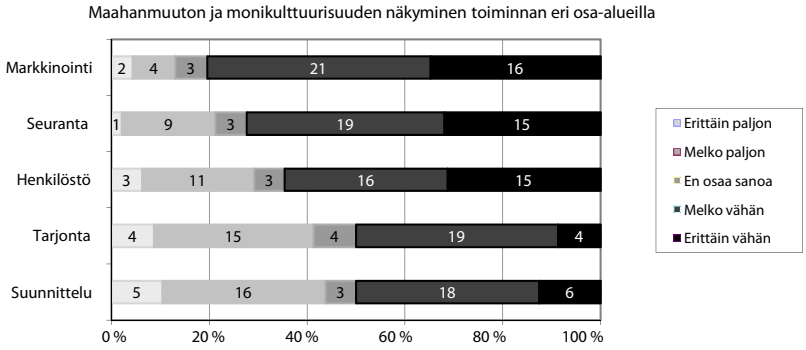

Kuvio 2. Maahanmuutto ja monikulttuurisuus pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitosten ja -organisaatioiden toiminnassa eri osa-alueilla

Vaikuttaa siis siltä, että kyselyn vastaanottajien oli helpompi vastata myöntävästi suhteellisen yleisen tason kysymyksiin, kun taas täsmällisemmät ja konkreettisempia asioita tarkastelevat kysymykset paljastavat selkeämmin toiminnan puutteita. Monissa laitoksissa ja organisaatioissa maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät erittäin paljon tai melko paljon vain yhdellä tai kahdella toiminnan osa-alueella, joten tässäkin mielessä yleisten ja eriytettyjen kysymysten välillä on suuri ero. Alle kymmenessä vastauksessa maahanmuutto ja monikulttuurisuus oli integroitu laajasti laitoksen tai organisaation koko toimintaan.

Suunnittelu- ja strategiatyön jälkeen maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyivät eniten ohjelmatarjonnassa ja sen kaltaisessa toiminnassa. Muilla alueilla eli henkilöstön rekrytoinnissa ja koulutuksessa, tiedotuksessa ja markkinoinnissa sekä toiminnan seurannassa ja arvioinnissa aktiivisuus oli selvästi vähäisempää. Maahanmuuton ja monikulttuurisuuden ilmenemisen henkilöstön rekrytoinnissa ja koulutuksessa myönsi vain hieman alle kolmannes (29,2 %) vastaajista. Yli neljä viidesosaa (80,4 %) vastaajista oli sitä mieltä, että maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät melko vähän tai erittäin vähän markkinoinnissa ja tiedottamisessa.

Lisäksi eri taiteen- ja toiminta-alojen välillä näyttäisi olevan suuria eroja. Maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioon ottaminen oli sekä yleisesti että etenkin konkreettisemmin tarkasteltuna selvästi laajempaa museoissa ja kulttuurikeskuksissa kuin teattereissa, orkestereissa ja kunnallisessa kulttuurihallinnossa. Tosin erityisesti kahdessa viimeksi mainitussa vastaajien lukumäärä oli niin pieni, ettei tämän tuloksen perusteella kannata tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Vastaajilla oli myös mahdollisuus kertoa, mitkä seikat erityisesti estävät maahanmuuton ja monikulttuurisuuden laajempaa huomioon ottamista. Tässä kohdassa useampi vastausvaihtoehto oli mahdollinen. Ottaen huomioon monien taide- ja kulttuuritoimijoiden yleisen taloudellisen tilanteen, voimavarojen puutteen ylivoimaista ykköstilaa tuskin voi pitää kovin yllättävänä. Kuten eräs taho asian ilmaisi: "Asia on tärkeä, mutta meillä on resurssipulan takia keskityttävä aivan perustoimintoihin."

Tiukan talouden jälkeen seuraavina tulivat kutakuinkin tasavahvasti esiin tiedon puute, ei ole tarvetta sekä muut erittelemättömät syyt. Kenties hieman yllättäen asiantuntemuksen puutetta ei pidetty mitenkään erityisen merkittävänä toiminnan tai sen laajentamisen esteenä. Tätä voi tietenkin osaltaan selittää konkreettisten toimenpiteiden vähäisyys: vasta toimintaan ryhtyminen paljastaa todelliset tiedolliset ja taidolliset tarpeet.

Vastaajat saattoivat myös muissa kohdissa antaa konkreettisia esimerkkejä käytännön toiminnasta. Nämä avoimet vastaukset paljastavat samalla, kuinka eri vastaajat suhtautuivat aihepiiriin yleensä sekä maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioon ottamiseen eri osa-alueilla erityisesti. Alla esitettyjä lainauksia on joissain tapauksissa hieman muutettu siten, että vastaajien anonymiteetti säilyy. Lisäksi niitä on jonkin verran kieliopillisesti täydennetty ja sanastoa on yhdenmukaistettu.[57]

5.2.3 Strategia, suunnittelu ja tarjonta

Koska suunnittelu- ja strategiatyötä sekä ohjelma- tai muuta tarjontaa koskevat vastaukset ovat sisällöllisesti varsin yhteneviä, kyseisiä osa-alueita kannattaa käsitellä yhdessä. Toisaalta tarkastelua on tässä jaoteltu sisällöllisesti sen mukaan, minkä tyyppistä maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioon ottaminen tai muu tässä yhteydessä olennainen toiminta on. Näitä sisältöalueita ovat kulttuurien esittäminen ja näytteillepano, maahanmuuttajat laitoksen tai organisaation taiteellis-kulttuurisina työntekijöinä sekä tilaisuuksien ja palvelujen järjestäminen maahanmuuttajille ja vähemmistöryhmien jäsenille.

57 Esimerkiksi ilmaisu "mamu" on systemaattisesti kirjoitettu auki "maahanmuuttajiksi". Kun lainaus on sisältänyt laitoksen tai organisaation tai esimerkiksi tunnistettavan tapahtuman tai tilaisuuden nimen, tämä on muutettu merkiksi X.

Yksi tapa vastata maahanmuuton ja monikulttuurisuuden tuottamiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin on antaa erilaisille etnisille ja kulttuurisille ryhmille ja niiden edustajille mahdollisuus tuoda omaa taidettaan ja kulttuuriaan esille laajemman yleisön nähtäväksi ja koettavaksi. Laitos saattoi myös itse panna näytteille tai esittää oman alueen tai paikkakunnan etnistä tai kulttuurista monimuotoisuutta. Tämä toimintamuoto tuli esille erityisesti museotoiminnan edustajilta, mutta viittauksia samaan suuntaan saatiin myös esimerkiksi lastenkulttuuriin kuuluvilta toimijoilta ja kunnallisesta kulttuuritoimesta.

Kysely paljasti, että taide- ja kulttuurilaitoksissa oli järjestetty esimerkiksi vähemmistöjä käsittelevä esitelmäsarja. Maahanmuuttajien uskonnollisia rituaaleja ja juhlatraditioita samoin kuin muuta elämää oli dokumentoitu, tallennettu ja esitelty. Lisäksi monikulttuurisuudesta pohjoismaissa sekä romanien asemasta yhteiskunnassa ja mainonnassa oli ollut näyttelyitä. Edelleen oli ollut erityisiä monikulttuurisuustilaisuuksia, joissa maahanmuuttajaryhmät ja -yhdistykset olivat voineet esitellä yhteisönsä elämäntapaa tai yhdistyksensä toimintaa jakamalla esitteitä, tarjoamalla esimerkkejä ruokakulttuurista tai käsityöperinteestä sekä järjestämällä musiikki-, näytelmä-, tanssi- tai muita esityksiä. Moniin näyttelyihin ja tilaisuuksiin oli lisäksi sisältynyt työpajoja, joissa eritaustaiset ihmiset olivat voineet kohdata toisensa ja tehdä asioita yhdessä.

Monikulttuurisuus näkyy sekä perusnäyttelyssä ja vaihtuvissa näyttelyissä että työpajoissa ja muissa oheistapahtumissa.

Erityisenä kulttuurien esittämisen ja näytteillepanon motiivina nousi etenkin museoiden ja lastenkulttuurin alalla esille yleinen monikulttuurisuus- tai suvaitsevaisuuskasvatus tai muu tämäntyyppinen pedagoginen toiminta. Tämä toimintamuoto on toisinaan kirjattu organisaation toiminta-ajatukseen tai todettu yhdeksi painopistealueeksi. Monikulttuurisuutta ei tosin aina ole kytketty alueen tai paikkakunnan etnisiin tai kulttuurisiin rakenteisiin vanhoine ja uusine vähemmistöineen. Sen sijaan se on saatettu nähdä laajemmin kansainvälisenä tai jopa maailmanlaajuisena kulttuurisena monimuotoisuutena, joka saa ilmaisunsa taiteellisessa toiminnassa. Tässäkin kyselyssä osa vastaajista ymmärsi ylipäätään kansainvälisen kulttuuritarjonnan ja kulttuurivaihdon monikulttuurisuutena. Maahanmuuton ja kulttuurisen identiteetin kysymysten saatettiin myös ajatella olevan olennainen osa nykytaiteen tekemistä ja sisältöä sekä taiteilijoiden omaa identiteettiä.

Toinen tapa esittää maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioon ottamista tarjonnassa ja toiminnassa sekä näiden suunnittelussa oli kertoa maahanmuuttajista tai vähemmistöryhmien jäsenistä osana pysyvää tai vierailevaa taiteellista henkilökuntaa tai esitysten tuottajina. Tämä nousi säännöllisimmässä muodossa esille erityisesti joissain kulttuuritaloissa ja -keskuk-

sissa, joissa on töissä maahanmuuttajataustaisia tuottajia tai joissa vierailee usein muita kuin suomalaissyntyisiä taiteilijoita. Orkesteritoiminnan puolella mainittiin ulkomaalaiset muusikot, joita on varsin monissa pääkaupunkiseudun kokoonpanoissa, yhteistyö maahanmuuttotaustaisten säveltäjien ja sovittajien kanssa sekä vierailevat yhtyeet, joissa on muita kuin syntyperäisiä suomalaisia muusikkoja.

Palkkaamme säännöllisesti maahanmuuttaja-artisteja ja -taiteilijoita esiintymään ja vetämään kursseja ja työpajoja.

Teatterin alalta esitettiin myös joitain näkemyksiä, joissa katsottiin maahanmuuttajien tai vähemmistöryhmien edustajien sopivan ainoastaan tietynlaisiin tehtäviin ja rooleihin. Tällöin heidän mukana olonsa riippuu siitä, minkälaisia tuotantoja tai ohjelmistoja taide- tai kulttuuritoimijalla on. Yhdessä vastauksessa todettiin kuitenkin nykyään voitavan ottaa mukaan myös henkilöitä, jotka ovat taustaltaan eri puolilta maailmaa, kun taas "aiemmin tällaiset henkilöt miellettiin kuriositeeteiksi". Muutamissa vastauksissa tuotiin esille myös epävarmuustekijöitä, jotka liittyvät uusiin toimintamuotoihin sekä esimerkiksi erilaisiin vähemmistöryhmiin kuuluvien ihmisten mukaan saamiseen toimintaan ja tuotantoprosessiin.

Vuonna 2007 toteutettiin [yksi] nuorten projekti, jossa pyrittiin löytämään itäisistä kaupunginosista yhteistyötahoa, joka olisi organisoinut monikulttuurisuusnuoria. Alussa oli mukana yksi somalinuori, mutta hänkin lähti pois. Ei löydetty.

Kolmas osa-alue, jolla maahanmuutto ja siihen liittyvä monikulttuurisuus on osa laitosten ja organisaatioiden toimintaa ja sen suunnittelua, on vastausten osalta laajin. Tämä sisältää tilaisuuksien, tapahtumien tai ylipäätään palvelujen järjestämisen erityisesti maahanmuuttajille, maahanmuuttajaryhmille tai etnisille ja kulttuurisille vähemmistöille sekä muita erityisiä tapoja huomioida heidät asiakkaina, kävijöinä tai yleisön edustajina. Tämä kokonaisuus tulee myös lähelle tiedotusta ja markkinointia, joita suoranaisesti käsittelevät asiat tarkastellaan myöhemmin.

Tämä kokonaisuus on itse asiassa jaettavissa kahteen osaan. Joissain tapauksissa kyse on järjestelmällisestä, säännöllisestä ja/tai kokonaisvaltaista toiminnasta, josta siis on tullut tai joka on alusta lähtien ollut osa laitoksen tai organisaation identiteettiä ja yleistä suhtautumista asiakas- tai yleisökuntaansa. Toisissa tapauksissa kyse on taas tilapäisestä, satunnaisesta tai muuten aika- ja paikkakohtaisesta toiminnasta tai ylipäätään normaalista poikkeavasta lähestymistavasta.

Ensiksi mainitusta lähestymistavasta kertoo esimerkiksi se, että lippujen hintoja on haluttu maahanmuuttajien osallistumiskynnyksen madaltamiseksi pitää mahdollisimman alhaisina tai on pyritty järjestämään mahdollisimman paljon ilmaista ohjelmaa. Tämä kertoo samalla epäsuorasti siitä, että "maa-

hanmuuttajilla" viitataan etenkin niihin vähemmistöryhmiin, jotka ovat sosiaalisesti ja taloudellisesti heikoimmassa asemassa. Toimintaa on myös voitu tietoisesti pyrkiä järjestämään siellä, missä maahanmuuttajien suhteellinen osuus väestöstä on korkea. Ohjelman, opastuksen tai muun materiaalin tarjoaminen useammilla kielillä nousi myös suhteellisen usein esille. Etenkin kirjasto tuli usein mainituksi kulttuurilaitoksena, jossa käy paljon maahanmuuttajia ja joka on ottanut kävijäkuntansa muutoksen huomioon myös omassa toiminnassaan.[58]

Ohjelmatarjontaa on eri kielillä, näyttelyjä eri maista. Kulttuurikasvatusta on myös maahanmuuttajille. X -tapahtuma (…)keskittyy alueen monikulttuurisuuteen. Tietoa. Kirjastossa on aineistoa eri kielillä, paljon Internet-työasemia. Maahanmuuttaja-asiakkaiden palveleminen on osa jokapäiväistä toimintaa. Työväenopistossa on maahanmuuttajille tarkoitettuja kursseja. Yhteistyötä tehdään muiden hallintokuntien kanssa, esim. nuorisoasiainkeskuksen, jolla on yhteyksiä maahanmuuttajanuoriin. Kirjaston ja koulujen sekä päiväkotien välinen vakiintunut yhteistyö – alueella asuu paljon maahanmuuttajataustaisia lapsia ja nuoria, jotka käyttävät kirjastoa lähes päivittäin.

Oma painopistealueensa ovat juuri lapset ja nuoret, jotka saavutetaan erityisesti koulujen ja päiväkotien kautta. Maahanmuuttaja- ja maahanmuuttajien lapset on joissain tapauksissa huomioitu erityisenä kohderyhmänä, jolle voidaan tarjota palveluja. Yhteistyö koulujen kanssa ja vierailut kouluissa ovat saaneet jotkut toimijat myös huomaamaan, että erilaiset kulttuuritaustat täytyy ottaa huomioon toiminnan sisällöissä ja toteutustavoissa. Esimerkki määrätietoisemmasta toimintatapojen muutoksesta on myös se, että maahanmuuttajakoordinaattoreita ja erityisopetuksen asiantuntijoita on otettu mukaan työskentelyyn jo suunnitteluvaiheessa, tai heiltä on pyydetty neuvoa toiminnan järjestämisessä.

Esimerkiksi järjestäessämme kouluilla työpajoja monikulttuurisuus on otettava huomioon jo suunnitteluvaiheessa. Monissa kulttuureissa tanssiin saatetaan suhtautua hieman epäillen, joten on hyvissä ajoin selvitettävä koulun ja vanhempien suuntaan mitä olemme työpajassa tekemässä.

Monissa vastauksissa nousi kuitenkin esille toiminnan satunnaisuus. Joitain yksittäisiä projekteja mainittiin, mutta niillä ei useinkaan ole ollut vaikutusta toimintaan yleensä. Maahanmuuttajat tai vähemmistöryhmien edustajat saatettiin myös ottaa huomioon vain silloin, kun joku ajattelee, että heillä saattaa esimerkiksi ajankohtaisen aiheen vuoksi olla erityistä kiinnostusta asiaan. Monissa tapauksissa on myös kyse toiminnan suunnittelusta tai

58 Vaikka kirjastot eivät kuuluneet kyselyn vastaanottajiin, joissain kyselyyn osallistuneista kulttuurikeskuksista on samassa rakennuksessa myös kirjasto.

aloittamisesta. Lisäksi esille tuotiin riski, ettei maahanmuuttajille suunnattu tai monikulttuurisuutta esille tuova esitys välttämättä tavoitakaan yleisöä. Tällöin vastaavan toiminnan perustelu voi jatkossa olla vaikeata.

Maahanmuuttajia yritetään tutustuttaa museoon (…) lähinnä satunnaisten projektien kautta.

On mietitty näytelmän mahdollisuutta, joka herättäisi maahanmuuttajia.

Kasvava väestöryhmä, joten tullaan huomiomaan. Toisaalta jos me järjestetään ensi syksynä etnokonsertti, eikä sinne tule ketään, niin ei varmaankaan tule lisääntymään.

Yksi perustelu sille, miksi toimintaa ei ole enemmän kuin mitä on, oli maahanmuuttajien vähäisyys. Useammin ilmeni kuitenkin ajattelutapaa, jonka mukaan toiminta on jo nyt avointa kaikille ja tarjonta kansainvälistä tai kulttuurisesti neutraalia. Tämän vuoksi minkään erityisen väestöryhmän huomioon ottamista ei pidetty asianmukaisena tai tarpeellisena. Saatettiin myös ajatella, ettei laitoksen tai organisaation taide- tai kulttuuritarjonta ylipäätään ole sellaista, joka kiinnostaisi maahanmuuttajia.

Toimintamme on avointa kaikille sukupuoleen, rotuun, kieleen, ikään jne. katsomatta, ja pyrimme tiedottamaan toimintamahdollisuuksista kaikille tasapuolisesti. Maahanmuuttajien ja muiden vähemmistöjen suhteen harrastamme jossain määrin ns. positiivista diskriminaatiota eli tiedotamme erityisesti tietyille ryhmille jne., mutta noin yleensä diskriminaatio, edes se positiivinen, ei liene oikeudenmukaista tai tarkoituksenmukaista. Koska resursseja on vähän, ei tunnu mielekkäältä karsia hyvästä toiminnasta ja tarjota pienelle ryhmälle erityispalveluja, jos siihen ei ole erittäin painavia syitä.

Teemme (…) teatteria kaikenlaisille. Kaikki katsojat ovat meille yhtä tärkeitä. Kun kierretään koulussa, niin maahanmuuttajalapset ovat siellä mukana. Ei tarvitse erikseen hakea. On paljon erityisryhmiä, on hyvin vaikeata kohdentaa kaikille erikseen. Me haluamme tehdä kaikille. Kasvattajien täytyy opettaa lapset kohtaamaan toisiaan, suvaitsemaan toisiaan. Maahanmuuttajien määrä lisääntyy, mutta he menevät samassa muiden katsojien kanssa.

Musiikin kieli on kansainvälistä, joten ohjelmistotarjontamme sopii kaikille taidemusiikista kiinnostuneille kansallisuuteen katsomatta.

Hirveän voimakkaasti emme ajattele suoraan maahanmuuttajaryhmiä. Se menee enemmänkin sitä kautta, että taiteen maailma on monipuolinen ja me tuodaan se monipuolisuus esille. Siihen sisältyvät nämä eri kulttuurit. Se on meidän kontribuutio tähän asiaan.

Kyselyvastauksissa tuli selvästi esille pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritoimijoiden laaja kirjo suhteessa maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioon ottamiseen. Toisessa ääripäässä on niitä laitoksia ja muita organisaatioita, joille tämäntyyppinen toiminta on olennainen osa normaaleja aktiviteetteja, ellei suorastaan keskeinen olemassa olon perusta. Näissä maahanmuuttajiin sekä etniseen ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen liittyvät kysymykset kytkeytyvät lähes kaikkeen suunnittelun takana olevaan teoreettiseen, poliittiseen ja käytännölliseen pohdintaan.

Toisessa ääripäässä puolestaan katsotaan, ettei tämäntyyppinen näkökulma ole heidän toimintansa suunnittelulle tai toteutukselle ajankohtainen tai tarpeellinen. Syyt vaihtelivat suuresti. Usein kyse on siitä, että halutaan korostaa oman taiteen tai muun kulttuuritoiminnan universaalisuutta tai kansainvälisyyttä tavalla, joka ei erottele taiteilija-, esiintyjä- tai yleisöryhmiä. Kuten eräs vastaaja asian ilmaisi: "kaikki on kaikille".

[Lähtökohtamme on] kaiken kulttuurin kansainvälisen luonteen ja roolin korostaminen.

Sitä ei ole käsitelty erikseen, omana aiheenaan.(…) Emme ole keskustelleet myöskään vanhusten oikeuksista.

Näiden väliin jää paljon toimijoita, jotka mainitsevat halukkuuden ja pyrkimyksen ottaa maahanmuuttajat, vähemmistöryhmät ja monikulttuurisuuden paremmin huomioon, mutta joilla ei tässä yhteydessä ollut juuri kertoa konkreettisia esimerkkejä käytännön toimenpiteistä. Usein tuotiin myös esille asiaan havahtuminen nimenomaan strategioiden ja suunnitelmien tasolla.

Valmistautumista tulevaisuuteen ilmentää monissa vastauksissa esiintynyt ilmaisu "pyritään" tai se, että vaikka tiettyjä periaatteita ja tavoitteita on kirjattu dokumentteihin, konkreettisia toimintamuotoja ei vielä ollut nähtävillä.

Maahanmuuttajat yritetään ottaa mukaan toimintaamme ja toiminnassa ottaa heidät huomioon.

Strategioissa ja ydintoiminnoissa (…) pyritään ottamaan huomioon myös monikulttuurisuus.

Tulossa on jotain juttuja.

5.2.4 Henkilöstöpolitiikka

Maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmien edustajien mukana ololla kulttuuripalvelujen tuottamisessa katsotaan usein olevan tärkeä rooli taiteen ja kulttuurin tarjonnan muuttumisessa yhteiskunnan etnisiä ja kulttuurisia rakenteita paremmin vastaavaksi ja eri vähemmistöryhmien tarpeita parem-

min huomioon ottavaksi. Erään vastaajan mukaan olisi "rikkaus jos maahanmuuttajataustainen henkilö työskentelisi kulttuuritoimessa, hänellä olisi omakohtainen kokemus maahanmuuttajuudesta, ja kontaktien luominen olisi luontevampaa". Toisen vastauksen mukaan heidän tanssi- ja teatterinäytäntönsä ovat helpommin maahanmuuttajien lähestyttävissä, koska esiintyjät tulevat eri maista ja kulttuuritaustoista.

Kyselyn vastaukset antoivat sen yleiskuvan, että maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät ainakin joidenkin laitosten ja organisaatioiden henkilöstöpolitiikassa melko paljon tai jopa erittäin paljon. Nämä asiat täsmentyivät kyselyn avoimissa vastauksissa. Yksi vastaaja ilmoitti ulkomaalaisten ja maahanmuuttajataustaisten rekrytoinnin olevan osa tietoista rekrytointipolitiikkaa. Toisessa vastauksessa kerrottiin erityisestä uudesta virasta vähemmistökulttuureja ja niiden huomioon ottamista varten. Maahanmuuttajia on käytetty myös esimerkiksi museoiden oppaina sekä työpajojen vetäjinä, ja klassisen musiikin orkestereissa on suhteellisen paljon myös muita kuin syntyperäisiä suomalaisia.

Kantaväestön ulkopuoliset henkilöt taidelaitoksen tai kulttuuriorganisaation varsinaisessa taiteellisessa tai luovassa henkilökunnassa olivat kuitenkin hyvin harvinaisia. Jos näin oli, usein kyse oli vakinaisen henkilöstön sijaan tilanne- tai produktiokohtaisesta rekrytoinnista. Käytännössä maahanmuuttajat ja vähemmistöryhmien jäsenet sijoittuivat yleensä erilaisiin yleisöpalvelu- tai kiinteistönhuoltotehtäviin kuten vahtimestareiksi tai siivoajiksi sekä toimistohenkilökuntaan.

> *Taidemuseoon rekrytoidaan vähän museoammatillista henkilökuntaa. Yleisöpalvelutehtävissä on ollut maahanmuuttajataustaisia.*

> *Tällä hetkellä meillä on maahanmuuttajia kampaaja-maskeeraajana, valo- ja äänimiehinä ja siivousyrityksessämme. Erityisesti asia ei näy rekrytoinnissa.*

Kielitaito mainittiin yhtenä kriteerinä, minkä vuoksi maahanmuuttajia ei ole voitu palkata tiettyihin tehtäviin. Lisäksi kyse on usein työllistämistoimin palkatusta määräaikaisesta työvoimasta tai erilaisilla harjoittelusopimuksilla palkatuista henkilöistä. Tässä yhteydessä tuotiin myös esille vaikeudet ylipäätään rekrytoida uutta henkilökuntaa ja vakinaistaa tilapäisiä toimia.

> *Emme voi juuri rekrytoida uusia työntekijöitä, koska emme kuitenkaan saa palkata niitä, vaan pitkäaikaistyöttömiä. Mutta he voivat tietenkin olla maahanmuuttajia.*

Monissa vastauksissa tuotiin myös esille näkemys, ettei rekrytointi etnisen, kulttuurisen tai kansallisen taustan perusteella kuulu taiteellisen tai kulttuuriorganisaation toimintaan. Luovuuden ja taiteellisen pätevyyden tulee olla ensisijainen valintakriteeri henkilökunnan valinnassa. Tämä näkyi

selvimmin orkestereiden tapauksessa, joissa korostetaan koesoittojen ratkaisevaa roolia, mutta vastaavia ajatuksia esittivät myös jotkut kulttuuritoimen ja teatterin edustajat. Tämä liittyy ainakin osittain tarpeeseen ylläpitää länsimaisen taiteen laatukäsityksen mukaisia toimintaperiaatteita ja -käytäntöjä. Joissain tapauksissa voi kuitenkin ilmetä myös tarvetta palkata nimenomaan maahanmuuttajia tai eri kulttuurien asiantuntijoita silloin, kun esimerkiksi toimintaa pyritään suuntaamaan johonkin tiettyyn kohderyhmään.

Då vi rekryterar är det yrkeskunnandet som i första hand prioriteras.

Muusikot valitaan aina osaamisen perusteella, pätevät ammattilaiset valikoituvat mukaan taustasta riippumatta. Maahan muuttaneita muusikoita käytetään täsmälleen samoin kriteerein kuin kotimaisia.

Lähtökohtana on pätevimmän työntekijän rekrytointi kuhunkin projektiin tai tuotantoon. Tämä tarkoittaa sitä, että kun tarvitsemme maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen liittyvää osaamista, etsimme ko. tekijän.

Esille nousi myös henkilökunnan koulutus toisista kulttuureista tulevien tai toisenlaisia taustoja omaavien kävijöiden sekä etnisesti ja kulttuurisesti monimuotoisen yleisön kohtelun parantamiseksi. Kyse oli sekä kielitaidon lisäämisestä että niin sanotun kulttuurisen lukutaidon parantamisesta. Useissa sanamuodoissa korostui jälleen pyrkimys toiminnan muuttamiseen ja uusiin toimintakäytäntöihin.

Museossa on ollut vuosien varrella koulutusta ns. vieraan kohtaamisessa. Asiakaspalvelutehtävissä oleville toteutetaan mm. vuonna 2007 koulutus, jolla pyritään avaamaan eri kulttuurien eroja ja yhtäläisyyksiä, jotta kohtaaminen ja kommunikointi asiakkaiden ja yhä useammin myös työtovereiden välillä sujuisi paremmin.

Huomattavan useissa vastauksissa mainittiin kuitenkin, ettei maahanmuutto ja monikulttuurisuus näy henkilöstöpolitiikassa lainkaan tai se ilmenee vain hyvin vähän. Ilmaisut olivat usein varsin lyhyitä ja lakonisia. Vain harvoissa vastauksissa esitettiin laajempia pohdintoja sille, miksi tilanne on sellainen kuin se on. Yhdessä vastauksessa pohdittiin kriittisesti kulttuuritoimijoiden asenteiden vaikutusta paitsi laajemmin monikulttuuriseen taide- ja kulttuuritoimintaan myös toimintaan etnisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa työyhteisössä.

Henkilöstössä kukaan ei ole suuntautunut siten. Henkilökuntaa on vähän. On pohdittu ennemmin muita erityistarpeita.

Koulutamme ja rekrytoimme erittäin vähän. Emmekä erityisesti maahanmuuttajia.

Monikulttuurisen toiminnan suunnittelu, johtaminen ja toteuttaminen ja henkilöstön johtaminen edellyttävät oman ammattitaitonsa. (…) Olen ollut hyvin hämmästynyt palattuani työelämään Suomessa työskenneltyäni useita vuosia ulkomailla monimuotoisissa työyhteisöissä, miten paljon ennakkoluuloja työelämässä ja myös itseään varmaankin kovin "suvaitsevina" ja avarakatseisina pitävillä kulttuurialan toimijoilla on.

5.2.5 Tiedotus ja markkinointi sekä toiminnan seuranta

Jos ajatellaan uusiin väestöryhmiin kuuluvien ihmisten saavuttamista ja heidän saamistaan kulttuuripalvelujen käyttäjiksi sekä laajemmin taiteen ja kulttuurin yleisöksi, tiedotuksella ja markkinoilla on tämän tavoitteen saavuttamisessa tärkeä rooli. Tähän toimintaan pääkaupunkiseudun taiteen ja kulttuurin laitokset ja organisaatiot eivät ainakaan vielä kevääseen 2007 mennessä olleet juuri ryhtyneet.

Vain kaksi vastaajaa ilmoitti maahanmuuton ja monikulttuurisuuden näkyvän heidän tiedottamisessaan ja markkinoinnissaan erittäin paljon ja neljä melko paljon. Kaikkiaan 16 vastauksessa valinta kohdistui vaihtoehtoon erittäin vähän ja 21 vastauksessa kohtaan melko vähän.

Avoimien vastausten luonnehdinnat olivat jälleen melko lyhytsanaisia, tyyliin "eipä näy kovinkaan paljon" tai "ei alleviivata mitenkään". Muutamissa vastauksissa korostettiin sitä, että käytössä on vain yksi, kaikille yleisöille suunnattu viestintä- tai markkinointistrategia. Toisinaan tuotiin puolestaan esille mahdollisuus, että tulevaisuudessa asiaan panostetaan enemmän, etenkin jos tilanne tai produktio sitä vaatii tai edellyttää.

Jos ja kun teemme teatteriesityksen, joka erityisesti koskettaa maahanmuuttajia tai olisi kiinnostavaa monikulttuurisuuden kannalta, se varmaan huomioitaisiin markkinoinnissa.

Voi olla, että tulee näyttelyprojekti tai muu, jossa sitä vaaditaan, niin silloin se tulee kysymykseen. Markkinointi lähtee liikkeelle siitä, mitä on näytteillä.

Silloin kun katsottiin, että asia on jollain tavalla huomioitu, se tarkoitti useimmiten tiedotusmateriaalin kääntämistä muillekin kielille kuin suomeksi tai ruotsiksi, lähinnä englanniksi. Englanninkielisen tiedottamisen kohdeyleisö on tietenkin paljon laajempi kuin vain maahanmuuttajat, koska se sisältää myös esimerkiksi – ja usein kenties ensisijaisestikin – Suomessa vierailevat turistit tai tilapäisesti maassa oleskelevat ihmiset kuten opiskelijat. Mutta joissain tapauksissa englannin kieli on myös valittu tiedotus- tai markkinointikieleksi nimenomaan maahanmuuttajien tai vähemmistöryhmiin kuuluvien saavuttamiseksi. Etenkin venäjänkielisiä ja somalinkielisiä on myös pyritty tavoittamaan käyttämällä heidän äidinkieltään markkinoinnissa.

Tiedotuksen kielet ovat suomi ja englanti. Englannin valinta ruotsin tilalla (…) toisena kielenä on perusteltua, koska tilaisuuden X markkinointia on suunnattu alueen lähiöihin, joissa on paljon maahanmuuttajia.

Hieman pontevammin tällä alueella ovat olleet liikkeellä ne toimijat, jotka ovat erikielisten tiedotteiden, mainosten ja Internet-sivujen lisäksi yrittäneet tavoittaa uusia asiakas- tai yleisöryhmiä panostamalla myös tavallisuudesta poikkeaviin markkinointistrategioihin ja -väyliin. Kyse on tällöin esimerkiksi avainhenkilöistä, joiden kautta yritetään saada yhteys erilaisiin sidosryhmiin, kontakteista kouluihin ja päiväkoteihin lasten ja nuorten saavuttamiseksi sekä maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmien yhdistysten tavoittelemisesta ja näiden omien viestintävälineiden hyödyntämisestä.

Kulttuurikeskus Caisan ja sen verkostojen käyttö tiedottamisessa eräänlaisena välittäjäorganisaationa nostettiin esille muutamassa vastauksessa. Tiedottamisen ja markkinoinnin koko laajuus nousee hyvin esille kahdessa alla olevassa lainauksessa. On ymmärrettävää, että resurssipula vaikeuttaa monissa taide- ja kulttuurilaitoksissa ja -organisaatioissa kovin laajamittaisen ja monipuolisen tiedottamisen toimeenpanoa, mikä myös tuli vastauksissa mainituksi. Maahanmuuttajilta ja vähemmistöryhmiin kuuluvilta toivottiin myös enemmän omaa aktiivisuutta.

Tiedotusvälineet: mm. lähiradioiden erikieliset kanavat, erikieliset lehdet (esim. Six Degrees, Spektr, jne.). Suoramarkkinointia uussuomalaisten yhdistysten ja avainhenkilöiden kautta. Www.infopankki.fi, www.caisa.fi ja muut nettisivut, postituslistat, metrojunat ja ilmaisjakelulehdet, joita myös uussuomalaiset lukevat. Suorat kontaktit eri yhteisöihin. Erikielinen markkinointi. Tapahtumakalenteri aina suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi, flyerit jne. suomeksi ja englanniksi.

X on tehnyt yhteistyötä erilaisin kampanjoin ja tutustumistarjouksin paikallisen venäjänkielisen radioaseman kanssa sekä venäjänkieliseen kirjallisuuteen ja levyihin erikoistuneen Ruslan-kirjakaupan kanssa. X:n kolmikielisiä (suomi + ruotsi + englanti) julkaisuja on maksutta jaossa mm. kirjastoissa ja lastenneuvoloissa, joita maahanmuuttajat käyttävät säännöllisesti.

Meillä ei ole resursseja tiedottaa suhteellisen pienille erityisryhmille. Valitettavasti.

Jotta organisaation toiminnan kehittäminen voisi onnistua, asetettujen tavoitteiden toteutumista pitäisi pystyä seuraamaan ja arvioimaan. Seurantatiedon perusteella tulisi kyetä tekemään oikeat johtopäätökset, toimintasuunnitelmat ja käytännön toimenpiteet. Täsmällisemmät tavoitteenasettelut ja erilaisten toimintaa kuvaavien indikaattorien käyttö ovat ilmeisesti monissa taide- ja kulttuurilaitoksissa ja -organisaatioissa ylipäätään vielä suhteellisen alkuvaiheessa. Tämän vuoksi ei ole kovin yllättävää, että maahanmuuton ja

monikulttuurisuuden näkyminen tässä toiminnassa oli kyselyn perusteella suhteellisen vähäistä.

Avoimissa vastauksissa nousi kuitenkin esille joitain konkreettisia toimintatapoja toiminnan seuraamiseksi. Yleensä kyse oli suhteellisen epäsystemaattisista menetelmistä, kuten "mutu-tuntumasta" tai "silmämitasta ja korvakuulosta", joilla tilaisuuksissa kävijöitä ja palvelujen käyttäjiä pyrittiin arvioimaan. Muutamissa paikoissa oli kuitenkin seurannan avulla saatu selville palvelujen kehittämisen tarpeita.

Yleisötutkimuksissa on joitain kysymyksiä, kuten äidinkieli.

Seurantaa ja arviointia emme tee tieteellisesti – toimintakertomukset kirjaavat asiat.

On ollut joitain kyselyjä, joihin joku maahanmuuttaja on saattanut vastata.

5.2.6 Vertailua ruotsalaisiin tuloksiin

Taide- ja kulttuurilaitoksille ja -organisaatioille suunnattu kysely tehtiin yleiskatsauksen tekemiseksi vuoden 2007 tilanteesta pääkaupunkiseudulla. Varsin monet pääkaupunkiseudun kulttuuritoimijat katsoivat siis maahanmuuton ja monikulttuurisuuden olevan jo nyt tärkeä osa omien laitostensa ja organisaatioiden toimintaa. Näiden asioiden katsottiin myös lähes yksimielisesti kasvavan merkitykseltään seuraavien 5–10 vuoden aikana.

Kun asiaa tarkasteltiin konkreettisemmin ja eri alueittain, aktiivisuus osoittautui kuitenkin yhä suhteellisen matalan profiilin toiminnaksi. Se on usein lähinnä tilapäistä, tilannesidonnaista tai satunnaista. Yleensä toimintaa on myös enemmän harkinnan ja suunnittelun kuin jo käynnissä olevan toiminnan tasolla. Ylivoimaisesti tärkeimpänä syynä käytännön toimenpiteiden vähäisyyteen mainittiin taloudellisten resurssien puute. Aikaisemman tutkimuksen (esim. Heiskanen ja Mitchell 2002; Saukkonen ja Pyykkönen 2008) valossa selvityksen tuloksia ei voi pitää kovin yllättävinä.

Suomalaisen kyselyn tuloksia voidaan verrata monikulttuurisuusteemavuoteen (*mångkulturåret* 2006) kytkeytyneen ruotsalaisen *Tid för mångfald* -selvityksen yhteydessä tehdyn kyselyn antiin. Tässä kyselyssä tutkittiin, kuinka ruotsalaisten kulttuurilaitosten edustajat näkivät laitostensa tavoitteiden saavuttamisen sekä toiminnasta raportoinnin koskien etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden edistämistä kyseisissä instituutioissa. Erityishuomion kohteena olivat organisaation, tuotannon ja yleisön toiminta-alueet. (Pripp ym. 2005, 7.)[59]

59 Ruotsalaisen selvityksen taustoja ja tuloksia on tarkemmin esitelty teoksessa Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 15–17.

Vastaajat pitivät tavoitteiden saavuttamisen astetta kaikkineen melkoisen korkeana, joskin eri instituutioryhmien välillä oli suuria eroja. Pisimmälle oli päästy toiminnan saatavuuden ja saavutettavuuden edistämisessä sekä keskinäistä kunnioitusta ja suvaitsevaisuutta edistävässä yhteiskuntakehityksessä. Sen sijaan kulttuurien kohtaamisen tavoitteen saavuttamisessa eri mieltä olevien osuus oli selvästi korkeampi kuin muualla. Tutkijoiden mukaan tämä johtui nimenomaan siitä, että mitä konkreettisemmin tavoite on muotoiltu, sitä alemmaksi arvioitiin tavoitteen saavuttamisen aste (mt., 6).[60]

Miltei kaikissa kulttuurilaitoksissa ulkomaalaistaustaisia ihmsiä pidettiin kuitenkin tärkeänä kohderyhmänä ja laitosten toimia näiden ihmisten saamiseksi kiinnostumaan instituutioiden toiminnasta pidettiin riittämättöminä. Kaikissa instituutioryhmissä ajateltiin, että taloudellisten resurssien lisääminen oli avainasemassa tavoitteiden paremman saavuttamisen kannalta. Suhteellisen tärkeinä pidettiin myös monimuotoisuustyöhön korvamerkittyjä rahoja ja sekä henkilökunnan että yleisön ja palveluiden käyttäjien asennemuutosta. Vastauksissa ehdotettiin myös yhteistyön lisäämistä koulujen ja nuorison kanssa etenkin niillä alueilla, joilla asuu paljon maahanmuuttajia, sekä maahanmuuttajajärjestöjen kanssa (mt., 15–19).

Laitosten tulisi kyselyn perusteella myös palkata lisää ulkomaalaistaustaisia tai muita kieliä kuin ruotsia puhuvia ihmisiä uusien kohderyhmien kanssa työskentelemiseksi. Kyselyyn osallistuneiden laitosten henkilökunnasta 72–90 prosenttia oli "täysin" ruotsalaisia (*helsvensk*). Ulkomaalaistaustaisten[61] osuus oli kaikista pienin museoiden ja näyttelyiden kategoriassa, joka oli puolestaan vastaajaluokista selvästi suurin. Taustaltaan afrikkalaisten, aasialaisten tai latinalais-amerikkalaisten työntekijöiden osuus oli vain kahdesta kuuteen prosenttia.

Lisäksi suurin osa ulkomaalaistaustaisista työntekijöistä oli palkattu varsinaisten luovien tai taiteellisten tehtävien sijaan esimerkiksi myymälähenkilökuntaan, kiinteistöhuoltoon, vastaanottoon tai tekniseen henkilökuntaan. Monet olivat myös määräaikaisessa työsuhteessa. Tutkijoiden mukaan ulkomaalaistaustaisten löytyminen kulttuurilaitosten johtotehtävistä oli hyvin harvinaista. Vain harvat vastaajista pitivät kuitenkaan kiintiöitä hyvänä menetelmänä ulkomaalaistaustaisten osuuden kasvattamiseksi. (Mt., 21–29.)

60 Ruotsalaisessa selvityksessä niiden vastaajien määrä, joilla ei ollut täsmällistä käsitystä tavoitteen saavuttamisesta, oli varsin suuri. Osittain se kertonee asian mittaamisen vaikeudesta, mutta osittain myös siitä, että vastaajilla saattoi olla vaikeuksia tietää varmasti, mitä monimuotoisuudella tarkoitettiin. Vastaajien käsitykset termin mångfald sisällöstä poikkesivatkin varsin suuresti toisistaan. (Ks. tarkemmin Saukkonen, Ruusuvirta ja Joronen 2007, 16.)

61 Ulkomaalaistaustaisella tarkoitettiin tässä ruotsalaisessa tutkimuksessa sellaisia ihmisiä, jotka ovat syntyneet ulkomailla tai joiden vanhemmista vähintään toinen on syntynyt ulkomailla. Kaikki kyselyyn osallistuneet eivät vastanneet tätä asiaa koskeviin kysymyksiin, koska heidän laitoksessaan oli tehty periaatepäätös olla rekisteröimättä työntekijöiden syntymämaata. (Pripp ym. 2005, 8–9.)

Ruotsin tilanne poikkeaa suomalaisesta ja ruotsalaisen kyselyn tavoitteet ja toteutustapa olivat erilaisia kuin suomalaisessa selvityksessä. Joitain rinnastuksia ja vertailuja voidaan silti tehdä. Molemmissa maissa vastaajat pitivät toiminnan tasoa tai tavoitteiden saavuttamisen astetta melko korkeana, kun asiaa kysyttiin yleisesti, mutta konkreettisempien toimenpiteiden tasolla muutos näyttäisi olevan paljon vähäisempää.

Molemmissa maissa ilmeni myös suuria eroja taiteen ja kulttuurin kentän eri sektoreiden ja instituutioryhmien välillä, vaikkei näin pienillä aineistoilla voikaan tehdä vahvoja päätelmiä. Suomessa toiminta näytti painottuvan erityisesti museoihin ja kulttuurikeskuksiin, joskin myös näiden sisällä oli suuria eroja.

Molemmissa maissa maahanmuuttajia ja uusien vähemmistöryhmien jäseniä pidettiin tärkeänä kohderyhmänä käytännöllisesti katsoen kaikissa kulttuurilaitoksissa. Laitosten toimia näiden ihmisten saamiseksi kiinnostuneiksi instituutioiden toiminnasta pidettiin myös riittämättöminä. Niin Suomessa kuin Ruotsissa taloudellisia lisäresursseja pidettiin avainasemassa tavoitteiden paremman saavuttamisen kannalta.

Suomalaisissa vastauksissa esiintyi kuitenkin myös käsityksiä, joiden mukaan maahanmuuttajien määrä tai suhteellinen osuus väestöstä on niin pieni, ettei heitä voi tai kannata ottaa huomioon erityisenä kohderyhmänä. Tätä argumenttia ei maahanmuuttohistorialtaan ja väestörakenteeltaan varsin toisenlaisessa Ruotsissa näyttäisi esiintyvän. Suomalaisessa selvityksessä nousi esille myös varsin vahvoja mielipiteitä, joiden mukaan kohderyhmien erottelu taiteen ja kulttuurin kentällä ei ole mielekästä, vaan että "kaiken tulee olla kaikille".

Selvä yhtäläisyys löytyy myös henkilöstöjen ja henkilöstöpolitiikan tarkastelusta. Vaikka suomalaisessa kyselyssä ei tiedusteltu täsmällisiä lukuja ulkomaalaisista tai ulkomaalaistaustaisista ihmisistä vastaajatahon henkilökunnassa, vastausten perusteella voidaan olettaa, että täälläkin ylivoimainen enemmistö koostuu niin sanottuun kantaväestöön kuuluvista työntekijöistä. Molemmissa maissa suuri osa taide- ja kulttuurilaitosten maahanmuuttajaryhmiin kuuluvista työntekijöistä on lisäksi palkattu esimerkiksi myymälähenkilökuntaan, kiinteistöhuoltoon, vastaanottoon tai tekniseen henkilökuntaan. Varsinaisissa taiteellisissa tai muuten luovissa tehtävissä heitä on vähän, johtotehtävissä ilmeisesti molemmissa maissa erittäin vähän. Tässä suhteessa kulttuurisektori ei tosin ilmeisesti poikkea useimmista muista ammattialoista.

5.2.7 Kyselyn tulokset ja kotouttaminen

Kyselyn tuottamaa aineistoa voidaan lopuksi tarkastella joistain kotouttamisspesifeistä näkökulmista käsin. Ensinnäkin voidaan tarkastella, millä tavalla pääkaupunkiseudun eri maahanmuuttajaryhmät sekä etniset ja kulttuuriset vähemmistöt ja muut sosiaaliset rakenteet ilmenevät kulttuuritoimijoiden antamissa vastauksissa.

Keskeinen havainto tässä yhteydessä on epäilemättä se, että maahanmuuttajista puhutaan miltei poikkeuksetta erittelemättömästi esimerkiksi "tänä ryhmänä", "kasvavana väestöryhmänä" tai "yhtenä kohderyhmänä". Tarkempaa erittelyä löytyy lähinnä sellaisista vastauksista, joissa on mainittu jokin kansallisuus tai kieli. Somalialaisuus kansallisuutena tai somalin kieli äidinkielenä mainittiin kaikkiaan seitsemässä vastauksessa ja venäläiset tai venäjän kieli kuudessa vastauksessa. Pääkaupunkiseudun suuremmista ryhmistä vietnamilaisiin ja kiinalaisiin viitattiin kahdesti, kurdeihin ja turkkilaisiin kerran, ja samoin virolaisiin ainoastaan kerran. Inkeriläisiä paluumuuttajia ei mainittu kertaakaan.

Tällä perusteella voisi ajatella, että kulttuuripalvelujen suhteen nimenomaan pääkaupunkiseudun venäläiset ja somalit katsotaan kaikista tärkeimmiksi ja ajankohtaisimmiksi, vaikka siis heitäkään ei erikseen mainittu läheskään kaikissa vastauksissa. Muista suuremmista ryhmittymistä virolaisten ja inkeriläisten oletettaneen sulautuvan kantaväestöön, tai ainakaan heitä ei huomioitu kyselyvastauksissa. Muut kansallisuudet nousevat esille ennemmin yksittäistapauksina – ja usein myös yksityisinä ihmisinä – kuin pysyvinä etnisinä ja kulttuurisina rakenteina.

Uskontoon ei vastauksissa suoraan viitattu juuri lainkaan. Uskontoon liittyvät tapakulttuuriset normit, arvot ja käsitykset nousivat kuitenkin esille parissa vastauksessa, jossa oli kyse toiminnasta lasten, nuorten ja koululaisryhmien kanssa. Lasten suhteellisen suuri osuus joissain maahanmuuttajaryhmissä sekä ylipäätään maahanmuuttajien suurempi osuus koko väestöstä nuoremmissa ikäluokissa lienee vaikuttanut siihen, että konkreettisen toiminnan yhteydessä lapset mainittiin kaikkiaan 17 vastauksessa ja nuoret seitsemässä vastauksessa. Tähän on tietenkin voinut osaltaan vaikuttaa myös se, että taiteen ja kulttuurin kentällä lapsia ja nuoria pidetään tänä päivänä ylipäätään tärkeänä kohderyhmänä. Vastaajien joukossa oli myös lastenkulttuuriin erikoistuneiden laitosten ja organisaatioiden edustajia. Sukupuolijakoa ei vastauksissa mainittu oikeastaan lainkaan.

Suomalaisen kotouttamispolitiikan käytännön toimenpiteiden kuten kielenopetukseen ja työllistymisen edellytyksiin keskittyvän kotouttamissuunnitelman kohderyhmä on siis huomattavasti suppeampi kuin kaikki Suomeen tulleet maahanmuuttajat. Toisaalta edellä tehty kulttuuripoliittisten strate-

gioiden ja ohjelmien analyysi osoitti, että suomalaisessa kulttuuripolitiikassa kotouttaminen on haluttu ymmärtää myös laajemmin, kaikkiin maahanmuuttajiin kohdistuvaksi toiminnaksi. Vaikka taide- ja kulttuuritoiminta ei muodollisesti ole suomalaisen kotouttamispolitiikan ydinaluetta, kansallisessa ja paikallisessa kulttuuripolitiikassa näillä aktiviteeteilla on nähty oma, toisinaan jopa merkittävä, osansa kotoutumisen kokonaisuudessa.

Kyselyvastausten perusteella näyttäisi kuitenkin jälleen siltä, että pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitoksissa "maahanmuuttajilla" ei ensinnäkään yleensä tarkoiteta hyvin toimeen tulevia tai korkeasti koulutettuja ihmisiä, joten kohderyhmää on jälleen tietoisesti tai tiedostamattomasti rajattu. Viimeksi mainituilla ei ilmeisesti ajatella myöskään olevan valtaväestöstä poikkeavia kulttuuritarpeita, jolloin toimenpiteiksi heidän integroimisekseen riittää vain erikielisten esitteiden tuottaminen.

Sellaisiksi maahanmuuttajiksi, joilla on erityisiä tarpeita ja joita taiteen ja kulttuurin normaalipalvelut eivät välttämättä saavuta, mielletään toisenlaiset ryhmät. Näitä ovat lähinnä pakolais- tai turvapaikkataustaiset maahanmuuttajat, tai köyhät, työttömät tai syrjäytymisuhan alaiset, usein ei-eurooppalaiset, ihmiset. Tässä mielessä kehä kiertyy jälleen tavallaan alkuun kotouttamispolitiikan viralliseen, rajalliseen tulkintaan. Samalla toiminnan tarpeet muuttuvat luonteeltaan ennemmin sosiaali- ja työllisyys- kuin kulttuuripoliittisiksi, eikä taidelaitoksissa välttämättä nähdä omia aktiviteetteja kovin keskeisinä tai edes tarpeellisina. Pääkaupunkiseudun etnisiä ja kulttuurisia rakenteita ajatellen tätä tulkintaa ei liene syytä pitää tyydyttävänä. Voi olla, että siitä kärsivät sekä länsimaiset koulutetut maahanmuuttajat (joilla ei katsota olevan lainkaan erityistarpeita) että heikompiosaiset maahanmuuttajat (joiden huomioimista ei katsota taidelaitosten tehtäväksi).

Voidaan myös kysyä, millä tavalla kyselyn tulokset suhtautuvat suomalaiseen määritelmään kotouttamisesta, jossa on siis sekä yksilöiden integroitumista korostava että oman kielen ja kulttuurin säilyttämistä koskeva yhteisöllinen puolensa. Maahanmuuttajien yksilöllinen kotouttaminen näkyi vastauksissa ennen muuta edellytysten luomisena maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen jäsenten osallistumiselle pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritarjontaan. Kun kulttuuri on tarkoitettu kaikille, sen toivotaan olevan saavutettavissa myös yhteiskunnan uusille jäsenille.

Maahanmuuttajien osallistumista taide- ja kulttuuripalveluihin on pyritty edesauttamaan ja lisäämään järjestämällä erityisiä ulkomaalaisille ja ulkomaalaistaustaisille suunnattuja tilaisuuksia sekä laajentamalla tilaisuuksien, tapahtumien ja toimintojen tiedottamista ja markkinointia. Usein on tosin kyse ennemmin tämänkaltaisen toiminnan suunnittelusta kuin jo tehdyistä toimenpiteistä. Parissa vastauksessa mainittiin erityiset maahanmuuttajille kohdistetut yleisö- tai kulttuurikasvatusprojektit.

Kotouttamistoimintaa lähelle tulevat näkemykset ja toimet ilmenivät erityisesti lapsille ja nuorille suunnatun toiminnan yhteydessä. Osallistumisella tarkoitettiin yleensä aktiivisuutta paikallisessa taide- ja kulttuurielämässä, usein nimenomaan vastaajalaitoksen omassa toiminnassa. Taide- ja kulttuurilaitosten mahdollisuus toimia välineenä maahanmuuttajien laajemmassa oman paikkansa löytämisessä suomalaisessa yhteiskunnassa nousi yllättävän vähän esille. Yhdessä vastauksessa pohdittiin sitä, kuinka saisi "maahanmuuttajat kiinnostumaan suomalaisesta teatterista? Siten heidät voisi saada kiinnostumaan myös suomalaisesta yhteiskunnasta." Tämä oli kuitenkin lähinnä poikkeus edellä mainitusta säännöstä.

Koska suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumisen keskeisenä ulottuvuutena pidetään työpaikan saamista, taide- ja kulttuurilaitosten ja -organisaatioiden roolia maahanmuuttajien työllistäjänä voidaan tarkastella myös tältä osin. Tässä yhteydessä ei voitu tehdä tarkkoja laskelmia vastaajalaitosten ja -organisaatioiden henkilöstöstä, mutta vastausten perusteella varsin moni niistä työllistää maahanmuuttajia. He sijoittuvat pääsääntöisesti ns. sisääntuloammatteihin eli suhteellisen alhaisen tulo- ja arvostustason tehtäviin esimerkiksi siivoajiksi tai vahtimestareiksi. Usein oli myös kyse tilapäisistä tai määräaikaisista työsuhteista sekä erilaisista työllistämistoimenpiteistä.

Kotoutumisen yhteisöllinen ulottuvuus näkyi puolestaan erityisesti eri vähemmistöryhmien kulttuurin esittelemisessä joko laitoksen omin voimin tai tarjoamalla eri etnisille ja kulttuurisille yhteisöille mahdollisuuden tuoda esille omaa kulttuuriaan tai osallistua esimerkiksi näyttelyn suunnitteluun ja toteuttamiseen. Joissain – tosin harvoissa – laitoksissa tämäntyyppinen toiminta oli suhteellisen keskeisellä sijalla. Lisäksi eri kulttuurikeskuksissa järjestettiin vastausten perusteella enemmän tai vähemmän säännöllisesti erilaisia monikulttuurisia tilaisuuksia ja tapahtumia. Jotkut tosin korostivat, että kyse on ennemmin kohtaamisen ja vuoropuhelun edistämisestä kuin erillisten etnisyyksien ja kulttuurien esittelystä.

Edelleen voidaan tarkastella, lähtevätkö kyselyyn vastanneet taiteen ja kulttuurin toimijat liikkeelle normaalipalvelujen periaatteesta vai pidetäänkö erityisesti maahanmuuttajille tai monikulttuurisuuteen suunnattuja järjestelyjä ja muita erillisratkaisuja mielekkäinä?

Tässä mielessä pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitokset voidaan vastausten perusteella sijoittaa jatkumolle, jonka toisessa ääripäässä ovat normaalipalveluperiaatteen väljän ja toisessa tiukan tulkinnan kannattajat. Pääkaupunkiseudulla on joitain laitoksia, joissa erillisten palvelujen järjestäminen erityisesti maahanmuuttajille tai ulkomaalaistaustaisille sekä kantaväestön ja uusien asukkaiden väliselle kohtaamiselle on tunnustettu ja varsin keskeinen osa toimintaa. Näistä selvin tapaus on useissa vastauksissa mainittu kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa. Kyselyn aikoihin myös Espoossa

ja Vantaalla pohdittiin siis erityisten keskusten perustamista maahanmuuttajien ja vähemmistöjen omalle toiminnalle sekä kulttuurien ja väestöryhmien väliselle kohtaamiselle. Viimeaikaisissa asiakirjoissa nämä tavoitteet ovat kuitenkin olleet enemmän taka-alalla.

Toisaalta osa vastaajista lähti liikkeelle hyvinkin tiukasta normaalipalveluperiaatteen tulkinnasta. He korostavat, että taiteellinen ja/tai kulttuurinen tarjonta ja toiminta ovat kaikille avoimia ja kaikille samanlaisia ihmisten etnisestä, kulttuurisesta tai kansallisesta taustasta riippumatta. Tällaisena toimintaperiaate haluttiin myös säilyttää. Kyseinen näkemys on pääkaupunkiseudun toimijoiden parissa ilmeisen vahva ja laajalti jaettu. Perusteluina mainittiin usein taloudelliset rajoitteet, mutta varsin moni vastaaja korosti myös kannanottonsa periaatteellisuutta: taiteen kentällä hyväksyttäviä erotteluja tehdään ainoastaan laadun ja taideinstituution omien jaottelukriteerien perusteella. Oman kulttuurin ylläpitämiseen liittyvät palvelut jäävät siten pääasiassa maahanmuuttajien omien yhteisöjen ja järjestöjen vastuulle.

Näiden ääripäiden väliin sijoittuvat puolestaan ne vastaukset, joissa normaalipalvelut ja erityispalvelut yhdistyvät tavalla tai toisella. Joissain kulttuurikeskuksissa esimerkiksi toteutetaan säännöllisesti erityisesti maahanmuuttajille yleensä tai joillekin etnisille tai kulttuurisille yhteisöille erityisesti tarkoitettuja tilaisuuksia ja joissain teattereissa toteutetaan esimerkiksi maahanmuuttajille erityisesti suunnattuja näytöksiä. Tämäntyyppistä toimintaa oli suhteellisen monissa vastaajatahoissa toteutettu satunnaisesti tai sellaista oli suunnitteilla tai pohdinnan alla.

Normaalipalveluiden tiukkoihin ja väljiin tulkintoihin liittyvät myös aineistosta havaittavissa olevat eri toimijoiden, näkemysten ja toimintatapojen väliset jännitteet. On tosin tärkeätä korostaa, ettei tällaisia ainakaan suoranaisesti noussut esille kovinkaan paljon. Jotkin vastaukset sisälsivät kuitenkin varsin kriittisiäkin muotoiluja esimerkiksi siitä, pitäisikö maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta ylipäätään ottaa huomioon kulttuuripolitiikassa ja -toiminnassa. Näitä löytyi erityisesti käsityksissä henkilöstön rekrytoinnista, kun haluttiin korostaa, että kaikki työnhakijat ovat erilaisista taustoistaan huolimatta samassa asemassa valintatilanteessa, jossa ainoastaan taito ja pätevyys ratkaisevat. Myös joissain muissa vastauksissa oli aistittavissa vahva käsitys taiteen universaaleista laatukriteereistä, joita ei saa vaarantaa ottamalla (liiaksi) huomioon ulkotaiteellisia perusteluja kuten (potentiaalisen) yleisön etnistä ja kulttuurista rakennetta.

Kenties päällimmäinen huomio koko kyselystä on kuitenkin vastaajien myönteinen asenne maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta kohtaan yhdistettynä tiettyyn epäröintiin ja pohdintaan. Katse on selvästi suunnattu tulevaisuuteen, ja muuttoliikkeen aiheuttamat mahdolliset paineet toiminnan muuttamiseen ja uudelleen suuntaamiseen on tiedostettu.

Moni maahanmuuttajaryhmä koostuu henkilöistä, joilla ei ehkä vielä ole kielellisiä valmiuksia toimia Suomen virallisilla kielillä. Tarvittaisiin erityisiä resursseja, että pystyttäisiin tarjoamaan eri kielillä palvelua. Ollaan vähän pedagogisella puolella mietitty. (…) Tämä kenttä on mielenkiintoinen ja me ollaan havaittu, kun ollaan tehty koulujen kanssa yhteistyötä, (…) siellä se on jossain muodossa tullut vastaan. On mietitty, että jos pystytään jossain vaiheessa nuorten ohjelmisto resurssoimaan ja luomaan, silloin haluttaisiin tehdä se etenkin ajatellen maahanmuuttajaryhmiä, että voitaisiin tuoda "samaan pataan" kaikki eri tahot – nämä vähän pidempään tässä maassa olleet ja uudemmat. Se on ehkä helpompaa nuoremman polven keskuudessa. (…) Meillä on aika pieni henkilöstö kokoon ja toimintaan nähden. Joudutaan etenemään harkituin askelein asteittain. Sitten joskus voidaan ottaa agendaan erikoisjuttuja, jotka vaativat erikoispaneutumista.

5.2.8 Taide- ja kulttuuritarjonta keväällä 2007

Rinnan edellä esitellyn kyselytutkimuksen kanssa Cuporessa kerättiin materiaalia Espoossa, Helsingissä, Kauniaisissa tai Vantaalla sijaitsevilta taide- tai kulttuurilaitoksilta ja kaupungin kulttuuritoimilta. Tarkoituksena oli saada selville, miltä pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritarjonta näytti vuoden 2007 alkupuoliskolla maahanmuuton ja monikulttuurisuuden näkökulmista tarkasteltuna.

Aineistoa kerättiin suurin piirtein samoilta tahoilta kuin edellä mainitussa kyselytutkimuksessakin eli mukana ovat alueen valtionosuuslainsäädännön piirissä olevat teatterit ja orkesterit sekä vastaavista museoista kaikki taidemuseot ja osa kulttuurihistoriallisista ja erikoismuseoista. Kunnallisen kulttuuritoimen osalta on analysoitu kulttuuritalojen ohjelmatarjontaa. Vaikka kirjastot sekä erilaiset taidekasvatus- ja koulutustapahtumat rajattiin systemaattisen aineistonkeruun ulkopuolelle, joitain esimerkiksi kirjastossa järjestettyjä tapahtumia on tarkoituksenmukaisuussyistä sisällytetty aineistoon. Samoin on kunnallisten kulttuuritalojen lisäksi otettu mukaan Helsingin kaupungin omistamalla, mutta oikeudelliselta muodoltaan yksityisellä Kaapelitehtaalla järjestettyjä tapahtumia. Joitain yleisiä havaintoja konkretisoivia tapahtumia ja tilaisuuksia on otettu mukana myös vuoden 2007 loppupuolelta.

Lähdeaineistona käytettiin kyseisten taide- ja kulttuurilaitosten ja kulttuuritointen kausiesitteitä ja Internet-sivuja sekä eri viestintävälineistä saatua muuta tietoa tapahtumista ja tilaisuuksista. Aineistonkeruuprosessiin sisältyi myös havainnointia paikan päällä tutkimushankkeen resurssien puitteissa. Tuloksia tulkittaessa on syytä ottaa huomioon, että analyysi keskittyi nimenomaan julkisesti tuotettuun tai tuettuun taide- ja kulttuuritarjontaan, ja

tältäkin osalta nimenomaan suurimpiin ja vakiintuneimpiin toimijoihin. Analyysin ulkopuolelle jää siten esimerkiksi kaupalliselta pohjalta tapahtuva kulttuuritoiminta sekä monet pienemmät taidetoimijat.[62] Analyysin ulkopuolelle jäävissä kirjastoissa järjestetään paljon myös taide- ja kulttuuritoimintaa, ja kuvataiteen saralla pääkaupunkiseudun gallerioilla on luonnollisesti merkittävä rooli sekä taiteilijoiden että kuvataiteessa käsiteltävien teemojen kannalta.

Maahanmuuton ja monikulttuurisuuden näkökulmasta pääkaupunkiseudulla vuoden 2007 alkupuoliskolla järjestetyt tapahtumat ja tilaisuudet voidaan jaotella kolmeen eri kategoriaan toiminnan teeman, toimijoiden ja yleisöjen mukaan. Ensimmäisen luokan muodostavat nimenomaan tapahtumat, joissa maahanmuutto, monikulttuurisuus tai vähemmistöasema oli joko ainoana tai pääasiallisena sisältönä tapahtumalle. Esimerkiksi Amos Andersonin museossa esillä ollut *Le Romané phirimàta* -näyttely, joka koostui tanskalaissyntyisen, mutta Suomessa pitkään asuneen Joakim Eskildsenin valokuvista ja Cia Rinteen taltioimista äänimaisemista, kuvasi romaneita Euroopan suurimpana vähemmistönä. Helinä Rautavaaran etnografisen museon *Esineen tarina* -näyttelyssä Suomeen muuttaneet maahanmuuttajat puolestaan kertoivat esineiden kautta kulttuuristaan ja elämästään.

Toiseksi voidaan mainita ne tapahtumat, joissa maahanmuuttajataustaiset henkilöt toimivat keskeisesti taiteilijan roolissa esimerkiksi näyttelijöinä, muusikkoina, ohjaajina tai kuvataiteilijoina. Tällaisia tilaisuuksia löytyy tarkasteluajankohdalta lukuisia. Keskeinen tapahtuma oli *Ourvision*-laulukilpailu, jota käsitellään laajemmin myöhemmin. Afrikkalaistaustaisista muusikoista koostuva Galaxy-yhtye esiintyi huhtikuussa kulttuuriareena Gloriassa osana *TAIGA*-festivaalia. Maahanmuuttajataustaisten kuvataiteilijoiden töitä esiteltiin parissakin näyttelyssä, ja Ruotsiin muuttaneet ihmiset tai heidän jälkeläisensä muodostivat merkittävän osan Suomessa vierailleen *Utvandrarna*-teatteriesityksen näyttelijöistä.

Kolmanteen ryhmään sisältyvät ne tapahtumat, jotka on suunnattu erityisesti maahanmuuttajataustaiselle yleisölle. Nämä ovat usein jonkin tietyn ryhmän tai yhteisön juhlia tai vuosittaisia merkkipäiviä tai seremonioita, kuten kiinalainen uudenvuodenjuhla, kurdien *Holabia*-muistopäivä tai Ghanan itsenäisyysjuhla. Finn-Britt Players -teatteriryhmän Q-teatterin Puoli-Q -näyttämölle tuotettujen englanninkielisten esitysten voi olettaa suunnatun erityisesti niille, joille suomen- tai ruotsinkielisessä teatterissa käyminen on kielen taitamattomuuden vuoksi vaikeaa.

62 Joitain esimerkiksi yhdistysmuotoisia toimijoita käsitellään erikseen tutkimuksen seuraavassa luvussa.

Taide- ja kulttuuritarjonnan konkretisoimiseksi voidaan tarkastella hieman lähemmin joitain tarkasteluajanjaksolle sijoittuneita tapahtumia ja tilaisuuksia eri toiminta-alueittain jaoteltuna. Joidenkin aktiviteettien esittely on tosin tarkoituksenmukaisuussyistä sijoitettu tutkimuksen muihin lukuihin. Esittelyn ensisijaisena lähteenä on käytetty järjestäjien tuottamaa tiedotus- ja markkinointimateriaalia.

Musiikkitoiminnan saralla epäilemättä merkittävin tilaisuus tai ennemmin tapahtumien sarja oli keväällä 2007 ensimmäistä kertaa järjestetty *Ourvision*-laulukilpailu. Kilpailun tavoitteita ja toteutusta käsitellään tarkemmin myöhemmin, maahanmuuttajataiteilijoita koskevassa luvussa. Savoy-teatterissa järjestettyä finaalia lukuun ottamatta kaikki karsintakilpailut ja semifinaalit pidettiin kulttuurikeskus Caisassa, joka myös toimi tapahtuman järjestäjänä. Semifinaalit oli kytketty yhteen *Maailman makuja ja musiikkia* -tapahtumien kanssa. Viimeksi mainittuja tapahtumia on Caisan kevään 2007 ohjelmalehtisessä luonnehdittu siten, että ne tarjoavat "makuja ja elämyksiä kaikilta mantereilta". Semifinaalien voittajat ja muita *Ourvision*-laulukilpailuun osallistuneita muusikoita ja yhtyeitä esiintyi näiden iltojen musiikkiosuudessa, ja ne järjestettiin siis päivän tai pari latinoviisujen, afroviisujen, arabiviisujen ja aasiaviisujen semifinaalien jälkeen.

Musiikkitoimintaan kuuluu myös kulttuuriareena Gloriassa pidetty *Musicians against Racism* -konsertti. Sen pääesiintyjä oli Kapasiteettiyksikkö, minkä lisäksi lavalle nousi useita muita artisteja ja yhtyeitä. Konsertin yhteydessä julkaistiin *Samaa maata* -videokilpailun voittajat. Kyseisen videokilpailun olivat järjestäneet rasisminvastaista työtä tekevä Rasmus-verkosto yhdessä Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen kanssa, ja vuoden 2007 kilpailu oli järjestyksessä neljäs. Kilpailun tavoitteena on ollut haastaa suomalaiset nuoret havainnoimaan rasismin ilmenemismuotoja omassa elinympäristössään. Vuonna 2007 sen tuomaristoon kuuluivat ohjaaja Saara Saarela, kuvataiteilija Adel Abidin, dokumentaristi Anna Kulicka-Soisalon-Soininen sekä mediatuottaja Risto Kurho. Vuoden 2007 kilpailun voitti Jussi Saarelman, Jere Virran ja Peter Schulmanin teos *Rasismista*, joka tuomariston mukaan nosti rohkeasti ja omintakeisella huumorilla esiin ennakkoluuloja ja ajatuksia rasismista, mutta vältti itsestäänselvyyksiä.[63]

Näyttämötaiteessa oli vuoden 2007 puolella vielä muutama esitys vuonna 2005 ensi-iltansa saaneesta Pirkko Saision ohjaamasta *Sorsastaja*-näytelmästä, jonka keskeinen teema oli suhtautuminen tummaihoisuuteen ja homoseksuaalisuuteen suomalaisessa yhteiskunnassa. Pohjamateriaalin

63 Lähde: Helsingin kaupungin nuorisoasiankeskuksen kotisivu: http://nk.hel.fi/gloria/videokilpailu/video2007/voittajat2006.html

näytelmään olivat tuottaneet Henry Hanikka, Amira Khalifa, Kaisla Löyttyjärvi ja Jani Toivola, jotka myös yhdessä Saision kanssa näyttelivät esityksessä. Näytelmää esitettiin Kansallisteatterissa, ja se tuotettiin yhteistyössä teatteri Collectivon kanssa. Ohjelmalehtisessä lueteltiin otteita Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien julistuksesta, syrjinnän kieltoa koskevasta lainsäädännöstä, kuvattiin Suomen kansalaisuuden saamisen kriteerejä sekä esitettiin käsityksiä seksuaalisiin vähemmistöihin kohdistuvasta ja uskonnon nimissä tapahtuvasta syrjinnästä. Katsojaa johdatettiin näytelmän tulkintaan esittämällä seuraavia kysymyksiä: Miksi mun pitäisi olla koko ajan jotenkin erilainen kuin muut? Miksi mä en saisi olla isä? Miksi mua luullaan kielitaidottomaks? Miksi tytöllä ei muka voi olla lippalakkia? Miksi mun pitää koko ajan määritellä itseni? Miksi mun pitää olla varuillani nakkikiskalla öisin, baarin jälkeen?

Toinen näyttämötaiteen merkittävä tapahtuma tutkimusajanjaksolla oli ruotsalaisen Riksteaternin ja Blekinge Kronobergin alueteatterin yhteisvierailu Suomessa näytelmällä *Utvandrarna*, joka kiersi Espoossa, Tampereella, Vaasassa, Oulussa, Kuopiossa, Jyväskylässä ja Turussa. Näytelmän oli ohjannut Farnaz Arbabi ja se pohjautui Vilhelm Mobergin tunnettuun *Maastamuuttajat*-teokseen, joka kuvasi Pohjois-Amerikkaan suuntautunutta ruotsalaisten maastamuuttoa 1800-luvulla.

Espoon kaupunginteatterin ohjelmalehtisen mukaan näytelmä on puhutteleva kuvaus tämän päivän maahanmuuttajista:

> *[Farnaz Arbabin mukaan] tämän päivän Karl-Oskar ei muuta Ruotsista, vaan Ruotsiin. Hän tulee Lähi-Idästä, Balkanilta, Venäjältä, Afrikasta (…) Hän muuttaa vapaaseen, demokraattiseen ja rikkaaseen maahan, johon hän ei kuitenkaan oikein mahdu. Yhteiskunta torjuu hänet roistona, joka haluaa vain käyttää ruotsalaista hyvinvointiyhteiskuntaa ja sen "antimia" hyväkseen.*
>
> *Farnaz Arbabin* Utvandrarna *on raju, koskettava ja tosi kuvaus nykypäivän siirtolaisuudesta, siitä millaista on elää vieraassa maassa. Se on uskollinen Mobergin tekstille ja tematiikalle, mutta liikuttaa samalla kirjan henkilöitä rohkeasti ajasta ja paikasta toiseen.*

Myös visuaalisten taiteiden ja elokuvan saralla oli aiheeseen liittyviä tapahtumia ja tilaisuuksia. Eurooppalaisia maahanmuuttajataiteilijoita kokoavan EU-MAN-verkoston kymmenvuotisjuhlanäyttely teemalla Kolmas kulttuuri pidettiin Kaapelitehtaalla Helsingissä maaliskuussa 2007. Näyttelyyn osallistui esitteen mukaan viidestä Euroopan unionin maasta joko installaatioin, veistoksin, maalauksin tai taidevalokuvin 23 taiteilijaa, jotka edustivat 12 eri kulttuuritaustaa. Stoan galleriassa oli puolestaan Kassandra ry:n hallinnoiman Monita-hankkeen tuottama Tarinoita – Tales -näyttely. Siihen osallistui kymmenen naistaiteilijaa, joita projektipäällikkönä toimineen Ritva Siikalan

mukaan yhdisti yhteinen ongelma eli kysymys siitä, kuinka saada töitään näkyville: "Kun nimi ja tausta poikkeavat valtavirrasta, joutuu Suomessa helposti paitsioon."

Helsingin dokumenttielokuvafestivaalissa *DocPointissa* esitettiin sekä Jean Bitarin ohjaama *Säpinää Hakunilassa* että Jenni Lingon ohjaama Turvapaikka. Elokuvia esitettiin myöhemmin myös Helsingin kaupungin kulttuuritaloissa. Libanonilaissyntyisen Jean Bitarin elokuvasta kerrottiin *DocPointin* esitteessä, että siinä tarjoillaan "välähdyksenomaisia tunnelmakuvia maahanmuuttajalasten ja -nuorten arjesta suomalaisessa lähiössä".[64] *Turvapaikka* on puolestaan seurantadokumentti kahden yksin Suomeen saapuneen alaikäisen turvapaikanhakijan elämästä. Elokuva voitti vuonna 2007 ammattiliittojen palkinnon parhaalle yhteiskunnallisia aiheita käsittelevälle dokumenttielokuvalle Lyypekin pohjoismaisen elokuvan päivillä.

Museotoiminnasta voidaan puolestaan nostaa esille Espoon WeeGeessä sijaitsevassa Helinä Rautavaaran museossa esillä ollut *Esineen tarina* -näyttely, jonka oli alun perin tuottanut Salon taidemuseo. Sen materiaalina olivat valokuvataiteilija Pekka Turusen ottamat kuvat Salon seudun maahanmuuttajista uusina suomalaisina ja FM Ulla Leinon kokoamat tarinat maahanmuuttajien esineistä. Näyttelyyn liittyi myös erillinen kirja (Leino ja Turunen 2004), jonka esipuheessa Salon taidemuseon Veturitallin johtaja Laura Luostarinen sanoo, että näyttely "näyttää Suomen yhä monikulttuurisemmiksi käyvät kasvot" ja että mainittu teos on "tehty lisäämään ymmärrystä" (mt., 4–5.) Teoksessa on myös Alexis Kouroksen kirjoittama johdantoartikkeli. Museovirastoon kuuluvassa Kulttuurien museossa oli puolestaan *Korealainen koti* -näyttely, jonka oli koonnut Suomessa pitkään asunut tekstiilitaiteilija Amie Ann. Näyttelyesitteen mukaan hänen perusajatuksenaan on ollut:

> *tutustuttaa kävijä korealaiseen elämäntapaan, jota olen yrittänyt katsoa ulkopuolisen silmin. Etsin kulttuurin ydinolemusta, kansan henkistä kotia, kulttuuriympäristöstä ja omaleimaisesta arkkitehtuurista. Korealaisten ja suomalaisten suhtautumisessa luontoon on selvä yhtäläisyys.*

Kirjallisuuden alalla järjestettiin huhtikuussa 2007 Pasilan kirjastossa somalialaiset kirjamessut. Tilaisuudessa oli esitelmiä, kirjojen ja aineistojen esittelyä sekä mm. nukketeatteria. Kirjallisuus oli vahvasti esillä myös Kulttuuritarhan ja Kiamars Baghbanin järjestämissä tilaisuuksissa lähinnä Vuotalossa ja Kulttuurikeskus Caisassa. Vuotalon kevään 2007 esitteeseen sisältyy oletettavasti tahaton, mutta omalla tavallaan maahanmuutto- ja monikulttuurisuusasioiden tietynlaisesta eksotisoinnista kertova yhteensattuma. Baghbanin vetämät maahanmuuttajaillat sekä *Persialainen ilta* ja *Värikäs Vuosaari*

64 Lainattu osoitteesta http://www.docpoint.info/w/katalogi/index.php?tyyppi=elokuva&elokuva=410&kieli=suomi&katalogi=1&vuosi=2007

-tapahtumat kuuluvat esitteessä kategoriaan muut tapahtumat, joita edellä mainittujen lisäksi on esitelmätilaisuus Vuosaaren nisäkkäistä (Vuotalo 2007, 22–23). Pääkaupunkiseudun muusta kulttuuritarjonnasta voidaan mainita lisäksi *Kiinalainen uusivuosi*, joka järjestettiin vuonna 2007 ensimmäisen kerran laajassa mittakaavassa Lasipalatsin aukiolla.

Väestöryhmät ja kulttuuritarjonta

Miltä pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritarjonta näytti keväällä 2007 suurimpien ryhmien näkökulmasta katsottuna? Venäläisiin tai venäläisyyteen liittyvästä taide- ja kulttuuritarjonnasta löytyy useita erilaisia muotoja ja toiminnallisia tavoitteita. Joissain tapahtumissa ja kulttuuripalveluissa näkyy Suomen ja Venäjän yhteinen historia, eikä niillä ole ainakaan välttämättä mitään suoraa sidosta pääkaupunkiseudulla nykyään asuviin venäläisiin tai venäjänkielisiin. Esimerkiksi Helsingin kaupunginmuseon perusnäyttelyssä (*Horisontissa Helsinki*) esitellään laajasti Helsingin historiaa sekä Ruotsin ja Venäjän vallan ajalta sekä itsenäisyyden ajalta. Espoon kaupunginmuseossa oli puolestaan esillä näyttely Aurora Karamzinista ja vallan näyttämöistä, joka esitteli 1800-luvun säätyläisten elämää. Vielä vuoden 2007 alkupäivinä oli myös Teatterimuseossa esillä näyttely *Arkadiasta Aleksanterin teatteriin*, joka esitteli vuosina 1868–1918 toiminutta Helsingin Venäläistä teatteria (Ks. myös Byckling 2006; 2009).

Toiseksi voidaan mainita tapahtumat, joissa tuodaan esiin traditionaaliseksi katsottavaa venäläistä kulttuuria. Esimerkiksi Malmitalossa esiintyi keväällä 2007 venäläissyntyinen bassolaulaja Nikolai Grohovski triokokoonpanon kanssa esittäen venäläis- ja romaniromansseja. Samassa kulttuuritalossa esiintyi myös Helsingin domraorkesteri, joka esitti venäläisestä kansansoittimesta kehitetyllä domralla venäläiseen ja suomalaiseen kansanmusiikkiin perustuvia sovituksia. Savoy-teatterissa esiintyi puolestaan trio Loyko, jonka kerrottiin olevan tunnetuin Venäjän romanimusikanttien perinnettä ylläpitävistä yhtyeistä.

Kolmannen kategorian muodostavat tapahtumat, jotka esittelevät venäläistä nyky- tai populaarikulttuuria. Venäläistä uutta teatteria esitteli syksyllä 2007 *Russian Seasons* -festivaali, joka on järjestetty vuodesta 1999 lähtien. Festivaalin tuotti Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskus. Keväällä 2007 kahdeksatta kertaa järjestetty *Tusovkarock* mainosti puolestaan itseään Suomen ainoana venäläisen populaarikulttuurin festivaalina. Tapahtumapaikkana oli Kulttuuriareena Gloria Helsingissä.

Neljänneksi voidaan mainita tapahtumat, jotka on suunnattu lapsille. Vuonna 2007 Vantaan taidetaloissa Pessissä ja Toteemissa esitettiin Kassandra ry:n tuottamana venäläistä satunäytelmää *"Kolobok" – Pyörykkä*,

joka esitteli pienille lapsille venäläistä kulttuuria satujen ja leikin keinoin. Vuotalon galleriassa oli puolestaan helmikuussa esillä venäjänkielisten lasten taidekerhon töitä.

Pääkaupunkiseudulla asuvat vironkieliset näkyi tarkasteluajankohdan taide- ja kulttuurilaitosten ja -hallintojen tuottamassa tai järjestämässä toiminnassa hyvin vähän. Kansallisteatterin näyttämöllä sai tosin helmikuussa 2007 ensi-iltansa virolaisia sukujuuria omaavan Sofi Oksasen esikoisnäytelmä *Puhdistus*, jonka tapahtumat sijoittuvat myös Viroon. Klassisen musiikin puolella Suomessa toimii virolaisia muusikoita, ja virolaista musiikkia esitetään myös säännöllisesti Suomessa. Radion Sinfoniaorkesterin keskiviikkosarjassa esitettiin esimerkiksi toukokuussa 2007 pääteoksena virolaisen säveltäjän Erkki-Sven Tüürin viides sinfonia. Kapellimestarina tässä konsertissa toimi niin ikään virolainen Olari Elts.

Vuoden 2007 syksyllä järjestettiin myös *Baltic Circle* -teatterifestivaali, jonka taustayhteisönä toimii helsinkiläinen Q-teatteri. Se on vuodesta 2000 alkaneen historiansa aikana tuonut Helsinkiin virolaisia sekä muita Itämeren alueen teatteriesityksiä. Lyhyet välimatkat ja samankaltainen kieli ja kulttuuri muodostanevat hyvän pohjan monimuotoiselle yhteistyölle ja kulttuurivaihdolle Suomen ja Viron välillä. Suomalaisten ja virolaisten kulttuuritoimijoiden ja -organisaatioiden välillä onkin muodostunut lukuisia yhteistyöprojekteja, jotka ovat tuoneet virolaista taidetta ja kulttuuria myös pääkaupunkiseudulle.

Varsin vähän näkyy tämän tutkimuksen tarkoituksiin kerätyssä aineistossa myös somalialainen kulttuuri. Kulttuurikeskus Caisassa järjestettiin toukokuussa 2007 Somalimaan itsenäisyysjuhla, ja Espoolaisella lastenteatteri Hevosenkengällä on ollut tarjolla somalinkielinen (ja albaniankielinen) versio *Kani Untuvakerä* -nukkenäytelmästään.[65] *Värikäs Vuosaari* -tapahtumassa esiteltiin muiden maiden ja kulttuurien ohella myös somalialaista monikulttuurista osaamista, ja Vuotalossa esitettiin maaliskuussa myös somalialainen elokuva *Ali ja Awrala*. Varsinaisen aineiston ulkopuolelta kirjastoissa on ollut jonkin verran somaleille suunnattua toimintaa, kuten somalinkielisiä satutunteja tai läksypiirejä. Pasilan kirjastossa järjestettiin huhtikuussa 2007 edellä mainitut somalialaiset kirjamessut.

Yhteenveto

Yhteenvetona pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritarjonnasta tutkimuksen kohdeajanjaksolla voi nostaa esille joitain huomioita. Huomattava osa kaikista maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen liittyvistä tilaisuuksista ja tapahtumista sijaitsi Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskukseen kuuluvassa

65 Näytelmän teksti on nauhoitettu somalin kielellä.

kulttuurikeskus Caisassa. Sen toiminnasta puolestaan *Ourvision*-laulukilpailun eri tilaisuudet ja niiden oheisohjelma muodostivat suuren osan. Caisan ohella tarjonta painottui erityisesti Helsingin itäisissä kaupunginosissa sijaitseviin tiloihin ja taloihin, etenkin kulttuurikeskus Stoaan ja Vuotaloon.[66]

Toinen havainto on se, että monissa tapahtumissa ja tilaisuuksissa oli vahvasti mukana joko yksin tai yhdessä muiden toimijoiden kanssa Kassandra ry. Toinen aktiivinen kansalaisyhteiskuntatason toimija, joka järjesti useita tilaisuuksia tai tapahtumia, oli Kulttuuritarha, jossa keskeinen toimija on Kiamars Baghbani. Kolmas yhdistys pääkaupunkiseudulla, jonka eri toimintamuodoissa taide ja kulttuuri ovat usein mukana ja joka toimi osatoteuttajana myös muissa projekteissa, on Hakunilan kansainvälinen yhdistys. Ilman näitä taloja, tiloja ja toimijoita tämän tutkimuksen fokuksen mukainen taide- ja kulttuuritarjonta olisi ollut huomattavasti vähäisempää.

Eri väestöryhmistä eniten olivat esillä venäläiset ja venäjänkieliset. Ajanjaksolta löytyy suhteellisen paljon venäläistä kulttuuria esittäviä tapahtumia ja tilaisuuksia, joissa venäläiset taiteilijat ovat keskeisessä roolissa, sekä pääkaupunkiseudulla asuville venäläisille suunnattua taide- ja kulttuuritarjontaa. Suuremmista ryhmistä virolaisuuteen tai somalialaisuuteen kytkeytyviä tapahtumia tai tilaisuuksia oli puolestaan ainakin venäläisyyteen verrattuna hyvin vähän. *Ourvision*-laulukilpailun organisoitumisen ansiosta sen eri vaiheissa olivat esillä Afrikka, Aasia, Latinalainen Amerikka ja arabimaat tai -kulttuuri. Monilla aineistoon sisältyvillä aktiviteeteilla oli yleinen moni- tai interkulttuurinen tai kansainvälisyyttä korostava luonne.

66 Hieman aikaisemmin Caisassa aikaisemmin toiminut Mustafa Gürler oli siirtynyt kulttuurituottajaksi Stoaan, yhtenä erityisalueena monikulttuurinen työ Itä-Helsingissä.

5.3 Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus kulttuurijournalismissa

Camilla Haavisto

> *Älä sure rakas McDonald's. Et ollut ainoa, joka sulki minut pois työmarkkinoilta. Sain pakit kaikista muistakin paikoista. (…) Se oli hyvää aikaa kirjailijaminälleni. Sen ansiosta osaan nyt samaistua Hamsunin alter egoon. Samalla se oli aika, jolloin sain ensimmäiset kosketukseni Suomeen. Siitä tuli uuden koordinaattijärjestelmän keskus ja se on jäänyt alitajuntaani – aikana, joka musersi itsetuntoni (Zinaida Lindén, Hbl 14.6.2007.)*

5.3.1 Johdanto

Suomalainen kulttuurielämä ei ole etnisesti tai kulttuurisesti homogeenista tai "sinivalkoista". Monimuotoisuus näkyy ja kuuluu muun muassa *Maailma Kylässä* -festivaaleilla, Kassandran teatteriesityksissä sekä *Ourvision*-laulukilpailussa. Lisäksi maahanmuuttaja- tai vähemmistötaustaiset taiteenharjoittajat ovat aktiivisia itsenäisinä taiteentekijöinä tai taide- ja kulttuurielämän muina vaikuttajina.

Mutta miten tämä monimuotoisuus näkyy suomalaisessa kulttuurijournalismissa? Jäävätkö maahanmuuttajat ja vähemmistöryhmien jäsenet niissä kantaväestön ja perinteisen kulttuurin varjoon vai nostetaanko heitä päinvastoin parrasvaloihin? Jälkimmäisessä tapauksessa voidaan esittää jatkokysymyksiä, kuten miten heitä silloin esitetään, ovatko he suomalaisia, maahanmuuttajia tai muukalaisia, vai ainoastaan taiteilijoita, kirjailijoita tai muusikkoja? Entä jos huomion kohteena eivät olekaan yksilöt ja ryhmät, vaan taiteen ja kulttuurin tapahtumat ja ilmiöt: millä tavalla ja minkä taiteenalojen yhteydessä silloin keskustellaan esimerkiksi identiteettiin, maahanmuuttoon, kotouttamiseen ja rasismiin liittyvistä kysymyksistä?

Näihin kysymyksiin vastatakseni olen analysoinut Helsingin Sanomien (HS) ja Hufvudstadsbladetin (Hbl) kulttuurisivuja vuoden 2007 ensimmäisten kuuden kuukauden ajalta (1.1.–31.6.). Tutkimusaineistoksi koottiin sellaiset lehtien kulttuuriosastolla ilmestyneet kirjoitukset, jotka tavalla tai toisella liittyivät maahanmuuttoon tai etniseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen. Nämä lehtijutut käsittelivät esimerkiksi sellaisia ilmiöitä kuin politiikan, kulttuurielämän tai arjen monikulttuurisuutta, maahanmuuttoa, maastamuuttoa, kotoutumista, rasismia tai etnistä vainoa. Aineistoon ovat valikoituneet myös sellaiset tekstit, joissa käsitellään maahanmuuttajataustaisia ihmisiä, tai hen-

kilöitä, jotka kuuluvat niin sanottuihin vanhoihin etnisiin vähemmistöihin.[67] Kaikki kirjoitukset eivät suoraan liity suomalaiseen yhteiskuntaan tai kulttuurielämään, vaan lehtijutuissa voidaan esitellä myös esimerkiksi monikulttuurisuustematiikkaa käsittelevää kansainvälistä kaunokirjallisuutta.

Aineistoon valikoituneita kirjoituksia on kaikkiaan 333, minkä lisäksi erikseen analysoitavaksi on valittu HS:n sähköisestä arkistosta 78 lehtijuttua vuosilta 1990–2008. Tässä lisäaineistossa on uutisia, jotka liittyvät suomalais-irakilaisen taiteilijaan Adel Abidiniin, ja sellaisia, joissa käytetään maahanmuuttaja- ja siirtolaisuusjohdannaisia sanoja, kuten siirtolaisuusromaani. Aineistoa on analysoitu sekä määrällisen sisällönanalyysin että kolmea suppeampaa tapausta laadullisin tekstintulkinnallisin välinein.[68] Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet ovat molemmat pääkaupunkiseudulla ilmestyviä valtakunnallisia lehtiä, ja omissa kieliryhmissään laajalevikkisimpiä päivälehtiä. Tämän vuoksi ne ovat vertailukelpoisia julkaisuja samalla kun niiden voi olettaa antavan suhteellisen edustavan kuvan pääkaupunkiseudun ja jopa Suomen kulttuurijulkisuudesta. Lehtien keskinäisessä vertailussa on toki otettava huomioon niiden suuret erot resursseissa, sivumäärässä ja julkaisuformaatissa.

Aiemmat tutkimukset antavat osviittaa siitä, että erilaisuuteen on suhtauduttu kulttuurin alueella suopeammin kuin monilla muilla yhteiskunnan alueilla, esimerkiksi talouselämässä ja politiikassa. Vuosina 1987–2003 suomalaiset arvioivat esimerkiksi kulttuurielämän monipuolistumisen olevan lisääntyneen maahanmuuton merkittävin hyötyilmiö (Jaakkola 2009, 74–76). Viihteen saralla, etenkin jazz- ja gospelmusiikissa menestyneen muusikon odotetaan pikemmin olevan tumma- kuin vaaleaihoinen (Moldrheims 2001, 146).

Ei kuitenkaan ole selvää, että positiivisen ja suvaitsevaisen ensivaikutelman antavat mediaesitykset tarjoavat maahanmuuttajille ja etnisille vähemmistöille yhdenvertaisen osallistumismahdollisuuden. Sinänsä myönteiset esitykset

67 Maahanmuuttajataustainen henkilö käsitetään tässä yhteydessä ihmisenä, joka on itse muuttanut tai jonka molemmat vanhemmat ovat muuttaneet nykyiseen asuinmaahan. Suomen vanhoihin vähemmistöihin kuuluvat juutalaiset, tataarit, romanit ja saamelaiset. Ihmisten luokittelu on aina epämieluisa tehtävä tutkijalle, vaikka syyt olisivatkin puhtaasti tutkimustekniset. Erityisen vaikeata tämä on tapauksissa, joissa toimittaja ei mainitse jutussa esiintyvän henkilön taustaa. Tässä tutkimuksessa olen seurannut Gunilla Hulténin (2006, 33) aineistonkeruuperiaatetta eli seuraan ensisijaisesti toimittajan mainintaa henkilön tai henkilöiden alkuperästä. Ellei tällaista löytynyt, olen kuvan ja kuvatekstin perusteella rakentanut oman käsityksen siitä, onko henkilö tai hänen vanhempansa syntyneet ulkomailla. Joissain tapauksissa kyseinen henkilö on itse tuonut aiemmin esille oman vähemmistö- tai maahanmuuttotaustansa. Tämän asian selvittämiseksi olen turvautunut Helsingin Sanomien sähköiseen arkistoon.

68 Metodeina olen käyttänyt kriittistä diskurssianalyysiä (Berglez 2000; Richardson 2007) ja määrällistä sisällönerittelyä (Hansen, Cottle, Negrine ja Newbold 1998). Tarkempaa tietoa siitä, millä tavoin olen käyttänyt näitä metodeja, löytyy työn alla olevasta väitöskirjastani (Haavisto ilmestyy).

saattavat esittää maahanmuuttajan stereotyyppisessä valossa, ennen muuta eksoottisena olentona (ks. esim. Cottle 2000, 11; hooks 1992; Rantonen 1997). Kääntäen, maahanmuuttaja saatetaan myös esittää erityisen hyvin sopeutuneena super-suomalaisena tai super-suomalaisuuteen (tai super-suomenruotsalaisuuteen) pyrkivänä henkilönä (Horsti 2002b, 125; Brune 2003, 70–73.) Kohteelle saatetaan esimerkiksi antaa liuta mytologisia tai kliseisiä kansallisia ominaisuuksia. Toimittaja saattaa esimerkiksi painottaa, kuinka maahanmuuttaja, josta lehtijuttu kertoo, rakastaa saunomista tai suomalaista järvimaisemaa (Haavisto 2008, 190). Se mikä näyttää olevan erilaisuuden avointa hyväksymistä, voikin siis sisältää myös erilaisuuden ja toiseuden kontrollointia, kesyttämistä ja lokerointia. Nämä asiat kannattaa ottaa huomioon lehtikirjoituksia lukiessa ja analysoidessa.

5.3.2 Mitä, missä, kuka?

Kevään 2007 aikana Helsingin Sanomien ja Hufvudstadsbladetin kulttuurisivuilla julkaistiin siis 333 erillistä lehtijuttua, jotka liittyvät maahanmuuttoon tai etniseen tai kulttuuriseen monimuotoisuuteen. Näistä HS julkaisi 219 ja Hbl 114 kappaletta. HS julkaisi siis keskimäärin 1–2 teemaan liittyvää kirjoitusta päivässä, Hbl yhden tai vähemmän. Kaikkineen voi siis ehkä sanoa, että muuttoliike ja monikulttuurisuus olivat lehtien kulttuurisivuilla suhteellisen paljon tuolloin esillä.

Kirjoitusten tyyli ja koko vaihtelevat, mutta jako erilaisiin juttutyyppeihin on kuitenkin kulttuurisivujen maahanmuutto- ja monimuotoisuuskirjoituksissa samantapainen kuin lehdissä yleisesti ottaen. Uutiset ja reportaasit muodostivat 41, arvostelut 28, henkilökuvat 16 ja kolumnit yhdeksän prosenttia kaikista jutuista (vrt. Haavisto 2007, 83–121; Vehmas 2005, 100).

Kirjoitusten kohteilla on useimmiten niin sanottu kantasuomalainen, muu pohjoismainen tai länsieurooppalainen tausta, etenkin silloin kun kirjoituksessa käsitellään suomalaista kulttuuri- ja taide-elämää. Ääneen pääsee kuitenkin myös toimijoita ja kolumnisteja, joilla on muu maahanmuuttajatausta. He tulevat Venäjältä, Baltian maista, Lähi-idästä, Balkanin maista ja muualta. Kansainvälisesti tunnetuilla kirjailijoilla saattaa olla hyvinkin moninainen, esimerkiksi englantilais-intialainen tai ranskalais-algerialainen tausta. Monilla Ruotsissa asuvilla maahanmuuttaja- tai vähemmistötaustaisilla kulttuurialan toimijoilla on puolestaan suomalainen syntyperä.

Nämä kirjoitusten kohteet eivät sijoitu tasaisesti kaikille taiteenaloille tai kulttuurielämän eri alueille (taulukko 5). Useimmiten he nousevat esille kirjallisuuden, säveltaiteen, kuvataiteen, elokuvataiteen, näyttämötaiteen ja joukkoviestinnän yhteydessä. Tämä ei tietenkään tarkoita, että jotkut taiteenaloista olisivat esimerkiksi ns. monikulttuurisempia kuin toiset. Kulttuuri-

sivuilla käsitellään yleisesti ottaen enemmän esimerkiksi kirjallisuutta kuin vaikkapa valokuva- tai rakennustaidetta.

Taulukko 5. Tutkimuksen aineistoon kuuluvat kirjoitukset taiteenaloittain tai keskusteluteemoittain luokiteltuina

	Helsingin Sanomat	Hufvudstadsbladet	YHTEENSÄ
Kirjallisuus	43	34	77
Säveltaide	52	17	69
Yleinen keskustelu tutkimuksen teemoista	19	16	35
Kuvataide/mediataide	28	4	34
Elokuvataide	15	13	28
Näyttämötaide	10	17	27
Kulttuuri- tai kielipolitiikka	22	0	22
Valokuvataide	8	4	12
Joukkoviestintä	10	1	11
Taideteollisuus/ rakennustaide	3	4	7
Festivaalit	4	2	6
Tanssitaide	4	1	5
YHTEENSÄ	219	114	333

Millä tavalla maahanmuutto ja monimuotoisuus tulevat esille näiden taiteenalojen yhteydessä? Yleisin tapaus on se, että lehdessä esitellyssä taide- tai kulttuuritoiminnassa käsitellään näitä aiheita. Näin tapahtuu 63 prosentissa kaikista artikkeleista. Tällöin esimerkiksi kirja, jota arvostellaan, kuvaa siirtolaisuutta tai maahanmuuttajien kokemuksia. Se, mitä vähemmistöä, asiaa tai ilmiötä taiteen kautta käsitellään, vaihtelee suuresti. Kirja, näyttely, elokuva tms. käsittelee tavalla tai toisella syrjintää, ennakkoluuloja tai rasismia kaikkiaan 21 jutussa, 15 kirjoitusta käsittelee puolestaan romanikulttuuria, 14 suomalaisuuden olemusta, 12 saamelaisuutta ja 10 muslimeja tai islamia.

Syrjinnästä, ennakkoluuloista ja rasismista kertoivat esimerkiksi ne lehtijutut, jotka käsittelivät turkkilais-armenialaisen kirjailijan Hrant Dinkin vaikeata tilannetta Turkissa tai Orhan Pamukin puheenvuorojen tematiikkaa (HS 23.1.; 25.1.; 14.5.; 1.2.; 15.5.)[69] Suomeen liittyi puolestaan muun muassa vähemmistövaltuutettu Mikko Puumalaisen kritiikki koskien Kylähullut-musiikkiryhmän kappaletta *Lisää persettä rättipäille*.

Romaneja ja romanikulttuuria käsittelevät lehtijutut taas kertoivat esimerkiksi tanskalaissyntyisen, mutta Suomessa asuvan Joakim Eskildsenin valokuvanäyttelystä *Le romané phirimàta* (HS 17.1.; Hbl 17.1.; 5.2.; 22.2.). Lisäksi esille nousi Kiba Lumbergin taideteos, jossa romaninaisen hame on lävistetty verisellä puukolla (HS 3.1.; 28.3.), Irmeli Huhtalan taideprojekti, jonka mainostyylisissä kuvissa poseeraa romanitaustaisia henkilöitä (HS 4.5.),

69 Lehtikirjoitusten vuosiluku 2007, ellei toisin mainita.

sekä tuolloin paljon kohua herättänyt televisio-ohjelma *Manne-tv*, joka vaihtoi myöhemmin nimensä *Romano-tv*:ksi (HS 1.6.; 29.6.).[70]

Keskustelu muslimeista, islamista sekä usein myös median roolista näissä yhteyksissä sai kulttuurisivuilla alkunsa median islamkuvaa analysoivasta tieteellisestä tutkimusraportista sekä Journalismikriitikin vuosikirjasta (HS 31.3.; 13.4.). Pelkästään muslimeihin ja islamiin keskittyneet lehtijutut olivat arvosteluja (mm. Lontoon *Paranoia*-näyttelystä) tai kolumneja, joissa pohdittiin länsimaalaisen ja islamilaisen kulttuuritraditioiden mahdollisuuksia rauhanomaiseen kanssakäymiseen. Esimerkiksi Leena Becker kysyi Helsingin Sanomissa 2. päivä maaliskuuta: "Voiko länsi selviytyä islamilaisten maahanmuuttajien tuomista haasteista vuoropuhelun avulla, vai onko vuoropuhelu ääri-islamilaisiin kohdistuvaa myönnytyspolitiikkaa?"

Sekä Helsingin Sanomat että Hufvudstadsbladet viittaavat kirjoituksissaan hyvin paljon Ruotsiin. Läntinen naapurimaa mainitaan neljänneksessä kaikista analysoiduista lehtijutuista. Aina pääasiassa ei tosin ole etninen ja kulttuurinen moninaisuus, vaan kyseessä saattaa olla esimerkiksi pohjoismainen yhteistyö tai vierailu, jonka puitteissa etninen tai kulttuurinen monimuotoisuus nousee yhdeksi aiheeksi muiden joukossa.

Siihen, että Ruotsi esiintyy näin vahvasti nimenomaan kevään 2007 aineistossa, vaikuttanee ainakin jossain määrin se, että näihin aikoihin julkaistiin useita Ruotsissa asuvien suomalaistaustaisten kirjailijoiden teoksia. Näitä Ruotsissakin paljon huomiota saaneita kirjailijoita olivat mm. Nanna Huolman, Åsa Lindeborg ja Susanna Alakoski. Kuvataiteen puolella Venetsiabiennaalissa pohjoismailla oli yhteinen paviljonki, ja siitä syystä pohjoismaisia taiteilijoita käsiteltiin usein tässä yhteydessä yhdessä. Lisäksi ruotsalaisen Riksteaternin *Utvandrarna*-esitys vieraili Suomessa juuri keväällä 2007.

Lähemmin katsottuna Ruotsi mainitaan jopa 41 prosentissa teatteritaidetta käsitelleistä tämän aineiston lehtijutuista. Ruotsi esiintyy myös 39 prosentissa kirjallisuutta koskevista kirjoituksista sekä 34 prosentissa sellaisista jutuista, jotka yleisemmällä tasolla pohtivat kulttuuria, monikulttuurisuutta, identiteettiä ja etnisyyttä. Nimenomaan tässä kohdassa nousee myös esille selvä ero Helsingin Sanomien ja Hufvudstadsbladetin välillä. HS:ssa Ruotsi mainitaan vajaassa viidenneksessä kaikista tämän aineiston kulttuuriartikkeleista, Hbl:ssa vastaava osuus on jopa 40 prosenttia.

Hufvudstadsbladet näyttää seuraavaan Helsingin Sanomia aktiivisemmin myös sellaista ruotsalaista kulttuurielämää, joka ei varsinaisesti liity mitenkään Suomeen tai suomalaisiin. Hbl:ssa raportoidaan kuitenkin pääasiallisesti juuri

70 Kirjoitukset Lumbergin taideteoksesta sekä *Manne-tv*:stä olivat alkua varsin kiihkeälle keskustelulle romanikulttuurista, joka sijoittuu valtaosaltaan ajallisesti vasta aineistonkeruujakson jälkeen. Tästä väittelystä puuttui sitä poliittista korrektiutta, jota Suomessa on vähemmistöasioiden mediakäsittelyssä yleensä sovellettu (Kivikuru 2007, 23–24).

niistä taidemuodoista, joihin ruotsinkieliset Suomessakin pääsevät helposti osallisiksi maantieteellisestä välimatkasta huolimatta. Näitä ovat esimerkiksi kirjallisuus ja musiikki. Mainitun kevään aikana Hbl:ssa esiteltiin ja analysointiin muun muassa K.-G. Olinin kirjaa *Amerikafararna*, Inger Alfvénin teosta *Mandelkärnan* ja Astrid Trotzigin *Patrioterna*-kirjaa, joissa kaikissa käsitellään moninaisuus- tai siirtolaisuustematiikkaa.

Lehtien volyymi- ja resurssierot vaikuttavat myös siihen, että Hufvudstadsbladetin kulttuurisivut ovat Helsingin Sanomien vastaavaa osastoa kapea-alaisemmat. Tämä koskee lähes kaikkia määrällisen kartoituksen kohteita. HS raportoi laajemmin eri taiteenlajeista ja myös eri teemoista, joita taiteessa käsitellään. HS raportoi saamelaisesta kulttuurista 11 jutussa, kun taas Hbl:ssa aihe esiintyy vain kerran. HS keskittyy muslimeihin ja islamiin 10 artikkelissa, Hbl ei yhdessäkään. Myöskään syrjintä tai rasismi ei nouse pääasiallisena teemana esille Hbl:n kulttuurisivuilla, kun taas HS:ssä niin käy kymmenessä lehtijutussa. Hbl:ssa näyttää painottuvan HS:ia enemmän kirjallisuus ja näyttämötaide, sen sijaan säveltaiteesta, kuvataiteesta sekä joukkoviestimien toiminnasta on suhteellisesti vähemmän juttuja kuin suomenkielisessä verrokkilehdessä. Resurssien lisäksi asiaan vaikuttanevat myös tietoiset valinnat eli ainakin tämän tutkimuksen aineiston perusteella Hufvudstadsbladet seuraa jossain määrin eri taiteenaloja kuin Helsingin Sanomat.

Erojen lisäksi aineistosta löytyy myös lehtiä yhdistäviä piirteitä. Kummassakaan lehdessä ei esimerkiksi syvällisemmin suhteuteta Ruotsin maahanmuuttotilannetta tai etnistä ja kulttuurista moninaisuutta suomalaiseen yhteiskuntaan. Jos esimerkiksi Ruotsissa asuvalla kirjailijalla on suomalainen tausta, niin linkki Suomeen syntyy itsestään. Ellei näin ole, jutuista yleensä puuttuu syvällisempi keskustelu siitä, minkälaisia kysymyksiä ruotsalaisessa monikulttuurisessa yhteiskunnassa ilmenevät asiat voisivat herättää Suomessa.

Monikulttuurisuutta Ruotsissa ei suhteuteta Suomeen edes Hufvudstadsbladetin (4.2.) kahden aukeaman laajuisessa jutussa, jossa haastatellaan alun perin suomenruotsalaista, nykyisin maahanmuuttajien suosimalla alueella Ruotsissa opettavaa Tuva-Stina Lindéniä. Jutussa puhutaan niistä haasteista ja hyödyistä, joita monikulttuurisuus ja maahanmuutto ovat tuoneet ruotsalaiselle koulutusjärjestelmälle. Kirjoituksen lopussa tarjoutuisi hyvä tilaisuus pohtia, miltä tässä valossa näyttää suomalainen koulumaailma, mutta keskustelu viedäänkin Balkanin sotiin ja siellä tapahtuneeseen etniseen puhdistukseen. Aivan lopuksi Suomi kyllä mainitaan, mutta kyse ei ole maahanmuuttajista tai kotouttamispolitiikasta, vaan suomalaisesta saaristolaisidyllistä.

Tämä yleiskatsauksen perusteella voidaan siis tehdä joitain päätelmiä siitä, millä lailla maahanmuutto sekä etninen ja kulttuurinen monimuotoi-

suus ilmenivät Helsingin Sanomissa ja Hufvudstadsbladetissa vuoden 2007 alkupuoliskolla. Monet kysymykset jäävät kuitenkin vielä vailla vastausta: emme tiedä vielä, kuka nähdään nimenomaan suomalaisena taiteilijana, mikä koetaan suomalaisena taiteena tai mitä suomalaisuus ylipäätään tarkoittaa. Lisäksi voidaan kysyä, missä määrin kulttuurisivuilla pohditaan kotouttamis- tai maahanmuuttopolitiikkaan liittyviä ajankohtaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä.

Näihin kysymyksiin vastaamiseksi olen yleisen kartoituksen lisäksi analysoinut syvällisemmin suppeamman määrän kirjoituksia tietyistä tutkimusaiheen kannalta merkityksellisiksi katsotuista aiheista. Nämä teemat ovat Suomessa keväällä 2007 vieraillut ruotsalaisen Riksteaternin esittämä *Utvandrarna*-näytelmä ja Suomea Venetsian biennaalissa vuonna 2007 edustanut irakilaissyntyinen taiteilija Adel Abidin. Olen myös analysoinut yleistä keskustelua siitä, mikä on tyypillisesti suomalaista, pohtinut sitä toimiiko erilaisuus resurssina, ja lisäksi selvittänyt jos ja miten maahanmuuttajaliitettä käytetään, kun puhutaan kirjailijoista ja kirjallisuudesta.

5.3.3 Maahanmuuttajat maastamuuttajina

Utvandrarna on iranilaissyntyisen Farnaz Arbabin dramatisoima ja ohjaama näytelmä, joka pohjautuu ruotsalaisen kirjailijan Vilhelm Mobergin yli tuhat sivua pitkään siirtolaistarinaan. Alkuperäisessä kertomuksessa ryhmä ihmisiä lähtee 1800-luvun Ruotsista Amerikkaan nälänhätää ja sortoa pakoon. Nyt tarina on käännetty päinvastaiseen suuntaan. Tässä versiossa hyvinvointi-Ruotsi on oman aikamme maahanmuuttajien kohdemaa. "1800-luku on nyt, vain kulkusuunta on vaihtunut", Helsingin Sanomissa kirjoitetaan huhtikuun 19. päivän lehdessä. Näytelmässä mukana olleista ammattinäyttelijöistä useimmilla on maahanmuuttajatausta, heillä on siis omakohtaisia kokemuksia siirtolaisuudesta tai siitä, millaista on olla siirtolaisvanhempien lapsi.

Näytelmää käsiteltiin molemmissa lehdissä. Hufvudstadsbladetissa se sai julkisuutta jo ennen kiertuematkaa Suomeen. Helmikuun lopulla julkaistiin koko aukeaman kokoinen reportaasi, jonka tekijäksi on merkitty ruotsalaisen uutistoimisto TT Spektran toimittaja (Hbl 22.2.).[71] Tämän lisäksi Ruotsin suurlähetystön edustajaa Suomessa haastateltiin lyhyesti 12. huhtikuuta ilmestyneessä lehdessä. Saman kuukauden puolivälissä näytelmää suositeltiin menotiedoissa kuvallisen (lehden oman) ilmoituksen kautta, ja kaksi päivää myöhemmin näytelmän arvosteli Ruotsissa syntynyt, mutta Suomessa asuva

71 Uutistoimiston juttua on Hbl-toimituksessa hieman muokattu, sillä siihen on esimerkiksi lisätty tieto näytelmän tulevasta Suomen vierailusta. Tieto on saatu puhelimitse Hufvudstadsbladetin silloiselta kulttuurisivujen esimieheltä ja nykyiseltä uutispäälliköltä Tim Johanssonilta, 9.9.2008.

kulttuuritoimittaja. Toukokuussa ilmestyi vielä lyhyt uutisjuttu (Hbl 5.5.), jossa mainitaan Suomen kiertueen olleen menestys. Helsingin Sanomissa näytelmä huomioitiin vain sen Espoon-esitysten yhteydessä, 19.4. Tällöin koko sivun täyttävissä kahdessa erillisessä jutussa HS:n teatterikriitikko haastatteli näyttelijöitä ja arvosteli esityksen.

Kun näitä lehtijuttuja tarkastellaan lähemmin, saamme mielenkiintoisia havaintoja. Vaikka *Utvandrarna* sai sinänsä Hufvudstadsbladetissa enemmän huomiota kuin Helsingin Sanomissa, niin näytelmän keskeiset teemat, kuten ihmisoikeudet, institutionaalinen syrjintä ja maasta toiseen muuttaneiden ihmisten "kielettömyys", korostuvat nimenomaan HS:ssa ilmestyneissä kirjoituksissa. Hbl:n kirjoituksissa ei kuulla näytelmän tekijöitä, emmekä siten saa tietää, kuinka heidän henkilökohtaiset tarinansa nivoutuvat näytelmän kertomukseen. Näytelmän herättämiä ajatuksia ei myöskään yhdistetä suomalaisen yhteiskunnan todellisuuteen.

Näytelmästä Hufvudstadsbladetissa julkaisseet toimittajat yrittävät kyllä soveltaa näytelmän viestiä Ruotsin ulkopuolelle, mutta yritys jäi pinnalliseksi. Se ei myöskään mitenkään liittynyt Suomessa tällöin ajankohtaiseen turvapaikkakeskusteluun. Samaan aikaan HS:n muilla osastoilla kirjoitettiin mm. Suojelupoliisin ulkomaalaislausunnoista, silloisen Ulkomaalaisviraston päätöksestä aloittaa turvapaikanhakijoiden palauttaminen Pohjois-Irakiin ja samaisen viraston päätöksestä hylätä 70-vuotiaan Kosovon albaanin Halide Latifin viimeisinkin oleskelulupa-anomus.[72]

Tätä havainnollistaa juttu, jossa Ruotsin suurlähetystön lehdistö- ja kulttuurineuvos Anders Erikssonilta kysyttiin Hufvudstadsbladetissa, miksi vieraileva esitys on herättänyt suomalaisessa yleisössä jo ennen kiertueen alkamista niin suurta mielenkiintoa, että kaikki näytökset on myyty loppuun. Hänen vastauksensa oli lakoninen: "Esitys on saanut Ruotsissa paljon huomioita ja suomalaisissa kaupungeissa on jo totuttu vieraileviin ruotsalaisteattereihin." (Hbl 14.4.). Hänkään ei siis ajatellut näytelmän tematiikan herättäneen suomalaisten mielenkiinnon maassa käydyn maahanmuuttopoliittisen keskustelun vuoksi.

Ajankohtaisiin maahanmuuttokysymyksiin liittyvien viitteiden sijaan Hbl:n kirjoituksista löytyy myötätuntoa herättävää ja tunteikasta ilmaisua. Hbl:n kulttuuritoimittajan Gösta Kjellinin tapa kertoa on varsin henkilökohtainen. Hän referoi kohtauksia näytelmästä, lisää siihen huomioita näyttelijöiden ja kohtausten taiteellisesta arvosta, mutta kertoo lukijalle koko ajan myös omista tunteistaan. Hän kertoo kokeneensa pelkoa ja häpeää, puhuu "hermostuneesta ja epämiellyttävästä yhdistelmästä" ja sanoo tunteneensa pis-

72 Keväällä 2007 turvapaikkakeskustelu oli suomalaisessa mediassa kuitenkin vielä aika vähäistä ja maltillista. Se yltyi saman vuoden syksyllä, kun Suomen evankelis-luterilainen kirkko julkisesti aloitti Ulkomaalaisviraston kritisoimisen ja ryhtyi suojelemaan karkotusuhan alla eläviä turvapaikanhakijoita (Ks. Horsti 2008; Kivikuru 2007).

ton "ruotsalaisessa rinnassaan", kun kertomuksen päähenkilöt joutuvat pakenemaan maan alle.

Sitä vastoin Helsingin Sanomien toimittaja Kirsikka Moring ei kirjoituksessaan (19.4.) tunteile, nosta itseään esille tai referoi näytelmän kohtauksia. Hän jättää myös Mobergin alkuperäisteoksen vähemmälle huomiolle. Taidetapahtuman lisäksi näytelmän yhteiskunnalliselle merkitykselle annetaan paljon painoarvoa. Näin myös lehtijutun mukaan näyttelijät itse haluavat, että esitystä luetaan.

Nämä erot lähestymistavoissa näkyvät hyvin kirjoitusten otsikoista. Kun Hufvudstadsbladetin otsikoissa lukee *"Moberg spegelvänd Moberg"* ja *"Zdravo, Zdravo, Karl-Oskar"* ovat Helsingin Sanomien otsikot *"Pakene, taistele tai kuole! Ruotsin maahanmuuttajien ajankohtainen tragedia koskettaa suoruudellaan"* ja *"Viisi kieltä kertoo samaa tarinaa. Utvandrarna-esitys oli näyttelijöille matka omaan historiaan."*

HS nostaa Hufvudstadsbladetin kirjoittajia enemmän esille maahanmuuttajien näkemyksiä muuton kohdemaasta painottaen ennakkoluuloja, epäoikeudenmukaisuutta, ihmisoikeusloukkauksia ja arkipäivän vaikeuksia. Ensimmäisessä jutussa vähemmistötaustaisten toimijoiden annetaan omalla äänellään yhdistää aiheita Mobergin teksteistä omiin kokemuksiinsa ja elämiinsä, ilman sentimentaalisuutta tai sankaritarinoita.

Näyttelijöiden kerrotaan pohtineen työprosessin aikana vaikeita moraalisia kysymyksiä kuten, mikä on vanhempien vastuu lapsilleen, jotka repäistään omasta kasvuympäristöstään ja tuodaan outoon maahan – usein jopa kiusattavaksi, tai onko järkevää jättää oma ura uuden paratiisin toivossa? (HS 19.4.)

HS:n teatterikriitikko nostaa esille ajankohtaisia mietteitä ja vaikeita kysymyksiä, vaikka hän ei kykene tai edes halua vastata kaikkiin niistä. Tämän hän tekee käyttämällä omaa ääntään, näyttelijöiden siviiliääniä sekä ääniä näyttämöltä. Lopullinen tulkinta jää lukijalle. Kirjoituksensa lopussa Kirsikka Moring tekee viittauksen Suomen maahanmuuttopolitiikkaan ja luottaa siihen, että lukija pysyy ajattelussa mukana.

> *Esityksessä ei ole onnellisia loppuja. Tarinan vaikeimpiakaan asioita ei kerrota pateettisesti, pikemmin asiallisesti. Katsojan on pakko tarkistaa näkökulmiaan ja tietojaan omasta maahanmuuttopolitiikastamme. Olisiko tämä esitys mahdollinen Suomessa. Ei. (HS 19.4.2007.)*

5.3.4 Abidin edustaa

Vaikka *Utvandrarna*-näytelmän toteuttaminen maassamme olisi Kirsikka Moringin mukaan mahdotonta, jos sen kritiikki viittaisi suoraan suomalaiseen yhteiskuntaan, niin toisenlaista yhteiskunnallisesti kantaaottavaa maahan-

muuttajien tekemää taidetta on kyllä ylistetty Suomessakin. Tästä käy yhtenä esimerkkinä Baghdadissa syntyneen, Suomessa kymmenisen vuotta asuneen media- ja kuvataiteilija Adel Abidinin tuotanto ja sen vastaanotto.[73]

Abidinin ura on ollut vaikuttava. Hänellä on ollut lukuisia näyttelyitä Suomessa ja ulkomailla, ja hän on saanut taiteellaan monia palkintoja. Keväällä 2007 hän edusti Maaria Wirkkalan ohella Suomea arvostetussa kuvataiteen Venetsia-biennaalissa, sen pohjoismaiden paviljongissa. Siellä hänellä oli esillä matkatoimistoinstallaatio *Abidin Travels*, joka markkinoi kuvitteellisia Bagdadin matkoja. Ironiset matkatarjoukset koostuivat videoista, julisteista ja esitteistä. Niiden kuvitusta varten Abidin käytti televisiouutisten uutiskuvia, joihin lomittuvat kuvat uima-altailla lekottelevista turisteista. Maaria Wirkkalan installaatio puolestaan koostui vettä täynnä oleva mustasta venetsialaisveneestä, joka keinui keskellä lasinpala-aallokkoa. Muuttoliike ja sen riskit olivat siis yhtenä teemana siinäkin teoksessa.

Sekä Helsingin Sanomat että Hufvudstadsbladet huomioivat Abidinin osallistumisen biennaaliin. Hbl:n kirjoituksessa kesäkuun kuudentena Abidin mainitaan yhtenä pohjoismaisista taiteilijoista ilman mainintaa hänen irakilaisesta taustastaan. 10.6. olleessa jutussa hänen nimensä mainitaan, ja hänen teoksestaan kerrotaan hyvin lyhyesti, kun taas Maaria Wirkkalan teos arvioidaan, ja Wirkkala päästetään itsekin ääneen. 16.6. biennaalista kirjoitetaan taas, mutta tällä kertaa Abidinia ei mainita. Häntä ei myöskään mainita koko aukeaman kokoisessa reportaasissa 21.6., vaikka artikkelissa muuten paneudutaan biennaalin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin näkökohtiin.

Toimittajan henkilökohtaisilla käsityksillä ja mieltymyksillä lienee jälleen paljon merkitystä. Kaikkien Hufvudstadsbladetin biennaalia koskevien kirjoitusten takana on yksi toimittaja (Emilia Siltavuori), joka kertoo avoimesti oman näkemyksensä:

> *Valokuvat, installaatiot ja videot esittävät kaikki sitä samaa mitä näemme päivittäin tv-uutisissa. Nämä kuvat eivät merkittävästi kosketa minua taiteellisessa mielessä, koska niissä ei ole mitään dokumentaarisen ulottuvuuden lisäksi. (Hbl 21.6.)*

Myöskään Helsingin Sanomissa Abidin ei saa yhtä paljon näkyvyyttä kuin Maaria Wirkkala. 31.1. ilmestyneessä kirjoituksessa molemmat Suomen edustajat esitellään ensin lyhyesti, sen jälkeen pohjoismaiden muut edustajat. Abidin esitellään Irakissa syntyneenä ja opiskelleena, mutta Suomessa opintojaan jatkaneena kuvataiteilijana. Kesäkuun alussa (7.6.) HS:n toimittaja esittelee pohjoismaiden paviljongin antia ja mainitsee jo alaotsikossa,

73 Tähän analyysiin on koottu aineistonkeruuajanjakson tuottamien lehtikirjoitusten lisäksi 33 Helsingin Sanomien arkistosta hakusanalla "Adel Abidin" löytynyttä lisäjuttua vuosilta 2002–2008.

ettei kaikilla taiteilijoilla ole pohjoismaista taustaa. Abidinin nimi mainitaan ohimennen, kun taas Wirkkalan teokseen paneudutaan omassa, erillisessä jutussa samalla aukeamalla.

Vuoden 2007 alkupuolella julkaistujen juttujen perusteella voidaan siis päätellä, että Abidin tunnustetaan Suomen edustajana biennaalissa. Biennaalista kirjoittaneet toimittajat eivät pidä hänen osallistumistaan erityisen yllättävänäkään, eikä Abidinia myöskään kuvata kaikkien suomalaisten maahanmuuttajien tai kaikkien maahanmuuttajataiteilijoiden edustajana. Sen sijaan hänet esitetään suomalaisen nykytaiteen ja sellaisen suomalaisuuden edustajana, johon etninen ja kulttuurinen moninaisuus kuuluu luontevana osana.

Tästä huolimatta lehdet useimmiten mainitsivat erikseen Abidinin taustan. Mistä tämä johtuu? Kenties syynä on lukijaystävällisyys eli halutaan kertoa asia myös sellaiselle lukijalle, jolle Abidinin persoona tai nykytaide ylipäätään ei ole tuttua. Toisaalta syynä voi olla myös se, että lukijoille tehdään taiteilijan taustan avulla ymmärrettäväksi, miksi taiteilija on valinnut teemakseen juuri Irakin tilanteen. Luultavasti takana on molempia selityksiä. Joka tapauksessa ei ole todennäköistä, että Abidinin irakilaistausta mainitaan siksi, että haluttaisiin tietoisesti painottaa hänen ulkopuolisuuttaan suomalaisesta taiteilijayhteisöstä.

Pelkästään biennaalijuttujen perusteella saattaa ajatella, ettei Abidin saanut läheskään niin paljon huomiota osakseen kuin suomalaissyntyinen Maaria Wirkkala. Hufvudstadsbladetin kulttuuritoimittajan henkilökohtaisten mieltymysten lisäksi laajemmassa katsannossa asiaan voi löytyä myös toinen selitys, eikä silläkään ole mitään tekemistä taiteilijan etnisen taustan kanssa. Wirkkalan panos biennaaliin oli nimittäin uusi taideteos, jonka hän loi varta vasten katselmusta varten. Abidinin teos oli sen sijaan pienimuotoisempana esillä Suomessa jo vähän aikaa ennen biennaalia. Teoksen journalistinen uutisarvo oli biennaaliin mennessä ehtinyt jo Suomessa laskea, koska se oli jo aiemmin ollut esillä julkisuudessa.

Jotta saisimme tarkemman kuvan siitä, miten Abidinin taustaa on yleisesti ottaen käsitelty mediassa, voimme tarkastella hänestä kirjoitettuja lehtijuttuja pidemmältä ajanjaksolta eli vuosilta 2002–2008. Huomaamme, että 2000-luvulla hän on saanut usein näkyvyyttä Helsingin Sanomissa. Näissä kirjoituksissa hänen taustaansa ei yleensä erityisesti korosteta esimerkiksi mainitsemalla se jutun otsikossa tai johdannossa. Abidin esitellään useimmiten ensisijaisesti kuva- ja mediataiteilijana ja taustamaininta löytyy vasta myöhemmin. Viidessä kirjoituksessa 33:sta hän on kuitenkin ainoastaan "taiteilija", "Adel Abidin" tai yksi monesta suomalaistaiteilijasta. (Taulukko 6.)

Mainitsemisen arvoinen yksityiskohta on, että viidessä jutussa mainitaan Bagdad, mutta Irakia ei. Syynä tähän saattaa olla Irakiin liittyvät kielteiset mielleyhtymät kuten sota, fundamentalismi tai Saddam Hussein. Näitä konnotaatioita on vaikea murtaa, vaikka asiayhteydet eivät ulkomaanuutisissa

ja kulttuurisivuilla samanlaisia olisikaan. Ainakin historiallisesti valistuneelle lukijalle Bagdad tuo mieleen esimerkiksi kaupungin historiallisen kukoistuksen 1000- ja 1100-luvulla, jolloin se oli islamilaisen maailman kulttuurinen ja poliittinen keskus.

Taulukko 6. Adel Abidiniin liittyvät nimeämiset Helsingin Sanomissa vuosina 2002–2008

Adel Abidin Suomessa asuvana irakilaisena tai irakilaissyntyisenä taiteilijana	**15**
Adel Abidin irakilaisena tai irakilaissyntyisenä taiteilijana	**8**
Adel Abidin ilman tarkennusta ("vain nimenä")	**5**
Adel Abidin suomalaisena taiteilijana	**3**
Adel Abidin Suomea edustavana irakilaisena tai irakilaissyntyisenä taiteilijana	**2**
YHTEENSÄ	**33**

Taiteilijan kantaväestöstä poikkeava etninen tai kulttuurinen tausta voi joskus antaa hänelle lisäarvoa, kun taas se toisinaan se voi ilmaista ja korostaa hänen ulkopuolisuuttaan. Bonuksena tausta toimii muun muassa Helsingin Sanomien lehtijutussa 11. kesäkuuta 2005, jossa toimittaja ehdottaa, että näyttelykuraattoreiden olisi ehdottomasti pitänyt pyytää Abidinia osallistumaan Salon taidemuseon näyttelyyn *Orientalismi – orientin lumoa taiteessa*. Ulkopuolisuus ilmenee puolestaan esimerkiksi sellaisissa tekstiosuuksissa, joissa käsitellään sitä, mitä Adel Abidin ajattelee Suomessa. Abidinin mainitaan viihtyvän Suomessa, osoittavan maallemme arvostusta ja nauttivan ilmaisun vapaudesta. Kuitenkin hänen kerrotaan mm. ärsyyntyvän siitä, että hänen odotetaan olevan vastuussa Saddam Husseinin ja Osama bin Ladenin teoista. Hän ei myöskään lehtijuttujen mukaan pidä talvesta tai lumesta. Kantaväestö pääsee näissä tapauksissa ikään kuin maahanmuuttajan katseen kautta tarkastelemaan itseään ja omaa kulttuuriaan. Karina Horsti (2002b, 125) on käyttänyt tästä tilanteesta nimitystä etninen peili.

Aineiston perusteella näyttää siis siltä, että Abidin on päässyt eroon niin sanotusta maahanmuuttajaleimasta ja saanut tunnustusta nimenomaan taiteilijana. Tämä on mahdollisesti seurausta siitä statuksen kohoamisesta, jonka hän on saanut palkittuna taiteilijana ja Suomen edustajana monissa kansainvälisissä yhteyksissä (ks. maahanmuuttaja-käsitteen negatiivisesta latauksesta esim. Simola 2008, 11; Huttunen, Löytty ja Rastas 2005, 13). Hänen edustavuuttaan ei milloinkaan kyseenalaisteta, eikä hänen etnistä tai kulttuurista taustaa yleisesti ottaen erityisesti ruodita. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että toimittajat olisivat hänen taustalleen sokeita. Useimmiten se ihan ymmärrettävästi mainitaan, Abidinin taideteoksethan käsittelevät arkielämää ja maailmanpolitiikkaa juuri irakilais-suomalaisin silmin.

5.3.5 Erilaisuus riesana vai resurssina?

Vaikka mediassa Abidinin suodaan edustavan suomalaista nykytaidetta ulkomailla, häntä ei siis kuitenkaan käsitellä täysin tyypillisenä suomalaisena, vaan hänelle voidaan esimerkiksi esittää kysymyksiä ja hänen kanssaan voidaan nostaa esille aiheita, joita niin sanottuun kantaväestöön kuuluvan taiteilijan tapauksessa ei nousisi esille. Tätä taustaa vasten voidaan lyhyesti katsoa, kuinka lehtien kulttuuritoimituksissa keväällä 2007 suhtauduttiin suomalaisuutta koskeviin myytteihin ja mielikuviin.

Yleisesti ottaen voimme todeta, että kirjoituksissa, joiden kohteena oli alkuvuodesta 2007 suomalaisuuden olemusta tavalla tai toisella käsittelevä taide, stereotyyppistä suomalaisuutta käsiteltiin usein kevyen ironisesti tai ainakin humoristisella otteella. Esittämistavoissa on kuitenkin eroja. Yhtäältä supisuomalaisia stereotypioita myötäillään, eikä niiden olemassa oloa pyritä kiistämään. Toisaalta niiden ajanmukaisuutta saatetaan kyseenalaistaa, joko rivien välissä tai – kuten seuraavissa esimerkeissä – selvin sanoin.

> *Supisuomalaiseksi ymmärretyllä kansallismaisemalla on ollut tärkeä symboliarvo mutta lopultakin aika sepitteellinen merkityssisältö. Nykyään kansallisen "maiseman" voi ymmärtää ennen kaikkea erilaisten suomalaisten identiteettien kirjoksi. (HS 18.1.2007)*

> [*Tanssiteatteri Erin teos* Samberi – tervalatinoa sisulla!] *ei tarjoa kulttuurierojen käsittelyyn uutta. Päinvastoin: se vahvistaa kliseitä ja stereotypioita. Kuka jaksaa nauraa takapuoltaan hetkuttaville viiksivallulatinoille? ERI:n tanssijat ovat loistavia liikkujia ja esiintyjiä, mutta jo alussa herää kysymys: miksi teos on tehty. Ainut silta kulttuurien välillä on alkoholi, mutta sekin kuvataan stereotypiaa alleviivaten: latino juo pitääkseen hauskaa, suomalainen vajotakseen syövereihin. (HS 12.2.2007)*

Esimerkkinä myötäilystä toimii puolestaan Helsingin Sanomien järjestämä lyhytelokuvakilpailu nimeltä *Suomemme maa*. Kun lehti raportoi kilpailun annista ja tuloksista, kaikkien ehdolla olleiden filmien kerrottiin antavan Suomesta positiivisen ja jopa idyllisen kuvan. Voittajaelokuvassa keski-ikäinen mies tekee jäähän avannon, kastautuu jääkylmään veteen ja nousee ylös 25 vuotta nuorempana *Finlandia*-hymnin soidessa taustalla. Myös muut lyhytelokuvat kertoivat "tyypillisen suomalaisista" elementeistä kuten luonnon läheisyydestä, sisusta ja päättäväisyydestä. Niissä esitettiin mm. ulkohuussin rakentamista, mämmiä, luontoa ja suomalaista kaupunkimaisemaa. Helsingin Sanomat suhtautui kilpailuun ja sen aiheeseen huumorilla, mutta samalla vilpittömästi. Kilpailusta (11.5.) kirjoittanut toimittaja ei pohtinut lainkaan, miksei kilpailun lyhytelokuvissa esitetty vähemmän myyttistä Suomea, mahdollisesti modernimpaa ja kulttuurisesti monimuotoisempaa.

Suomalaisuutta käsittelivät vuoden 2007 alkupuoliskolla myös Hufvudstadsbladetin kolumnisti, kirjailija ja elokuvakriitikko Zinaida Lindén ja Helsingin Sanomiin niin ikään kolumneja kirjoittanut Umayya Abu-Hanna, joka oli tuolloin aloittanut myös työnsä Valtion taidemuseossa kulttuurivähemmistökoordinaattorina.

Kuukausittain ilmestyneissä teksteissään he kyseenalaistivat sitä, mikä on tyypillistä suomalaisuutta. Kolumnien ensisijaisena sanomana voidaankin ehkä pitää sitä, ettei Suomi – monien ihmisten vastakkaisista näkemyksistä huolimatta – enää ole etnisesti tai kulttuurisesti homogeeninen yhteiskunta. Tekstit ovat henkilökohtaisia ja ne liittyvät usein kolumnistien taustaan (Neuvostoliitto/Venäjä ja Israel/Palestiina), Suomessa elettyyn ja koettuun arkeen, ulkopuolisuuden tunteeseen sekä Suomen maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikkaan. Molemmat kolumnistit liittävät isoja ja vaikeita, filosofisella ja globaalilla tasolla toimivia kysymyksiä omaan elämäänsä ja Suomen valtion politiikkaan.

Lindénin ja Abu-Hannan tapauksissa heidän vähemmistöetninen taustansa toimii epäilemättä resurssina. Ilman itse koettua toiseuden tunnetta kolumnit tuskin olisivat yhtä aitoja ja ajatuksia herättäviä. Asiaa voi testata miettimällä, miltä kuulostaisi, jos niin sanottuun kantaväestöön kuuluva kolumnisti vain kuvittelisi olevansa akateemisesti koulutettu maahanmuuttaja, joka ei kuitenkaan saa töitä edes McDonald'sista? Paljon tehokkaampaa on kertoa omalla äänellä siitä, millaisia tunteita tällainen tosielämän tilanne herättää, ja pohtia sitä, mitä nämä tunteet merkitsevät itseluottamukselle ja valmiuksille pärjätä työelämässä.

Sama pätee kaikkiin niihin ulkomaalaisen taustan omaaviin toimijoihin, jotka taiteessaan tai taiteensa kautta pohtivat identiteettitematiikkaa. Jos Adel Abidin olisikin "Matti Meikäläinen", hän ei voisi tietää, miltä se tuntuu todella, kun joutuu vastaamaan Saddam Husseinin teoista vain siksi, että sattuu olemaan syntynyt Irakissa. Jos "Matti Meikäläinen" olisi koonnut suomalaisten Suomessa asuville irakilaisille usein esittämiä kysymyksiä ja tehnyt siitä videoinstallaation, teoksen esteettinen arvo ei välttämättä laskisi, mutta sen yhteiskunnallinen sanoma muuttuisi selvästi.

Taiteilijan tai kulttuuritoimijan maahanmuutto- tai vähemmistötausta voi siten joskus toimia menestystä edesauttavana asiana, resurssina. Onko tämä hyvä tai huono asia?

Ruotsissa Anja Dahlstedt (2006) on osoittanut, että sikäläistä yhteiskuntaa niin sanotusta monikulttuurisesta näkökulmasta kuvaavia kirjailijoita, kuten Marjaneh Bakhtiaria ja Jonas Hassen Khemiria ylistetään usein ruotsalaisten päivälehtien kulttuurisivuilla. Dahlstedt (mt., 126) näkee kuitenkin Astrid Trotzigia myötäillen, että etnisyyden korostuminen lehtijutuissa on hyvin ongelmallista. Hän väittää jopa, että osa kirja-arvostelijoista on me-

nettänyt kriittisen tekstinlukutaitonsa, kun arvosteltavaksi on tullut maahanmuuttajataustaisen kirjailijan teos. Kirja ja kirjailija saavat tällöin kirjallisiin ansioihin nähden kohtuuttomasti positiivista huomiota.

Maahanmuuttajataustaisia kulttuurialantoimijoita ei kuitenkaan aina käsitellä silkkihansikkain, eikä edes muita hellemmin. Suomessa esimerkiksi Marcus Floman (2001) on osoittanut, että suomenruotsalaiset kriitikot ovat arvostelleet ankarasti myös monikulttuurisia projekteja, jos niiden yhteiskunnallinen tai taiteellinen arvo ei heidän mielestään ole ollut odotusten mukainen. Esimerkiksi elokuussa 2000 ensi-iltansa saanutta *Sateenkaari*-teatteriesitystä kritisoitiin sekä Hufvudstadsbladetissa että *Ny Tid* -lehdessä niin näyttelijöiden ammattitaidon, ohjauksen kuin käsikirjoituksenkin perusteella.[74]

Dahlstedtin (2006) aineisto ei anna mahdollisuutta vastata kysymykseen, miltä ruotsalaislehtien kirja-arvostelut olisivat näyttäneet, jos kriitikot olisivat pitäneet teoksia kirjallisesti heikkotasoisina. Hänen edellä mainittu väitteensä kriitikkojen arvostelukyvyn menettämistä vaikuttaa ehkä hieman liian jyrkältä päätelmältä. Kenties ne neljä kirjaa, joiden arvosteluja hän analysoi, ovat saaneet osakseen myönteistä kritiikkiä, koska ne olivat hyvin kirjoitettuja teoksia ja koska ne käsittelivät monikulttuurista Ruotsia tavalla, jota kirjallisuudessa ei aikaisemmin ollut tehty, eli omaan kokemukseen nojaten. Niiden ansio ei siten suinkaan olisi ainoastaan se, että kirjoittajina on neljä vähemmistötaustaista kirjailijaa.

Toiseen Dahlstedtin loppupäätelmistä on joka tapauksessa syytä suhtautua vakavasti. Hän väittää myös, että lehdissä esitettyjen maahanmuuttajataustaisten kirjailijoiden ei ainoastaan anneta puhua itsensä puolesta, vaan heidän puheensa tulkitaan myös autenttisina todisteina "toisten" Ruotsista, jota vasten "meikäläisten" Ruotsi voi heijastaa itseään (mt., 64). Tätä kahtiajakoa korostaa maahanmuuttaja-etuliitteen käyttö. Jonas Hassen Khemiri ei esimerkiksi teknisesti katsoen ole maahanmuuttaja lainkaan, koska hän on Tunisiasta muuttaneen miehen Ruotsissa syntynyt poika. Teoksissaan hän käyttää niin sanottua *rinkeby*-ruotsia eli maahanmuuttajien suosimaa puhetapaa. Ehkä tästä syystä hänen kirjaansa *Ett öga rött* kutsutaan kirjailijan ruotsalaisesta syntyperästä huolimatta Ruotsin lehdistössä "maahanmuuttajaromaaniksi".

74 Teatteriesitys *Sateenkaari* kuului Teatteri Raivoisien Ruusujen *Kassandra 2000* -projektiin, joka oli kulttuurikaupunkivuoden yhteydessä toteutettu taiteen ja tieteen monikulttuurinen tutkimushanke. Esityksessä oli mukana sekä kantaväestöön kuuluvia näyttelijöitä ja teatterin ammattilaisia että Suomeen muuttaneita teatterin harrastajia. Kassandraa ja *Sateenkaari*-esitystä tarkastellaan lähemmin luvussa 6.5.2.

5.3.6 Maahanmuuttaja vai siirtolainen?

Maahanmuuttaja-etuliitteen käyttö ei siis ole ongelmatonta. Sillä voidaan viitata ihmiseen, joka ei ole koskaan muuttanut maasta toiseen, mutta lisäksi se sisältää vahvoja mielleyhtymiä. Maahanmuuttajuuteen liittyy usein stereotyyppinen olettamus juuri tietynlaisesta taustasta ja arkielämästä. Saatetaan esimerkiksi ajatella, että maahanmuuttaja on kotoisin Euroopan ulkopuolelta, asuu betonilähiössä, tekee alhaisen statuksen töitä tai on työtön, vaikka näin ei välttämättä ole. (Ks. esim. Horsti 2005; Huttunen, Löytty ja Rastas 2005, 13; Simola 2008, 11.)

Jotta etuliitteen käytöstä suomalaisessa mediassa saataisiin tarkempaa tietoa, tapaus Abidinin lisäksi Helsingin Sanomien sähköisestä arkistosta kerättiin toinenkin lisäaineisto. Vuosien 1990–2008 ajalta arkistosta etsittiin lehtijuttuja hakusanoilla "maahanmuuttajaromaani", "maahanmuuttajakirjailija" sekä "siirtolaisromaani" ja "siirtolaiskirjailija". Kaiken kaikkiaan tällaisia tekstejä löytyi 46 kappaletta.[75]

Nimityksiä maahanmuuttajakirjailija tai maahanmuuttajaromaani käytettiin Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla suhteellisen harvoin. Aikavälillä 1990–2008 näillä hakusanoilla tuli esille ainoastaan 17 lehtijuttua. Toinen havainto on, että näitä käsitteitä käytettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1999, ja useimmat artikkelit ovat ilmestyneet vasta vuoden 2003 jälkeen. Kolmanneksi, jutut käsittelivät yhdessätoista tapauksessa seitsemästätoista juuri Marianne Bakhtiaria, Jonas Hassen Khemiriä tai heidän teoksiaan. Maahanmuuttajuus ja kirjallisuus yhdistyvät siis tämän tyypittelykategorian alle nimenomaan tietyssä ajankohdassa ja liittyvät tiettyihin kirjailijoihin.

Sellaisilla käsitteillä kuin "siirtolaisuuskirjailija" ja "siirtolaisuusromaani" on paljon pitempi historia. Viime aikoina näitä käsitteitä on kuitenkin alettu käyttää maahanmuuttajakirjailija ja -romaanin synonyymeina. Susanna Alakoskea sekä edellä mainittuja Bakhtiaria ja Khemiria puhutellaan joissain jutuissa etuliitteen "maahanmuuttaja" kautta, toisissa taas käytetään siirtolaisepiteettiä.

Yleensä "siirtolaisuuskirjailija" viittaa kuitenkin nimenomaan Vilhelm Mobergin[76] tapaisiin kirjailijoihin ja "siirtolaisromaani" pohjoismaista maastamuuttoa historiallisesta näkökulmasta kuvaaviin teoksiin. Siirtolaisromaaneiksi luokitellaan joskus myös identiteetti- ja moninaisuustematiikkaa käsitteleviä moderneja teoksia. Helsingin Sanomissa 29. syyskuuta 2008 kirjailijat Junot Diaz, Arundhati Roy ja Xiaolu Guo luokiteltiin esimerkiksi siirtolaiskirjailijoiksi.

75 Hakusanalla "maahanmuuttajakirjailija" lehtijuttuja löytyi 12, "maahanmuuttajaromaani" 5, "siirtolaiskirjailija" 16 ja "siirtolaisromaani" 13.

76 Vilhelm Moberg ei itse koskaan muuttanut Ruotsin ulkopuolelle, vaikka hänellä olikin 1900-luvun alussa vakavia aikeita Yhdysvaltoihin muuttamiseksi.

Vaikka käsitteiden käytöstä ei löydykään täysin selkeää logiikkaa, niin näyttäisi kuitenkin siltä, että kansainvälisesti arvostettuja palkittuja kirjailijoita esitellään pääsääntöisesti siirtolaiskirjailijoina eikä maahanmuuttajakirjailijoina. Tähän saattaa olla monia syitä, joista käsitteeseen maahanmuuttaja liittyvä kielteinen konnotaatio on jo mainittu. Toinen syy saattaa olla se, että siirtolaisuus käsitteenä viittaa enemmän itse matkaan kun vastaanottomaahan. Kirjat koetaan mahdollisesti pikemmin matkan kuin kohdemaan arjen kuvauksina. On kuitenkin hämmästyttävää, että jotkut kirjailijat nimetään nimenomaan "maahanmuuttajakirjailijoiksi". Asiaa saatetaan toisinaan jopa vahvasti alleviivata kirjoittajan näkemyksen vahvistamiseksi, kuten seuraavassa Mari Mannisen kirjoituksessa:

> *Anteeksi vain Marjaneh Bakthiari. Juuri suomennettu* Mistään kotoisin *on hersyvän hauska maahanmuuttajaromaani.(…) Kirjailija Bakhtiari on toista mieltä. Haastatteluissa hän ei halua kirjaansa kutsuttavan maahanmuuttajaromaaniksi. Eikä Bakhtiari tahdo olla maahanmuuttajakirjailija.(…) Toive on toki mahdoton kun Iranista lapsena Ruotsiin muuttanut 25-vuotias esikoiskirjailija punoo tarinaa Malmöön asettuneen iranilaisperheen ympärille. (HS 11.2.2007.)*

Toimittajan mukaan monikulttuurista arkea kuvaavaa romaania, jonka on kirjoittanut nuori, maahanmuuttajataustainen kirjailija, ei voida kategorisoida minään muuna kuin "maahanmuuttajaromaanina".[77] Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, mitä tällä kategorialla tarkoitetaan. Tuleeko kirjailijan olla muuttanut ulkomailta, vai nimenomaan länsimaiden ulkopuolelta? Tuleeko kirjan olla hänen esikoisteoksensa? Miksi ansioituneen intialais-juutalaisen Vikram Sethin romaania *Two Lives* ei nimetä maahanmuuttajaromaaniksi, vaikka se käsittelee maastamuuttoa, maahanmuuttoa, ennakkoluuloja ja syrjintää (HS 4.1.2008)? Eikö maahanmuuttaja-etuliitteen sointu kajahdakaan toivotulla tavalla tämän arvovaltaisen ja palkitun kirjailijan kuvaamisessa?

Tutkimusta varten kerätty lisäaineisto osoittaa siis, että myös kulttuurijournalismissa toimijoita asetetaan maahanmuuttajan asemaan. Se, että nimekettä maahanmuuttajakirjailija alettiin käyttää juuri Marianne Bakhtiaria ja Jonas Hassen Khemiria käsittelevissä lehtijutuissa, vaikka tällaista luokitusta ei aiemmin juuri ollut käytetty, kertoo yleisellä tasolla median intertekstuaalisuudesta eli siitä, että viestintävälineet tukeutuvat ja viittaavat toisiin medioihin. Lisäksi se on merkki siitä, että niin suomen- kuin ruotsinkielisetkin sanomalehdet seuraavat ruotsinruotsalaista mediaa ja sen nimeämiskäytäntöjä.

77 Otavan kotisivuilla Bakhtiarin kirjaa markkinoitiin siirtolaisuusromaanina, ks. http://www.otava.fi/kirjat/suomennettu/2007/fi_FI/mistaan_kotosin/, tarkistettu 3.10.2008.

5.3.7 Identiteettityöstäjä ja kosmopoliitti

Vaikka etuliitettä maahanmuuttaja silloin tällöin käytetäänkin, varsinaisen tutkimusaineiston ja lisäaineistojen valossa voidaan sanoa, ettei maahanmuuttajataustaisia taide- ja kulttuuritoimijoita ensisijaisesti esitetä kaikkien Suomessa asuvien maahanmuuttajien edustajina. Adel Abidinia ei esimerkiksi kertaakaan Helsingin Sanomissa ole kutsuttu maahanmuuttajataiteilijaksi. Useimmiten toimijat asetetaan niin sanotun identiteettityöstäjän tai kosmopoliitin asemaan.

Identiteettityöstäjät eivät ole ensisijaisesti maahanmuuttajia, eikä heidän tarvitse edustaa muita maahanmuuttajia tai puhua heidän puolestaan. Heidät esitetään oman alueensa kuten kuvataiteen, elokuvan tai kirjallisuuden ammattiosaajina sekä usein myös etnisyys- ja identiteettikysymysten asiantuntijoina. Oman etnisen ja ammatillisen taustansa ansiosta heidän katsotaan kykenevän taiteensa kautta nostamaan esille erilaisia näkökulmia identiteetti- ja diversiteettiteemoihin. Kantaväestöön kuuluvilta tähän vaadittavat työkalut oletuksen mukaisesti puuttuvat.

Henkilöhaastatteluissa identiteettityöstäjät toki usein nostavat itse esille taiteessaan tai taiteensa kautta työstämänsä aiheen kuten identiteetin, etnisyyden tai ennakkoluulot. Jälkeenpäin on kuitenkin vaikea sanoa, kumpi tiettyä aihepiiriä painottaa enemmän, toimija vai toimittaja. Esimerkiksi Adel Abidinin, Kiba Lumbergin tai *Utvandrarna*-näyttelijöiden taide on kuitenkin niin vahvasti kantaa ottavaa, että yksi teosten tarkoituksista on epäilemättä ollut herättää keskustelua nimenomaan tietyistä aiheista.[78]

Identiteettityöstäjien lisäksi lehtien sivuilla esiintyy myös kosmopoliitteja. Tällaisen roolin saavat rutiininomaisessa, uutisluonteisessa kulttuurijournalismissa useimmiten sellaiset henkilöt, jotka eivät ammatillisessa työssään varsinaisesti käsittele identiteetti- tai moninaisuustematiikkaa, mutta joiden elämään liikkuvuus, kansainvälisyys sekä etnisesti ja kansallisesti monimuotoiset työyhteisöt kuuluvat luontevasti. Näitä ovat esimerkiksi klassisen musiikin ja oopperan solistit, säveltäjät ja kapellimestarit sekä klassisen baletin ja nykytanssin ammattilaiset.

Kosmopoliitit ovat tavallaan ensisijaisesti yksilöitä, virtuooseja, eikä heidän taustallaan useimmiten ole juuri merkitystä. Heidän taiteellinen toimin-

78 Anna Simola ja Anna Rastas (2008) pohtivat *Journalismikritiikin vuosikirjassa*, miten media suhtautui kahteen teatterinäytökseen, jossa näyttelijöinä oli tummaihoisia suomalaisia. Kyseessä oli Kansallisteatterin maaliskuussa 2006 ensi-iltansa saanut *Sorsastaja* ja Kristian Smedsin versioima Väinö Linnan *Tuntematon sotilas*, jonka ensi-ilta oli marraskuussa 2007 samaisessa teatterissa. He tuovat muun muassa esille sen, kuinka näyttelijöiden tummaihoisuus puhutti toimittajia, mutta kuinka se myös oli aihe, jota haastateltavat heille tarjosivat. Oman aineistoni valossa sekä Simolan ja Rastaan tekstin perusteella vaikuttaa siltä, että heidän aineistonsa toimijat esitetään tyypillisinä identiteettityöstäjinä.

tansa rikastuttaa suomalaista kulttuurielämää nimenomaan korkealla tasollaan. Lehtien palstoilla me (jutun tekijä ja oletetut lukijat) olemme tyytyväisiä siitä, että he haluavat luoda tai jatkaa uraansa juuri Suomessa, eivätkä jossain muualla. Kosmopoliitteja ei käsitellä maahanmuuttajina tai ulkomaalaisina, vaikka heidän taustansa joskus mainitaankin. Useammin kerrotaan kuitenkin heidän usein ulkomailla sijaitseva koulutuslaitoksensa tai entinen työantajansa. Tämä tieto auttaa asiantuntevaa lukijaa saamaan yleiskuvan toimijan taiteellisesta lahjakkuudesta ja arvostuksesta.

Nämä kaksi roolia eroavat siis maahanmuuttajataiteilijan asemasta kahdella tavalla. Identiteettityöstäjiä ja kosmopoliitteja ei yleensä nimetä maahanmuuttajiksi, vaikka heidän taustansa mainittaisiinkin, eikä heidän useimmiten tarvitse edustaa muista maahanmuuttajataustaisia henkilöitä. Sellainen kirjoitus, jossa kosmopoliitilta – esimerkiksi kansainvälisesti tunnetulta Suomessa asuvalta kapellimestarilta – kysyttäisiin hänen kokemuksistaan elämästä maahanmuuttajana Suomessa, herättäisi varmaan jonkin verran huomiota.

5.3.8 Päätelmät

Näiden tulosten valossa näyttää siis siltä, että kevään 2007 aikana Helsingin Sanomien ja Hufvudstadsbladetin kulttuurisivuilla kirjoitettiin maahanmuuttoja vähemmistötaustaisista taiteenharjoittajista varsin asiallisesti ja neutraalisti. Maahanmuuttaja- ja vähemmistötaustaisia toimijoita ei yleensä esitetty sen alempiarvoisissa asemissa kuin muita kulttuurialan toimijoita. Lisäksi keskustelu on yleisesti ottaen maltillista ja sopuisaa. Sen kummemmin HS:n kuin Hbl:n kulttuurisivuilla ei käyty kiivasta kamppailua siitä, mikä on taidetta, hyvää taidetta, suomalaista taidetta ja mikä jotain muuta.[79]

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että teemasta kirjoittaneet toimittajat pitivät kulttuurielämän moninaistumista rikkautena ja että he näkivät suomalaisuuden rajojen venymisen luonnollisena asiana. Luokittelut ovat joustavia, eikä kulttuuriaiheisissa jutuissa ole nähtävissä samanlaista etnistä hierarkisointia kuin lehtien muilla osastoilla, joilla etenkin venäläiset ja somalialaiset näihin aikoihin usein esitettiin sävyltään tai sisällöltään kielteisten aiheiden yhteydessä (ks. esim. Raittila ja Vehmas 2005). Tämä johtuu kenties osin siitä, että molemmissa lehdissä oli tällä ajanjaksolla kolumnisteja, jotka

79 Karina Horsti (2005, 270) on todennut, että esimerkiksi *Maailma Kylässä* -festivaalia ei vuonna 1999 käsitelty lehtien kulttuurisivuilla. Tulevaisuudessa olisikin mielenkiintoista tarkistella, miten monikulttuurista kulttuurielämää esittävät jutut eroavat toisistaan lehtien kulttuuriosaston ja muiden osastojen välillä. Onko maahanmuuttajapositio harvinaisempi kulttuurisivuilla kuin muualla lehdessä, jossa taiteellisen arvon vaatimus on pienempi?

kirjoittivat maahanmuuttajan näkökulmasta tai yleisemmin identiteetti- tai moninaisuusteemoista.

Joskus on esitetty, että suomenruotsalainen media käyttää maahanmuuttajista ja monikulttturisuusteemoista raportoidessaan enemmän vaihtoehtoisia lähteitä kuin suomenkielinen (Horsti 2002a, 363) ja että suomenruotsalaisissa viestimissä on enemmän niin sanottuja suvaitsevaisuusjuttuja (Haavisto 2007, 107–108). Tässä tutkimuksessa tehdyt analyysit viittaavat kuitenkin siihen, ettei suomenruotsalainen Hufvudstadsbladet esittänyt ainakaan vuoden 2007 alkupuoliskolla maahanmuuttajia tai moninaisuuskysymyksiä kulttuurisivuillaan sen "paremmin" tai "luonnollisemmin" kuin Helsingin Sanomat, vaikka viittauksia Suomea huomattavasti monikulttuurisempaan naapurimaahan Ruotsiin tehtiinkin useammin Hbl:ssä kuin HS:ssä. Molemmat lehdet esittivät monimuotoisuuden pääsääntöisesti täysin normaalina osana Suomen kulttuurielämää.

Kulttuurisivujenkin raportointi maahanmuuttajista ja vähemmistötaustaisista henkilöistä on kuitenkin saattanut kevään 2007 jälkeen muuttua kriittisemmäksi. Vaikka varsinaisia tutkimustuloksia ei vielä ole, monet tutkijat ovat huomanneet, että maahanmuuttoa, kotouttamista ja monikulttuurisuutta käsittelevä suomalainen julkinen keskustelu sai perussuomalaisten vaalivoittojen ja kansainvälisen talouslaman myötä aikaisempaa poliittisempia ja kriittisempiä sävyjä (ks. esim. Horsti 2008; Keskinen 2009, 33; Kivikuru 2007).

Tulevien tutkimusten tehtäväksi lankeaakin pohtia, onko ja millä tavoin kulttuurijournalismi seurannut tätä kehitystä vai onko se kenties kulkenut sitä vastaan. Kun tutkijat tulevaisuudessa "jälkiviisaina" arvioivat kulttuurijournalismin liikehdintöjä kaksituhattaluvulla, heidän kannattaa ehkä pitää mielessä kaksi yleistä havaintoa, johon tämän tutkimuksen media-analyysit viittaavat.

Ensinnäkin, etnisen taustan mainitsemisella ei enää ole samanlaista uutisarvoa kuin ennen, ainakaan jos toimija on kansallisesti ja kansainvälisesti menestynyt. Tämä saattaa johtua siitä, ettei lukijoita yksinkertaisesti enää kiinnosta lukea selvityksiä siitä, miksi yhdellä kulttuurialan toimijalla on tummempi ihonväri kuin enemmistösuomalaisilla. Jos etnisellä taustalla on merkitystä esimerkiksi taiteilijan työssään käsittelemiensä teemojen vuoksi, tausta saatetaan toki yhä mainita. Tämä viittaa kuitenkin siihen, että suomalaisuuden rajat kaksituhattaluvulla venyvät ja huokoistuvat. Taustan ja kulttuuristen piirteiden sijasta ammatillisesta menestyksestä ja onnistumisesta taiteen ja kulttuurin alalla tulee tärkein kriteeri sille, sisällytetäänkö taide- tai kulttuuritoimija kuviteltuun suomalaiseen yhteisöön (vrt. Anderson 2007).

Toiseksi, sellaiset monikulttuurisuuteen liittyvät ilmiöt ja teemat kuten rasismi, islamin radikalisoituminen ja kulttuurien mahdollisuus rauhanomaiseen yhteiseloon puhuttaa kansainvälisesti tunnettuja kulttuurialan toimijoita, esimerkiksi kirjailijoita, elokuvaohjaajia ja kuvataiteilijoita. Kulttuurisivuilla

kerrotaan näistä teoksista, ja näitä toimijoita saatetaan myös haastatella, mutta tätä keskustelua ei kuitenkaan yleisesti ottaen liitetä suomalaiseen maahanmuutto- tai kotouttamispolitiikkaan. Lehdissä suomalaista monikulttuurisuutta ja monietnisyyttä tarkastellaan siis ikään kuin muusta maailmasta erillisenä osana. Kulttuurisivujen lukijalle saattaa siten jäädä sellainen vaikutelma, etteivät globaalit ilmiöt (eikä edes Ruotsissa käyty moninaisuuskeskustelu) varsinaisesti kosketa Suomea. Siltojen rakentaminen globaalin ja paikallisen välille jää tällöin lukijan tehtäväksi.

5.4 Yhteenveto

Vuoden 2007 osalta tutkimushankkeessa selvitettiin siis maahanmuuton ja sen tuottaman monikulttuurisuuden vaikutuksia suomalaisessa, erityisesti pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurielämässä. Tarkastelu kohdistettiin kolmeen osa-alueeseen: taide- ja kulttuurilaitosten suhtautumiseen yhteiskunnan etniskulttuuristen rakenteiden muutokseen, pääkaupunkiseudun aiheen kannalta relevanttiin taide- ja kulttuuritarjontaan sekä etniseen ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen Helsingin Sanomien ja Hufvudstadsbladetin kulttuurisivuilla.

Laitoskysely osoitti, että vaikka maahanmuuttoa ja yhteiskunnan monimuotoistumista pidettiin pääsääntöisesti tärkeinä toimintaympäristömuutoksina, konkreettisiin toimenpiteisiin oli ryhdytty tiettyjä asialle vihkiytyneitä toimijoita lukuun ottamatta varsin harvoin. Erityisen yllättävänä voi pitää toimien vähäisyyttä tiedotuksessa ja markkinoinnissa eli uusien yleisöjen ja asiakaskuntien hankkimista viestintää muuttamalla, laajentamalla tai tehostamalla. Kotoutumisen ulottuvuuksista tähänastiset aktiviteetit ilmensivät erityisesti kulttuuripalvelujen saavutettavuuden muuta parantamista sekä erilaisten yhteisöidentiteettien esittämistä taiteen ja kulttuurin keinoin.

Maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen suhtauduttiin pääsääntöisesti myönteisesti, mutta osa kyselyyn vastanneista lähti liikkeelle normaalipalveluperiaatteen varsin tiukasta tulkinnasta korostaen taiteellisen toiminnan yleismaailmallisuutta ja kulttuuritarjonnan avoimuutta kaikille yhteiskunnan jäsenille erityisryhmiä erikseen huomioimatta. Tässä mielessä kenttä näyttää varsin eriytyneeltä. Vaikka taloudellisten resurssien vähäisyys oli selvästi merkittävin yksittäinen syy toimenpiteiden puuttumiselle tai vähäisyydelle, myös edellä mainituilla käsityksillä ja asenteilla on oma merkityksensä.

Pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritarjonnan kartoitus osoitti puolestaan, että selvityksen ajanjaksolla oli itse asiassa kohtalaisen paljon tilaisuuksia ja tapahtumia, joissa maahanmuutolla, kotoutumisella tai monikulttuurisuudella oli selvä osuus. Suuri osa näistä keskittyi kuitenkin tiettyihin paikkoihin, kuten kulttuurikeskus Caisaan sekä kulttuurikeskus Stoaan ja

Vuotaloon ja monien takaa löytyi samoja taide- ja kulttuuripalvelujen tuottajia kuten Kassandra tai Kulttuuritarha. Väestöryhmistä ylivoimaisesti eniten esillä olivat venäläiset/venäjänkieliset ja venäläinen kulttuuri, kun taas esimerkiksi virolaisuus ja somalialaisuus olivat ainakin tästä perspektiivistä katsottuna yllättävän näkymättömiä.

Camilla Haaviston analyysi Helsingin Sanomien ja Hufvudstadsbladetin kulttuurisivuista vuoden 2007 alkupuoliskolla toi esille, että tämän aihepiirin asioista myös kirjoitettiin suhteellisen paljon pääkaupunkiseudun julkisuudessa. Keskustelu oli varsin asiallista ja sopuisaa ja maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen suhtauduttiin yleensä myönteisesti. Esimerkiksi Umayya Abu-Hannan ja Zinaida Lindénin kolumnit osoittavat lehtien halua antaa tilaa hyville kirjoittajille, jotka katsovat suomalaista yhteiskuntaa uudenlaisesta perspektiivistä.

Toisaalta Haaviston osoittaa, että Suomen ulkopuolisista henkilöistä ja tapahtumista raportoitiin usein ikään kuin samantyyppiset ilmiöt, kysymykset tai jopa konfliktit eivät olisi osa myös suomalaista yhteiskuntaa. Monilla maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen liittyvillä kysymyksillä oli ilmeisesti vielä tuolloin aika paljon uutuusarvoa. Koska suuressa osassa lehtikirjoituksista käsiteltiin suoraan tai epäsuorasti Ruotsia, näiden kahden maan välille syntyy kirjoituksissa vielä todellisia olosuhteita suurempi symbolinen ero: monikulttuurinen Ruotsi, monokulttuurinen Suomi.

Haaviston artikkeli havainnollistaa myös sitä prosessia, jota julkisuudessa käydään maahan muuttaneiden taiteilijoiden nimeämisestä ja hyväksymisestä osaksi asuinmaansa yhteiskuntaa. Taiteilija pystyy vain osin itse vaikuttamaan siihen, missä määrin häntä pidetään lähtömaansa tai -kulttuurinsa edustajana, missä määrin taas muualla syntyneenä suomalaisena taiteilijana tai "täysin" suomalaisena kulttuurielämän edustajana. Käsitykset taiteilijasta vaikuttavat myös teosten vastaanottoon ja toisinpäin, teosten tematiikka vaikuttaa siihen, miten taiteilijaan suhtaudutaan. Erilaisuus voi olla sekä riesa että resurssi. Tätä keskustelua on käyty viime aikoina eniten kirjallisuuden yhteydessä, kuten tästäkin artikkelista käy ilmi.

Haavisto osoittaa myös, että "maahanmuuttajien" ja "siirtolaisten" lisäksi muualla syntyneitä taiteilijoita tai vähemmistöryhmiin kuuluvia taiteilijoita esiintyy lehtien kulttuurisivuilla myös "identiteettityöstäjien" ja "kosmopoliittien" asemissa. Identiteettityöstäjien aikaansaannoksia tulkitaan ennen muuta heidän käsittelemiensä teemojen, ei niinkään heidän persoonallisuuksiensa kautta. Ympäri maailmaa työkseen kiertäviä oopperalaulajia, balettitanssijoita tai kapellimestareita pidetään taas harvoin maahanmuuttajina, vaikka he tosiasiallisesti sellaisia olisivatkin. Seuraavassa luvussa analysoidaan tarkemmin maahanmuuttajia suomalaisessa taide- ja kulttuurielämässä.

6 MAAHANMUUTTAJAT SUOMALAISESSA TAIDE- JA KULTTUURIELÄMÄSSÄ

6.1 Johdanto

Tässä luvussa tarkastellaan, millä lailla maahanmuuttajat ja uusien vähemmistöryhmien jäsenet näkyvät suomalaisessa taide- ja kulttuurielämässä. Tavoitteena on luoda yleiskatsaus aiheeseen kokonaiskuvan saamiseksi tilanteesta Suomessa ja erityisesti pääkaupunkiseudulla 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen päättyessä.

Aihepiiri on erittäin laaja johtuen sekä maahanmuuton ja sen seurausilmiöiden monimuotoisuudesta että taiteen ja kulttuurin kentän sisäisestä eriytyneisyydestä. Lisäksi vain harvoilta tutkimuksen kannalta olennaisilta osa-alueilta on olemassa systemaattisesti kerättyä luotettavaa tietoa. Tutkimuksessa on näin ollen jouduttu toimimaan sen aineiston varassa, jota eri lähteistä kerättynä on ollut saatavilla. Tästä syystä monet analyysin perusteella tehtävistä päätelmistä ovat väistämättä jossain määrin tulkinnanvaraisia, eikä kattaviin yleistyksiin ole kannattanut edes pyrkiä. Havaittujen asioiden täydentäminen ja tarkentaminen jää jatkotutkimuksen tehtäväksi.

Luku jakautuu tämän johdantokappaleen lisäksi neljään analyysiosaan ja yhteenvetoon. Toisessa osassa luodaan kuvaa maahanmuuttajista suomalaisten ja erityisesti pääkaupunkiseudun kulttuuripalveluiden käyttäjinä. Kolmannessa osassa tarkastellaan maahanmuuttajia ja uusien vähemmistöryhmien jäseniä taiteen ammattilaisina suomalaisessa taide- ja kulttuurielämässä. Suomalaisen kotouttamispolitiikan ulottuvuuksia seuraten neljännessä osassa pohditaan puolestaan maahanmuuttajien edellytyksiä oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttämiseen taide- ja kulttuuritoiminnan kautta.

Luvun viidennessä osassa esitellään ja analysoidaan eräitä konkreettisia esimerkkejä maahanmuuttajien kotoutumista taiteen ja kulttuurin kentällä edistävistä toimenpiteistä ja muusta aiheeseen liittyvästä toiminnasta. Nämä esiteltävät tapaukset ovat kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa, monikulttuurisen taidetyön keskus Kassandra, *Ourvision*-laulukilpailu sekä Taiteen keskustoimikunnan apurahat monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin. Yhteenvetoluvussa tarkastellaan lyhyesti edellä mainituista osa-alueista muodostunutta kokonaiskuvaa ja tehdään sen nojalla muutamia kulttuuripoliittista kotoutumista koskevia johtopäätöksiä.

6.2 Maahanmuuttajat taide- ja kulttuuripalvelujen käyttäjinä

Maahanmuuttajista ja vähemmistöryhmien jäsenistä kulttuuripalvelujen tai laajemmin vapaa-ajan palvelujen käyttäjinä ei ole olemassa kovin paljoa tietoa. Tässä mielessä Suomi ei näytä poikkeavan merkittävästi myöskään muista läntisen Euroopan maista. Empiiriset tutkimukset maahanmuuttajien integroitumisesta yhteiskunnan palvelujärjestelmiin ovat kaikkialla keskittyneet etenkin työllisyys- ja koulutuskysymyksiin sekä sosiaali- ja terveyspalveluihin.[80] Niissäkin maissa, joihin muuttoliikettä on kohdistunut enemmän ja pidemmällä aikavälillä kuin Suomeen, kulttuuripalvelujen käytöstä ja niiden tarpeesta on yllättävän vähän informaatiota saatavilla.[81]

Suomalaiset ovat kuitenkin varsin yksimielisiä sen suhteen, että kulttuuripalvelujen tulee olla myös yhteiskunnan uusien jäsenten saavutettavissa. TNS Gallupin Akavan Erityisalat ry:lle tekemän tuoreen selvityksen mukaan useampi kuin neljä viidestä vastaajasta oli ainakin jossain määrin sitä mieltä, että kulttuuripalveluita on tuotettava tasapuolisesti eri ikä- ja väestöryhmille. Erityisen tärkeä asia oli naisille, joista yli puolet piti asiaa erittäin tärkeänä. Lisäksi yli 75 prosenttia kyselyyn vastanneista yhtyi jokseenkin tai täysin väitteeseen, jonka mukaan kulttuuripalvelut luovat moniarvoisuutta ja edesauttavat kansainvälisyyttä. (TNS Gallup 2008, 3–4; 16.)

6.2.1 Maahanmuuttajat ja vapaa-ajan palvelut

Tuula Jorosen toimittamassa vuonna 2009 ilmestyneessä ja Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisemassa teoksessa *Maahanmuuttajien vapaa-aika ja kulttuuripalvelut pääkaupunkiseudulla* pyrittiin paikkaamaan edellä mainittua tiedollista aukkoa. Teoksen tarkoituksena oli selvittää, miten erityisesti kulttuuripalvelut ovat tavoittaneet pääkaupunkiseudun maahanmuuttajataus-

80 Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes, nykyinen Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL) ja Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT) ovat selvittäneet silloisen työministeriön toimeksiannosta maahanmuuttajien palvelujen käyttöä, käytöstä aiheutuvia kustannuksia ja kustannusten jakautumista valtion, kunnan ja asiakkaan kesken maahanmuuttajaryhmittäin. Selvityksen mukaan maahanmuuttajat ja pakolaiset käyttivät sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita kantaväestöä vähemmän, kun käyttöä mitattiin käyntikerroilla ja hoitopäivillä. Tulokset viittaavat siihen, että maahanmuuttajat ovat ainakin joiltain osin palvelun alikäyttäjiä. (Ks. Valtioneuvosto 2008, 7.)

81 Suomalaisesta tutkimuskentästä saa kuvan esimerkiksi sektoritutkimuksen neuvottelukunnan julkaisusta koskien maahanmuuttajien integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla (Väänänen ja Toivanen 2009; ks. myös esim. Forsander 2002; Joronen 2005; Paananen 2005; Perhoniemi ja Jasinskaja-Lahti 2006).

taista väestöä ja mitä muita sellaisia vapaa-ajanviettotapoja heillä on, joiden kannalta alueen tarjoamilla palveluilla on merkitystä (Joronen 2009a, 10). Teoksen antia kannattaa siten esitellä myös tämän tutkimuksen kysymyksiin vastaamiseksi.

Jorosen kirjoittamassa johdantoartikkelissa tuodaan esille joitain aiheeseen liittyviä olennaisia seikkoja. Kun kulttuuripalveluiden saavutettavuutta tarkastellaan maahanmuuttajataustaisen väestön näkökulmasta, yksi keskeinen huomioon otettava seikka on kulttuurinen etäisyys. Tällä Joronen tarkoittaa kulttuurien erilaisuutta ja välimatkaa toisistaan esimerkiksi kielen, uskonnon tai muiden vastaavien tekijöiden suhteen. Kulttuurinen etäisyys ilmenee hänen mukaansa yksilöiden tasolla, mutta se vaikuttaa myös keskenään vuorovaikutuksessa olevien ryhmien ja näiden ajattelutapojen taustalla. (Mt., 15.)

Kulttuurista etäisyyttä on mahdoton mitata tarkasti ja objektiivisesti, mutta on helppo yhtyä Joroseen siinä, että se vaikuttaa esimerkiksi siihen, millaisena tietyn alueen taide- ja kulttuuritarjonta näyttäytyy maahanmuuttajille ja vähemmistöryhmien jäsenille. Esimerkiksi paikkakunnan näyttämötaide voi olla osalle heistä sekä muodoltaan että sisällöltään hyvinkin tuttua ja helposti lähestyttävää aikaisemmassa asuinmaassa saavutettujen kokemusten sekä koulutuksen ja muun yleissivistyksen seurauksena. Toisille taas teatterissa käynnin käytännöt voivat olla uusia ja vieraita, tai näytelmissä saatetaan käsitellä asioita, joita oman arvomaailman mukaan ei tulisi käsitellä julkisesti. Hyvä esimerkki kiistanalaisesta aiheesta tai taiteelliseen ilmaisuun liittyvästä traditiosta on alastomuus, joka on keskeinen elementti länsimaisessa maalaustaiteessa mutta jonka julkinen esittäminen on yhä monissa kulttuureissa moraalisesti arveluttavaa tai täysin kiellettyä. Merkittäviä kieleen, uskontoon ja laajemmin kulttuuriin kytkeytyviä eroja saattaa Jorosen mukaan löytyä myös huumorin alueella (mt.).

Joronen nostaa esille myös sen, että jännite yhtäältä oman kotikulttuurin säilyttämisen ja perinteen siirtämisen ja toisaalta asuinmaan yhteiskuntaan ja kulttuurielämään osallistumisen välillä saattaa vaikuttaa maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä vapaa-ajan viettoon ja kulttuuripalvelujen käyttöön. Jos esimerkiksi kouluissa ja työpaikoilla on välttämätöntä puhua asuinmaan kieltä ja toimia sen sosiaalisten tapojen ja normijärjestelmien mukaisesti, paine käyttää vapaa-ajalla kotikieltä ja ylläpitää lähtömaan kulttuurisia traditioita voi olla voimakas. Tutkimuksessa on todettu mm. se, että somalialaistaustaiset nuoret ovat kokeneet tärkeäksi puhua koulu- tai työajan ulkopuolella somalin kieltä ja kuunnella somalinkielistä musiikkia, koska arjen toimintaympäristöt ovat muuten pääsääntöisesti suomen- tai englanninkielisiä. (Mt.; ks. myös Peltonen 2005.)

Mainitussa teoksessa tarkasteltiin maahanmuuttajien vapaa-ajan viettoa ja kulttuuripalvelujen käyttöä monista eri näkökulmista. Yksi tavoite oli

saada lisää tietoa maahanmuuttajataustaisen väestön suhteesta vapaa-ajan harrastuksiin kantaväestön vastaaviin asenteisiin verrattuna. Tuula Jorosen aineistona tätä asiaa käsittelevässä artikkelissa (Joronen 2009b) olivat Tilastokeskuksen työolotutkimusten tulokset, pääkaupunkiseudun hyvinvointitutkimuksen perusaineisto vuodelta 2008 sekä maahanmuuttajien elinolot 2002 -tutkimus.

Jorosen mukaan eri elämänalueiden keskinäinen tärkeysjärjestys oli etnisestä tai kulttuurisesta taustasta riippumatta kaikilla enemmän tai vähemmän sama. Kotia ja perhe-elämää pidettiin tärkeimpänä, toiseksi tärkeimpänä ansiotyötä, ja sen jälkeen tulivat vapaa-ajan harrastukset. Tarkastelun kohteena olleissa maahanmuuttajaryhmissä (venäläiset, virolaiset, somalialaiset, vietnamilaiset) erityisesti ansiotyön arvostus oli kuitenkin keskimääräistä suurempaa, mikä Jorosen mukaan saattaa heijastaa heidän haavoittuvuuttaan suomalaisilla työmarkkinoilla. Käytännön vapaa-ajan vietossa somalialaiset osallistuivat tutkimuksen muita maahanmuuttajaryhmiä enemmän oman yhteisön itse järjestämään toimintaan, kun taas muiden organisoimiin aktiviteetteihin he osallistuivat keskimääräistä harvemmin. (Joronen 2009b, 58–72; Joronen 2009d, 183–184.)

Vapaa-ajan vieton eri alueista liikunta oli sekä kantaväestön edustajien että ulkomailla syntyneiden mielestä tärkeämpää kuin kulttuuriharrastukset. Viihteen ja hauskanpidon sekä kulttuuriharrastusten keskinäinen tärkeysjärjestys vaihteli kuitenkin Jorosen mukaan molemmissa ryhmissä niin sukupuolen kuin koulutuksenkin mukaan. Myös maahanmuuttajien tapauksessa kulttuuriharrastuksia kohtaan osoittivat kiinnostusta etenkin naiset ja korkeasti koulutetut, joten merkittävä potentiaalinen kulttuuripalvelujen käyttäjäryhmä myös maahanmuuttajien keskuudessa ovat korkeasti koulutetut naiset. Tutkimuksen kohteena olleet maahanmuuttajat olivat vapaa-ajan viettomahdollisuuksien suhteen kantaväestön edustajia tyytymättömämpiä, ja kriittisyys ilmeni erityisesti viihteen, hauskanpidon ja kulttuuriharrastusten suhteen. Joronen katsoo tämän johtuvan ainakin osittain edellä mainitusta kulttuurisesta etäisyydestä: pääkaupunkiseudun kulttuuritarjonta ei joko aukea monille Suomeen muuttaneille ihmisille tai se ei heitä muuten kiinnosta. (Joronen 2009d, 184.)

6.2.2 Kulttuuripalvelut ja eri väestöryhmät

Tarkemmin Joronen analysoi erillisessä artikkelissa kulttuuripalvelujen saavutettavuutta lapsiperheiden näkökulmasta. Kohderyhmä on valittu erityisesti siksi, että perheellisillä maahanmuuttajilla voidaan olettaa olevan keskimääräistä enemmän valtavirrasta poikkeavia toiveita ja tarpeita kulttuuritarjonnan

suhteen. Kiinnostuksen omaa kieltä ja kulttuuria kohtaan on esimerkiksi todettu aktualisoituvan nimenomaan siinä tilanteessa, jossa oman kulttuuriperinteen siirtäminen seuraavalle sukupolvelle tulee perheenlisäyksen ja lasten kasvattamisen myötä ajankohtaiseksi. Aineistoa kerättiin tässä tapauksessa maahanmuuttajataustaisille perheille lähetetyn kyselyn avulla, jota levitettiin Väestöliiton Kotipuun ryhmätoiminnan ja Helsingin kaupungin opetusviraston oman äidinkielen opettajien kautta. Vastausprosentti jäi tutkimuksessa suhteellisen alhaiseksi, mutta Joronen katsoi, että aineistoa voidaan kuitenkin hyödyntää laadullisessa mielessä tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. (Joronen 2009c, 74–75).

Aineiston perusteella maahanmuuttajataustaiset vanhemmat olivat käyneet elokuvateattereissa ja taidenäyttelyissä yhtä aktiivisesti kuin kantaväestön edustajatkin, joista saatiin vertailutietoa suurissa kaupungeissa samoihin aikoihin toteutetusta kaupunki- ja kuntapalvelututkimuksesta. Kirjastopalveluiden käyttäjinä he olivat olleet jopa ahkerampia kuin helsinkiläiset keskimäärin. Teattereissa ja konserteissa käynti oli kuitenkin huomattavasti harvinaisempaa, vaikka kiinnostusta näitäkin palveluja kohtaan oli paljon. Syyt siihen, ettei joitain kulttuuripalveluja ollut hyödynnetty, olivat ajan puutteen ja tarjonnan kiinnostamattomuuden ohella tiedon puute. Viimeksi mainittu korostui Jorosen mukaan erityisesti lapsille ja nuorille suunnatussa kulttuuritarjonnassa. Lasten ja nuorten paikallisiin kulttuuripalveluihin tutustuttamisessa kouluilla ja päiväkodeilla näyttäisikin olevan ensiarvoisen suuri merkitys. (Mt., 84–85.) Yksi vastaajista esitti seuraavia toiveita ja kommentteja koskien alueen kulttuuritarjontaa:

> *Koko perheelle sopivaa teatteria, lapset vanhempien kanssa. Museoihin lasten kierroksia, nyt lapsista museo on tylsä. Kulttuuritalojen lasten ohjelmasta ei tietoa. Kirjastoon enemmän kulttuuritoimintaa, lapsille parempi dvd-valikoima. (Mt., 83.)*

Jorosen mukaan tiedon lisääminen ei kuitenkaan auta, jos osallistumiseen liittyy sosiaalisia esteitä. Tutkimuksen aineistossa nousi esille esimerkiksi se, että monilta puuttuu sellainen ystävä, jonka kanssa voisi mennä festivaalille, nuorisotalolle tai johonkin tapahtumaan tai tilaisuuteen. Yksin osallistumisen kynnys on lapsilla ja nuorilla korkea. Kynnystä voi nostaa myös palvelujen järjestäjien kielteiset ennakkoluulot maahanmuuttajia kohtaan tai jopa rasismi, tai käsitys näiden syrjinnän muotojen esiintymisestä. Tällaisia seikkoja on tullut esille nuorisotutkijoiden tutkimuksissa liittyen nuorille suunnattuihin palveluihin kuten nuorisotalojen toimintaan. (Mt., 85–86; ks. myös Harinen ym. 2009.)

Lapset olivat kohteena myös Elina Stenvallilla, jonka 3.–6.-luokkalaisten arkea ja ajankäyttöä käsitelleestä laajemmasta tutkimuksesta (Stenvall 2009a)

saa irti tietoja myös maahanmuuttajien, tässä tapauksessa muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia puhuvien helsinkiläislasten harrastamisesta. Stenvallin mukaan lasten harrastusmuodot, määrät ja tyypit ovat itse asiassa hyvin samanlaisia kieliryhmästä riippumatta. Suuremmista kieliryhmistä esimerkiksi venäjän- tai englanninkielisillä ei hänen mukaansa myöskään ole yleensä sellaista kulttuuritaustaa, joka jollain tapaa rajaisi poikien tai tyttöjen harrastamista.

Somalinkieliset poikkesivat edellä mainituista ryhmistä jonkin verran esimerkiksi siinä, että harrastaminen oli yleisesti vähäisempää ja harrastuksia oli vähemmän kuin muunkielisillä. Taloudellisten resurssien puutteen lisäksi tähän vaikuttanee ainakin islamin uskonto, johon kytkeytyvät säännöt ja normit hankaloittavat etenkin tyttöjen osallistumista tarjolla oleviin vapaa-ajan aktiviteetteihin. Myös Stenvall viittaa nuorisotutkijoiden tulkintoihin, joiden mukaan kantaväestön edustajien ennakkoluulot ja syrjintä voivat vaikuttaa maahanmuuttajien yleensä ja joidenkin väestöryhmien erityisesti marginalisoitumista julkisesti tuetuista vapaa-ajan palveluista. (Stenvall 2009b, 94–97.)

Lapsiin ja nuoriin tai pakolaistaustaisiin verrattuna hyvin erilaista väestöryhmää analysoi samassa teoksessa puolestaan Mika Raunio, joka on kerännyt aineistoa Suomessa asuvilta ICT- ja bioteknologia-alan asiantuntijoilta sekä heidän puolisoiltaan ja esimiehiltään. Näille "huippuosaajille" kulttuuripalvelut eivät ole mitenkään erityisen merkittävä tekijä asuinpaikan valinnassa, vaan muuttomotivaatioon vaikuttavat etenkin työelämä ja siihen liittyvät uramahdollisuudet. Raunion haastattelemat henkilöt olivat pääsääntöisesti varsin tyytyväisiä suomalaisen yhteiskunnan tarjoamiin palveluihin, mutta kulttuuripalvelut koettiin usein melko vaatimattomina ja niihin kohdistui enemmän tyytymättömyyttä. Suomalainen kulttuuritarjonta saatettiin esimerkiksi kokea ohuena tai vahvasti kansallisen luonteensa vuoksi ulkomaalaisen työntekijän näkökulmasta kiinnostamattomana. (Raunio 2009, 132.) Eräs belgialainen haastateltava formuloi oman näkemyksensä seuraavalla tavalla:

> *Kulttuuristen aktiviteettien puute Suomessa yleensä johtunee elämän toiminnallisiin ulottuvuuksiin keskittymisestä kulttuuristen sijaan. Selittävä tekijä on todennäköisesti vahvan kulttuurihistorian puuttuminen verrattuna useimpiin muihin Euroopan maihin. Myöhäinen elintason ja väestön kasvu on todennäköisesti vaikuttanut kehityksen kulkuun. (Mt.)*

Raunio korostaa myös sitä, että hänen haastattelemilleen henkilöille kulttuuri- ja vapaa-ajanviettopalveluiden merkitys korostuu niiden mahdollisessa roolissa sosiaalisen kohtaamisen areenoina. "Vaikka taidenäyttelyt, teatterit ja konsertit ovat elämyksiä, joita voi hankkia myös vain elämysten itsensä vuoksi, niin kulttuuritarjonnan anti jää kovin kapeaksi, jos siihen liittyvä sosiaalinen osa leikataan kokonaan pois." (Mt., 135.) Juuri tätä mahdollisuutta ihmisten kohtaamiseen ja eri ryhmien välisten rajojen ylittämi-

seen monet kansainvälisesti liikkuvat ammattilaiset näyttävät kaipaavan. Tässä mielessä kulttuuripalveluilla voi siis olla merkittävä funktio ihmisten ja ryhmien välisessä kommunikaatiossa ja sen kautta yleisessä viihtyvyydessä sekä kiinnostuksessa jäädä Suomeen pidemmäksi aikaa tai mahdollisesti pysyvästi. (Mt., 135–136.)

Maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmiin kuuluvien suomalaisen yhteiskunnan jäsenten kulttuuripalvelujen käyttöä koskeva tietopohja on siis yhä varsin puutteellinen. Luotettavan tiedon hankkiminen näistä kysymyksistä on melko haasteellista, mutta toisaalta juuri tätä tietoa tarvittaisiin, jotta politiikkatoimia voitaisiin kohdentaa oikein. Kuten edellä esitellystä Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisusta käy ilmi, tämän tiedon keräämisessä ei pitäisi tyytyä hankkimaan tietoa vain maahanmuuttajista yleensä. Maahanmuuttajien ja uusien vähemmistöryhmien jäsenten etniset ja kulttuuriset taustat, maahanmuuton erilaiset perusteet ja ihmisten yhteiskunnalliset asemat, käytettävissä olevat taloudelliset ja tiedolliset resurssit ynnä monet muut seikat tuottavat suuria eroja eri maahanmuuttajaryhmien ja -yksilöiden välille vapaa-ajan käyttäytymisessä ja kulttuuripalvelujen käytössä.

Jorosen mukaan näyttää siltä, että erityisesti pakolaistaustaiset ja varsinkin islamilaisista maista Suomeen muuttaneet ihmiset ovat vaarassa jäädä virkistys- ja kulttuuripalveluiden ulkopuolelle ja että tämä syrjäytyminen alkaa jo lapsuudessa (Joronen 2009d, 190). Yhdenvertaisuuden toteutumisen ja kulttuuripalvelujen saavuttamisen kannalta pitäisi siis tutkia erityisesti näitä ryhmiä tarkemmin, mutta toisaalta heidän tilanteensa perusteella ei pidä tehdä liian yleistäviä johtopäätöksiä kaikista Suomeen muuttaneista ihmisistä. Edellä analysoituihin opetusministeriöihin uusimpiin maahanmuuttopoliittisiin linjauksiin sisältyi siis kehittämistavoitteina selvittää erikseen venäjänkielisten, vironkielisten ja muiden maahanmuuttajaryhmien kulttuuripalvelujen käyttöä, integroitumista Suomen kulttuurielämään sekä osallistumisen edistämiseen liittyviä toimenpiteitä ja niiden tarvetta (Opetusministeriö 2009b, 28).[82]

Myös sukupuolten ja sukupolvien väliset erot on syytä ottaa huomioon. Miesten kulutustottumusten perusteella ei aina voi tehdä kovinkaan luotettavia päätelmiä naisten vapaa-ajan vietosta ja rahan käytöstä, ja ns. toisen tai kolmannen sukupolven kulttuurinen elämäntapa saattaa poiketa radikaalisti vanhempien ja isovanhempien arvoista ja asenteista. Tutkijoiden saamat tulokset antavat myös selviä viitteitä siitä, että kulttuuripalveluihin

82 Syksyllä 2007 toteutettiin kysely koskien valtionosuuden piirissä olevien taide- ja kulttuurilaitosten saavutettavuutta. Selvitys koski kuitenkin lähinnä laitosten silloista saavutettavuustyön tilaa, ei kulttuuripalvelujen tosiasiallista käyttöä. Selvityksen tekijöiden mukaan saavutettavuus hahmotetaan oletettavasti helpoiten fyysisenä esteettömyytenä. Jokaisen laitoksen vastauksessa oli kuitenkin mainittu maahanmuuttajat yhtenä yhteistyötahona toiminnan kehittämiseksi. (Opetusministeriö 2008, 4–5.)

osallistuminen saattaa vaihdella hyvin suuresti taide- ja kulttuurielämän eri osa-alueiden välillä. Vaikuttaa siltä, että merkittävä osa Suomeen muuttaneista on esimerkiksi löytänyt kirjaston ja niihin sisältyvät palvelut, mutta orkesteri- ja teatteriyleisö koostuu yhä miltei yksinomaan kantaväestöön kuuluvista ihmisistä.[83] Kulttuuripalvelujen käyttöä selvitettäessä on siten syytä myös kohdentaa analyysiä riittävän suppeille toiminnan kentille, jotta tuloksia voidaan pitää luotettavina.

6.3 Maahanmuuttajat taiteilijoina ja kulttuurialan ammattilaisina

6.3.1 Historiaa ja yleistietoja

Tutkimuksen tässä jaksossa tarkastellaan maahanmuuttajia ja uusien vähemmistöryhmien jäseniä suomalaisen taide- ja kulttuurielämän aktiivisina osallistujina eli taiteilijoina tai muina kulttuurialan ammattilaisina. Vaikka Suomi ei koskaan ole ollut merkittävien kansainvälisten muuttoliikkeiden keskeinen kohdemaa, yhteiskunnassamme on aina vaikuttanut taiteilijoita, joiden juuret ovat olleet maamme rajojen ulkopuolella. Ehkä tunnetuin heistä on Suomen kansallislaulunkin säveltänyt Hampurissa syntynyt ja Tukholmassa viulunsoittajana toiminut Fredrik (Friedrich) Pacius, joka usein mainitaan myös suomalaisen (klassisen) musiikin isänä.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista tehdä kattavaa kartoitusta kaikista näistä ihmisistä ja heidän taustoistaan. Paciuksen lisäksi voidaan kuitenkin mainita esimerkiksi suomalaiseen rakennusarkkitehtuuriin merkittävästi vaikuttanut alun perin berliiniläinen ja Tallinnan kautta Pietariin päätynyt C.L. Engel sekä Brysselissä syntynyt A.W. Finch, joka vaikutti suomalaiseen kuvataiteeseen mm. Porvoon Iris-keramiikkatehtaan ja Helsingin Taideyhdistyksen piirustuskoulun kautta. Hänet oli kutsunut Suomeen ruotsalainen kreivi Louis Sparre. Suomalaiseen kulttuurielämään laajasti vaikuttaneiden Järnefeltien sisarusten (Aino, Armas, Arvid, Eero) vanhemmat olivat alun perin saksalaista sukua oleva A.A. Järnefelt sekä Pietarissa kosmopoliittiseen kulttuurisukuun syntynyt Elisabeth Järnefelt (o.s. Clodt von Jürgensburg). Antero Leitzingerin

83 Suomalaisten kulttuuripalveluja koskevia käsityksiä selvittäneen hankkeen tulokset sisälsivät myös tietoja kulttuuripalvelujen käytöstä. 72 prosenttia vastanneista oli käynyt kuluneen vuoden aikana kirjastossa, 42 prosenttia teatterissa ja 35 prosenttia musiikkitapahtumissa tai festivaaleilla. Museossa oli vieraillut 34 ja konsertissa 33 prosenttia vastanneista, taidenäyttelyssä puolestaan 29 prosenttia. Eroja löytyy siis myös kantaväestön keskuudessa. Lisäksi eri kulttuuripalvelujen ikärakenne vaihteli voimakkaasti. Teatteriyleisön keski-ikä on kohtalaisen korkea, kun taas musiikkitapahtumien ja festivaalien yleisö koostuu pääasiassa nuorista ihmisistä. (TNS Gallup 2008, 10–11.)

ulkomaalaisia Suomessa käsittelevässä teoksessa mainitaan, että teollisuustilastojen mukaan "taiteesta riippuvaisessa" teollisuudessa ulkomaalaisen työvoiman osuus oli 1800-luvun puolivälissä 14–16 prosenttia, mikä oli huomattavasti korkeampi osuus kuin koko teollisuudessa. (Leitzinger 2008, 66).

Uuden mantereen musiikkivaikutteita tuli puolestaan tarinan mukaan Suomeen silloin, kun erään laivan konemestari opetti bluesia norjalaiselle Edmund Karl Guttormsenille, joka toimi Kotkassa Gutzeitin tehtaan vientipäällikkönä.[84] Norjalaiset sukujuuret olivat niin ikään Valtosen sisaruksilla, jotka tunnetaan myös nimellä Harmony Sisters. Merkittävä rooli heidän urallaan oli Pietarissa syntyneellä puolalaisella Georg de Godzinskyllä, joka on ansioistaan suomalaisessa musiikkielämässä palkittu mm. Pro Finlandia -mitalilla, säveltaiteilijain valtionpalkinnolla ja professorin arvonimellä. Maahanmuuttajia ovat olleet myös näytelmäkirjailija Hella Wuolijoki (o.s. Murrik) sekä elokuvaohjaajat venäläinen Valentin Vaala (Valentin Ivanoff) ja latvialainen Teuvo Tulio (Theodor Tugai).

Toisen maailmansodan jälkeen Suomeen muuttaneisiin taide- ja kulttuurivaikuttajiin kuuluu esimerkiksi Englannissa syntynyt ohjaaja ja kirjailija Neil Hardwick. Englannista tuli myös erilaisissa musiikkikokoonpanoissa kuten Wigwamissa vaikuttanut Jim Pembroke. Wienissä juutalaisperheeseen syntynyt esseisti ja kriitikko Anne Fried muutti puolestaan Suomeen vuonna 1969 asuttuaan sitä ennen eri puolilla Eurooppaa ja Yhdysvalloissa. Maahanmuutto Suomeen oli kuitenkin neljäkymmentäluvun lopulta 1980-luvun jälkipuoliskolle asti huomattavan vähäistä sekä aikaisempiin että tätä ajanjaksoa seuranneisiin vuosikymmeniin verrattuna. Tämä näkyy tietenkin myös taiteen ja kulttuurin kentällä.

Vuonna 2009 julkaistussa opetusministeriön politiikka-analyysissä maahanmuuttajaväestön asemasta opetusministeriön tehtäväalueilla mainitaan, että Euroopan unionin tilastoviraston mukaan Suomen kulttuurityövoimasta oli vuonna 2005 1,3 prosenttia ulkomaiden kansalaisia (ks. Eurostat 2007, 70–71). Raportin mukaan tämä oli EU-maiden alhaisimpia prosenttiosuuksia, ja se osoitti että suomalaisen kulttuurielämän avautumisesta ja maahanmuuton lisääntymisestä huolimatta vaikutukset Suomen kulttuurielämään olivat jääneet suhteellisen vähäisiksi. (Opetusministeriö 2009c, 15.)[85]

Samassa raportissa esitellään myös Taiteen keskustoimikunnasta saatuja tietoja siitä, missä määrin äidinkieleltään muut kuin suomen- tai ruotsinkieliset ovat hakeneet ja saaneet Taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimi-

84 Lähteenä tässä on käytetty Finnish Blues Societyn kotisivua, http://www.bluesnews.fi/suomiblues_mita.htm.

85 Ulkomaalaisten osuus kulttuurityövoimasta oli yhteensä 27 EU-maassa keskimäärin 5,5 prosenttia. Tiedot puuttuvat kuitenkin muutamista, erityisesti itäisen Euroopan, maista. Tämäntyyppistä tilastotietoa tulkittaessa kannattaa myös ottaa huomioon erot eri maiden tilastokäytännöissä ja kansalaisuuslainsäädännössä, minkä vuoksi luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia.

kuntien sekä apurahalautakuntien apurahoja ja avustuksia. Vuosina 2000–2004 valtion taideapurahoja ja avustuksia myönnettiin 153 vieraskieliselle taiteilijalle tai sellaiselle yhteisölle, jonka hakijan äidinkieli oli jokin muu kuin suomi tai ruotsi (prosenttiosuus 1,4).[86] Vuosina 2005–2007 prosenttiosuus oli noussut kahteen ja vuonna 2008 kolmeen prosenttiin. (Mt., 16.)

Vieraskielisten lukumäärät ja suhteelliset osuudet ovat vaihdelleet sekä taiteenaloittain että vuosittain (taulukko 7). Vuonna 2008 vieraskielisiä apurahan tai avustuksen saajia oli kuvataiteessa 22 (hakijoita 67), säveltaiteessa 11 (hakijoita 33) ja kirjallisuudessa 10 (hakijoita 20). Luokassa "muu" (monialaiset, taiteenaloittain luokittelemattomat, sirkustaide ja mediataide) hakijoita oli 36 ja apurahan tai avustuksen saajia kuusitoista. Prosentuaalisesti hakijoita ja saajia oli eniten juuri luokassa "muu" (6 %) sekä kuvataiteessa ja valokuvataiteessa, molemmissa viisi prosenttia. (Mt.)

Paula Karhunen on tutkinut Taiteen keskustoimikunnassa myös tarkemmin vieraskielistä väestöä apurahojen ja avustusten saajina ja hakijoina. Yksi hänen aineistoistaan koostui kaikista niistä hakijoista, jotka olivat hakeneet Taiteen keskustoimikunnan apurahaa tai avustusta vuosina 2000–2008 ja jotka olivat kuuluneet kielikategoriaan muu kuin suomi tai ruotsi. Näitä hakijoita oli ollut tällä ajanjaksolla kaikkiaan viisisataa ja he edustivat kahdeksaakymmentä eri maata. (Karhunen 2009, 41.)

Yli kuusikymmentä prosenttia hakijoista oli lähtöisin Euroopasta, ja näistä puolestaan 41 prosenttia Itä-Euroopasta, Venäjä mukaan lukien. Hakemuksia kohdistui eniten, miltei puolet kaikista, kuvataiteisiin ja musiikkiin. Lähtöalueittain tarkasteltuna Euroopasta ja Etelä- tai Pohjois-Amerikasta tulleita hakemuksia kohdistui eniten kuvataiteisiin, kun taas Afrikasta lähtöisin olleet hakijat olivat hyvin suurelta osalta muusikkoja. Aasiasta tulleiden osuus korostui erityisesti taideteollisuuden alalla. Tämä saattaa Karhusen mukaan johtua Taideteollisen korkeakoulun (nykyään osa Aalto-yliopistoa) maineesta ja kansainvälisistä suhteista. Kun eurooppalaisten vieraskielisten hakijoiden kategoriaa katsotaan tarkemmin, vajaa kolmasosa Itä-Euroopasta tulleista hakemuksista on kohdistunut musiikkiin, kun taas 31 prosenttia länsieurooppalaisista hakijoista on ollut kuvataiteilijoita. (Mt., 43–45.)

86 Vasta 2000-luvun alussa lomakkeisiin lisättiin mahdollisuus ilmaista myös jokin muu äidinkieli kuin suomi tai ruotsi. Lomakkeet eivät kuitenkaan vieläkään vaadi tarkennusta siitä, mikä hakijan äidinkieli on. Kategoriaan "muu kieli" kuuluvat myös äidinkieleltään saamenkieliset.

Taulukko 7. Taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien sekä apurahalautakuntien apurahojen ja avustusten vieraskieliset hakijat ja saajat 2005–2008

Taiteenala	2005				2006				2007				2008			
	hakijat		saajat		hakijat		saajat		hakijat		saajat		hakijat		saajat	
	%	lkm	%	lkm	%	lkm	%	lkm	%	lkm	%	lkm	%	lkm	%	lkm
Arvostelijat	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Elokuvataide	4	8	4	4	2	5	0	0	2	5	0	0	2	4	1	1
Kirjallisuus	1	14	1	6	1	16	1	8	1	13	0	3	1	20	1	10
Kuvataide	3	41	3	12	3	47	4	14	3	48	2	8	5	67	5	22
Muu	3	14	4	7	3	18	4	9	5	30	4	9	6	36	6	16
Näyttämötaide	1	8	3	5	2	9	2	4	2	11	2	5	3	17	3	7
Rakennustaide	2	2	0	0	1	1	2	1	3	4	2	1	0	0	0	0
Säveltaide	3	26	2	8	3	25	3	10	2	15	2	8	4	33	3	11
Taideteollisuus	3	19	2	3	3	16	4	7	4	23	5	8	3	18	3	6
Tanssitaide	4	11	2	3	2	8	2	3	2	7	1	1	3	10	4	5
Valokuvataide	4	11	2	2	3	9	1	1	2	7	3	3	5	14	3	3
Kaikki	2	139	2	50	2	136	2	55	2	143	2	46	3	195	3	68

Lähde: Opetusministeriö 2009c, 16.

Hakijoista 68 prosenttia asui pääkaupunkiseudulla (mt., 43). Taiteen keskustoimikunnan apurahojen ja avustusten hakijoista huomattavan suuri osa on yleensäkin kotoisin pääkaupunkiseudulta, mikä heijastaa taiteen ammattilaisten keskittymistä tälle seudulle. Kaikista taiteilijoista 49 prosenttia asui vuonna 2000 Helsingissä tai sen lähiympäristössä (Rensujeff 2003, 20). Tämä alueellinen painotus tarkoittaa samalla sitä, että vieraskielisten taiteilijoiden osuutta tulkittaessa heidän suhteuttamisensa vieraskielisten osuuteen koko väestöstä ei anna täysin luotettavaa kuvaa todellisuudesta. Maahanmuutto on, kuten tämän teoksen alussa osoitettiin, kohdistunut Suomessa varsin voimakkaasti pääkaupunkiseudulle ja muihin suurempiin kaupunkeihin.

Karhusen mukaan vieraskielisten apurahojen ja avustusten hakijoiden ja saajien määrät ovat kaikkineen niin pieniä, ettei kovin vahvoja johtopäätöksiä voi niiden varassa tehdä. Tulokset ovat hänen mukaansa kuitenkin pääsääntöisesti samansuuntaisia kuin Amir Khatibin vuonna 2003 tekemässä selvityksessä. Eurooppalaisten taiteilijoiden vahva edustus heijastaa Karhusen mukaan suomalaisen maahanmuuttajataustaisen väestön yleisiä rakenteita (Karhunen 2009, 42). Samalla voidaan kuitenkin tässäkin yhteydessä todeta, että suuremmista väestöryhmistä ainakin somalinkielisten määrät ja suhteelliset osuudet ovat hyvin pieniä verrattuna tämän yhteisön kokoon ja osuuteen kaikista Suomessa asuvista maahanmuuttajista ja uusien vähemmistöryhmien jäsenistä. Kotoutuminen taiteilijana vaihtelee siis ilmeisesti varsin suuresti myös lähtömaan ja maahanmuuttoperusteen mukaan.

Taiteen keskustoimikunnan taiteilijatuen kohdentumista tarkasteleva tutkimushanke on tätä kirjoitettaessa yhä käynnissä, ja siinä tullaan tarkastelemaan asiaa myös esimerkiksi taiteilijahaastatteluiden avulla. Apurahajärjestelmän kehittämiseksi on tärkeätä, että tieto maahanmuuttajataiteilijoiden ja uusien vähemmistöryhmien jäsenten integroitumisesta on mahdollisimman korkeatasoista, mikä epäilemättä vaatiikin sekä määrällisten että laadullisten tutkimusmenetelmien hyödyntämistä. Valtion tukeen taiteilijoille palataan tässä tutkimuksessa vielä uudelleen tämän luvun lopussa, kun tarkastellaan erikseen Taiteen keskustoimikunnan apurahoja monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin.

Tässä yhteydessä voidaan seuraavaksi lyhyesti tarkastella käytettävissä olevan tiedon varassa tilannetta kuvataiteen, musiikin ja kirjallisuuden alueilla. Sen lisäksi, että maahanmuuttajat ja uusien vähemmistöjen jäsenet ovat kohtalaisen runsaslukuisia nimenomaan näillä taiteenaloilla, juuri näiltä kentiltä löytyy myös jonkin verran kartoituksia ja keskustelua aiheesta. Nämä keskustelut osoittavat, että yhteiskunnan uusien jäsenten kotoutuminen taiteen ja kulttuurin kentälle vaihtelee myös sen mukaan, minkä taiteenalan edustajasta on kysymys. Samalla voidaan eri taiteenalojen konkreettisten

esimerkkien kautta pohtia yleisesti Suomeen muuttaneen tai vähemmistötaiteilijan asemaa ja toimintaedellytyksiä.

6.3.2 Maahanmuuttajat ja kuvataide

Porin ja Turun taidemuseot käynnistivät opetusministeriön tuella jo vuonna 1995 suomalaisten etnisten vähemmistöjen kuvataiteilijoiden kartoitustyön, jota Porin taidemuseo jatkoi vielä vuosina 1996–1997. Hankkeessa dokumentoitiin yli 60 taiteilijan tuotantoa eri puolilta Suomea, ja sen pohjalta järjestettiin Porin taidemuseossa taidenäyttely ja tuotettiin julkaisu *Samaa maata – Samma land – Side by Side* (Hovi ja Seppälä 1997).[87] Taidenäyttelyyn osallistui ja julkaisussa esiteltiin 15 kuvataiteilijaa, joista yksi edusti suomalaista kantaväestöä, kuusi Suomen perinteisiä vähemmistöjä ja suomenruotsalaisia ja kahdeksan Suomeen muuttanutta taiteilijaa. Marketta Seppälän johdantoartikkelin mukaan näyttelyllä ei ollut "muuta varsinaista teemaa tai yhdistävää tekijää kuin erilaisuus. Sen ei ole tarkoitus kattaa mahdollisimman monia vähemmistöjä, vaan esitellä etnisyyden välityksellä vähemmistökysymyksen moniulotteisuutta". (Mt., 14.)

Vakiintuneista maahanmuuttajien taideyhdistyksistä EU-MAN (*European Union Migrant Artist Network*) perustettiin irakilaistaustaisen kuvataiteilijan Amir Khatibin toimesta Turussa vuonna 1997. Verkoston englanninkielisen *Universal Colours* -julkaisun ensimmäisen numeron mukaan verkoston tarkoituksena on edistää monikulttuurisen Euroopan asiaa, yhdistellä ideoita ja toteuttaa niitä, esitellä maahanmuuttajataidetta ja maahanmuuttajataiteilijoita Euroopan unionin alueella sekä edistää maahanmuuttajien ja Euroopan kantaväestön välistä vuorovaikutusta (Universal Colours 1/1997, 2). Taustalla on myös käsitys kolmannesta kulttuurista, jonka maahanmuuttajuus synnyttää, kun taiteilijan työ ei vastaa täysin enää sen kummemmin lähtömaan kuin uuden asuinmaankaan ilmaisutapaa, vaan se yhdistää näitä omintakeisella tavalla. Kuvataiteilijoita useista eri maista yhdistävän verkoston ylläpitämisen ja lehden julkaisemisen lisäksi EU-MAN järjestää kuvataiteen näyttelyjä eri maissa. EU-MAN on hyvä esimerkki myös transnationaalisesta eli poikkikansallisesta verkostosta taiteen alalla.[88]

Pääasiallisesti kuvataiteen, mutta myös muiden taiteenalojen saralla toimi myös Euroopan Sosiaalirahaston rahoittama TARU-projekti *Rajatonta taidetta – Arts and Diversity*, jonka tarkoituksena oli edesauttaa vähemmistötaiteilijoiden työnsaantimahdollisuuksia neuvonnan, avun ja koulutuksen kautta.

87 Lisäksi hankkeen kulttuurihistoriallisesti painottuneessa osuudessa toteutettiin eri taiteilijoiden toimesta Satakunnan museoon erityisiä huoneinteriöörejä.

88 Ks. tarkemmin EU-MAN-yhdistyksen kotisivulta, http://www.eu-man.org.

Lisäksi hankkeessa esiteltiin taiteilijoita joka viikko lähetetyn TARU-TV:n sekä projektin kotisivuilla olleen taiteilijarekisterin kautta.

Miltei kuusivuotinen, kaksivaiheinen hanke päättyi vuonna 2007. Sen jälkimmäisellä puoliskolla kohderyhmään kuuluivat alusta asti mukana olleiden ammattimaisesti työhönsä suhtautuvien maahanmuuttaja- ja vammaistaiteilijoiden lisäksi nuoret tai juuri valmistumassa olleet tai juuri valmistuneet taiteilijat. Hankkeessa tuotettiin myös erillinen julkaisu. Siihen kerättiin taiteilijoiden tarinoita, jotka kertoivat projektin kohderyhmään kuuluvien ihmisten taustoista ja elämästä Suomessa taiteilijana. Monissa tarinoissa ja niiden kommenttipuheenvuoroissa korostui tarve verkostoitua suomalaisten taiteilijoiden ja taide-elämän vaikuttajien kanssa. Uuden asuinmaan pelisääntöjen hallitseminen on myös tärkeätä. Romaniasta Suomeen muuttanut Tizzi Fib ilmaisee asian seuraavalla tavalla:

> *Suomessa on täytynyt opetella elämään siten, että täällä on vapaa valitsemaan. Sen ymmärtämiseen on diktatuurissa kasvaneelta mennyt useita vuosia. Aluksi meni monta tilaisuutta ohi sen takia, että ei yksinkertaisesti tiennyt, että itsellä olisi ollut oikeus ja vapaus tarttua niihin. (Taru – rajatonta taidetta 2007, 51.)*

Edellä esitellyt toimintamuodot ja niiden taustalla olleet ajatukset kertovat kuvataidetta ja maahanmuuttajuutta yhdistäneiden aktiviteettien erilaisista tavoitteista, jotka ulottuvat saavutettavuuden edistämisestä ja tasa-arvon lisäämisestä vähemmistöryhmien esittämisen kautta maailman ja ihmisen uudenlaiseen ymmärtämiseen.[89] Tällä tavalla nämäkin projektit kytkeytyvät eri tavoin suomalaisen kotouttamispolitiikan eri ulottuvuuksiin, vaikka kaikissa niistä keskiössä on taiteen parissa toimiva luova yksilö. Joskus on kysymys yksilön integroitumisen edellytyksistä, toisinaan yhteiskunnan monikulttuuristumisesta uusien etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen muodostumisen kautta, kolmannessa tapauksessa puolestaan perinteisten rakenteiden ja rajalinjojen rikkoutumisesta ja uusien identiteettien syntymisestä. Voi myös käydä niin, että saman taiteilijan persoona ja tuotanto tulee tulkituksi eri perspektiiveistä käsin riippuen siitä, missä kontekstissa häntä ja hänen taidettaan käsitellään.

Hankkeisiin ja toimintamuotoihin osallistuneiden taiteilijoiden työt paljastavat samalla, että muuttoliikkeeseen osallistuneen kuvataiteilijan työssä hänen taustansa ja elämänkokemuksensa voi näkyä tai olla näkymättä. Kuvataiteilija voi tietoisesti hyödyntää lähtömaansa ilmaisuperinteitä ja käsitellä esimerkiksi aikaisempaan kotimaahansa tai muuttoon liittyviä teemoja tai-

89 Näiden hankkeiden lisäksi kannattaa tässä yhteydessä mainita vuonna 2000 käynnistettyyn korkeasti koulutetuille maahanmuuttajille suunnattuun *SPECIMA*-projektiin sisältynyt puolen vuoden mittainen *KulttuuriSPECIMA*-koulutusjakso, joka oli suunnattu eri maista Suomeen tulleille taide- ja kulttuurialan ammattilaisille. Koulutuksen tavoitteena oli perehdyttää opiskelijat suomalaisen taide- ja kulttuurikentän sisältöön ja toimintatapoihin (ks. Katajarinne ja Vanhanen 2007).

teessaan, mutta voi myös olla, että hänen tavallaan tuottaa taidetta ei ole ainakaan mitään suoraa yhteyttä omaan henkilöhistoriaan.

Vastaus siihen, kumpi taiteellinen orientaatio on taiteen ja kulttuurin kentälle kotoutumisen kannalta hyödyllisempi, ei varmastikaan ole itsestään selvä. Joissain tapauksissa kysyntää voi olla enemmän ilmaisumuodoltaan tutummalle taiteelle, kun taas toisissa tapauksissa erilaisuudesta ja erikoisuudestakin voi olla hyötyä. Yhtä lailla ympäristön sosiaalinen tilaus voi joskus kohdistua sellaisiin teemoihin kuten muuttoon, muuttumiseen ja ulkopuolisuuteen, mutta toisena ajankohtana näille teemoille ei puolestaan ole vastaavaa kysyntää.

6.3.3 Maahanmuuttajat ja musiikki

Musiikkitoiminnan saralla jo suhteellisen varhainen toimintamuoto oli Maailman musiikin keskuksen ylläpitämä maahanmuuttajamuusikkojen rekisteri. Idea tähän tietokantaan saatiin Ruotsista, jossa Svenska Rikskonserter toteutti samantyyppisen hankkeen 1990-luvun alussa. Sikäläiseen *Invandrat musik* -rekisteriin kerättiin nimenomaan niitä maahanmuuttajia, jotka harrastivat jollain tapaa omaan kulttuuritaustaan liittyvää musiikkia. (Saarela 2001, 195.)

Suomessa hanketta toteutettiin pitkään nimellä *Immigrés*, jonka ensimmäinen monistettu tiedosto ilmestyi vuonna 1996 sisältäen noin kolmekymmentä artistia tai ryhmää. Seuraavana vuonna lukumäärä oli jo kaksinkertaistunut. Ajan mittaan paperiversiosta luovuttiin kokonaan, ja rekisteri alkoi ilmestyä ainoastaan Maailman musiikin keskuksen kotisivulla. Tiedoston ulkopuolelle jätettiin ne maahanmuuttajamuusikot, jotka soittivat eurooppalaista klassista musiikkia tai omaan etniseen taustaan kuulumatonta jazzia tai rockia. Sen sijaan siihen otettiin mukaan myös kokonaan suomalaiset yhtyeet, "kunhan ne edustivat sitä, mitä katalogin oli määrä tarjota, muiden maiden musiikkia esittäviä ja mahdollisesti opettaviakin artisteja". Hankkeesta 2000-luvun alussa kirjoittaneen Mikko Saarelan mukaan varsinaisia ammattilaisyhtyeitä oli mukana vähän. (Mt., 195–197).

Muusikkokatalogi toimii nykyään nimellä *Artistit*. Sen kotisivun mukaan artistitiedostossa tarjotaan sellaisten Suomessa toimivien artistien ja yhtyeiden tausta- ja yhteystietoja, jotka repertuaarissaan "pääsääntöisesti esittävät meille vieraampien musiikkikulttuurien musiikkia – 'etnoa' tai 'maailmanmusiikkia' tai hyvinkin perinteistä tietyn maan tai maanosan perinnemusiikkia".[90]

Vuonna 2001 julkaistiin puolestaan Erkki Pekkilän toimittama kirja *Steel pan, mbalax ja gamelan – tutkielmia maahanmuuttajamusiikeista*. Kirjan joh-

90 Ks. tarkemmin Maailman musiikin keskuksen kotisivulta, http://www.globalmusic.fi.

dannossa Pekkilä huomauttaa, että termi maahanmuuttajamusiikki voidaan ymmärtää kahdella eri tavalla. Termi voi hänen mukaansa tarkoittaa Suomeen muuttaneiden henkilöiden täällä harjoittamaa musiikkitoimintaa, jolloin tällä musiikilla on ainakin jonkinlainen suhde lähtömaan musiikkiperinteeseen. Toisaalta maahanmuuttajamusiikilla voidaan viitata myös "etäkulttuurien musiikkeihin", joita Suomessa asuvat suomalaiset muusikot harjoittavat ja esittävät. (Pekkilä 2001, 3.) Nimenomaan jälkimmäisessä merkityksessä siis myös taustaltaan suomalaiset muusikot saatettiin hyväksyä Maailman musiikin keskuksen *Immigrés*-rekisteriin.

Maahanmuuttajamusiikeilla oli Pekkilän mielestä 2000-luvun alun Suomessa neljä tunnusmerkkiä, jotka tosin saattoivat hänen mukaansa ilmetä myös muissa musiikinlajeissa. Ensinnäkin hän katsoi, että maahanmuuttajamusiikit olivat juurimusiikkeja eli että niissä oli näkyvästi esillä kansallisia, etnisiä, kielellisiä, alkuperään tai autenttisuuteen liittyviä piirteitä. Toiseksi niissä oli lisäarvoa tuottavia perinteisyyden merkkejä kuten vieras kieli, vanhahtavat aihepiirit, etniset tai alkuperäisiksi mielletyt soittimet, esiintyjien johonkin kansaan tai aikakauteen viittaava vaatetus tai musiikin perinteinen sointi tai rytmit. Pekkilän mukaan maahanmuuttajamusiikit olivat myös paikallisia ilmiöitä ilman kansallista tai maailmanlaajuista levikkiä. Jos ne saavuttaisivat suuremman suosion, niistä tulisi hänen mielestään helposti maailmanmusiikkia. Lisäksi maahanmuuttajamusiikit olivat suppean yleisöpohjansa vuoksi marginaalimusiikkeja. (Pekkilä 2001, 18–21).

Artikkelin kirjoitusajankohtana laajempi muuttoliike Suomeen on ollut vielä varsin nuorta ja maahanmuuttajien määrä huomattavasti nykyistä pienempi. Lisäksi tieto- ja viestintäteknologian muutokset ovat viime vuosina helpottaneet laajempien kuulijakuntien tavoittamista myös pitkien välimatkojen takaa, ja ihmisten välinen paikallinen ja virtuaalinen vuorovaikutus on johtunut suureen määrään erilaisia yhdistelmäkokeiluja. Näin ollen maahanmuuttajamusiikin kenttä Pekkilän määrittelemässä merkityksessä on epäilemättä viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana kohdannut suurehkoja muutoksia. Fyysisessä ympäristössä marginaalisella ilmiöllä voi esimerkiksi olla maailmanlaajuisesti suuri yleisö erilaisten diasporayhteisöjen keskuudessa, ja erilaisia hybridi-ilmiöitä syntyy ja kuolee jatkuvasti. Pekkilä korostaa itse, että:

> *Suomalaisessa elinympäristössä maahanmuuttajien musiikki on altista ulkoisille vaikutteille, ja näyttää siltä, [että] musiikin taipumus ottaa vaikutteita esimerkiksi populaarimusiikista korostuu. Koska maahanmuuttajat eivät pysty kokonaan eristäytymään omiin piireihinsä, näyttää myös siltä, että suomalaisten ja maahanmuuttajamuusikoiden välillä on monenlaista vuorovaikutusta." (Pekkilä 2001, 24.)*

Steel pan, mbalax ja gamelan tarjosi tietoa turkkilaisesta ja iranilaisesta perinnemusiikista, steel pan -soittimien hyödyntämisestä kouluopetuksessa, indonesialaisesta gamelan-perintestä, Suomessa toimivista somalialais-, ghanalais- ja senegalilaismuusikoista, espanjalaisesta ja latinalais-amerikkalaisesta musiikista sekä edellä esitellystä *Immigrés*-taiteilijaluettelosta. Kokemuksiaan turkkilaisen perinnemusiikin esittäjänä välittänyt Yonca Ermutlu kirjoittaa:

> *Käsite maahanmuuttajamusiikki tarkoittaa yleensä maahanmuuttajamuusikon luomaa, esittämää tai opettamaa musiikkia, joka liittyy hänen etniseen taustaansa. Olisi järjetöntä väittää, että kaikki maahanmuuttajamuusikot soittavat omaa perinnemusiikkiaan, sillä kaikilla heillä on oma musiikkimakunsa. Olisi myös epäviisasta sanoa, että yksi muusikko esittää vain tietynlaista musiikkia. Yksi ja sama muusikko voi soittaa erilaisia musiikinlajeja erilaisissa yhtyeissä. Muusikon tyyli saattaa myös muuttua ajan mittaan, taloudellisten seikkojen takia tai siksi, että hän on kosketuksessa erilaiseen kulttuuriin ja vastaanottaa erilaisia musiikinlajeja. (Ermutlu 2001, 29.)*

Monissa teoksen artikkeleissa tulevat esille tavanomaisesta poikkeavien taidemuotojen edustajien kohtaamat luokitteluvaikeudet ja arvostusongelmat. Ermutlun edustama Nefes-yhtye oli vuonna 1999 valittu *Uusi Kansanmusiikki* -lehden asiantuntijaäänestyksessä vuoden kansanmusiikkiyhtyeeksi. Heitä ei kuitenkaan hyväksytty mukaan eräille kansanmusiikkifestivaaleille sillä perusteella, että kyseisen vuoden teemana ei ollut maahanmuuttajamusiikki (Ermutlu 2001, 34). Iranilaistaustaisen Aflatuni Family Trion musiikkia persialaiset muusikot ovat puolestaan kommentoineet "ei-persialaiseksi ja ei-länsimaiseksi". Yhtyeessä esiintyvän Aram Aflatunin mukaan se on "persialaista (tai itämaista) musiikkia länsimaisille korville". (Komsi, Nyyssönen ja Tuominen 2001, 185.)

Monet toiseen maahan muuttaneet muusikot joutuvat epäilemättä painiskelemaan erilaisten odotusten ja käsitysten kanssa. Maailman musiikin keskuksen johtaja Jaana-Maria Jukkara epäilee *Teostory*-lehden haastattelussa, että 99 prosenttia hänen tuntemistaan maahanmuuttajamuusikoista ei haluaisi, että heitä sellaisiksi kutsutaan, koska he kokevat tällöin olevansa samalla sosiaalisia ongelmia. (Kauhanen 2008, 6.) Samassa lehdessä haastateltu alun perin tansanialainen koreografi, runoilija, lauluntekijä ja tanssija Arnold Chiwalala korostaa, ettei sanaa maahanmuuttajamuusikko pitäisi käyttää varsinkaan silloin kun puhutaan ammattilaisista.

> *Jos joku on taiteilija, haluan pitää häntä ammattilaisena ilman, että liitän häneen etuliitettä maahanmuuttaja. Näin siitä syystä, että tämä sana jollain tapaa rakentaa muureja ja estää suomalaisten ja ulkomaalaisten integraation. (Mt., 12.)*

Monilla taiteenaloilla rajanveto ammattilaisten ja harrastajien välillä on kuitenkin hankalaa. Vaikeudet lisääntyvät edelleen, jos yhteiskunnan uusi jäsen tulee maasta, josta puuttuu sellainen taiteen ja kulttuurialan systemaattinen ja muodollinen ammattikoulutus eri asteisine opinahjoineen, joka Suomen kaltaisessa maassa määrittää taiteilijan asemaa ja statusta monilla aloilla. Tämä kävi ilmi myös *Ourvision*-laulukilpailun yhteydessä tehdyissä muusikkohaastatteluissa, joihin palataan myöhemmin.

Jukkara arvioi myös, että muualta Suomeen muuttaneet eivät tee musiikkia vain itsekseen ja omissa ryhmissään vaan että suurin osa heistä on integroitunut yhteisiin projekteihin ja kokoonpanoihin täkäläisten muusikoiden kanssa. Maahan muuttaneella muusikolla on tässä verkostoitumisessa mukanaan sekä etuja että haittoja. Etuna voi olla tiettyyn taustaan liittyvä erikoisosaaminen, joka yhdistettynä ammattitaitoon voi taata hyvän aseman musiikkimarkkinoilla. Toisaalta rahoituksen saamisessa voi olla Jukkaran mukaan aivan toisenlaisia ongelmia kuin kantaväestöön kuuluvilla. (Mt., 5.)

> *Ennen kuin apurahoihin ylipäätään pääsee käsiksi, suuri mystiikka on siinä, että mitä ne ovat ja miten niitä haetaan. Näin oli varsinkin aiemmin, kun oli mahdotonta hakea englannin kielellä. Tarvittaisiin palvelukeskusta, josta saisi ohjeita apurahojen hakemisesta. (Mt., 6.)*

Suomalaisen musiikkielämän muutosta käsiteltiin myös edellä esitellyssä Tuula Jorosen toimittamassa teoksessa maahanmuuttajien vapaa-ajasta ja kulttuuripalvelujen käytöstä. Percy Mashaire kirjoitti siihen musiikista afrikkalaisten maahanmuuttajien kotoutumisen ja identiteetin rakentamisen välineenä. Artikkelista käy esimerkiksi ilmi, etteivät suomalaisen reggae-kulttuurin syntyyn ja kasvuun 1980-luvun loppupuolella aluksi vaikuttaneet niinkään Karibian alueelta tulleet maahanmuuttajat kuin suomalaisten alan pioneerien lisäksi Turkista, Intiasta ja Somaliasta Suomeen muuttaneet ihmiset. Toisaalta kansainvälinen musiikkiteollisuus oli valmistanut afrokaribialaiselle ja afrikkalaiselle musiikille maaperää suomalaisen valtaväestön keskuudessa jo ennen kuin Suomessa oli yhtään afrikkalaista maahanmuuttajaa. (Mashaire 2009, 159–169.) Tuula Joronen korostaa päätelmissään, että tällaisetkin seikat vaikuttavat maahanmuuttajien kulttuuritoiminnan vastaanottoon heidän uudessa asuinmaassaan (Joronen 2009d, 189–190).

Suomen Muusikkojen liitosta saatujen tietojen mukaan vuonna 2008 maahanmuuttajataustaisia jäseniä oli liitossa 242 henkilöä eli 7,3 prosenttia

kaikista jäsenistä.[91] Olisi kiinnostavaa tietää, millä lailla nämä – sekä muusikot yleensä – sijoittuvat musiikkitoiminnan eri aloille. Musiikki jakautuu kenties muita taiteenaloja selkeämmin länsimaiseen korkeakulttuuriin sisältyvään taidemusiikkiin (ns. klassinen musiikki ja nykymusiikki) sekä viihteellisenä ja/tai kaupallisena pidettyyn populaari- tai kevyeen musiikkiin, vaikka samantyyppistä jaottelua ja arvottamista löytyy myös esimerkiksi kirjallisuudesta ja vaikka viime aikoina rajoja on rikottu myös musiikkitoiminnan saralla. Klassisella musiikilla on luovan toiminnan eri muodoista kenties vahvimmin yleismaailmallisen (universaalin) taiteen leima, mikä näyttäytyi myös edellä esitellyissä käsityksissä sinfoniaorkesterien rekrytointipolitiikasta: pätevin soittaja saa paikan riippumatta siitä, mistä hän on kotoisin.

Orkesterit, samoin kuin esimerkiksi klassisen baletin ja nykytanssin kokoonpanot ovat maailmalla usein taiteilijoiden taustan puolesta hyvin monimuotoisia. Parhaiden kapellimestarien elämä on kansainvälisesti erittäin liikkuvaa, ja monia voitaneen kuvailla identiteeteiltään kosmopoliiteiksi (vrt. Haaviston artikkeli edellä). Suomalaisten klassisen musiikin orkestereiden soittajien kielestä tai kansallisuudesta ei ole valitettavasti olemassa tutkimustietoa, jotta tilannetta voitaisiin Suomen osalta käsitellä tässä sen tarkemmin. Silmäys suurimpien sinfoniaorkestereiden soittajaluetteloihin antaa ainakin viitteitä siitä, että nämä kokoonpanot ovat työllistäneet myös lukuisia Suomeen muuttaneita henkilöitä, joista moni on tietenkin voinut tulla Suomeen joko musiikin opiskelun tai orkesterityöpaikan saamisen seurauksena.

6.3.4 Maahanmuuttajat ja kirjallisuus

Sekä kuvataiteessa että musiikissa monet Suomeen muuttaneet ihmiset ovat saavuttaneet näkyvyyttä ja tunnustusta. Varsin nopeasti maahanmuuton lisääntymisen jälkeen on myös alettu pohtia muutoksen vaikutusta taiteenalalla ja miettiä erilaisia keinoja auttaa kuvataiteilijoiden ja muusikoiden integroitumista suomalaiseen taide-elämään. Näihin kahteen taiteenalaan verrattuna kehitys kirjallisuudessa on ollut hitaampaa ja hiljaisempaa. Aivan viime vuosina on kuitenkin nimenomaan tällä saralla tapahtunut hyvin paljon, kuten Camilla Haaviston artikkelistakin kävi ilmi. Eturivin kirjailijoiden joukkoon on monissa maissa, Suomi mukaan lukien, tullut kirjailijoita, joiden oma tai

91 Tiedot on kerätty osana SAK:n toimesta toteutettua kyselyä, jossa maahanmuuttajataustaisilla tarkoitettiin ulkomaan kansalaisia. Muusikkojen liiton luvut on kuitenkin laskettu synnyinmaan perusteella. Lähde: sähköpostiviestit 22.1.2010 Sirpa Seppäseltä Suomen Muusikkojen liitosta ja 25.1.2010 Helena Hämäläiseltä SAK:sta. Muusikkojen liittoon kuuluvat muusikot, laulajat tai muuten näihin ammatteihin läheisesti liittyvissä ammateissa toimivat henkilöt, ja siihen ovat järjestäytyneet myös esimerkiksi Suomen Kansallisbaletin tanssijat. Ks. tarkemmin Muusikkojen liiton kotisivulta, http://www.muusikkojenliitto.fi/miksi_liittya.html.

vanhempien tausta on jossain muualla kuin asuinmaassa. Maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmien tuottama kirjallisuus on myös usein herättänyt paljon keskustelua yhteiskunnasta ja sen muutoksesta laajemmin. Lisäksi "maahanmuuttajakirjailijasta" on puhuttu julkisuudessa enemmän ja toisella tavalla kuin "maahanmuuttajataiteilijasta" tai "maahanmuuttajamuusikosta".

Kotimaisesta maahanmuuttajakirjallisuudesta pari vuotta sitten kirjoittanut Niina Hakalahti huomauttaa, että aihe vaikutti hänestä aluksi samanlaiselta kuin jos olisi pitänyt kirjoittaa artikkeli Suomen trooppisista kasvilajeista. "Vaikka muualla Euroopassa useat maahanmuuttajat ja maahanmuuttajataustaiset kirjailijat ovat nousseet uudessa kotimaassaan kirjallisuuden kärkeen, Suomessa ollaan vasta hyvin varovaisissa lähtökuopissa." (Hakalahti 2007, 29.) Pohdittuaan hetken sitä, pitäisikö puhua maahanmuuttajakirjailijoista, maahan muuttaneista kirjailijoista vai monikulttuurisesta kirjallisuudesta, Hakalahti esittelee lyhyesti joitain Suomeen muuttaneita kirjailijoita, ja lista on lopulta pitkähkö. Suomessa tunnetuimpia lienevät edellä käsitellyt Zinaida Lindén ja Umayya Abu-Hanna sekä Finlandia Junior -palkinnon vuonna 1997 *Gondwanan lapset* -teoksellaan saanut Alexis Kouros.[92]

Osa Hakalahden esittelemistä kirjailijoista on käsitellyt teoksissaan esimerkiksi maahanmuuttoon, identiteettiin, kulttuuriin tai syrjintään liittyviä asioista, osa puolestaan ei lainkaan. Kirjailijan taustan perusteella ei siis, kuten ei kuvataiteenkaan tapauksessa, voi tehdä suoria johtopäätöksiä hänen kirjallisen tuotantonsa keskeisistä teemoista. Monikulttuurisen kirjallisuuden Hakalahti liittää erityisesti sellaisiin kahden kulttuurin perheissä kasvaneisiin ihmisiin kuten Ranya ElRamlyyn (nykyisin Paasonen) ja Harri István Mäkeen (mt.,32). Intiassa suomalaisen äidin ja egyptiläisen isän lapsena syntyneen ja useissa eri maissa elämänsä aikana asuneen Ranya ElRamlyn esikoisteoksen *Auringon aseman* vastaanottoa on analysoinut mm. Hanna-Leena Nissilä seuraavalla tavalla:

> *ElRamlyn* Auringon asema *päätyi tahtomattaan keskelle suomalaisuuden ja suomalaisen kirjallisuuden määrittelyä. Vastaanottoa kuvaa eräänlainen termihämmennys: Auringon asemaa määriteltiin maahanmuuttajakirjallisuudeksi, vaikka todettiin, ettei ElRamly ole maahanmuuttaja, minkä lisäksi teosta luonnehdittiin monikulttuuriseksi ja jälkikoloniaaliseksi romaaniksi. Vastaavasti ElRamly itse sai "eksoottisen" ja "ulkomaalaisen" roolin, josta käsin hän päätyi vakuuttelemaan suomalaisuuttaan. (Nissilä 2009, 50.)*

92 Muita hänen mainitsemiaan kirjailijoita ovat mm. inkeriläistaustan omaavat Ella Ojala ja Arvi Perttu, Irakin kurdi Yousif Abu al Fawz, Iranista Suomeen muuttaneet Farzaneh Hatami Landi ja Kiamars Baghbani, perulaissyntyinen Maritza Nuñez, bosnialainen Resad Hasanovic sekä syyrialainen Samir Khatib ja Gruusiasta Suomeen muuttanut Huta Gagua. Hanna-Leena Nissilän (2009, 40) hieman uudemmassa artikkelissa mainitaan myös esimerkiksi Kevin Frazier, Wilson Kirwa, Sofi Oksanen, Douglas Robinson, Anu Rohima Mylläri, M'hammed Sabour, Roman Schatz ja Tao Lin. Maahanmuuttajakirjailijoista kirjoitettiin myös Kumppani-lehden numerossa 10/2009.

Suomessa on myös toimitettu jonkin verran aiheeseen liittyviä kirjallisuusantologioita. Osana Teatteri Raivoisien Ruusujen *Kassandra 2000* -projektia syntyi somalinaisten runo- ja proosa-antologia *Yhdeksän syyssadetta* (Tiilikainen, Axmed ja Lilius 2001). Somalialaisesta sanataiteesta suurin osa on ollut suullista, ja virallinen somalin kielen kirjoitustapa otettiin käyttöön vasta vuonna 1972 (mt., 34). Pirkanmaan taidetoimikunta julkaisi puolestaan vuonna 2000 Harri István Mäen kokoaman antologian *Hedelmät jotka eivät tuoksu ruudille* (Mäki 2000). Maahanmuuttajien paikoin asiaproosan ja kaunokirjallisuuden rajoja rikkovia elämäntarinoita koottiin puolestaan Laura Huttusen vuonna 1999 toimittamaan teokseen *Sama taivas, eri maa*.[93]

Vuonna 2008 järjestettiin osana Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuoden virallista ohjelmaa Suomessa *Mikä ihmeen uussuomalainen?* -novellikilpailu. Kilpailun kieli oli suomi, ja se oli avoin kaikille vähintään 16 vuotta täyttäneille henkilöille, jotka eivät olleet aikaisemmin julkaisseet kaunokirjallista teosta ja jotka elävät monien kulttuurien vaikutuspiirissä. Kilpailulla etsittiin erityisesti maahanmuuttajataustaisia kirjoittajia, mutta osallistumisoikeutta ei rajattu tämän tarkemmin. Myös novellien aihe oli vapaa.

Novellikilpailun antia julkaistiin erillisessä antologiassa, johon valittiin myös kilpailun kolmelle ensimmäiselle sijalle sijoittuneet kirjoitukset, Maryan Hamadonin *Seurapiirihai*, Alexandra Salmelan *Se oikea, aito maahanmuuttajablues* sekä Nitin Soodin *Helsinki ja karavaanit* ja kymmenen muuta novellia (Halmesarka ym. 2009). Mikko Rimmisen johdantoartikkelin mukaan tekstien kokonaisuus "toi silmien eteen sävyrikkaan monikulttuurisen Suomen: maan, jossa mitä moninaisimmat elämäntarinat rakentavat pohjaa uudenlaiselle suomalaiselle 'juurevuudelle'". Raadille tuli ilmeisesti myös jonkinlaisena yllätyksenä, että "harva kilpailuun osallistunut novelli kertoi suoraan muukalaisvihamielisyydestä tai ylipäätään vaikeasta suhteesta uuteen kotimaahan". (Rimminen 2009, 7–8.)

Viestintävälineissä käydyn julkisen keskustelun lisäksi maahanmuuttajat ja kirjallisuus -teeman ympärille on järjestetty viime vuosina useita seminaareja ja keskustelutilaisuuksia, joita ovat järjestäneet mm. valtion kirjallisuustoimikunta ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (ks. esim. Dahl 2009). Yksi keskeinen teema näissä keskusteluissa ja etenkin Suomeen muuttaneiden kirjailijoiden puheenvuoroissa on ollut kielen, identiteetin ja kirjallisuuden välinen suhde. Kielisidonnaisuutensa vuoksi kirjallisuus on myös taiteilijoiden integroitumisen näkökulmasta katsottuna toisenlaisessa asemassa kuin musiikki tai kuvataide. Uuden kielen hallitseminen ja sen luovan käytön hy-

93 Muita Suomeen muuttaneiden kirjailijoiden tekstejä sisältäviä teoksia ovat ainakin Marita Muukkosen ja Tuula Sakaranahon toimittama *Kassandra – kertomuksia suomalaisuudesta* (2000) sekä Kansainvälisen kulttuurikeskus Caisan kustantama runoantologia *Divaani* (Baghbani ym. 2004).

väksyminen taiteenalalla voi nostaa kirjailijana toimimisen kynnystä, mutta kuten monissa maissa viime vuosina käyty keskustelu osoittaa, tämäkin voi osoittautua myös voimavaraksi, jos yhteiskunnan uusien jäsenten katsotaan uudistavan kieltä raikkaalla ja kiinnostavalla tavalla.[94]

6.4 Kielen ja kulttuurin säilyttäminen

Suomalaiseen kotouttamispolitiikkaan kuuluu siis maahanmuuttajien suomalaiseen yhteiskuntaan osallistumisen lisäksi oman kielen ja kulttuurin säilyttäminen. Maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä osallistuminen yhteiskunnan eri toimintoihin on ensisijaisesti yksilötason integroitumista, kielen ja kulttuurin ylläpitäminen ja kehittäminen puolestaan etupäässä kollektiivista toimintaa.

Kulttuuria säilyttävien yhteisöjen ja sosiaalisten verkostojen ei tarvitse olla muodollisesti järjestäytyneitä. Toiminta voi perustua esimerkiksi sukulaisuus- ja ystävyyssuhteisiin, vuosittain toistuviin juhliin ja tapahtumiin tai ajankohtaisiin tarpeisiin järjestettyihin tilaisuuksiin ja tapahtumiin, joissa voi puhua äidinkieltä tai lähtömaan kieltä, noudattaa perinteisiä tapoja tai osallistua traditioiden mukaisiin rituaaleihin ja seremonioihin. Kaikista yhteisöjen kieltä ja kulttuuria ylläpitävistä toiminnoista ei siten voi myöskään juuri saada tietoa näiden piirien ulkopuolelta käsin.

Vakiintunut käytäntö, jonka mukaan julkista rahoitusta annetaan Suomessa vain virallisesti organisoituneille toimijoille, toimii kuitenkin vahvana yllykkeenä perustaa esimerkiksi yhdistys toiminnan järjestämisen ja toteuttamisen muodollisiksi puitteiksi. Suomeen onkin syntynyt varsin nopeasti suhteellisen laaja maahanmuuttajien ja uusien vähemmistöryhmien yhdistysten kenttä. Tätä kenttää kannattaa tarkastella siihen tutkimuskysymykseen vastaamiseksi, jossa pohditaan Suomeen muuttaneiden ihmisten mahdollisuuksia ylläpitää kieltään ja kulttuuriaan ennen muuta taiteen ja kulttuuritoiminnan keinoin.

6.4.1 Maahanmuuttajien yhdistystoiminta

Ensimmäisiä maahanmuuttajien perustamia yhdistyksiä itsenäisessä Suomessa olivat Suomeen muuttaneiden venäläisten aloittamat kulttuuri- ja hyväntekeväisyysyhdistykset (Pyykkönen 2007, 71). Taiteen ja kulttuurin alalla

94 Lisäksi on otettava tässäkin huomioon se, että Suomeen muuttaneet ihmiset voivat myös jatkaa kirjallista toimintaansa äidinkielellään, pitää yhteyttä muihin samankielisiin ympäri maailmaa ja julkaista yhdessä heidän kanssaan kirjallisuutta. Venäläiskirjoittajilla on esimerkiksi kansainvälinen kirjoittajaryhmä Taivas, johon kuuluu kirjailijoita lukuisista eri maista, mukaan lukien Suomesta. (Ks. esim. Helsingin Sanomat 24.9.2006.)

Suomessa on toiminut ainakin *English Amateur Dramatic Society* (perustettu 1938) ja *La Compagnie d'Amateurs du Théatre Français* (1941) sekä Venäjältä muuttaneiden juutalaisten ja muslimien kulttuuriyhdistyksiä (Leitzinger 2008, 199; 203; 254). 1930-luvulla lainsäädäntöä tiukennettiin siten, että kolmasosan yhdistyksen jäsenistä tuli olla kansalaisuudeltaan suomalaisia (Pyykkönen 2007, 71; ks. myös Korhonen 2005).

Suomessa asuvien ulkomaalaisten kansalaisoikeuksia rajoitettiin monin tavoin toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Ulkomaan kansalainen ei saanut perustaa yhdistystä eikä olla rekisteröidyn yhdistyksen hallituksen jäsen. Poliittisten puolueiden jäsenyys oli rajoitettu vain Suomen kansalaisille. Lainsäädäntöä liberalisoitiin 1980- ja 1990-lukujen taiteessa, kun uusi yhdistyslaki astui voimaan. Nykyään yhdistymisvapaus koskee kansalaisuudesta riippumatta kaikkia Suomessa asuvia ihmisiä.

Kielen ja kulttuurin ylläpitämisen kannalta merkityksellinen toimintamuoto on ollut ystävyysseura, joka on kytkenyt yleisen kansainvälisyyden merkeissä yhteen Suomen ja ystävyysmaan. Ystävyysseuroista suuri osa on kuulunut alan katto-organisaatioon eli ystävyysseurojen liittoon. Osassa ystävyysseuroista on kuitenkin toiminut lähinnä vain kyseisestä maasta kiinnostuneita suomalaisia, tai niiden kieli ja muut kulttuuriset käytännöt ovat olleet suomalaisia. Tällöin on ajan mittaan haluttu perustaa maahanmuuttajien ja Suomessa asuvien ulkomaalaisten toimesta erillisiä yhdistyksiä, joissa on voinut paremmin puhua lähtömaan kieltä ja ylläpitää sen kulttuurisia traditioita. Suomessa toimii esimerkiksi sekä Suomalais-hollantilainen yhdistys, joka on toiminnassaan pyrkinyt kehittämään ja syventämään maiden välisiä kulttuurisuhteita, että Alankomaalainen yhdistys Suomessa, jonka toiminnan keskeinen kohderyhmä on Suomessa asuvat hollantilaiset.

Maahanmuuttajien yhdistystoimintaa ovat Suomessa tutkineet etenkin Miikka Pyykkönen ja Sanna Saksela. Pyykkösen mukaan Suomessa asuvat ulkomaalaissyntyiset henkilöt ovat 1980-luvun lopulta lähtien perustaneet maahamme noin 700 yhdistystä, joihin sisältyvät sekä virallisesti rekisteröidyt että rekisteröimättömät yhdistykset. Useimpien yhdistysten kotipaikka on Helsingissä tai laajemmin pääkaupunkiseudulla, mikä heijastaa maahanmuuttajien asettumista tällä alueelle.

Vaikka pakolais- tai turvapaikanhakijataustaisten suhteellinen osuus kaikista maahanmuuttajista on alle kaksikymmentä prosenttia, yhdistyksistä yli puolet on turvapaikanhakijoina tai kiintiöpakolaisina maahan tulleiden perustamia. Pyykkösen mukaan tämä johtuu siitä, että kyseisen taustan omaavilla ihmisillä on suurempi tarve vaikuttaa suomalaisten ja suomalaisen yhteiskunnan käsityksiin sekä parantaa omaa asemaansa esimerkiksi työmarkkinoilla. Lisäksi monet pakolaiset ja turvapaikanhakijat ovat olleet yhteiskunnallisesti aktiivisia jo lähtömaassaan. Myös entisen Neuvostoliiton

alueelta tulleet inkeriläiset paluumuuttajat ovat olleet aktiivisia yhdistysten perustamisessa. (Pyykkönen 2007, 72; 2009, 142–143.)

Ensimmäiset maahanmuuttajayhdistykset keskittyivät Pyykkösen mukaan nimenomaan ylläpitämään lähtömaidensa kulttuuriperinteitä, mikä vastasi pitkälle myös suomalaisten viranomaisten käsityksiä yhdistysten roolista ja tehtävistä. 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa syntyi esimerkiksi iranilaisten ja kurdien kulttuuriyhdistyksiä sekä islamilaisia yhdistyksiä ja monikulttuurisuuteen keskittyviä yhdistyksiä. Kulttuurilla tarkoitettiin käsitteen laajan merkityksen mukaisesti yleensä ryhmän elämäntavan ja maailmankuvan muodostavien asioiden ja piirteiden kokonaisuutta. (Pyykkönen 2009, 143.)

Maahanmuuton kasvaessa ja Suomessa oleskelun pitkittyessä yhdistysten perustaminen lisääntyi 1990-luvun puolivälistä lähtien. Pyykkösen mukaan tällöin suomalaiset viranomaiset myös kannustivat maahanmuuttajia ryhtymään järjestäytyneeseen toimintaan. Yhdistyskenttä alkoi samalla eriytyä sekä erilaisten alaryhmien mukaisesti että yhdistysten toiminnan ja tavoitteiden mukaan. Yleisyhdistysten rinnalle alkoi syntyä esimerkiksi naisten ja nuorten yhdistyksiä tai vähemmistöuskontojen yhdistyksiä, ja jotkut yhdistykset alkoivat keskittyä esimerkiksi liikuntaan ja taiteisiin. Maahanmuuttajien integroitumista edesauttavien erityisten kotouttamisyhdistysten perustamiseen vaikutti puolestaan vuonna 1999 voimaan tullut kotouttamislaki sekä sen seurauksena laaditut paikalliset kotouttamisohjelmat. Uudella vuosituhannella on alkanut muodostua myös paikallisia ja kansallisia koalitioyhdistyksiä, jotka ovat useampia yhdistyksiä yhteen liittäviä kattojärjestöjä. Työn vuoksi Suomeen muuttaneiden yhdistysten määrä on myös kasvanut tasaisesti. (Mt., 143–144.)

Jyväskyläläisten ja tamperelaisten maahanmuuttajayhdistysten analysoinnin perusteella Pyykkönen on luonut Suomen oloihin soveltuvan yhdistystypologian (Pyykkönen 2007,78–79; vrt. Saksela 2009). Toimintatyypin suhteet yhdistykset ovat luokiteltavissa etniskulttuurisiin yhdistyksiin, monikulttuurisuusyhdistyksiin, kotouttamisyhdistyksiin sekä koalitioyhdistyksiin. Toiminta-alueen nojalla ne voidaan puolestaan jakaa uskonnollisiin yhdistyksiin, naisten yhdistyksiin, nuorten yhdistyksiin, liikuntayhdistyksiin sekä taideyhdistyksiin. Viimeksi mainitun ryhmän yhdistykset ovat edelleen rakenteeltaan joko yksietnisiä tai monietnisiä.

Maahanmuuttajien taideyhdistyksille on Pyykkösen mukaan luonteenomaista, että niissä sekoittuvat taiteen tuottaminen ja taiteen kuluttaminen. Lisäksi hänen tutkimistaan tamperelaisista ja jyväskyläläisistä yhdistyksistä vain yksi edellytti jäseniltään alan ammatillista koulutusta, kun taas muut olivat lähinnä taiteen harrastajien muodostamia järjestöjä. Ylipäätään taideyhdistykset sekä vahvemmin ammattimaiseen toimintaan painottuneet toimijat olivat löydettävissä pääkaupunkiseudulta. (Mt., 103.)

Kulttuuri ymmärretään maahanmuuttajien yhdistyksissä yleensä edellä mainitussa laajassa merkityksessä eli kieleen, arvoihin ja elämäntapoihin kytkeytyvinä asioina. Varsinaisten taideyhdistysten lisäksi kulttuuri ilmenee kuitenkin taiteena myös muissa yhdistyksissä. Pyykkösen (2009, 148) mukaan näin käy etenkin etniskulttuurisissa yhdistyksissä, kun nämä haluavat esitellä muille omaa kulttuuriaan tai kun ne pyrkivät vahvistamaan jäsenten yhteenkuuluvuutta esimerkiksi esittämällä perinnemusiikkia tai -tanssia juhlissaan tai muissa tilaisuuksissa. Taiteellinen toiminta ei siten ole pelkästään itseisarvoista, vaan sillä katsotaan olevan myös välineellisiä arvoja, kuten ryhmän koossa pitämistä ja sen voimavarojen kartuttamista. Omar Sheikhmousin (Pyykkönen 2007, 104) mukaan maantieteellisesti kaukaiseksi jäänyt kotimaa voidaan "keksiä uudelleen" taiteen keinoin.

Yksietniset taideyhdistykset pyrkivät Pyykkösen mukaan edistämään tietyn etnisen ryhmän lähtömaasta peräisin olevia taiteenlajeja tai lähtömaata koskevan taiteen harrastamista. Näitä yhdistyksiä on syntynyt esimerkiksi elokuvan, teatterin, tanssin ja musiikin alueille, ja ne järjestävät perustoimintanaan erilaisia näytöksiä ja esityksiä. Lisäksi ne järjestävät hänen mukaansa koulutusta ja osallistuvat alun perin muiden käynnistämien taide- ja kulttuuritapahtumien toteuttamiseen. Luontevia yhteistyökumppaneita näille ryhmille ovat saman etnisen tai kulttuurisen ryhmän muut yhdistykset, maahanmuuttajayhdistykset yleensä sekä yhdistysten taiteenaloihin kytkeytyvät suomalaiset organisaatiot ja oppilaitokset. (Pyykkönen 2009, 152.)

Monietnisillä taideyhdistyksillä suhtautuminen kulttuuriin ja kulttuuritoimintaan on Pyykkösen mukaan hieman toisenlainen. Taiteen keinoin pyritään esimerkiksi edesauttamaan monikulttuurista vuorovaikutusta sekä suvaitsevaisuutta ja erilaisuuden kunnioittamista yhteiskunnassa. (Mt., 152–153.) Joissain yhdistyksissä kulttuuri ymmärretään suhteellisen essentialistisesti rajattuina ja luonteeltaan varsin pysyvinä kokonaisuuksina, jotka limittyvät toisiinsa mosaiikin tavoin. Toisissa yhdistyksissä kokonaiskuvio hahmotetaan puolestaan häilyvärajaisempana ja dynaamisempana prosessina, jossa kulttuuripiirteet sekoittuvat toisiinsa. Monikulttuurisuus voi siis vastaavasti tarkoittaa joko yhteiskuntaa, jossa on useampia toisistaan selvästi erottuvia yksittäisiä kulttuureja, tai sellaista yhteiskuntaa, joka on elimellisesti monimuotoinen ilman kuitenkaan tarkkoja rajoja eri kulttuurimuotojen ja ilmaisutapojen välillä. Alla oleva lainaus havainnollistaa viimeksi mainittua lähestymistapaa.

> *Minulle on tärkeää, että näitä kulttuuriin liittyviä rajoja voidaan rikkoa. (…) Minulle ei ole ollut koskaan kurdi-identiteetti ongelma, ei omassa maassa eikä muuallakaan. Olen monikulttuurinen ihminen ja tulen toimeen kaikkien maiden kulttuureissa. (…) Ei ole tärkeää mistä on, vaan että tulee mukaan toimintaan. (Haastattelulainaus, lainattu Pyykkönen 2009, 147.)*

Monikulttuurisuus saa yhdistysten toiminnassa Pyykkösen mukaan myös kaksi toisistaan poikkeavaa merkitystä. Monikulttuurisuudella voidaan viitata yhdistyksen jäsenistöön ja toiminnan kohderyhmään, joita luonnehditaan adjektiivilla monikulttuurinen. Tällöin yhdistykset itse ovat monikulttuurisia, kun ne toimivat tiloina, joissa eri vähemmistöryhmien ja kantaväestön edustajat voivat tavata toisiaan ja harjoittaa yhteistyötä ennakkoluulottomassa ilmapiirissä. Toisaalta substantiivimuoto monikulttuurisuus viittaa yhdistyksen tavoitteisiin ja tietynlaiseen käsitykseen tulevaisuuden Suomesta tai tietystä paikallisyhteisöstä. Monikulttuurisuus on tällöin keskeinen osa järjestön kulttuuripoliittista strategiaa, jonka tavoitteena on esimerkiksi monikulttuurinen Suomi tai Helsinki. (Mt., 148.)

Maahanmuuttajayhdistykset ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja ne oppivat toisiltaan kulttuuritoiminnan malleja. Pyykkösen mukaan esimerkiksi kulttuurijuhlat, leirit ja äidinkielen opetusryhmät ovat olleet käytäntöjä, jotka yhden tai kahden ryhmän ryhdyttyä niitä toteuttamaan ovat levinneet muiden yhdistysten toimintaan. Yhdistysten kulttuuritoimintaan ovat vaikuttaneet myös hallinnon odotukset, vaikka maahanmuuttaja-asiain hallinto ei pyrikään suoraan ohjaamaan yhdistysten kulttuuri- ja harrastustoimintaa. Maahanmuuttajatyön painottuminen Suomessa kotoutumisen työllisyysaspekteihin sekä ylipäätään yksilön osallistumista korostaviin tulkintoihin on hänen mukaansa vähentänyt ryhmien etnisyyteen liittyviä kulttuuritoimintoja. (Mt., 153.)

Tämä näkyy Suomessa toimivien maahanmuuttajayhdistysten toiminnallisten tavoitteiden muutoksessa. Siinä missä vielä 1990-luvulla etniskulttuuristen ja yksietnisten yhdistysten sääntöjen ydinkohtia ja ensisijaisia tavoitteita olivat yhdistysten edustamien ryhmien kulttuurien säilyttäminen sekä lasten ja nuorten kulttuurikasvatus, 2000-luvun puolella näiden sijaan on korostunut pyrkimys kotouttaa ryhmän jäseniä suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen kulttuuriin. Välineitä viimeksi mainittuun ovat olleet esimerkiksi suomen kielen opetus ja kansalaistaitokasvatus. Tämä muutos on Pyykkösen mukaan ilmennyt etenkin suurimpien ja eniten ulkopuolista rahoitusta nauttivien yhdistysten toiminnassa. (Mt., 153.)

Moderni teknologia on lyhyessä ajassa myös muuttanut merkittävästi ihmisten mahdollisuuksia nauttia sellaisista taide- ja kulttuurituotteista tai muista vapaa-ajan palveluista, joita tuotetaan kaukana asuinmaan ulkopuolella. Merkittävä muutos tässä oli televisiolähetysten siirtyminen satelliittien välittämiksi, jolloin tuli mahdolliseksi seurata oman antennin avulla koti- tai lähtömaan televisiolähetyksiä. Viime vuosina tapahtunut uusi viestintäteknologinen murros, joka liittyy erityisesti Internetin välityksellä tapahtuvaan maailmanlaajuiseen verkostoitumiseen, on todennäköisesti sosiaalisilta ja kulttuurisilta vaikutuksiltaan vielä merkittävämpi.

Tätä asiaa käsitteli edellä mainitussa teoksessa maahanmuuttajien vapaa-ajasta ja kulttuuripalvelujen käytöstä Marko Juntunen tapaustutkimuksellaan Suomeen pakolaisena tai turvapaikanhakijoina saapuneiden irakilaismiesten suhtautumisesta tietoverkkoon. Internetin aikakausi tarkoitti hänen mukaansa arabiankielisen maailman kannalta myös islamin digitalisoitumista, johon puolestaan kytkeytyivät eri osapuolten ja näkemysten puolesta ja vastaan käytävät poliittiset ja yhteiskunnalliset keskustelut. Tietoverkko häivytti pois rajan diasporisen islamin ja muslimimaailman islamin välillä, mutta toisaalta islamilaisen maailman kriisit ovat synnyttäneet ja uudelleen aktualisoineet rajalinjoja, jotka ilmenevät nyt myös virtuaalitodellisuudessa. (Juntunen 2009, 119–121.)

Irakilaisten tapauksessa erityisen merkittäväksi kommunikaation väyläksi on muodostunut vuonna 1998 perustettu *Paltalk*. Sen keskusteluryhmät ovat jakautuneet kymmeniin arabiankielisiin keskusteluhuoneisiin, joissa väitellään politiikasta ja uskonnosta mutta joissa on myös mahdollista esimerkiksi kommentoida diasporista kulttuurielämää, järjestää runo- ja kirjallisuusiltoja sekä osallistua virtuaalitilassa perhejuhliin, kuten häihin tai hautajaisiin. (Mt., 122.)

Internet tarkoittaa siis myös ennen kokemattomia mahdollisuuksia osallistua itseä kiinnostavaan taide- ja kulttuurielämään reaaliaikaisesti huomattavista maantieteellisistä välimatkoista huolimatta. Kieltä ja kulttuuria voidaan säilyttää ja kehittää nykyään myös tällä tavalla, ja alan tutkimuskirjallisuudesta on jo puhuttu myös uudenlaisista virtuaalisista etnisistä yhteisöistä (Elkins 1997). Käytännössä kulttuurisen identiteetin ylläpitäminen vaatinee kuitenkin yhä myös fyysisesti läheistä yhteisöllisyyttä ja suhteellisen kiinteitä sosiaalisia verkostoja.

6.4.2 Valtion avustus monikulttuurisuuden tukemiseen

Maahanmuuttajien taide- ja kulttuuritoimintaa yhdistyksissä voidaan tarkastella myös esimerkiksi siten, että katsotaan niitä yhdistyksiä, jotka ovat saaneet toimintaansa valtiolta julkista tukea.[95] Edellisessä luvussa mainittu opetusministeriön avustus monikulttuurisuuden tukemiseen ja rasismin vastaiseen työhön on ollut keskeinen kanava myös maahanmuuttajien ja monikulttuurisuustyötä tekevien taide- ja kulttuuriyhdistysten tukemiselle. Kyseisellä avustuksella on hakujulistuksen mukaan tuettu maahanmuuttajien ja kansallisten etnisten vähemmistöjen kulttuuri-, taide- ja nuorisotoimintaa, rasismin, muukalaisvihan ja suvaitsemattomuuden vastaista toimintaa sekä

95 Monet maahanmuuttajien yhdistykset ja monikulttuurisuusyhdistykset saavat tukea myös kunnilta esimerkiksi toiminta- tai hankeavustusten muodossa. Näiden avustusten systemaattinen analyysi ei kuitenkaan mahtunut tämän tutkimuksen puitteisiin.

hyviä etnisiä suhteita edistävää yhteisöjen toimintaa ja hankkeita. Avustusten tarkoituksena on ollut tukea kulttuurivähemmistöjen oman identiteetin vaalimista ja kehittämistä sekä edistää kulttuurivähemmistöjen ja pääkulttuurin yhteyksiä. Taiteilijayhdistykset on mainittu erikseen keskeisten avustusten saajien joukossa.[96]

Vuosina 2005–2009 avustuksen vuosittainen kokonaissumma oli koko ajan 400 000 euroa. Kyseisinä viitenä vuotena avustus on myönnetty vuosittain 70–80 taholle, ja hakijoiden lukumäärä on vaihdellut 140–180 hakijan välillä vuosittain.[97] Lähes viisikymmentä toimijaa on saanut jonain vuonna vähintään viidentuhannen euron avustuksen. Merkittävimpiä avustusten saajia ovat olleet Kassandra ry, jonka avustus on vaihdellut hieman alle 40 000 eurosta 47 000 euroon, Venäläinen kulttuuridemokraattinen liitto (27 000–32 000 €), Suomen Romaniyhdistys (12 900–19 000 €) ja EU-MAN (16 000–20 000 €). Kooltaan 10 000–15 000 euron vuotuisen avustuksen ovat saaneet Spektr Kustannus, Suomen venäjänkielisten yhdistysten liitto, Kansan Radioliitto, Suomen Somaliliitto ja Tampereen venäläinen klubi.

Ministeriön avustuksesta tekemän selvityksen mukaan venäjänkielisiä edustavat järjestöt ja yhdistykset ovat saaneet vuosina 2006–2009 merkittävästi enemmän avustuksia kuin selvityksessä tarkastellut somalialaisia tai romaneja edustavat tahot. Muistion mukaan tämä heijastaa myös venäjänkielisen yhteisön kokoa Suomessa.[98] (Frantsi 2009.) Kaiken kaikkiaan käytettävissä ollutta määrärahaa ja jaettuja apurahoja voidaan käyttötarkoituksiin ja erilaisiin tarpeisiin nähden pitää varsin vähäisinä. Kuten edellä mainittiin, vuonna 2010 määrärahan koko nousi kuuteensataantuhanteen euroon.[99] Viimeksi kuluneiden viidentoista vuoden aikana kuitenkin myös esimerkiksi Suomessa asuvien vieraskielisten määrä on kasvanut moninkertaiseksi.

Avustusta saaneista suuremmista toimijoista selvimmin taideyhdistyksiä ovat Kassandra ja EU-MAN, jotka voidaan luokitella monietnisiksi yhdistyksiksi. Avustuksia saaneita taideyhdistyksiä ovat myös olleet esimerkiksi

96 Vuonna 2010 avustustarkoituksiin tehtiin lisäys, jonka mukaan sitä voidaan antaa myös maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseen taiteen ja kulttuurin avulla. Samalla hakujulistuksesta poistui erillismaininta taiteilijayhdistyksistä.

97 Tiedot päätöksistä vuosilta 2005–2009 saatu opetusministeriön kotisivulta. Tiedot hakijamääristä on saatu opetusministeriöstä Mikko Cortés Télleziltä (sähköpostivastaus 27.1.2010). Vuonna 2007 hakijoita oli 168, vuonna 2008 161, vuonna 2009 149 ja vuonna 2010 148.

98 Kyseisestä määrärahasta ei siis avustettu saamelaisten toimintaa, koska siihen on osoitettu erillinen määräraha.

99 Tämän määrärahan myöntöpäätökset eivät ehtineet tämän tutkimuksen analyysiin.

Venäläinen teatteriyhdistys Suomessa sekä Lasten teatteriyhdistys Pelikan.[100] Eniten avustusta saaneiden joukossa on kohtalaisen paljon viestinnän alan toimijoita, edellä mainitun Spektr Kustannus Oy:n lisäksi Kansan Radioliiton avustus on osoitettu vähemmistöryhmien radio-ohjelma- ja tiedotustoimintaan, Dream Catcher Oy:n avustus *Six Degrees* -lehden julkaisemiseen ja Turun lähiradioyhdistyksen avustus erilaisiin media-alan hankkeisiin.

Kuten edellä mainittiin, taide- ja kulttuuritoimintaa sisältyy myös lukuisien yleistä avustusta saaneiden maahanmuuttajayhdistysten toimintaan. Niistä kannattaa tässä yhteydessä mainita erityisesti Vantaalla toimiva Hakunilan kansainvälinen yhdistys, joka on perustettu edistämään monikulttuurista toimintaa ja lisäämään vieraiden kulttuurien tuntemusta. Yhdistyksen keskeisiksi toiminta-alueiksi ovat muodostuneet neuvonta- ja kriisipisteen sekä seniori-ikäisten maahanmuuttajien tukipisteen ylläpitäminen ja nuorten kahvilan toiminnan organisointi, mutta sen toiminnassa taide- ja kulttuuritoiminnalla on yhä vahva rooli esimerkiksi kulttuuri-iltojen ja näyttelyjen järjestämisenä. Vuonna 2008 Hakunilan kansainvälinen yhdistys järjesti mm. burmalaisen, kosovolaisen ja kiinalaisen kulttuuri-illan. Tämäkin yhdistys on siis luonteeltaan monietninen siinä mielessä, että sen jäsenet edustavat eri kieli-, uskonto- ja väestöryhmiä.[101]

Käytettävissä olevan aineiston perusteella näyttää kuitenkin siis siltä, että monilla uusilla vähemmistöryhmillä taide- ja kulttuuritoiminta kytkeytyy yhä osaksi oman "yleisyhdistyksen" toimintaa. Pyykkösen terminologian mukaisia yksietnisiä taideyhdistyksiä ei ilmeisesti vielä juurikaan ole. Poikkeuksen muodostavat ennen muuta Suomessa asuvien venäläisten ja venäjänkielisten yhdistykset. Suomen somalialaisilla on myös varsin laajaa yhdistystoimintaa,

100 Venäläisen teatteriyhdistyksen vuotuinen avustus on vuosina 2005–2009 vaihdellut 7 000–7 500 euron välillä, Pelikan ry:n puolestaan 3 500–5 000 euron välillä. Pelikan ry kuuluu jäsenjärjestönä Suomen venäjänkielisten yhdistysten liittoon (SVYL-FARO). Viimeksi mainittuun kuuluu taiteen ja kulttuurialan järjestöinä sen kotisivun mukaan ainakin Oversway ry (tanssi), Slaavilaisen Taiteen Seura, Suomen venäjänkielisten kirjailijoiden yhdistys sekä Venäläinen Kulttuuridemokraattinen liitto. SVYL-FARO:n toimintaesittelyssä katsotaan, että liiton asema ja toiminta perustuvat Suomen venäjänkielisen vähemmistöryhmän olemassaolon kansainväliseen tunnustamiseen sekä Suomen perustuslain suomaan kansalaisoikeuteen ylläpitää ja kehittää venäjän kieltä ja kulttuuria samoin kuin oikeuteen osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Ks. tarkemmin http://www.faror.com/.

101 Lähteenä on tässä käytetty Hakunilan kansainvälisen yhdistyksen kotisivua ja yhdistyksen toimintakertomuksia, http://www.hakunila.org/.

mutta toiminta keskittyy etupäässä kotoutumisen edistämiseen, somalikielen ja -kulttuurin yleiseen ylläpitämiseen sekä kehitysyhteistyöhön.[102]

Suomen virolaisilla yhdistyskenttä vaikuttaa näihin kahteen väestöryhmään verrattuna varsin suppealta, eikä valtiolta avustusta saaneiden joukossa ole juuri virolaisia palvelevia yhdistyksiä. Tämäntyyppisestä toiminnasta vastaa ilmeisesti Suomessa lähinnä vuonna 1982 perustettu ja paikallisjärjestöiksikin organisoitunut Tuglas-seura, joka järjestää myös esimerkiksi seminaareja, konsertteja ja kirjallisuusiltoja. Suomessa tapahtuvasta toiminnasta näkyvin on ilmeisesti jokavuotinen *Martin markkinat* -tapahtuma.[103]

Viime aikoina merkittävästi kasvanut kiinalaisyhteisö ei myöskään näytä organisoituneen merkittävästi. Kiinalaiseen kulttuuriin liittyviä tapahtumia on kuitenkin järjestetty esimerkiksi Suomi–Kiina-seuran, Helsingin kaupungin ja Kiinan kansantasavallan suurlähetystön yhteistyönä. Näistä näkyvin on epäilemättä ollut kiinalaisen uudenvuoden juhlinta. Suomessa asuvilla ruotsalaisilla on erityinen asema johtuen Suomen virallisesta kaksikielisyydestä ja ruotsinkielisestä väestöstä erityisesti rannikkoseuduilla. Näistä syistä johtuen Suomessa on laajalti saatavissa julkisia palveluja ruotsin kielellä, myös taiteen ja kulttuurin saralla. Tässä yhteydessä ei ollut mahdollista tarkemmin selvittää sitä, missä määrin Suomessa asuvat Ruotsin kansalaiset osallistuvat suomenruotsalaisten taide- ja kulttuuriyhdistysten toimintaan tai muuten käyttävät ruotsinkielisiä taide- ja kulttuuripalveluja.

6.5 Esimerkkejä toiminnasta

Edellä on jo tullut esille monia sellaisia toimijoita ja toimintamuotoja, joilla on pyritty vahvistamaan maahanmuuttajien asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa, erityisesti sen taide- ja kulttuurielämässä, tai muuten vastattu yhteiskunnan etniseen ja kulttuuriseen monimuotoistumiseen kulttuuripalvelujen tuottami-

102 Ks. tästä esimerkiksi Suomen Somaliliiton [http://www.somaliliitto.fi/] ja Suomi–Somalia-seuran [http://www.koor.fi/] kotisivut. Viimeksi mainitun järjestämä keskiviikko-klubi pyrkii edistämään somalin kielen asemaa Suomessa. Järjestö on myös julkaissut suomi–somali–suomi-taskusanakirjan, ja yhdessä muiden toimijoiden kanssa se on ollut järjestämässä somalialaisia kirjamessuja, ks. esim. http://www.koor.fi/kirjamessut/.

103 Suomen Viro-yhdistysten liitto koostuu lähinnä paikallisista Viro-ystävyysseuroista. Niiden joukossa on kuitenkin myös helmikuussa 2001 perustettu Eesti Lastering (Virolainen lastenkerho), jonka tarkoituksena yhdistyksen vuoden 2004 toimintakertomuksen mukaan on viron kielen ja kulttuurin vaaliminen sekä virolaisten kansanperinteiden ja tapojen ylläpitäminen, minkä lisäksi sen päämääriin kuuluu virolaisen identiteetin säilyttäminen ja vahvistaminen suomalaisessa yhteiskunnassa. Eesti Lastering on myös saanut opetusministeriöltä pienehköä toiminta-avustusta edellä mainitusta apurahasta. Lähteenä käytetty Eesti Lasteringin kotisivua, http://www.svyl.net/lastering/.

sen tai kulttuuritoiminnan järjestämisen kautta. Joitain näistä maahanmuuttajia (ja suomalaista yhteiskuntaa) kulttuuripoliittisesti kotouttavista toimijoista tai toimintamuodoista tarkastellaan tämän luvun päätteeksi erikseen.

Merkittävä rooli tässä toiminnassa on ollut Helsingin kaupungin kulttuurikeskukseen kuuluvalla Kansainvälisellä kulttuurikeskuksella Caisalla. Caisa oli ensimmäisiä Suomeen perustettuja tämäntyyppisiä kantaväestön, maahanmuuttajaväestön ja vähemmistöjen kohtaamispaikkoja, joita on sittemmin perustettu useimpiin suurimpiin kaupunkeihin Suomessa. Caisan vuonna 2007 ensimmäisen kerran järjestämää *Ourvision*-laulukilpailua kannattaa myös esitellä ja analysoida lyhyesti erikseen. Vakiintuneena toimijana kentällä voidaan pitää myös Kassandra ry:tä, joka siis edustaa kansalaisyhteiskunnan panosta maahanmuuttajien kulttuuripoliittisen kotoutumisen edistämiseen. Valtiovallan toimenpiteistä kannattaa puolestaan selvittää vuonna 2009 ensimmäisen kerran jaettuja Taiteen keskustoimikunnan apurahoja monikulttuurisuutta edustaviin taidehankkeisiin ja tästä apurahasta käytyä kulttuuripoliittista keskustelua.

Kattavien ja syvällisten analyysin tekeminen näistä toimijoista ja toimintamuodoista vaatisi omat erillistutkimuksensa, joihin tämän tutkimuksen resurssit eivät riittäneet. Tarkoituksena on käytettävissä olevan tiedon varassa esitellä lyhyesti kunkin esimerkkitapauksen taustaa, tavoitteita ja käytäntöjä sekä miettiä sitä, millä tavalla ne asettuvat kulttuuripoliittisen kotouttamisen laajempaan kehikkoon ja minkälaisia vastauksia ne siten tarjoavat tässä tutkimuksessa esitettyihin kysymyksiin.

Yleiskuvauksen lisäksi jokaisessa esittelyssä käsitellään kuitenkin hieman tarkemmin jotain kotouttamisen ja kulttuuripolitiikan kannalta keskeisistä teemoista. Caisan tapauksessa pohditaan kulttuuripoliittisen kotouttamisen sijoittumista varsinaisen (taideperusteisen) kulttuuripolitiikan ja kulttuurihallinnon sekä sosiaalipolitiikan ja sosiaalihallinnon välimaastoon sekä tästä sijoittumisesta mahdollisesti seuraavia jännitteitä. Kassandran teatteritoiminnan kautta on puolestaan hedelmällistä tarkastella yhtäältä vähemmistöryhmiä käsittelevän taiteen vastaanottoa mainituissa yhteisöissä ja toisaalta kotouttamista tekevän kulttuuritoimijan tekojen ja saavutusten arviointia taiteen ja kulttuurin kentän perinteisillä, vahvasti laatuperusteisilla kriteereillä.

Ourvision-laulukilpailu nostaa puolestaan esille mielenkiintoisia kysymyksiä Suomeen muuttaneiden taiteilijoiden (tai maahanmuuttajien jälkeläisten) käsityksistä etnisen tai kulttuurisen taustan vaikutuksesta taiteeseensa. Taiteen keskustoimikunnan monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin jakamien apurahojen avulla voidaan lopuksi tarkastella niitä näkemyksiä ja mielipiteitä, joita suomalaisen kulttuurielämän vaikuttajilla on tällaisista normaalipalveluperiaatteesta tehtävistä poikkeusjärjestelyistä.

6.5.1 Kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa

Kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa perustettiin vuonna 1996 Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskuksen uutena toimipaikkana. Esimerkkinä sille toimi Turkuun jo aikaisemmin perustettu Kansainvälinen Kohtauspaikka.[104] Kulttuurikeskuksen asemasta ja roolista osana Helsingin kaupungin ulkomaalaispolitiikan teoriaa ja käytäntöä kirjoittaneen Tuula Jorosen mukaan Caisan perustamisella oli tarkoitus edistää maahanmuuttajien integroitumista Helsinkiin. Ajatus tällaisen kohtaamispaikan perustamisesta oli kuitenkin ensiksi syntynyt kaupungissa toimineiden järjestöjen keskuudessa (Joronen 2003, 12; ks. Caisan alkuvaiheista myös Toikka 2001).

Jorosen mukaan Caisan toiminta-ajatus ja toiminnalle asetetut tavoitteet perustuivat kaupungin ulkomaalaispoliittiseen ohjelmaan ja myöhemmin laadittuun ensimmäiseen kotouttamisohjelmaan. Vuoden 1995 ulkomaalaispoliittisessa ohjelmassa kaupungin yhdeksi tavoitteeksi oli asetettu perustaa kohtaamispaikka, joka "lisää vuorovaikutusta helsinkiläisten ja eri etnisten ryhmien kesken, lisää tietoa ulkomaalaisista ja auttaa ymmärtämään toisia kulttuureita" (Helsingin kaupunki 1995, 35; Joronen 2003, 14). Jorosen mukaan nimenomaan tavoitteet maahanmuuttajien oman etnisen identiteetin tukemiseksi vaikuttivat siihen, että Caisa perustettiin osaksi kaupungin kulttuuriasiainkeskusta. Taiteen rooli mainittiin keskeisesti tässä identiteetin säilyttämisen prosessissa.

> *Kulttuuritarjontaan luodaan uusia muotoja, tarjontaa viedään lähelle maahanmuuttajia, kouluihin ja kokoontumistiloihin. Tavoitteena on maahanmuuttajien omien taiteellisten valmiuksien esilletulo.*
>
> *Helsinki haluaa eurooppalaiseksi kulttuurikaupungiksi. Eri etnisten ryhmien omaa kulttuuritoimintaa tuetaan, jotta he säilyttäisivät etnisen identiteettinsä. (Helsingin kaupunki 1995, 34; Joronen 2003, 14.)*

Tavoitteena ei kuitenkaan ollut ainoastaan kaupungin etnisen ja kulttuurisen kirjon itsetarkoituksellinen lisääminen tai Helsingin kansainvälisen imagon pönkittäminen, vaan oman identiteetin säilyttämisellä katsottiin olevan välineellinen tehtävä maahanmuuttajien integroimisessa suomalaiseen yhteiskuntaan ja helsinkiläiseen kaupunkiyhteisöön. Ulkomaalaispoliittisessa ohjelmassa todettiin, että "vahva etninen yhteisö helpottaa valtayhteisöön mukaan pääsyä". Lisäksi katsottiin, että maahanmuuttajien järjestäytyminen oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttämiseksi vahvistaa yhteisöjen jäsenten

104 Kansainvälinen Kohtauspaikka on sittemmin laajennettu Turun kulttuuriasiainkeskuksen maahanmuuttaja- ja monikulttuurisuuspalveluksi. Maahanmuuttajille suunnattua toimintaa ja monikulttuurisuuspalveluja on muutoksen myötä ollut tarkoitus monipuolistaa ja järjestää laajemmin ympäri Turkua. Tieto Turun kaupungin kotisivulta, http://www.turku.fi.

identiteettiä, jota puolestaan pidettiin voimavarana uuteen yhteiskuntaan sopeutumisessa. Kaupungin linjauksiin ja Caisan roolin määrityksiin vaikuttivat myös silloisen järjestökentän toiveet, odotukset ja vaatimukset. (Joronen 2003, 15–17.)

Vuonna 1999 voimaan tulleen kotouttamislain seurauksena Helsingin kaupungissa laadittiin paikallinen kotouttamisohjelma. Kuten edellä kävi ilmi, tässä ohjelmassa Caisalle sälytettiin varsin merkittävä rooli maahanmuuttajien kotouttamisessa ja monikulttuurisen kaupungin rakentamisessa. Caisalle annettiin tehtäväksi toimia sekä kansainvälisenä kohtaamispaikkana että eri kulttuureista tietoa jakavana organisaationa, minkä lisäksi todettiin sen funktio maahanmuuttajien omien järjestöjen toimintaedellytysten tarjoajana. (Mt., 17–18.)

Caisan toiminta voidaan jakaa kahteen jaksoon. Näistä ensimmäinen ulottuu vuoteen 2003 saakka, jolloin kulttuurikeskus muutti huomattavasti suurempiin tiloihin, ja se laajensi muutenkin toimintaansa. Tätä Caisan ensimmäistä kautta on analysoinut edellä mainitussa teoksessa Tuula Joronen. Tutkimuksessa, joka samalla toimi Caisan toiminnan ensimmäisenä kokonaisvaltaisena arviointina, keskityttiin tarkastelemaan Caisan onnistumista kohtaamispaikkana ja asennekasvatuksen paikkana sekä sen toimintaa neuvontapisteenä ja kurssikeskuksena. Koska Caisa oli ajautunut "törmäyskurssille" oman virastonsa eli Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskuksen kanssa vähän ennen tutkimuksen käynnistämistä, selvityksessä haluttiin eritellä myös tämän ristiriidan taustoja sekä kartoittaa kaupungin eri virastojen näkemyksiä yhteistyömahdollisuuksista Caisan kanssa. (Mt., 43–44.)

Nimenomaan viimeksi mainittu tutkimuskysymys on mielenkiintoinen tämän tutkimuksen kannalta. Caisasta paikallisen kulttuurihallintoorganisaation osana saavutettujen tietojen avulla voidaan käydä laajempaa keskustelua kotouttamis- ja kulttuuritoiminnan yhdistämisen mahdollisista hallinnollisista solmukohdista (ks. myös Saukkonen ja Pyykkönen 2008).

Caisa aloitti toimintansa kulttuuriasiainkeskuksen ja Helsingin kaupungin sosiaaliviraston alaisuudessa, mutta sosiaalivirasto vetäytyi sittemmin hankkeesta.[105] Kun Joronen keräsi tutkimukseensa palautetta Caisan toiminnasta kaupungin edustajilta eri hallinnonaloilta eli kulttuuriasiankeskuksesta, nuorisoasiainkeskuksesta, opetusvirastosta ja sosiaalivirastosta, selvästi kriittisin palaute tuli keskuksen omalta virastolta eli kulttuuriasiainkeskukselta. Suhtautuminen Caisaan oli puolestaan myönteisintä sosiaaliviraston maahanmuuttoyksikön ja opetusviraston edustajien keskuudessa. Kuvaavaa on myös, että kulttuuriasiainkeskuksen haastateltavat eivät olleet tehneet mitään yh-

105 Tämä tieto on saatu Kansainvälisen kulttuurikeskus Caisan kotisivulla olevasta historiikista, http://www.caisa.fi/esittely/historia. Historiikkia on muutenkin hyödynnetty Caisan kuvauksen yhtenä lähteenä.

teistyötä Caisan kanssa eivätkä he tienneet myöskään oman virastonsa muiden yksiköiden tällaisesta yhteistyöstä. Sen sijaan sosiaaliviraston ja opetusviraston edustajat olivat olleet kiinteässä yhteistyössä Caisan kanssa. (Joronen 2003, 88.)

Tässä yhteydessä kiinnostavia ovat nimenomaan ne jännitteet, joita oli syntynyt Caisan ja kaupungin kulttuuriasiainkeskuksen välille. Yksi kitkaa aiheuttanut ilmeinen tekijä oli kilpailu resursseista kaupungin kulttuurihallinnon eri yksiköiden kesken. Caisaa kritisoitiin myös siitä, että sen silloinen vs. johtaja yritti erään haastateltavan mukaan keskittää kaiken maahanmuuttajatyön nimenomaan Caisaan. Tämä koettu pyrkimys koettiin kielteisenä erityisesti niissä tapauksissa, joissa Caisan toiminnalla ei katsottu olleen mitään tekemistä varsinaisen kulttuuritoiminnan kanssa, kuten koulutus- ja työllistämistoiminnan yhteydessä (esim. kielikurssit, atk-kurssit). Lisäksi esille nousi asioita, jotka kohdistuivat aikaisemman johtajan toimintatapoihin. (Mt., 88–95.)

Jorosen mukaan tutkimuksen lopputulos oli kaiken kaikkiaan jotensakin hämmentävä. Yhtäältä Caisa näytti yleisötutkimusten perusteella onnistuneen lähes kaikessa toiminnassaan suhteellisen hyvin. Toisaalta kaupungin edustajien suhtautuminen kulttuurikeskukseen oli kriittinen, oman viraston edustajien osalta osittain suorastaan murskaava. Pohtiessaan syitä jälkimmäiseen Joronen nostaa esille ensinnäkin sen, että Caisan sijoittaminen kulttuuriasiainkeskukseen oli tapahtunut siten, että virasto oli joutunut uuteen tilanteeseen huonosti valmistautuneena. Maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyvä yleinen kurssitoiminta ja vastaavat aktiviteetit olivat tulleet kulttuuriasiainkeskukselle yllätyksenä ja herättäneet huolta viraston resurssien käytöstä ja niiden riittävyydestä varsinaiseen taide- ja kulttuuritoimintaan. (Mt., 97–99.)

Mitä ilmeisimmin kulttuuri-sanan erilaiset merkityssisällöt olivat osaltaan vaikuttaneet tehtyihin ratkaisuihin. Monikulttuurisuus ja kulttuurihallinto olivat tuntuneet luontevilta yhdistää toisiinsa, koska molemmissa esiintyi sana kulttuuri. Lisäksi asiaan oli vaikuttanut halu laajentaa maahanmuuttajatyön hallinnollista alaa. Erään kaupungin virkamiehen mukaan Caisaa perustettaessa asiaa perusteltiin seuraavalla tavalla:

> *(…) eri kulttuureiden (laajasti määriteltynä) kohtaamiseen liittyvät asiat sopivat luonteensa vuoksi Kulkeen [kulttuuriasiankeskukseen]. Haluttiin nimenomaan korostaa sitä, että maahanmuuttajakysymys ei ole vain sosiaalitoimen asiaa! (Mt., 99.)*

Käytännössä hankalaksi osoittautui siten etenkin luonteeltaan vahvasti hallintokuntien rajat ylittävän toiminnan integrointi sektoriperiaatteella toimivan kaupungin hallintokunnan omiin toimintaperiaatteisiin ja -käytäntöihin. Tämäntyyppiset vaikeudet eivät ole julkisessa hallinnossa mitenkään tavattomia, ja ne ovat varsin tyypillisiä sekä kulttuuritoiminnassa yleensä että

kotouttamistoiminnassa (ks. esim. Saukkonen ja Ruusuvirta 2009, 178–181). Kulttuuripoliittista kotouttamista ja kotouttamispoliittista kulttuuritoimintaa suunniteltaessa kannattaakin kiinnittää riittävästi huomiota vastuiden ja resurssien jakamiseen, eri osapuolten keskinäiseen vuorovaikutukseen sekä mahdollisesti esille nousevien kiistojen sovittelumekanismeihin.[106]

Caisa muutti siis uusiin toimitiloihin vuonna 2003. Jo vuonna 2002 kulttuurikeskukseen oli valittu uudeksi johtajaksi valtiotieteiden tohtori Johanna Maula, joka on toiminut tässä tehtävässä sittemmin lukuun ottamatta puolentoista vuoden virkavapautta, jonka aikana Caisan johtajana oli Ahmed Akar. Caisan toiminta-ajatukseen ei tehty kuitenkaan tällöin merkittäviä uudistuksia, ja se on myös sittemmin säilynyt joistain pienistä muutoksista huolimatta pääkohtien osalta ennallaan. Caisan tavoitteita ovat nykyään:

- monimuotoisten kulttuurielämysten tarjoaminen helsinkiläisille
- tarjota tietoa eri kulttuureista helsinkiläisille ja suomalaisesta yhteiskunnasta maahan muuttaneille
- tukea etnisten ja kulttuurivähemmistöjen omaa kulttuurinharjoittamista
- toimia ennakkoluuloja ja rasismia vastaan erityisesti taiteen ja kulttuurin keinoin.

Helsingin kaupungin kotouttamishallinnon kehityksen, kaupungin kulttuurihallinnon uudelleenorganisoinnin ja Caisan johdossa tapahtuneiden muutosten myötä Caisan rooli on vuosien mittaan selkeytynyt. Kaupungin kotouttamistoiminnan laajenemisen ja erillisen maahanmuutto-osaston perustamisen seurauksena Caisan paine osallistua yleiseen kotouttamistoimintaan ja edustaa maahanmuuttajatyötä kaupungin eri elimissä on vähentynyt. Samalla kaupungin kulttuurikeskuksen organisaatiota ja toimintaa on yhtenäistetty ja kulttuurihallinnon eri yksiköiden ohjausta on lisätty ja täsmennetty. Näiden muutosten seurauksena Caisan on helpompi keskittyä omien ydintavoitteidensa saavuttamiseen.[107]

Maula pohti itse kulttuurityötä monikulttuurisuuden edistäjänä vuonna 2006 ilmestyneessä artikkelissaan. Hänen mukaansa Suomessa oltiin vasta vähitellen siirtymässä kohderyhmäajattelusta osallistavaan lähestymistapaan suhteessa uusiin maahanmuuttaja- ja pakolaistaustaisiin vähemmistöihin. Osallistamisella hän tarkoitti sitä, että kohderyhmäksi luokitellut ihmiset

106 Joronen käsittelee tutkimuksessaan myös kolmea muuta kiinnostavaa osa-aluetta eli moniammatillisen työn ja erikoistumisen välistä jännitettä, asiakaslähtöiseen toimintaan liittyviä vaatimuksia ja riskejä sekä maahanmuuttajien tarpeita ruohonjuuritasolta välittävään julkisen sektorin organisaatioon liittyviä ongelmia (mt., 107–115). Näiden osa-alueiden yksityiskohtainen tarkastelu ei kuitenkaan mahdu tähän tutkimukseen.

107 Lähteenä on tässä käytetty Caisan johtajan Johanna Maulan haastattelua, 5.2.2010.

olisivat itse mukana suunnittelemassa, toteuttamassa ja arvioimassa sitä toimintaa, joiden kohteena he ovat. (Maula 2006.) Alusta lähtien Caisa onkin pyrkinyt aktiivisesti rekrytoimaan työntekijöikseen Suomeen muuttaneita ihmisiä sekä vähemmistöryhmien jäseniä.[108]

Maulan mukaan Caisassa on ollut osallistavasta toiminnasta hyviä kokemuksia eri aloilta, esimerkiksi monikulttuurisesta taide- ja kulttuurikasvatuksesta, jota maahanmuuttajataustaiset esiintyjät ja taiteilijat ovat antaneet koululaisille ja päiväkoti-ikäisille lapsille, sekä mm. poliiseille suunnatuista kulttuurintuntemuskursseista, joissa vähemmistötaustaiset työntekijät ja ulkopuoliset henkilöt ovat toimineet kouluttajina. Hänen mukaansa kulttuurikasvatuksella on kasvava rooli suomalaisissa maahanmuutto- ja kotoutumisprosesseissa. Lisäksi hän uskoi, että – kuten muuallakin on siirtolaisuuden yhteydessä koettu – halu harrastaa omaa kulttuuriaan säilyy monilla maahanmuuttajilla ja heidän jälkeläisillään. (Mt.)

Caisan toimintakertomukset kuvastavat sen toiminnan viime vuosien ulottuvuuksia, jotka sisältävät runsaasti sekä taideperusteista kulttuuritoimintaa että yleisluontoisempaa kotouttamis- tai monikulttuurisuustoimintaa.[109] Joka vuosi Caisalla on ollut omaa kulttuurituotantoa, josta osa on puolestaan toteutettu yhteistyössä muiden toimijoiden kuten Berde ry:n, Rasmus–naiset-verkoston sekä Kassandra ry:n kanssa. Lisäksi Helsingin kaupungin eri hallintokunnat ja muut viranomaiset ovat järjestäneet toimintaa yhdessä Caisan kanssa ja hyödyntäneet Caisan verkostoja omassa toiminnassaan. Kulttuurikeskuksessa on toivottu aloitteita "kentältä", ja monia toimintoja onkin käynnistetty esimerkiksi maahanmuuttajien yhdistysten aloitteesta. Caisassa järjestetyistä tilaisuuksista yli puolet oli esimerkiksi vuonna 2008 erilaisia yhteistyötilaisuuksia.

Vuonna 2003 Caisan puitteissa avattiin maahanmuuttajille tarkoitettu *Infopankki*. Tämä verkkopalvelu syntyi *Avoin oppimiskeskus* -projektissa Caisan ja Helsingin kaupunginkirjaston yhteistyönä. *Infopankki* on sittemmin laajentunut valtakunnalliseksi palveluksi, jonka jäsenenä on useita kaupunkeja ja joka vuoden 2009 alusta organisoitiin omaksi yksikökseen.[110] Kulttuurikeskus on osallistunut vuosien saatossa mm. Helsingin *Taiteiden yöhön* ja *Maailma kylässä* -tapahtumaan, ja omissa tiloissaan sillä on ollut esimerkiksi

108 Caisa sai vuonna 2008 Helsingin kaupungin myöntämän työyhteisön monimuotoisuuspalkinnon.

109 Tätä katsausta varten on tutustuttu Caisan vuosikertomuksiin vuosilta 2004–2006 sekä Caisaa koskeviin osuuksiin Helsingin kaupungin kulttuurikeskuksen toimintakertomuksista vuosilta 2007 ja 2008. Lisäksi tietoa on saatu edellä mainitusta Johanna Maulan haastattelusta.

110 Vuonna 2008 opetusministeriö myönsi Caisan työryhmälle valtion tiedonjulkistamispalkinnon tiedon tuottamisesta maahanmuuttajille ja maahanmuuttajista. Caisa jakaa myös tietoja eri alojen esiintyjistä, taiteilijoista, puhujista ja asiantuntijoista sekä ohjaa ja neuvoo maahanmuuttotaustaisia tai vähemmistötaiteilijoita näiden toimintaan liittyvissä asioissa.

konsertteja ja taidenäyttelyjä. Yhdessä suurlähetystöjen ja ystävyysseurojen kanssa on järjestetty erilaisia kulttuuriviikkoja tai kulttuurikuukausia, joiden teemana on ollut esimerkiksi japanilainen, israelilainen, palestiinalainen, eteläafrikkalainen, perulainen, turkkilainen ja meksikolainen kulttuuri.

Toimintaan on myös sisältynyt erilaisia seminaareja, kuten rasismin vastaisen päivän seminaari. Somalialaistaustaisen Berde ry:n kanssa on järjestetty monikulttuurinen itsenäisyyspäivä -tapahtumaa. Yhteistyöhön muiden virastojen ja viranomaisten kanssa kuuluvat puolestaan esimerkiksi poliisille suunnatut kulttuurientuntemuskurssit. Ministereiden maahanmuuttajakyselytunnit aloitettiin yhdessä Rasmus-naiset-verkoston kanssa vuonna 2007 ja kiinalaista uutta vuotta juhlittiin ensimmäisen kerran Caisan järjestämänä vuonna 2009. Vuosina 2007–2009 merkittävä rooli Caisan toiminnassa oli sen itse ideoimalla *Ourvision*-laulukilpailulla, joka toteutettiin keväällä 2010 tanssikilpailuna (*Ourvision Goes Dancing*). Lisäksi kulttuurikeskuksen tiloja on ollut ryhmien tai järjestöjen käytettävissä ilmaiseksi tai vuokraa vastaan.

Vastaavan tyyppisiä kansainvälisiä tai monikulttuurisuuskeskuksia on sittemmin perustettu lukuisiin Suomen kaupunkeihin. Monet näistä kuuluvat hallinnollisesti paikkakunnan kulttuurihallinnon alaisuuteen, mutta osa niistä toimii kaupungin ja muiden tahojen avustamien yksityisten yhdistysten ylläpitäminä.[111] Caisan tavoin useimmat ilmeisesti myös toimivat kaikilla tässä tutkimuksessa käsitellyillä kotouttamisen ja kotoutumisen ulottuvuuksilla eli ne pyrkivät edistämään Suomeen muuttaneiden ihmisten ja vähemmistöryhmien jäsenten integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan, edesauttamaan etnisten ja kulttuuristen yhteisöjen oman kielen, kulttuurin ja identiteetin säilyttämistä sekä vaikuttamaan hyvien etnisten suhteiden syntymiseen eri väestöryhmien välille, lisäämään suvaitsevaisuutta ja vähentämään rasismia ja syrjintää.

Kulttuuripoliittisen kotouttamisen näkökulmasta katsottuna näiden keskusten ja kohtaamispaikkojen osalta kaksi seikkaa ansaitsee jatkossa laajemmin pohdintaa. Ensinnäkin on perusteltua seurata, minkälainen asema ja rooli niihin syntyy taiteelle ja siinä mielessä suppeammin käsitetylle kulttuuritoiminnalle. Tähänastisissa ja nykyisissä käytännöissä näyttää siltä, että kulttuurikäsitteen elämäntapaan viittaavat laajat merkitykset ja taiteeseen kytkeytyvät rajatummat merkitykset nivoutuvat eri tavoin toisiinsa sekä yleisemmällä että konkreettisella tasolla.

Kansainvälisen kulttuurikeskus Caisan toiminta-ajatukseen ja toimintaan sisältyy esimerkiksi sekä taiteen tekemistä ja taiteesta nauttimista että oman elämäntavan ja identiteetin säilyttämistä ja tuohon ylläpitoprosessiin osal-

111 Täydellistä ja systemaattista kartoitusta tästä asiasta ei voitu tehdä tässä yhteydessä. Monilla kaupungeilla on myös sosiaalitoimen alle kuuluvia maahanmuuttajien neuvontapisteitä tai vastaavia organisaatioita.

listumista. Toisaalta taiteellinen toiminta ja ilmaisu voivat myös olla kiinteä osa paitsi em. yhteisöllistä toimintaa myös maahanmuuttajien kotouttamistoimintaa ja sosiaalisia aktiviteetteja (esim. sosiodraama). Tällainen asioiden yhdistely on varmasti monella tapaa hedelmällistä, mutta hyvää tasapainoa eri tavoitteiden ja toimintamuotojen kesken ei varmastikaan voi saavuttaa vahingossa. Tämän tutkimuksen perspektiivistä on siis mielekästä seurata, että taiteelle ja luovalle toiminnalle – ja näiden toimintojen itseisarvoiselle käytölle – jää riittävästi tilaa.

Toinen mielenkiintoinen ja tärkeä kysymys koskee monikulttuurisuuskeskusten ja muiden kulttuuritalojen ja kulttuurikeskusten välistä suhdetta ja työnjakoa. Tässä tutkimuksessa käytettävissä ollut aineisto antaa viitteitä siitä, että järjestelmän toimivuus ei tässäkään mielessä ole itsestään selvä asia. On mahdollista, että kulttuuri- ja kotouttamistoimintaa yhdistävät aktiviteetit keskittyvät nimenomaan yhdelle toimijalle sen sijaan, että ne jakautuisivat enemmän tai vähemmän tasaisesti kaupungin koko alueelle.

Kyse ei ole välttämättä ainoastaan siitä, että yksi organisaatio pyrkisi kontrolloimaan maahanmuuttaja- ja kotouttamistyön kokonaan itselleen. On myös mahdollista, että niukkojen resurssien vallitessa muissa yksiköissä katsotaan, ettei tähän osa-alueeseen tarvitse puuttua, koska sillä on jo olemassa oma toimijansa. Tutkimusprosessin aikana kerätty aineisto osoitti, että pääkaupunkiseudun tapauksessa tällaista "kyllä Caisa hoitaa" -mentaliteettia oli yhä jonkin verran olemassa. Toisaalta viime vuosina Caisan työntekijöitä on myös "jalkautettu" viraston muihin yksiköihin, ja Caisa on lisännyt yhteistyötä erityisesti uudistuneen Savoy-teatterin kanssa. Tiukkaa tehtäväjakoa noudattava kehitys ei lienekään koko yhteiskunnan ja paikallisyhteisön yleisen kehityksen kannalta edullista.

6.5.2 Monikulttuurisen taidetyön keskus Kassandra

Kassandra ry kutsuu itseään nykyään nimellä monikulttuurisen taidetyön keskus.[112] Sen tausta on Ritva Siikalan johtaman Teatteri Raivoisien Ruusujen toteuttamassa kaikkiaan kolmivuotisessa taiteen ja tieteen monikulttuurisessa tutkimushankkeessa *Kassandra 2000*. Helsingin kulttuuripääkaupunkivuotena hanke toteutti teatteriesityksen *Sateenkaari* Katajanokan konepajan tiloissa, näyttelyn *Maailmojen meri* performanssseineen Helsingin Taidehallissa, taidetapahtumia nimellä *Kassandra juhlii* Itä-Helsingin kulttuurikeskus Stoassa sekä lasten taideviikonlopun *Äidit ja tyttäret* Helsingin lastenkulttuurikeskus

112 Aikaisemmin on käytetty myös muotoilua monikulttuurinen taideyhteisö. Kassandran toiminnan kuvauksen pääasiallisena lähteenä on käytetty yhdistyksen toimintakertomuksia.

Annantalossa.[113]

Hankkeesta liikkeelle lähtenyt toiminta sai rekisteröidyn yhdistyksen muodon vuonna 2002. Yhdistyksen toiminnanjohtaja Ritva Siikala on pyrkinyt vahvasti vaikuttamaan siihen, että hänen terminologiallaan uussuomalaiset ja kantasuomalaiset kohtaisivat enemmän toisiaan ja rakentaisivat uutta suomalaista identiteettiä taidetyötä tekemällä. Erityisiä kohderyhmiä toiminnassa ovat olleet lapset, tytöt ja naiset. Vuoden 2004 toimintakertomuksessa Kassandran toiminta-ajatus muotoiltiin seuraavasti:

> *Yhdistyksen tarkoituksena on madaltaa uussuomalaisten ja eri kieliryhmiä edustavien kantasuomalaisten välisiä ennakkoluuloja ja muovata uusiutuvaa suomalaista identiteettiä taidetyön avulla. Yhdistys tarjoaa erityisesti eri kulttuuriryhmien naisille ja naistaiteilijoille tasa-arvoa edistäviä kontakteja suomalaiseen yhteiskuntaan ja mahdollisuuksia oman lahjakkuuden kehittämiseen ja hyödyntämiseen. Suuntaamalla uussuomalaisten naistaiteilijoiden vetämiä työpajoja lapsille ja nuorille yhdistys vahvistaa lasten ja nuorten identiteettiä, lisää heidän toimintavalmiuksiaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja ehkäisee syrjäytymistä.*

Toimintamuotoja ovat olleet esimerkiksi teatteriesitysten ja muiden taideohjelmien tuottaminen ja välittäminen sekä taidetyöpajojen järjestäminen lapsille, koululaisille ja aikuisille. Lisäksi Kassandra on järjestänyt taide- ja valokuvanäyttelyjä, tuottanut televisio-ohjelmia ja videoita sekä ylläpitänyt ohjelmavälitystä ja taiteilijarekisteriä. Stoan ja Annantalon lisäksi se on toiminut yhteistyössä Caisan sekä lukuisien muiden kulttuurialan toimijoiden sekä koulujen ja päiväkotien kanssa. Vuoden 2009 lopulla Kassandra aloitti toimintansa kulttuurikeskus Korjaamolla.

Kassandran toimintaa on rahoitettu opetusministeriöltä ja Helsingin kaupungilta saatujen yleisavustusten lisäksi etupäässä hankekohtaisilla erillisrahoituksilla. Vuosina 2004–2006 Kassandra johti EU-rahoitteista *Urban II* -hanketta nimellä *Moninaiset – monta kulttuuria, yksi Suomi*. Siinä tavoitteena oli naisten ja päiväkoti-ikäisten lasten taideharrastusmahdollisuuksien lisääminen, alueen naisten verkostoitumisen auttaminen sekä kulttuurien kohtaamista käsittelevien tilaisuuksien järjestäminen yhdessä Itä-Helsingin alueen asukkaiden kanssa. Vuosina 2005–2007 Kassandra hallinnoi puolestaan ESR-rahoitteista *Equal*-kumppanuushanketta *Monita – monikulttuuriset taiteentoimijat*. Siinä pyrittiin hankeraportin mukaan uussuomalaisten naisten ja naistaiteilijoiden voimaannuttamiseen ja työllistämiseen sekä etnisten

113 *Kassandra 2000* -hankkeen toteutuksesta tuotettiin erillinen julkaisu *Kassandra – matka yli kulttuurirajojen* (Suutela, Muukkonen ja Nikkilä 2002). Lisäksi hankkeen puitteissa julkaistiin kaksi muuta teosta, *Kassandra – kertomuksia suomalaisuudesta* (Muukkonen ja Sakaranaho 2000) sekä runoantologia *Yhdeksän syyssadetta* (Tiilikainen, Axmed ja Lilius 2001).

vähemmistöjen taiteilijoiden ja kulttuurien nostamiseen valtavirtataiteen keskiöön. (Kassandra 2007; 2008.)

Vaikka Kassandra pyrkii toimimaan mahdollisimman monilla taiteenaloilla, keskeinen rooli toiminnassa on yhä näyttämötaiteella. *Kassandra 2000* -hankkeesta lähtien sen puitteissa on tuotettu kolme suurempaa näyttämötaiteellista kokonaisuutta. Teatteriesityksessä *Sateenkaari* eri kulttuuritaustoista tulevat naiset esittivät tarinan monikulttuurisesta Suomesta vuosituhannen vaihteen Helsingissä. Yhteistyössä Musiikkiteatteri UIT:n ja Aleksanterin teatterin kanssa tuotettu esitys *Aina jonkun tytär* kertoi puolestaan konflikteista, joita syntyi itähelsinkiläisessä lähiössä, kun somalialaistaustainen nuori tyttö tuli raskaaksi ja lapsen isä oli kantaväestöön kuuluva nuori mies. Sen ensi-ilta oli marraskuussa 2004. Vuonna 2008 Kassandra tuotti yhteistyössä Aleksanterin teatterin, Itä-Helsingin kulttuurikeskuksen Stoan ja Linnateatterin kanssa näytelmän *Zambezi*, joka kertoi suomalaisen pakolaisperheen kohtaloista Afrikassa.[114] *Zambezin* esitykset jatkuivat Aleksanterin teatterissa vuonna 2009.

Aina jonkun tytär -esitys nosti pinnalle myös eri etnisiin tai kulttuurisiin yhteisöihin sisältyviä erilaisia arvomaailmoja sekä käsityksiä siitä, mitä sai julkisesti esittää. Näytelmästä Suomen somalialaisyhteisössä seuranneen kohun ja sitä seuranneen tapahtumaketjun avulla voidaan havainnollistaa niitä jännitteitä, joita mahdollisesti syntyy, kun erilaisia arvoja omaavien ihmisten arjen todellisuutta käsitellään taiteessa.[115] Näytelmä, jonka katsottiin käsittelevän kulttuurien ja sukupolvien yhteentörmäyksiä, sai myös aikaiseksi pienimuotoisen kulttuurikonfliktin. Keskustelunavaukseksi tarkoitettu esitys herätti sitä kenties odottamattoman paljon.

Itä-Helsinkiin sijoittuneessa näytelmässä somalialaistaustaisen Fatumon 16-vuotias tytär Sadia alkoi odottaa lasta, jonka isäksi osoittautui karjalaistaustaisen Ellin 18-vuotias poika Jukka. Muutaman esityskerran jälkeen Lähiradion somalinkielisessä radio Warsanissa esityksen väitettiin halventavan somalialaista kulttuuria ja islamin uskontoa. Erityisesti arvosteltiin somalialaistyttöä esittänyttä Maryan Guuleedia, jota syytettiin mm. kunniattomuudesta. Jo ennen ensi-iltaa Itä-Helsingissä oli revitty näytelmän mainosjulisteita, joissa miespääosan esittäjä oli ilman paitaa Guuleedin kanssa, ja myöhemmin jotkut vaativat esitysten keskeyttämistä. Tosin somalialaisyhteisöstä käsin

114 *Sateenkaari*-teatteriesityksen ohjasivat Ritva Siikala ja Soile Valkama, *Aina jonkun tytär*- ja *Zambezi*-näytelmät Ritva Siikala.

115 Ensisijaisena lähteenä on tässä käytetty näytelmään liittyneitä kirjoituksia suomen- ja ruotsinkielisessä lehdistössä. Ks. myös Kassandran raportointi *Aina jonkun tytär* -näytelmästä sen kotisivulla [http://www.kassandra.fi/ajt/] sekä Kassandran vuoden 2004 toimintakertomus. Tapahtumaketjua sivuttiin myös Yleisradion televisio-ohjelmassa *A-piste*, joka lähetettiin 21. tammikuuta 2005 otsikolla *Suomi ja radikaalit muslimit* (toimittajina Juha Ristamäki ja Boris Salomon), http://yle.fi/aohjelmat/apiste/arkisto/id15560.html.

myös puolustettiin näytelmää. Asiasta myöhemmin Helsingin Sanomiin kirjoittanut Tomi Ervamaa muistutti asian monimutkaisuudesta:

> *Sananvapaus voi olla monitahoinen juttu. Jos kerran teatterintekijöillä on vapaus käsitellä arkaluontoisia kulttuurisia kysymyksiä, miksei sitten uskovaisilla nuorilla miehillä ole oikeutta suomia taiteentekijöiden tuotoksia? Varsinkin kun ollaan länsimaisessa demokratiassa, joka ylpeilee avoimuudellaan ja moniarvoisuudellaan?*

Kassandra järjesti kulttuurikeskus Caisassa näytelmää ja sen vastaanottoa käsittelevän keskustelutilaisuuden joulukuun puolivälissä 2004. Vaikuttaa kuitenkin ilmeiseltä, että esitystä kritisoineet somalialaisyhteisön jäsenet eivät tulleet paikalle tähän tilaisuuteen, jossa ainakin Kassandran raportoinnin mukaan näytelmä sai läsnä olleiden hyväksynnän. Näytelmän katsojakunnassa tapahtui kuitenkin radio-ohjelmien lähettämisen jälkeen selviä muutoksia. Esimerkiksi vapaalippuja saaneet keski-ikäiset somalialaistaustaiset naiset eivät enää tulleet katsomaan esitystä. Tässä tilanteessa esitysohjelmaan tehtiin joitain muutoksia, muun muassa suunnitelluista ilmaisesityksistä luovuttiin. Kassandran omin sanoin vuoden 2004 toimintakertomuksesta: "Tilanne olisi voinut riistäytyä käsistä. Nytkin katsomoreaktiot kasvoivat joinain kertoina ennenkuulumattoman rajuiksi."

Etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta käsittelevät taideilmaisut voivat todellakin joutua niin sanottujen kulttuurikonfliktien keskiöön tai muuten arvokonservatiivien hampaisiin, kuten edellä on jo ollut puhetta.[116] Suhtautuminen toimintaan voi kuitenkin olla kriittistä myös toisella suunnalla eli länsimaisen taidekritiikin harjoittajien keskuudessa.

Kassandran teatteritoiminnassa ovat yhdistyneet kanta- ja uussuomalaisten taiteilijoiden lisäksi eri taiteenalojen ammattilaiset ja harrastajat sekä taiteellisen kunnianhimon lisäksi vahva halu välittää suvaitsevaisuuteen kannustavaa ja monikulttuurisuuteen myönteisesti suhtautuvaa sanomaa yleisölle ja muulle yhteiskunnalle. Nämä yhdistelmät ovat eri puolilla Eurooppaa tuottaneet taide- ja kulttuurikriitikoille vaikeuksia löytää teosten arviointiin hyvin soveltuvia mittapuita. Myös tämä näkyy Kassandran teatteriesitysten vastaanotossa.

Vaikka Kassandra on saanut erityisesti viime vuosina tunnustusta työstään[117], sen tuottamat teatteriesitykset ovat saaneet osakseen myös kritiikkiä,

116 Samalla on syytä mainita, että Ritva Siikala ja jotkut Kassandran toiminnassa olleet muut henkilöt ovat saaneet vihakirjeitä ja muita uhkauksia myös Suomessa asuviin ulkomaalaisiin tai monikulttuurisuuteen kielteisesti suhtautuvilta ihmisiltä (ks. esim. Siikala 2002).

117 Kassandra sai loppuvuodesta 2008 Jenny ja Antti Wihurin rahastolta tunnustuspalkinnon ja opetusministeriön Suomi-palkinnon. Tasavallan presidentti puolisoineen kunnioitti *Aina jonkun tytär* -näytelmän ensi-iltaa läsnäolollaan ja kutsui Maryan Guuleedin presidentinlinnan itsenäisyyspäivän vastaanotolle.

joka on toisinaan ollut varsin voimakasta. Arvostelun kohteeksi joutuminen näkyy myös Kassandran toimintakertomuksissa, joissa on kiinnitetty huomiota muun muassa kritiikin ristiriitaisuuteen sekä lehtikirjoituksiin, jotka ovat esimerkiksi vuoden 2004 toimintakertomuksen mukaan vaihdelleet "lievästi ylimielisistä innostuneisiin". Nimenomaan tuo ristiriitaisuus tai kaksijakoisuus on tässä yhteydessä kiinnostavaa.

Kassandran näytelmiä esittelevien ja arvioivien lehtikirjoitusten tarkastelu paljastaa, että teosten vastaanottoon vaikuttaa monia eri tekijöitä, jotka näyttävät vetävän kirjoittajien tulkintoja eri suuntiin. Marcus Floman (2001) on esimerkiksi analysoinut vuoden 2000 *Sateenkaari*-esityksestä ilmestynyttä kirjoittelua Hufvudstadsbladetissa ja *Ny Tid* -lehdessä. Hänen mukaansa esitystä edeltäneet kirjoitukset olivat hyvin myönteisiä näytelmää ja sen tarkoitusperiä kohtaan. Sitä vastoin varsinaisissa teatteriarvosteluissa oltiin selvästi kriittisempiä, kärjen kohdistuessa joko taiteelliseen toteutukseen tai näyttämöllä esille tuotuun käsitykseen monikulttuurisesta todellisuudesta. Esimerkiksi näytelmästä Hufvudstadsbladetiin kirjoittaneen Stella Parlandin mielestä *Sateenkaari* leikki eksoottisuudella siinä missä hän olisi toivonut sen tuovan yleisön eteen enemmän todella "uutta ja vierasta" (mt., 25).

Samantyyppistä kahtiajakautuneisuutta teosten vastaanotossa ilmenee myös myöhempien näytelmien kohdalla. Useat näytelmien arvioinneista sisältävät sekä selvää myötämielisyyttä että vahvaa tyytymättömyyttä. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa *Aina jonkun tytär* -näytelmää arvioineen Lauri Meren mukaan Kassandralla on sinänsä "arvokas päämäärä luoda yhteyksiä ja ymmärrystä valtaväestön ja kulttuuritaustaltaan erilaisten uussuomalaisten ryhmien välille". Itse draama ei hänen mielestään kuitenkaan ole "kovin verevää" ja "ihmisten välisten konfliktien kuvaamisessa ollaan aika pikkusieviä". Lopulta hän kuitenkin toivoo esitykselle paljon yleisöä, koska "tämänkaltaista yhteistä kulttuuritarjontaa ei ainakaan teatterin puolella ole juuri nähty". (Helsingin Sanomat 8.11.2004.) Samantyyppinen asetelma toistuu esimerkiksi Hufvudstadsbladetin (6.11.2004) ja Kansan Uutisten (19.11.2005) arvosteluissa.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollisuutta tehdä perusteellisia ja analyyttisiä arvioita sen kummemmin Kassandran esityksistä kuin teatterikritiikeistäkään. Tämän teoksen tavoitteiden kannalta esitysten ristiriitaista vastaanottoa voidaan kuitenkin tulkita myös siten, että ne tuovat esille kaksi kotouttamisen ja kulttuuripolitiikan kannalta merkityksellistä asiaa. Ensinnäkin niissä ilmenee tietty tottumattomuus arvioida perinteisille taiteen kentille heikosti soveltuvia uusia esittämis- ja ilmaisutapoja, jotka rikkovat esimerkiksi ammatti- ja harrastajataiteen sekä eri taiteenalojen rajoja. Toiseksi ne osoittavat, että monikulttuurisiin hankkeisiin kytkeytyy usein voimakkaita odotuksia ja ken-

ties jopa intohimoja, jotka korostavat taidekokemuksen ja teosten arvioinnin subjektiivisuutta.

Viimeksi mainittu asia voi johtaa siihen, että monikulttuurisen toiminnan tavoitteisiin on ikään kuin vahva tarve suhtautua periaatteessa myönteisesti. Samalla toteutukseen kohdistuu kuitenkin tavallista suurempia sisällöllisiä odotuksia. Tällöin monikulttuurinen taide – hieman paradoksaalisesti – altistuu kenties tavallista enemmän odotustenvastaisten kokemusten ruokkimalle kritiikille. Tämän kritiikin ainakin osa arvostelijoista ilmaisee kuitenkin avoimen vastahakoisesti. Se saattaa puolestaan johtua ainakin osittain siitä, että heitä arveluttaa mahdollinen leimautuminen myös itse asian, so. suvaitsevaisuuden tai monikulttuurisuuden vastustajiksi.

Esimerkiksi *Ny Tid* -lehdessä ilmestyneessä *Zambezi*-näytelmän perussävyltään varsin kriittisessä arvostelussa Sanna Huldén kirjoittaa, että häntä keljuttaa kun hän ei voi vain vastaanottaa näytelmää kiitollisena ja avosylin (Ny Tid 15.2.2005). *Zambezin* toinen käsikirjoittaja Bengt Ahlfors vastasi Huldénin kritiikkiin käsitellen etenkin tämän syytöstä ulkomaalaistaustaisten näyttelijöiden käytöstä teatterin eksoottisina ainesosina suomalaisessa todellisuudessa ja suomalaisten ehdoilla. Ahlfors kysyi, oliko arvostelija kenties odottanut esitykseltä jotain, mitä siinä ei ollut tarkoituskaan esittää. Hänen mukaansa se oli alusta lähtien suomalaisten tekemä näytelmä suomalaisista suomalaisille. Alkuperäinen arvostelu, Ahlforsin vastine ja Huldénin vastaus Ahlforsille tuottivat kaikkineen varsin mielenkiintoisen dialogin, jossa Huldén reflektoi itsekriittisesti myös omaa teatteriarvosteluaan:

> *"(…) man kan ju fråga sig varför det inte är förrän ensemblen verkligen är blandad som jag kritiserar utrymmet som ges dem med icke-finländsk bakgrund. Inte har någon läst mig kommentera bristen på det utrymme som ges invandrare på någon av de andra teaterscenerna i stan." (Ny Tid 21.2.2008.)*[118]

118 Odotukset voivat toki olla myös päinvastaisia, ja kokemus toisella tavalla ristiriitainen. Anne Moilanen kirjoittaa *Teatteri*-lehden arvostelussaan Kassandran *Zambezi*-esityksestä: "Tunnustan, että läksin esitykseen jokseenkin varautuneena: että tämä on juuri sitä tyypillistä tukitaidetta, johon annetaan rahaa, jotta pakolaisilla olisi jotain tekemistä. Miten väärässä olinkaan!" (Moilanen 2008, 46.)

6.5.3 Ourvision Singing Contest

Ourvision-laulukilpailu järjestettiin ensimmäisen kerran keväällä 2007.[119] Saman vuoden keväällä Helsinki sai järjestettäväkseen Lordin Ateenassa saaman voiton seurauksena *Eurovision*-laulukilpailun, johon kaupungissa haettiin sopivaa oheisohjelmaa ja oheistapahtumia. Kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa tarttui tähän haasteeseen nopeasti, ja *Ourvisionin* toteuttaminen alkoi jo alkuvuodesta 2007 laulukilpailun esikarsinnalla.

Ourvision-konsepti kytkeytyi vahvasti Caisan toimintaperiaatteisiin, joiden mukaan Suomessa asuville maahanmuuttajille tuli tarjota mahdollisuus tuoda esiin omaa lahjakkuuttaan ja osaamistaan. Lisäksi suomalaiselle yhteiskunnalle haluttiin osoittaa, että erilaisuudessakin on mahdollisuuksia. Laulukilpailulla haluttiin antaa erityisesti niille laulajille, joilla oli sukujuuria Aasiassa, Afrikassa, Arabimaissa tai Latinalaisessa Amerikassa, mahdollisuus näyttää musiikilliset kykynsä sekä suurelle yleisölle että alan ammattilaisille. Kilpailu organisoitiin näiden taustakategorioiden mukaisesti afro-, aasia-, arabi- ja latinoviisujen esikarsintoihin ja semifinaaleihin, joista finaaliin pääsivät kunkin semifinaalin kaksi parasta esiintyjää.

Kilpailun sääntöjen mukaan siihen sai osallistua kuka tahansa Suomessa asuva henkilö, jonka juuret olivat edellä mainituilla alueilla.[120] Sooloartistin lisäksi myös bändi saattoi osallistua. Yhtyeen solistin piti tällöin oli yllä määritellyllä tavalla taustaltaan ulkomaalainen. Bändin muut esiintyjät saattoivat sen sijaan olla myös suomalaisen kantaväestön jäseniä. Esityskappaleet saattoivat olla joko omia tai jonkun muun tekemiä, ja esitysten kieli oli vapaa. Kilpailun tuomarit antoivat pisteitä lauluäänestä, laulutekniikasta, lavakarismasta sekä osallistujan tähtiaineksesta ja ammattimaisuudesta.[121] (Ks. vuoden 2007 *Ourvision*-kilpailusta tarkemmin Joronen ja Saukkonen 2008.)

119 *Ourvisionia* koskevan kappaleen aineisto on kerätty Helsingin kaupungin tietokeskuksen ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cuporen yhteistyönä. Aineisto koostuu vuoden 2007 kilpailun asiakirjamateriaalin kuten sääntöjen lisäksi kyseisen kilpailun semifinaaleissa tehdyistä lomakekyselyistä, semifinalistien haastatteluista, tuotantoryhmän haastattelusta, tapahtumaa koskevista lehtileikkeistä sekä tapahtumien havainnoinnista paikan päällä. Lisäksi vuoden 2008 ja 2009 kilpailuista on kerätty tietoa *Ourvisionin* kotisivulta, lehdistöstä ja keskustelemalla kilpailun järjestäjien kanssa. Käytettävissä on ollut myös kulttuurikeskus Caisan laatimat raportit vuosien 2008 ja 2009 *Ourvision*-kilpailuista. Vuoden 2007 *Ourvision*-kilpailusta on julkaistu erillinen artikkeli Helsingissä järjestettyä *Eurovision*-laulukilpailua käsittelevässä kokoomateoksessa (Joronen ja Saukkonen 2008).

120 *Ourvisionin* järjestäjät varasivat itselleen oikeuden päättää tulkinnanvaraisista tapauksista. Arabialainen kulttuuri sijoittuu maantieteellisesti sekä Aasiaan että Afrikkaan. Käytännössä arabiviisuihin osallistui myös sellaisia esiintyjiä, jotka eivät taustansa puolesta kuuluneet varsinaiseen arabikulttuuriin mutta jotka katsoivat kuitenkin kuuluvansa ennemmin siihen kuin aasiaviisujen kategoriaan.

121 Myös yleisön mieltymykset vaikuttivat lopputulokseen yleisöäänestyksen kautta.

Kilpailu osoittautui menestykselliseksi toimintamuodoksi. Tapahtuma herätti suurta kiinnostusta, eivätkä kaikki halukkaat edes mahtuneet sisään esiintymispaikkana finaaliin asti toimineeseen Caisan saliin. Monet kävijöistä olivat lisäksi sellaisia, jotka eivät olleet aikaisemmin käyneet Caisassa, joten kulttuurikeskuksen asiakaspohja laajeni. Tapahtuma sai myös runsaasti huomiota tiedotusvälineissä. Kilpailu päätettiin siten järjestää myös vuosina 2008 ja 2009. Vuoden 2008 kilpailuun ilmoittautui lähes kaksi kertaa enemmän osallistujia kuin edellisenä vuonna. (Mt., 65.)[122]

Jo toisella kerralla tapahtumaan tehtiin kuitenkin joitain muutoksia. Näkyvin muutos tapahtui kilpailun englanninkielisessä nimessä, joka muuttui *Ourvision Song Contestista* muotoon *Ourvision Singing Contest*, mikä kuvastaakin paremmin kilpailun luonnetta: laulukilpailun sijaan kyse oli laulamis- ja esiintymiskilpailusta. Uudeksi osallistumiskategoriaksi hyväksyttiin vuoden 2008 kilpailussa myös Eurooppaviisut. Lisäksi latinoviisut laajennettiin Amerikkaviisuiksi (Etelä-, Keski- ja Pohjois-Amerikka) ja arabiviisut muutettiin Lähi-itäviisuiksi. Palkintorepertuaaria laajennettiin siten, että kaikkien kilpailuun osallistuneiden keskuudesta valittiin erikseen paras esitys, paras bändi, paras oma laulu ja paras ääni.

Osallistumisoikeutta täsmennettiin myös siten, että siihen saivat osallistua Suomen ulkopuolelta kotoisin olevat henkilöt sekä ne henkilöt, joiden vanhemmista vähintään toinen oli kotoisin muualta kuin Suomesta. Oikeutta osallistua rajattiin myös siten, että turistien lisäksi ammattimuusikot jäivät kilpailun ulkopuolelle. Ammattilaisuuden määritelmäksi katsottiin musiikkialan tutkinto. Vuonna 2009 tapahtumaan hyväksyttiin myös Suomen muiden vähemmistöryhmien edustajia. Osallistujia rohkaistiin esiintymään omalla kotikielellä, mutta asia jätettiin kuitenkin kilpailijoiden vapaaseen päätäntävaltaan.

Vuoden 2007 *Ourvision*-kilpailun voitti Libanonista Suomeen muuttanut Samantha Sayegh, toiseksi tuli Kongosta Suomeen muuttanut Sofy Kapepula ja kolmanneksi Malesian kiinalaisväestöön kuuluva Eva Wong. Useimmat kilpailussa menestyneistä olivat asuneet Suomessa vain muutamia vuosia, voittaja Samantha Sayegh alle vuoden. Finalisteista kaksi (Prince Levi yhtyeineen ja Fabiane Laube) olivat esittäneet kilpailun kaikissa vaiheissa itse tekemäänsä musiikkia, ja jotkut muut myös yhden oman kappaleen *Ourvisionin* jossain vaiheessa.

Vuoden 2008 kilpailun voitti moldovalaistaustainen Iolanta Savva, toiseksi sijoittui Virossa syntynyt Kadi Vija ja kolmanneksi kuubalaistaustai-

122 Vuoden 2007 finaali pidettiin Savoy-teatterissa, vuosien 2008 ja 2009 finaalit puolestaan Finlandia-talossa. Kaikissa finaaleissa palkintoja oli jakamassa arvovaltaisia henkilöitä, kuten Eurooppa- ja maahanmuuttoasioiden ministeri Astrid Thors (2007 ja 2008) ja työministeri Anni Sinnemäki (2009).

nen Norlan "El Missionario" Leygonier Santana yhtyeensä kanssa. Vuoden 2009 kilpailun voitti romaneja edustanut lauluyhtye Suoralähetys, toiseksi tuli kuubalaistaustaisen Alberto Meran yhtye Grupo Kaney ja kolmanneksi italialaistaustainen laulaja Luca Cannavò. Kilpailussa parhaiten menestyneet edustavat siis maailman eri kolkkia suhteellisen kattavasti. Toisaalta Suomen suurimmista vähemmistöryhmistä kolmen parhaan joukkoon ylsi kolmen vuoden aikana ainoastaan yksi taustaltaan virolainen osallistuja. Vuoden 2007 finaalissa oli myös venäläistaustainen laulaja ja vuonna 2008 puolestaan somalialaistaustainen duo.

Kaikissa finaaleissa osa esiintyjistä lauloi vähintään toisen kappaleen äidinkielellään, mutta suuri osa esitti englanniksi ainakin toisen, usein molemmat kappaleet. Monet kilpailussa menestyneiden esiintyjien kappaleista ovat olleet angloamerikkalaista tai yleismaailmallista populaarimusiikkia (esim. Tina Turner, Christina Aguilera, Celine Dion, Beyoncé). Instrumentaali- ja taustalauluosuudet ovat siis tulleet äänitteeltä, ja solisti on laulanut osuutensa samaan tapaan kuin usein esimerkiksi *Idols*- tai *Talent*-kilpailussa. Kilpailun aikaisemmissa vaiheissa yleisö oli kuitenkin joka vuosi kuullut myös tiettyyn kulttuuriperinteeseen liittyviä ja omalla äidin- tai kotikielellä laulettuja esityksiä.[123]

Vuonna 2010 kilpailu toteutettiin teemalla *Ourvision Goes Dancing* eli kyseessä oli tanssikilpailu.[124] Osallistuminen siihen avattiin kaikille pääkaupunkiseudun tanssinharrastajille, ja säännöissä annettiin mahdollisuus myös osallistua esimerkiksi afrikkalaistanssien kategoriaan, vaikka oma etninen tai kulttuurinen tausta ei olisikaan Afrikassa. Kilpailuun saattoi osallistua myös omalla teoksella tai luomuksella, joka perustuu tietyn maanosan musiikkitraditioon.[125] Afrikkalaistanssien lisäksi kilpailussa oli seuraavat osallistumisluokat: aasialaistanssit, Tyynenmeren saarten ja australialaistanssit, arabialaistanssit, eurooppalaistanssit ja amerikkalaistanssit. Lisäksi 7–13-vuotiaiden lasten sarja sekä muiden osallistujien (nuoret ja aikuiset) sarjat olivat erikseen.

Ourvision-kilpailun saama suosio esiintyjien ja yleisön keskuudessa sekä sen saama näkyvyys mediassa osoittavat, että tämäntyyppiselle tapahtumalle oli olemassa selvää sosiaalista tilausta. Tapahtumaa vuonna 2008 tutkinut Giacomo Bottà (2009) korostaa artikkelissaan musiikin kommunikatiivista roolia kaupunkiyhteisössä. Musiikki antaa hänen mukaansa asioille ja pai-

123 Esimerkiksi Irakin kurdi saattoi kuitenkin esittää laulunsa turkin kielellä, koska koki tämänkielisen musiikkitradition itselleen läheisemmäksi. Ks. Arkan Namiqin haastattelu Hufvudstadsbladetissa 8.3.2008.

124 Lähteenä käytetty tässä *Ourvision Goes Dancing* -kilpailun sääntöjä kulttuurikeskus Caisan kotisivulta, http://www.caisa.fi/uutiset/3/ourvision_goes_dancing_-_saannot_10. Kilpailu järjestettiin loppukeväästä 2010, eikä sen analysointi siten ehtinyt tähän tutkimukseen.

125 Mikäli kysymys oli nykytanssista, eikä kilpailija itse osannut päättää, mihin kategoriaan hän kuuluu, musiikin alkuperä määräsi sääntöjen 10 pykälän mukaan kategorian.

koille merkityksiä sekä auttaa ylittämään etnisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja kulttuurirajoja. Bottàn mukaan *Ourvision* tyydyttikin useita tarpeita ja auttoi monenlaisten tavoitteiden saavuttamisessa. Se tarjosi mm. institutionaalista tukea maahanmuuttajien luovien taitojen tunnistamiselle ja kehittämiselle sekä avasi kulttuurikeskus Caisan ovia uusille kävijöille ja Finlandia-talon maahanmuuttajataustaisten amatöörien näyttämöksi. Lisäksi *Ourvision* antoi laulajien ja bändien kehittää luovasti kulttuurien välisiä kokemuksia ja sisältöjä painottamatta kuitenkaan liikaa heidän "perintöönsä" tai "taustaansa" liittyviä tekijöitä (Bottà 2009, 180, lainausmerkit alkuperäiset).

Viimeksi mainitulla asialla on yleisempää merkitystä kotouttamisen ja kulttuuripolitiikan näkökulmasta. Vuoden 2007 kilpailun yhteydessä kerätyn aineiston perusteella tämäntyyppiseen kilpailuun sisältyy ainakin joidenkin mielissä odotuksia siitä, minkälainen suhde musiikilla ja esityksellä tulisi olla laulajan tai bändin etniseen tai kulttuuriseen taustaan. Mediassa kilpailua saatettiin kutsua etnoviisuiksi, ja lehtijutuissa nostettiin esille esimerkiksi bhangraa, gamelan-musiikkia tai kiinalaista kansanmusiikkia.

Haastattelujen perusteella vuoden 2007 semifinalistien joukosta voidaan kuitenkin erottaa kolme erilaista tapaa yhdistää oma etninen identiteetti ja musiikin esittäminen. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat itsensä enemmän tai vähemmän ammattimuusikoiksi määritelleet henkilöt, jotka kokivat tekevänsä ja esittävänsä nimenomaan omaa musiikkiaan.[126] Heillä oli vahva tietoisuus omista lähtökohdistaan ja musiikillisista vaikutteistaan, jotka kuitenkin toimivat ennen muuta rakennusaineina oman persoonallisen musiikillisen äänen ja tyylin löytämiselle. Monet näistä muusikoista kuvasivat omaa tyyliään fuusio- tai maailmanmusiikiksi.

> *Musiikin tekeminen on minulle kuin ruuanlaittoa. Kun laitamme ruokaa, [käytämme] öljyä [ja lisäämme] mausteita. Siksi sinä voit löytää minun musiikistani salsaa (valkosipulia), funkia (hot pepper) ja niin edelleen.* [127]

> *Musiikkini avulla haluan ilmaista itseäni sataprosenttisesti, minun taustaani, minun tunteitani, tapaani nähdä asiat ja tehdä asioita sekä miksi minä teen niin kuin teen. (…) Minä osaan erilaisia rytmejä. Minä tiedän mitä ne ovat ja osaan*

126 Rajanveto musiikin ammattilaisen ja harrastajamuusikon välillä osoittautui haastattelussa monille osallistujille hyvin vaikeaksi. Vain harvoilla semifinalisteilla oli takanaan muodollinen musiikin alan koulutus. Siitä huolimatta useat heistä pitivät itseään ammattimaisina muusikoina. Tälle itseluokittelulle on löydettävissä kolmenlaisia perusteluja. Jotkut katsoivat olevansa ammattimuusikoita, koska he saavat laulamisesta ja/tai soittamisesta ja muusta musiikin tekemisestä elantonsa. Osa katsoi puolestaan olevansa professionaalinen esiintyjä oman vuosien mittaan kertyneen ammattitaitonsa vuoksi. Joillekin heistä elämä yksinkertaisesti pyöri niin vahvasti musiikin ympärillä, ettei itseään voinut pitää muuna kuin ammattimuusikkona.

127 Mahdolliset käännökset ovat Pasi Saukkosen, lainauksia on hieman muutettu alkuperän tunnistamisen estämiseksi ja ilmaisun sujuvuuden edistämiseksi.

yhdistellä niitä ja tehdä symbioosin.

Toisessa ryhmässä olivat puolestaan ne muusikot, jotka korostivat haluaan tuoda musiikin avulla esille omaan taustaan ja etniseen, kulttuuriseen tai kansalliseen yhteisöön liittyvää kulttuuria ja sen esittämistapaa. Heistäkin osa oli ammattimaisia muusikoita. He kokivat edustavansa kilpailussa maataan, yhteisöään ja kulttuuriaan, ja he iloitsivat paljon myös yleisön joukossa olleista maanmiehistään ja -naisistaan ja heiltä saamastaan kannustuksesta.

Tämä on tapa tuoda kulttuuriamme Eurooppaan, esitellä musiikkiamme, näin pidämme hauskaa, näin ilmaisemme itseämme. (…) On tärkeätä tuoda esille omaa kulttuuriamme.

Minä haluan ilmaista ennen muuta omaa kulttuuriani. (…) Päätin laulaa omalla kielelläni, koska kovin monet ihmiset eivät tiedä minun maastani. (…) Halusin edustaa kulttuuriani (…) [niin että] jos he pitävät minusta, he voivat tulla ja kysyä minulta minun maastani ja kulttuuristani tai mennä Internetiin tai minne tahansa saadakseen tietää lisää. (…) Joten minä edistin oman maani ja oman kulttuurini asiaa.

Kolmannen ryhmän muodostivat puolestaan ne esiintyjät, joille anglo-amerikkalainen tai yleismaailmallinen populaarimusiikki oli kaikista läheisin musiikillisen ilmaisun muoto. Tämän musiikin avulla he katsoivat voivansa ilmaista omaa sanomaansa, persoonallisuuttaan tai sisäistä maailmaansa. Suhde oman lähtömaan tai vanhempien synnyinmaan musiikkitraditioon oli vastaavasti etäisempi. Tähän ryhmään kuuluvat osallistujat olivat myös yleensä varsin nuoria ja ennemmin – ainakin toistaiseksi – musiikin harrastajia kuin ammattilaisia.

Sillä mitä teen on tarkoitus. Musiikki ja taide ovat minulle viestejä, tapoja kertoa omista ideoista ja ajatuksista, ylipäätään rauhan sanomaa. (…) Laulujen sanat ovat minulle hyvin tärkeitä, melodia tietenkin myös. Radion ja television kautta pääsee toisten ihmisten koteihin, heidän elämäänsä, ja silloin on tärkeätä että on jotain sanottavaa.

Minun isäni haluaa, että laulan myös sellaista perinteistä musiikkia, joten jos hän todella tahtoo, niin kyllä minä sitten teen myös niin.

Hyvin erilaisista motiiveista ja lähtökohdista tehty ja toisistaan hyvin paljon poikkeavilla tavoilla esitetyn musiikin arviointi yksiselitteisillä arvostelukriteereillä ei ymmärrettävästi ole helppoa. Osa niistä esiintyjistä, jotka laulamisen lisäksi soittivat itse, nojasivat oman kulttuurin musiikkitraditioihin sekä kenties käyttivät omaa äidinkieltään, kokikin joko joutuneensa vääränlaiseen tapahtumaan ja/tai epäoikeudenmukaisen kohtelun kohteeksi.

Järjestäjien ja kilpailun tavoitteiden näkökulmasta katsottuna oli kuitenkin mielekästä, ettei musiikin lajia tai esittämisen tapaa haluttu rajata. Keskeinen pyrkimys tapahtumassa ei ollut "juhlia monikulttuurisuutta", vaan antaa maahanmuuttajataustaisille musiikin harrastajille ja ammattilaisille mahdollisuus saada näkyvyyttä ja edistää taiteellista uraa. Tällöin panostus populaarimusiikkiin voi esimerkiksi laulajalle olla myös täysin rationaalinen valinta. Jossain määrin tämä herättää kuitenkin samalla kysymyksiä siitä, miksi kantaväestöön kuuluvilla ja maahan muuttaneilla muusikoilla pitäisi olla erilliset kilpailut. *Ourvisionia* käynnistettäessä järjestäjät perustelivat erilliskohtelua sillä, että Suomeen muuttaneiden henkilöiden mahdollisuudet päästä mukaan yleisiin kilpailuihin saattoivat esimerkiksi puutteellisen kielitaidon vuoksi olla heikot.[128]

Toisaalta nämä havainnot kertovat omalla tavallaan siitä yleisemmästä seikasta, ettei ihmisten kulttuurista yhteenkuuluvuutta tai kulttuurisen itsensä ilmaisemisen tapaa voi ottaa itsestään selvyytenä esimerkiksi sillä perusteella, mistä joku henkilö tai hänen vanhempansa ovat kotoisin. Yleismaailmallinen populaarimusiikki voi olla nuorille vahvasti omaa kulttuuria taustasta ja henkilökohtaisista elämänkokemuksista riippumatta (vrt. Kärjä 2010). *Ourvision* toi lisäksi kolmen toimintavuotensa aikana esille lukuisia erilaisia esimerkkejä kulttuuristen ilmaisutapojen sekoittumisesta, joka saattaa heijastaa ainakin osittain myös esittäjiensä ennemmin hybridisiä kuin yhtenäisiä ja selvärajaisia identiteettejä.

6.5.4 Apurahat monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin

Pasi Saukkonen ja Jyrki Hirvensalo

Taiteen keskustoimikunta sai opetusministeriöltä vuonna 2009 jaettavaksi sadantuhannen euron määrärahan, jolla oli tarkoitus tukea monikulttuurisuutta edistäviä taidehankkeita Suomessa. Myönnettävien apurahojen tarkempi käyttötarkoitus oli tukea maahanmuuttajien ja kansallisten etnisten vähemmistöjen taiteellista toimintaa sekä kulttuurien välistä vuorovaikutusta tukevia taidehankkeita Suomessa. Asiaa täsmennettiin edelleen hakuilmoituksessa siten, että apurahojen tarkoituksena oli 1) vahvistaa maahanmuuttajien ja kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien taiteilijoiden mahdollisuuksia harjoittaa taiteellista toimintaa ja osallistua tasavertaisesti Suomen taide-elämään ja 2)

128 Vuoden 2007 kilpailuun osallistuneista osa oli ollut mukana myös esimerkiksi *Idols*-kilpailussa, ja osa oli yrittänyt päästä mukaan tähän kilpailuun. Sekä *Idols*- että *Talent*-kilpailussa ovat menestyneet monet sellaiset henkilöt, jotka olisivat olleet taustansa puolesta oikeutettuja osallistumaan myös *Ourvision*-kilpailuun, kuten *Idols*-finalistit Roni Tran ja Anna Abreu sekä vuoden 2008 voittaja Koop Arponen.

tukea muiden taiteilijoiden ja työryhmien monikulttuurisuutta ja kulttuurien välistä vuorovaikutusta edistäviä taidehankkeita Suomessa.

Apurahat oli tarkoitettu yhdelle tai useammalle taiteenharjoittajalle (työryhmät), mutta ei yhteisöille. Apurahojen jakamista varten Taiteen keskustoimikunta perusti monikulttuurisuusjaoston, jonka esityksen perusteella Taiteen keskustoimikunta päätti apurahan saajat.[129] Asiasta päättäessään toimikunta kiinnitti hakuilmoituksen mukaan huomiota hankkeen taiteelliseen laatuun ja kustannusarvion realistisuuteen sekä huomioi hankkeen saaman muun rahoituksen.

Uudesta apurahamuodosta syntyi vilkas keskustelu. Helsingin Sanomissa haastateltiin 10. helmikuuta 2009 monikulttuurisuusjaoston puheenjohtajaa Umayya Abu-Hannaa, joka kertoi suhtautuvansa ajatukseen erillisestä monikulttuurisuusjaostosta ristiriitaisesti. Lehtijutun mukaan hänen mielestään on ongelmallista, että taiteilijoita aletaan luokitella heidän syntyperänsä mukaan, koska tällöin syntyy ajatus a- ja b-luokan taiteilijoista. Tällainen lokerointi marginalisoi siten helposti ihmisiä, jotka aikaisemmin olivat saaneet tukea "normaaleina" taiteilijoina. (Helsingin Sanomat 10.2.2009.)

Abu-Hannan mukaan jaoksen perustaminen oli ymmärrettävissä lähinnä "hyvän tahdon osoituksena". Toisaalta hän sanoo olevansa onnellinen tapahtuneesta, koska juuri problemaattisuutensa vuoksi asiasta täytyy keskustella, ja sitä vuoropuhelua määrärahalla saadaan aikaan. Haastattelussa nostetaan esille esimerkiksi kysymykset siitä, ketkä voivat kuulua apurahoihin oikeutettuihin vähemmistöihin, miten taiteelliset kriteerit ja muut kriteerit suhtautuvat toisiinsa apurahoista päätettäessä sekä voidaanko tukea myös sellaisia taideprojekteja, jotka rikkovat yhteisöjen perinteitä kenties jopa loukaten joitain niiden jäseniä.

Helsingin Sanomat tiedusteli kantaa asiaan myös "HS-raadiltaan", joka koostuu sadasta tieteen ja kulttuurin vaikuttajasta.[130] Raadille kerrottiin määrärahan käyttötarkoituksesta ja monikulttuurisuusjaoston perustamisesta. Lisäksi referoitiin yllä esiteltyä Umayya Abu-Hannan haastattelua sekä esitettiin otteita toisesta artikkelista, jossa Adel Abidin, Suvi West ja Neil Hardwick kommentoivat määrärahaa ja sen jakotapaa (Helsingin Sanomat 12.2.2009). Samassa artikkelissa esitettiin myös opetusministeriön ylijohtajan Riitta Kaivosojan sekä Taiteen keskustoimikunnan pääsihteerin Esa Rantasen käsityksiä asiasta. Tätä taustaa vasten raadin jäsenille annettiin

129 Jaoston jäseniksi nimitettiin Umayya Abu-Hanna, joka toimi jaoston puheenjohtaja, sekä keraamikko Antonio Altarriba, ohjaaja Pauliina Feodoroff, toimittaja Raila Halmetoja, kuvataiteilija Kalle Hamm, kääntäjä Jukka Mallinen ja asiamies Pertti Paltila.

130 Ks. raadin taustasta, kokoonpanosta ja toiminnasta Helsingin Sanomien kotisivulta, http://www.hs.fi/juttusarja/hsraati/. Kysyiseltä kotisivulta löytyvät myös jäljempänä esitettävät lainaukset.

vastattavaksi kysymys: "Sopiiko vähemmistöjen suosiminen taideapurahan jakoperusteeksi?"

Raadin jäsenille annetusta informaatiosta on hieman vaikea saada täysin selkeätä kuvaa määrärahan käyttötarkoituksesta. Lisäksi Helsingin Sanomien asettamaa kysymystä voi pitää jossain määrin johdattelevana, mistä jotkut raatilaiset huomauttivatkin. Tästä syystä ei ehkä ole yllättävää, että 13 vastaajaa 77:stä ei ottanut lainkaan kantaa asiaan, ja monien muidenkin kannanotot olivat hieman epäröiviä. Varsin harvat vastaajat olivat yksiselitteisesti joko asian puolesta tai vastaan. 31 vastaajaa vastasi lehden kysymykseen kuitenkin myöntävästi ja 27 puolestaan kieltävästi. Vastaajien kommentteja analysoimalla voi muodostaa yhden kuvan suomalaisten intellektuellien suhtautumisesta maahanmuuttajien sekä etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen jäsenten taiteellisen toiminnan julkiseen tukemiseen.

Niillä raadin jäsenistä, jotka vastasivat edellä mainittuun Helsingin Sanomien asettamaan kysymykseen myöntävästi eli joiden mielestä vähemmistöjen suosiminen sopii taideapurahan jakoperusteeksi, ensisijainen perustelu oli tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen suomalaisessa taide-elämässä. Monet katsoivat, että yhteiskunnan uudet jäsenet tai vähemmistöihin kuuluvat ihmiset eivät ole kantaväestöön kuuluvien kanssa samalla viivalla normaaleissa hakumenettelyissä. Vaikka Kristiina Rikman vastasikin itse kysymykseen kieltävästi, hän tuo omassa kommentissaan hyvin esille yhden eriarvoisuuden ilmenemismuodon:

> *Mutta, mutta. Tiedän kokemuksesta – kuusi vuotta valtion kirjallisuustoimikunnassa – miten hankalaa on antaa apurahaa vieraasta kulttuurista tulleelle, vieraalla kielellä kirjoittavalle maahanmuuttajalle, jos ei pysty hänen taidettaan oman kokemuksen, minun tapauksessani lukemisen kautta, arvottamaan.*

Vähemmistöjen suosimisen puolustajien argumentteja olivat myös suomalaisen kulttuurielämän piristäminen ja monimuotoistaminen, maahanmuuttajien integrointi oman taiteenalansa sosiaalisiin verkostoihin sekä yleisen asennemuutoksen edistäminen ja nopeuttaminen. Monet vastaajat olivat kuitenkin samalla hyvin tiukasti sitä mieltä, että kyseessä täytyi olla väliaikainen eikä pysyvä ratkaisu. Lisäksi korostettiin, että tavoitteiden täytyi olla kulttuuripoliittisesti mielekkäitä eli tarkoituksena ei voinut olla jonkin vähemmistöryhmän tukeminen sinänsä.

Useat määrärahan hyväksyneistä raadin jäsenistä tunnustivat myös sen, että asiaan liittyi ongelmia. Näitä olivat juuri apurahan saajien leimaaminen alempaan kastiin kuuluviksi taiteilijoiksi sekä maahanmuuttaja- tai vähemmistötaiteilijoiden marginalisoituminen suhteessa yhteiskunnan normaalikäytäntöihin. Mikko Lehtosen puheenvuorossa tulee esille asian monia eri puolia:

Heti perään tähdennän, että toimenpiteen täytyy olla väliaikainen eikä se saa merkitä sitä, että kaikki muut tuen jakajat sulkevat rahahanat maahanmuuttajahakijoilta tämä rahoitusmuoto alibinaan.

Maahanmuuttajien on tosiaan havaintojen perusteella vaikeampi saada tukea työlleen kuin Suomessa syntyneiden. Määräaikaisena tällainen tukijärjestely voi tasoittaa tulijoiden taivalta. Myös tieteellisen tutkimuksen rahoituksessa voisi harkita samanlaista täsmäpanostusta.

Kysymykseen kielteisesti vastanneiden päällimmäinen argumentti oli puolestaan se, että taiteen apurahoja jaettaessa ratkaisuja saadaan tehdä ainoastaan taiteellisen toiminnan laadun perusteella. Yhtäältä korostettiin, että valtion taidepoliittisessa tuessa ei saa olla sisällöllisiä elementtejä. Hankkeita ei saa tämän näkemyksen mukaan suosia sillä perusteella, että niiden aiheet ja tulkinnat vastaavat poliitikkojen tai virkamiesten käsityksiä asioista. Toisaalta painotettiin, että valtion taidepolitiikka täytyy pitää erossa sosiaalipolitiikasta, jolla parannetaan heikompiosaisten asemaa.

Lisäksi monet raadin jäsenistä toivat esille tämäntyyppisen tukimuodon kielteiset vaikutukset sekä yhteiskunnalle kokonaisuudessaan että apurahan saajille, kun ihmisiä luokitellaan heidän etnisen taustansa tai kulttuuripiirteittensä mukaan. Seurauksena voi tällöin olla eristämistä, lokeroimista, leimaamista ja marginalisointia, ja eräs raadin jäsen kutsui toimintatapaa jopa rasistiseksi. Huomautettiin myös, että on käytännössä vaikea rajata, ketkä hakijat ja minkälaiset hankkeet ovat oikeutettuja saamaan kyseisiä apurahoja. Sofi Oksanen kysyi omassa kommentissaan esimerkiksi sitä, onko olemassa jokin "tarpeeksi etninen" -mittari?

Osalla raatilaisista oli asiaa kohtaan yksiselitteisen kielteinen kanta. Tällaisesta käy esimerkkinä Iivi Anna Masson perustelu:

Absoluuttisesti ei. Ei tällainen ole vähemmistöjen suosimista, se on niiden leimaamista, erottelua, lokerointia ja lukitsemista valtaväestön byrokraattien valmistamiin lokeroihin. Se on kuin umpisovinististen yhteiskuntien viesti naisille: te voitte keskustella omista huolistanne oman pyöreän pöytänne ympärillä, sillä aikaa kun me miehet hoidamme kaikkien yhteisiä asioita. (…) Mikäli vähemmistöjen osallisuutta kulttuurielämään haluttaisiin oikeasti edistää, paras keino olisi rohkaista vähemmistöjen edustajia hakeutumaan mukaan yleisiin projekteihin ja suhtautua heidän hakemuksiinsa tasavertaisesti muiden kanssa, aidosti hakemusten laadun perusteella. Lokerorahoituksen myöntäminen ei edistä tätä kehitystä käytännössä eikä asennetasolla, pikemminkin päinvastoin.

Monet asiaan kielteisesti suhtautuneistakin kuitenkin myönsivät sen, ettei yhdenvertaisuus toteudu tällä hetkellä parhaalla mahdollisella tavalla. Yllä olevan lainauksen tavoin kannatusta saivat sellaiset toimenpiteet, joilla parannetaan maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmien jäsenten edellytyksiä

saada yleisiä, kaikille tarkoitettuja apurahoja. Jotkut raadin jäsenistä korostivat erikseen, että maahanmuuttajien ja vähemmistökulttuurien muu, esimerkiksi järjestötoiminnan kautta tapahtuva, tukeminen on toki suotavaa. Määräraha sai myös tunnustusta ajankohtaisen ja tärkeän keskustelun herättämisestä.

Vuonna 2007 toteutetun taide- ja kulttuurilaitoskyselyn tuloksia analysoitaessa kiinnitettiin edellä huomiota siihen, että useimmat vastaajat käsittelivät eksplisiittisesti maahanmuuttajia yhtenä ryhmänä, mutta että implisiittisesti maahanmuuttajuus yhdistettiin etenkin pakolaisuuteen sekä sosiaaliseen huono-osaisuuteen. Sama ilmiö on havaittavissa suuressa osassa raadin jäsenten vastauksista. Suomessa tosiasiallisesti olevia uusia vähemmistöryhmiä ei mainita nimeltä kuin aniharvoissa kommenteissa, ja tukimuodon potentiaalinen sosiaalipoliittisuus tulee puolestaan usein esille. Viimeksi mainittuun tulkintaan saattoi tosin vaikuttaa vahvasti nimenomaan Helsingin Sanomien tekemän kysymyksen muotoilu. Pirjo Hiidenmaa oli yksi harvoista, joille selkeä kahtiajako kantaväestöön ja maahanmuuttajiin tuotti ongelmia.

> *Tuntuu oudolta puhua vähemmistöistä yhtenä ryhmänä ja pitää kaikkia muita yhtenäisenä enemmistönä. Enemmistökin koostuu erilaisista vähemmistöistä.*
>
> *Kaikki maailman jaottelut ovat jollain lailla haitallisia ja osoittelevia.*[131]

Tätä kirjoitettaessa määräraha on jaettu kahdesti, keväällä 2009 ja alkuvuodesta 2010. Molemmilla kerroilla määrärahan suuruus on ollut satatuhatta euroa. Molemmilla kerroilla apurahoja on myönnetty 30 hakijalle, joista vuonna 2009 kaksi ja vuonna 2010 yksi ei ole halunnut nimeään julkisuuteen. Vuonna 2009 suurimmat avustukset olivat kooltaan kymmenentuhatta euroa, ja ne kohdistuivat Leena Aikion ja työryhmän yhteisöllisen itäsaamelaisen elokuvahankkeen toteutuskuluihin sekä Shukri Omar Ahmedin ja työryhmän pakolaisnaisia Suomessa käsittelevän dokumenttielokuvaprojektin kuluihin. 5 000–6 000 euron apurahan saivat Andrei Karpin maahanmuuttajien integroitumisesta kertovaa kirjaa varten, Polina Kopylova kulttuurien kohtaamista käsittelevään romaaniin sekä Tiina Sanila-Aikio koltansaamenkielisen rock-albumin tekemiseen.

131 Helsingin Sanomien verkkosivuilla käytiin myös kaikille avointa yleistä keskustelua aiheesta sekä Abu-Hannan haastattelun että raadin kannanottojen julkaisemisen jälkeen. Nämä verkkokeskustelut kääntyivät kuitenkin yleisemmäksi mielipiteenvaihdoksi taiteen julkisesta tukemisesta ja taiteen tekemisen taloudellisista edellytyksistä tai puheenvuoroiksi maahanmuuttajien ja vähemmistöjen kohtelusta ylipäätään. Viimeksi mainitusta käyköön esimerkiksi seuraava, nimimerkin "Syrjäytetty" esittämä kommentti: "Hyvänen aika, vai että vielä omat apurahat maahanmuuttajille! Johan ennestäänkin tieteen, taiteen ja kulttuurin alojen apurahoista ja palkinnoista leijonanosan saavat maahanmuuttajat! Syntyperäisiä suomalaisia syrjitään päivänselvästi vähintään niin, että samanarvoisista töistä palkitaan aina maahanmuuttaja. Tosin vaikuttaa siltä, että valinnat ovat vielä sitäkin puolueellisempia."

Vuonna 2010 apurahojen jakautumisen rakenteessa tapahtui pieniä muutoksia. Suurin yksittäinen apuraha nousi 15 000 euroon, jonka sai Tomasz Szrama ja työryhmä *The "Inside Outsiders"* -projektiin. Yhteensä viisitoistatuhatta euroa sai myös *Emigrant Hotel* -teatteriesitys, jonka viisihenkiselle työryhmälle myönnettiin kolmetuhatta euroa kullekin. Suurempia apurahoja saivat myös Andrew Paterson *Clip Kino* -tapahtuman ohjelman tuottamiseen (6 500 €), Tao Lin romaanin ja runokokoelman kirjoittamiseen (5 000 €) ja Suvi West dokumenttielokuvan toteuttamiseen (5 000 €).

Ensimmäisellä hakukierroksella keväällä 2009 hakemuksia saapui 253 ja saman vuoden syksyllä olleella toisella hakukierroksella yhdeksänkymmentä kappaletta. Ensimmäisen hakukerran toteutusta tutkineen Paula Karhusen mukaan suuri hakemusmäärä kertoi määrärahan myönteisestä vastaanotosta.[132] Yli puolet (53 prosenttia) hakijoista oli sellaisia, jotka eivät olleet aikaisemmin hakeneet taloudellista tukea toimintaansa Taiteen keskustoimikunnalta. (Karhunen 2009, 40.)

Määräraha oli siis avoin myös kantaväestön jäsenille monikulttuurisuutta ja kulttuurien välistä vuorovaikutusta edistäviin taidehankkeisiin. Karhusen mukaan yli puolet hakijoista oli kuitenkin sellaisia, jotka puhuivat äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia. Näistä 17 prosenttia oli venäjänkielisiä, samoin 17 prosenttia espanjankielisiä ja kymmenen prosenttia englanninkielisiä. Saamenkielisten osuus oli kaksi prosenttia. Hakijoiden joukossa oli myös romaniväestön edustajia, joiden äidinkieli oli suomi. (Karhunen 2009, 40–41.)

Myös apurahan saajien joukossa oli saamelaisia ja romaneja.[133] Kantaväestöön kuuluvaksi voidaan katsoa yksi hakija, jonka hanke oli siis sisällöl-

132 Se, että toisella kerralla hakemuksia tuli vähemmän kuin ensimmäisellä kerralla, saattoi johtua määrärahan ensimmäisen jakokierroksen poikkeuksellisesta aikataulusta sekä siitä, ettei hakuaikana käyty toisella kerralla yhtä laajaa julkista keskustelua (ks. myös Karhunen 2009, 40). Apurahat olivat siis tavallaan haettavana vuonna 2009 kahteen kertaan, ensin samana vuonna ja sitten vuonna 2010 toteutettaviin hankkeisiin. Kiinnostuksesta tätä tukimuotoa kohtaan saadaan lisää selvyyttä vasta, kun määräraha on seuraavan kerran haettavana, oletuksen mukaan syksyllä 2010.

133 Tätä tutkimusta varten saatiin Taiteen keskustoimikunnasta analysoitavaksi kevään 2009 hakemukset apurahan saamiseksi monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin sekä hakemusten liitteinä olleet hakijoiden/taiteilijoiden CV:t. Tarkastelu painottui ensi sijassa niihin hakijoihin ja apurahansaajiin, joita saattoi pitää maahanmuuttajina tai maahanmuuttotaustaisina. Ensisijaisena luokittelukriteerinä käytettiin hakijan äidinkieltä (muu kuin suomi, ruotsi, saame tai romani), joka ilmeni hakulomakkeessa. Lisäksi hakijan syntyperä kävi ilmi joko hakulomakkeesta tai CV:stä. Apurahoja myönnettiin kaikkiaan kolmellekymmenelle hakijalle, joista 24 oli edellä määritellyssä mielessä maahanmuuttajia. Näistä kaksikymmentä sai apurahan yksityishenkilönä. Neljässä tapauksessa kyseessä oli työryhmä, jonka keskeisissä taiteellisissa tehtävissä vähintään puolet oli maahanmuuttajia. Kaikkiaan apurahan sai siten 30 maahanmuuttajataiteilijaa. Viisi apurahan saajaa kuului alkuperäiskansa saamelaisiin tai romanivähemmistöön ja yksi kantaväestöön. Yhdessä tapauksessa työryhmän toinen jäsen oli suomenruotsalainen ja toinen Suomeen muuttanut tatarstanilainen.

lisesti luokiteltavissa määrärahan käyttöön sopiviksi.[134] Apurahan saaneiden joukossa oli liki kahdenkymmenen kielen puhujia. Näistä eniten oli kurdinkielisiä (6 henkilöä), venäjänkielisiä (5) ja arabiankielisiä (4). Vaikka englannin- ja espanjankielisiä hakijoita oli suhteellisen runsaasti, apurahan saaneiden joukossa ei ollut yhtään espanjankielistä ja vain yksi englanninkielinen.

Synnyinmaan mukaan jaettuna apurahan saaneet taiteilijat (pois lukien kantasuomalaiset, saamelaiset ja romanit) olivat lähtöisin Venäjältä (6 henkilöä), Irakista (4) ja Iranista (4) ja Puolasta (2) sekä neljästätoista muusta maasta.[135] Edellä tuotiin esille Paula Karhusen havainto, että Taiteen keskustoimikunnasta vuosina 2000–2008 apurahaa hakeneista vieraskielisistä hakijoista selvästi yli puolet oli lähtöisin Euroopan alueelta (Venäjä mukaan lukien). Niistä, joille myönnettiin apuraha monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin, noin puolet oli puolestaan syntyisin Aasiasta.

Apurahat jakautuivat vuonna 2009 taiteenaloittain siten, että seitsemän hanketta oli luokiteltavissa kirjallisuuteen, kuusi kuvataiteisiin ja viisi elokuvaan. Loput hankkeet jakautuivat luokkiin musiikki, taideteollisuus, tanssi, valokuvaus ja "muu" (mediataide, sirkus, arkkitehtuuri, taiteenaloittain luokittelematon). Hakemuksia tuli selvästi eniten kuvataiteesta, 62 kappaletta (Karhunen 2009, 40).

Vaikka Suomeen muuttaneilta taiteilijoilta tai kansallisten vähemmistöjen edustajilta ei edellytetty maahanmuuttoon tai monikulttuurisuuteen sisällöllisesti liittyviä hankkeita, rahoitetuista hankkeista miltei kaikki projektit olivat kuitenkin tällaisia. Maahanmuuttajien lisäksi myös romani- ja saamelaistaustaiset apurahan saajat liittivät hankkeensa kiinteästi omaan kulttuuritaustaansa. Vain neljässä tapauksessa apurahan saaja ei liittänyt taiteellista toimintaansa millään tavalla suoraan omaan taustaansa maahanmuuttajana tai yleisemmin maahanmuuttajuuteen, kotoutumiseen tai monikulttuurisuuteen.

Edellä mainittujen projektien lisäksi määrärahasta rahoitettiin mm. pakolaistaustaisille nuorille suunnattua dokumenttielokuvatyöpajaa, monikulttuurista runoantologiaa, maahanmuuttajille suunnattua tarina- ja runopajaa ja khmer-tanssin opintoja. Hankkeita voidaan myös luokitella siten, että monissa hakemuksissa kerrottiin hankkeen käsittelevän suoraan maahanmuuttajuuteen liittyviä kysymyksiä, kuten omakohtaisia kokemuksia elämästä vieraassa kulttuurissa, uuteen ympäristöön kotoutumisen ongelmia tai kulttuurien välisiä eroja ja kohtaamisia. Muutamissa hakemuksissa korostettiin puolestaan

134 Apurahan saajien joukossa oli myös toinen kantasuomalainen hakija monikansallisen työryhmän kanssa.

135 Taiteen keskustoimikunnan hakemuslomakkeessa ei kysytä syntymämaata, mutta tämä asia kävi selville joko hakemuksen muista kohdista tai sen liitteenä olleesta ansioluettelosta tai elämäkerrasta.

taidetta välineenä oman kulttuurisen taustan esille tuomisessa sekä oman identiteetin ja kulttuurin säilyttämisessä ja vahvistamisessa. Lisäksi joissain hakemuksissa taiteen tarkoituksena oli maahanmuuttajien toimintamahdollisuuksien luominen tai parantaminen.

Apurahan käytön rakenne näyttää ainakin joiltain osin säilyneen ennallaan myös toisella jakokerralla. Miltei kaikki apurahan saaneet ovat joko maahanmuuttajia tai vähemmistöjen jäseniä, ja suurella osalla hankkeista näyttäisi olevan myös moni- tai interkulttuurinen sisällöllinen painotus. Edellä mainittujen projektien lisäksi tuettiin esimerkiksi *100 Stories* -projektia, *Universal Colours* -lehteä, muotokuvien maalaamista maahanmuuttajista, japanilaisen kesäyön juhlan järjestämistä sekä maahanmuuttajien teatteriryhmän esityksen valmistamista. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta analysoida tarkasti vuonna 2010 rahoitettuja hankkeita.

Apurahoista monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin ja apurahojen käytöstä ei ole vielä olemassa riittävän paljon tietoa, jotta voitaisiin luotettavalla tavalla arvioida kyseisen määrärahan mielekkyyttä asetettujen kulttuuripoliittisten tavoitteiden saavuttamiseen. Edellä kävi ilmi, että merkittävä osa niistäkin henkilöistä, jotka hyväksyivät tämäntyyppisen järjestelyn periaatteessa, toivoivat sen olevan ennemmin väliaikainen kuin pysyvä ratkaisu. Voi kuitenkin olla, että määrärahan poistaminen voi olla käytännössä vaikea toteuttaa, etenkin ellei ole osoittaa samanaikaisesti joitain muita maahanmuuttaja- tai vähemmistöryhmiin kuuluvia taiteilijoita tukevia toimenpiteitä. Tuen lakkauttaminen voitaisiin tällöin tulkita kulttuuripoliittiseksi signaaliksi, joka olisi ristiriidassa monimuotoisuuden edistämisen yleisten linjausten ja muun monikulttuurisuuden huomioon ottamisen kanssa.

Lopuksi on syytä todeta, että uuden monikulttuurisuusjaoston perustaminen vuonna 2010 herätti runsaasti julkista keskustelua. Tähän jaostoon nimettiin puheenjohtajaksi Pertti Paltila ja jäseniksi Jaana-Maria Jukkara, Alexis Kouros, Kirsikka Moring ja Mikaela Taivassalo. Lisäksi jaostossa kuultaviksi asiantuntijoiksi nimettiin Gabriela Aldani-Kekoni ja Aamu Song. Kuten edellä mainittiin, Kouros erosi jaostosta ja myös Taiteen keskustoimikunnasta, koska hän katsoi olevansa sen monikulttuurisuuslinjausten kanssa perusteellisesti eri mieltä eikä kokenut voivansa vaikuttaa asiaan (HS 25.3.2010). Olennainen perustelu eroamiselle oli se, että Kouros olisi ollut ainoa etnistä vähemmistöä edustava taho kyseisessä jaostossa, minkä lisäksi ei ollut varmuutta siitä, olisiko jaostolla käytettävissään varoja jaettavaksi tai muuta päätösvaltaa (mt.; HS 19.3.2010).

Taiteen keskustoimikunnan puheenjohtaja Leif Jakobsson puolustautui sillä, että lähes puolet jaostosta edusti siirtolaisyhteisöä (HS 24.3.2010). Tällä

hän tarkoitti ilmeisesti myös asiantuntijajäsenten sisällyttämistä jaostoon.[136] Jakobssonin näkemyksen mukaan monikulttuurisuuden pitäisi itse asiassa näkyä kaikkien taidetoimikuntien työssä niin, ettei jaostoa edes tarvita. Hän toivookin Taiteen keskustoimikunnan uudistuvan tällä tavalla: "Monikulttuurisuus on Suomessa jo niin keskeinen yhteiskunnan kehitystä määräävä tekijä, ettei sitä koskevaa päätöksentekoa voi laittaa ikään kuin omaan ghettoonsa." (HS 19.3.2010). Kouros oli tämän käsityksen kanssa kuitenkin eri mieltä. Hänen mukaansa monikulttuurisuusjaoston kaltaista "positiivista erityiskohtelua" tarvitaan vielä pitkään. (HS 25.3.2010, lainausmerkit alkuperäiset.)

Maaliskuun lopussa lähettiin kulttuuriministeri Stefan Wallinille ja Leif Jakobssonille 13 henkilön allekirjoittama avoin kirje, jossa vaadittiin monikulttuurisuusjaoston nimitysprosessin keskeyttämistä siihen asti, kunnes keskustelu asian tiimoilta on käyty loppuun ja nimityksiä varten on laadittu selkeät lähtökohdat ja toimintamalli. Allekirjoittajat esittivät kirjeessään monikulttuurisuusjaoston säilyttämistä siirtolaisten ja siirtolaistaustaisten taiteilijoiden työn edistäjänä, sen käytössä olevien määrärahojen suhteuttamista siirtolaisväestön osuuteen koko väestöstä sekä jaoston jäsenten valintaa pääsääntöisesti maahanmuuttajataustaisen väestön keskuudesta. Lisäksi he esittivät, että kaikkiin Taiteen keskustoimikunnan toimikuntiin tulisi valita siirtolaisedustajajäsen.[137]

6.6 Yhteenveto

Tässä luvussa on muodostettu kokonaiskuvaa maahanmuuttajista ja uusien vähemmistöryhmien jäsenistä suomalaisessa taide- ja kulttuurielämässä 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen päättyessä. Kuva on väistämättä ylimalkainen ja epätäydellinen, monien tarpeellisten aineistojen heikon saatavuuden vuoksi ehkä hieman vinoutunutkin. Joitain päätelmiä voidaan kuitenkin tehdä.

136 Sähköpostiviesti Taiteen keskustoimikunnan pääsihteeriltä Esa Rantaselta 26.3.2010. Valituista asiantuntijoista Aamu Song ilmoitti kuitenkin, ettei hänen kielitaitonsa riitä jaostotyöskentelyyn.
137 Tämän tapahtumaketjun täydellinen analyysi ei ollut mahdollista enää tämän tutkimuksen puitteissa. Julkiseen keskusteluun osallistuivat edellä mainittujen lisäksi esimerkiksi monikulttuurisuusjaoston aikaisempi puheenjohtaja Umayya Abu-Hanna (HS 22.3.2010) ja Helsingin kulttuurikeskuksen kulttuurituottaja Mustafa Gürler (HS 21.2.2010). Heidän lisäkseen avoimen kirjeen allekirjoittajia olivat esimerkiksi Spektr-lehden päätoimittaja Eilina Gusatinsky, Kulttuurikeskus Caisan projektipäällikkö Ahmed Akar, Suomen venäjänkielisten yhdistysten liiton toiminnanjohtaja Petr Potchinchtchikov sekä Hakunilan kansainvälisen yhdistyksen toiminnanjohtaja Burhan Hamdon. Monikulttuurisuusjaostoa täydennnettiin 30.3. siten, että Alexis Kouroksen tilalle nimitettiin muusikko, yliopistonlehtori Alfonso Padilla.

Maahanmuuttajia on siis aina näkynyt ja kuulunut suomalaisessa taiteessa ja kulttuurissa, toisinaan hyvinkin merkittävissä ja tunnustetuissa asemissa. Viime vuosituhannen lopulla tapahtunut maahanmuuton kasvu muutaman vuosikymmenen hiljaiselon jälkeen on luonut uudenlaisia kysymyksiä maamme taidejärjestelmän arviointiin. Kyse ei ole enää ainoastaan Suomeen muuttavista luovista yksilöistä ja heidän toimintaedellytyksistään harjoittaa taidetta ja kulttuuria uudessa asuinmaassaan, vaan myös uusista etnisistä ja kulttuurisista yhteisöistä, joiden jäsenet pyrkivät ylläpitämään traditioitaan, soveltamaan perinteitä uudessa toimintaympäristössä ja/tai integroitumaan suomalaisen taidemaailman rakenteisiin ja käytäntöihin. Tietenkin myös taiteilijayksilöitä tarkasteltaessa kyse on merkittävästä määrällisestä muutoksesta verrattuna esimerkiksi 1960- tai 1970-luvun maahanmuuttoon.

Maahanmuuttajat eivät siis ole yhtenäinen ryhmä. Muiden erojen lisäksi heidän tapansa yhdistää etnistä ja kulttuurista taustaansa omaan taiteelliseen toimintaan poikkeavat suuresti toisistaan. Lisäksi eri taiteenalojen sisään- ja ulossulkemismekanismeissa on suuria eroja. Kun tähän vielä lisätään, että kulttuuripoliittisina tavoitteina voi olla esimerkiksi tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen, kulttuurisen moninaisuuden lisääminen tai suomalaisen taide-elämän luovuuden, dynaamisuuden ja elinvoimaisuuden säilyttäminen sekä monet muut seikat, yksinkertaista ja yksiselitteistä arviointikehikkoa suomalaisen taide-elämän analysoimiseksi ei ole valmiina olemassa.

Musiikin alalla vaikuttaa siis siltä, että ammatillisesti organisoituneista muusikoista varsin suuri osa on joko maahanmuuttajia tai maahanmuuttajataustaisia. Jatkossa olisi mielenkiintoista tietää tarkemmin, millä tavalla he sijoittuvat musiikkitoiminnan eri alueille ja vastaavasti, miten esimerkiksi kevyen musiikin integrointikäytännöt poikkeavat klassisen musiikin tai kansanmusiikin sisään sulkemisen mekanismeista. Myös kuvataiteen alalla Suomessa toimii lukuisia taiteilijoita, jotka ovat itse tai joiden vanhemmat ovat muuttaneet Suomeen, ja kirjallisuudessa on viime aikoina ollut nähtävissä samantyyppistä kehitystä kuin muualla länsimaissa: eturivin kirjailijoiden joukkoon on tullut myös sellaisia kirjailijoita, joiden juuret ovat Suomen ulkopuolella tai jotka kuuluvat johonkin uusista etnisistä tai kulttuurisista vähemmistöistä. Näyttämötaiteen puolella kehitys on ehkä ollut jonkin verran hitaampaa, joskin myös sillä saralla on maahanmuuttajataustaisia näyttelijöitä alkanut esiintyä muissakin kuin vain muukalaisen stereotyyppisissä rooleissa. Muista taiteenaloista on vaikea sanoa tässä vaiheessa mitään. Taiteen keskustoimikunnan apurahojen perusteella voi kuitenkin panna merkille esimerkiksi dokumenttielokuvan tekijöiden suhteellisen vahvan panoksen avustuksen saajien joukossa.

Väestöryhmittäin tarkasteltuna vaikuttaa siltä, että parhaat edellytykset suomalaiseen taide- ja kulttuurielämään integroitumiseen ovat niillä maahanmuuttajilla ja vähemmistöryhmien jäsenillä, joiden taustayhteiskunnan taide-

järjestelmä muistuttaa suomalaista toimintamallia. Käytännössä tämä tarkoittaa niitä ihmisiä, jotka ovat kotoisin muista länsimaista tai Venäjältä. Tätä eräänlaista etulyöntiasemaa korostaa edelleen samantyyppinen arvomaailma ja käsitys ilmaisunvapaudesta kuin mikä on edelleen vallitseva suomalaisessa yhteiskunnassa. Vaikuttaa myös siltä, että suomen ja/tai ruotsin kielen hallinta sekä onnistunut sosiaalinen verkostoituminen edesauttavat omien toimintaedellytysten suotuisaa kehitystä.

Suurimmista uusista vähemmistöryhmistä venäläisten/venäjänkielisten, virolaisten ja somalialaisten asemat poikkeavat varsin selvästi toisistaan. Suomalaisesta taide-elämästä löytyy lukuisia esimerkkejä menestyneistä venäjänkielisistä tai alun perin Virosta, Venäjältä tai Neuvostoliitosta Suomeen muuttaneista taiteilijoista. Lisäksi Suomen venäläisväestö näyttää organisoituvan tehokkaasti erilaisten yhdistysten kautta, ja yhdistysten joukossa on jo lukuisia taide- tai kulttuuriyhdistyksiäkin. Osa näistä yhdistyksistä pyrkii aktiivisesti ylläpitämään venäläistä kulttuuria ja venäläisiä perinteitä Suomessa. Suomen venäjänkielisiin verrattuna virolaistaustaisten etnis-kulttuurinen organisoituminen on kaikkineen varsin vähäistä. Tässä tutkimuksessa käytettävissä olevan tiedon varassa voi esittää sen oletuksen, että Suomessa asuvat virolaiset assimiloituvat melko vahvasti suomalaisen yhteiskunnan normaalikäytäntöihin, kun taas virolaisen kulttuurin ja identiteetin ylläpito keskittyy Suomenlahden eteläpuolelle.

Suomessa asuvien somalialaisten asema vaikuttaa selvästi huolestuttavammalta, jos asiaa tarkastellaan taide- ja kulttuurielämään kotoutumisen näkökulmasta. Vaikka edellä on tullut esille myös erilaisissa taidemuodoissa eteenpäin päässeitä somalialaistaustaisia suomalaisia, tämän etnisen vähemmistön kokoon verrattuna määrä on kuitenkin huomiota herättävän vähäinen. Selvitykset kulttuuripalvelujen saavutettavuudesta eri väestöryhmien keskuudessa osoittivat myös, että somalialaisilla on riski syrjäytyä julkisesti tuetuista kulttuuripalveluista (mahdollisesti kirjastoa lukuun ottamatta), samoin kuin myös monilla muilla pakolaistaustaisilla ja/tai islaminuskoisilla ryhmillä. Somalialaisilla on samoin kuin Suomen venäjänkielisillä rakentunut suhteellisen kattava yhdistysten verkosto, mutta se on viimeksi mainitun väestöryhmän järjestökenttää hajanaisempi, ja vahvemmin keskittynyt sosiaali- ja työvoimapoliittisiin kysymyksiin sekä kehitysyhteistyöhön.

Viimeisten parin vuosikymmenen aikana Suomeen on syntynyt muutamia suhteellisen vakiintuneita toimijoita, jotka ovat tavalla tai toisella yhdistäneet aktiviteeteissaan taiteen, kulttuurin ja kotouttamisen/kotoutumisen, viimeksi mainittujen termien laajassa merkityksessä. Näitä toimijoita ovat esimerkiksi kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa ja muihin kaupunkeihin perustetut vastaavat organisaatiot tai kohtaamispaikat sekä Kassandra, EU-MAN ja Hakunilan kansainvälinen yhdistys. Lisäksi voidaan mainita aikaisemmin

käsitellyistä toimijoista esimerkiksi Helsingin kaupunginkirjaston yhteydessä toimiva monikielinen kirjasto.

Näistä toimijoista samoin kuin sellaisista taiteen tukemisen uusista toimintamuodoista kuten Taiteen keskustoimikunnan apurahoista monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin on syytä kerätä lisää tietoa ja analysoida sitä huolella. On epäilyksetöntä, että ne soveltuvat hyvin erilaisten kotouttamiseen liittyvien kulttuuripoliittisten tavoitteiden saavuttamiseen, mutta se, kuinka hyvin ne tehtävissään onnistuvat ja missä määrin niiden sisältämiä hyviä käytäntöjä voidaan siirtää muualle, vaatii perusteellisempaa tutkimusta. Erityisesti kolmannen sektorin toimijoiden tapauksessa on myös perusteltua selvittää niiden taloudelliset ja muut toimintaedellytykset ajatellen tehtävien organisoimista kestävälle pohjalle myös keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä.

On luultavasti koko yhteiskunnan etu, että Suomessa asuvat korkeatasoiset taiteilijat kykenevät harjoittamaan luovaa ammattiaan etnisestä tai kulttuurisesta taustasta riippumatta. Tämän edistämiseksi tarvitaan lisää tietoa sekä menestyksellisen urakehityksen edellytyksistä että sen esteistä, jälleen ottaen huomioon huomattavat toimintaperiaate-erot eri taiteenalojen välillä. Kuten Taiteen keskustoimikunnan käynnissä olevassa hankkeessa tehdäänkin, luotettavan tiedon hankkimiseen tarvitaan erilaisten aineistojen analysointia tutkimusmenetelmiä monipuolisesti hyödyntämällä.

7 PÄÄTELMÄT

Tässä tutkimuksessa on kartoitettu kotouttamisen ja kulttuuripolitiikan kohtaamispintoja Suomessa 2000-luvun alussa. Teoksessa esitetyt tiedot osoittavat, että kyse on todella laajasta ja moniulotteisesta kokonaisuudesta. Maahanmuuttajat ja uusien vähemmistöryhmien jäsenet muodostavat ensinnäkin sisäisesti hyvin heterogeenisen väestöryhmän. Joiltain osin ero Suomeen muuttaneen ja niin sanottuun kantaväestöön kuuluvan välillä on veteen piirretty viiva, toisten kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan voi puolestaan olla hyvinkin vaativa prosessi. Varsinaisten maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä henkilökohtaiset identiteetit, sosiaalis-kulttuuriset käyttäytymismallit sekä yhteiskunnassa olemisen ja elämisen tavat voivat poiketa toisistaan erittäin paljon.

Itse kotoutuminen on moniulotteinen ilmiö, johon sisältyy niin yksilöllisiä kuin yhteisöllisiäkin elementtejä, ja myös vastaanottavan yhteiskunnan sopeutuminen muuttuviin olosuhteisiin on otettava huomioon. Kotoutuminen taiteen ja kulttuurin kentälle ei välttämättä ole lainkaan samanlaista kuin oman paikkansa löytäminen muilla työmarkkinoilla tai muusta palvelutarjonnasta, tai vaikkapa paikallisesta ja kansallisesta poliittisesta järjestelmästä. Yhteiskunta myös muuttuu jatkuvasti, joten se toimintamalli, joka edesauttoi maahanmuuttajia eilen, ei välttämättä takaakaan menestystä huomenna.

Lisäksi taiteen ja kulttuurin kenttä on mittava ja hajanainen, mikä näkyy myös uusien tulijoiden integroitumiselle asetetuissa odotuksissa ja vaatimuksissa. Taiteen tai korkeakulttuurin puolella vallitsevat toisenlaiset pelisäännöt kuin kaupallisen kulttuurin ja viihteen saralla. Kielellä, ulkonäöllä ja perinteiden hallitsemisella on erilainen rooli ja merkitys esimerkiksi tanssissa, musiikissa, kirjallisuudessa, teatterissa ja kuvataiteissa. Osa kulttuurisen luovuuden ja ilmaisemisen muodoista kiinnittyy vahvasti paikalliseen historiaan ja perinteisiin, toiset ovat puolestaan luonteeltaan yleismaailmallisempia.

Tällaisen tutkimuskohteen tapauksessa ei siis ole mahdollista päätyä lyhyisiin ja ytimekkäisiin päätelmiin, jotka kuvaisivat luotettavasti ja täsmällisesti koko aihealuetta. Tarkempien analyysien tekeminen jää jatkotutkimuksen tehtäväksi. Tämän tutkimuksen tässä vaiheessa kootaan edellä esille tuotuja asioita yhteen vastauksina aikaisemmin esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Ne olivat seuraavat:

1. Miten kansallinen ja paikallinen kulttuuripolitiikka vastaavat Suomessa maahanmuuton ja yhteiskunnan monimuotoistumisen haasteisiin?
   a. Mihin suomalaisessa kulttuuripoliittisessa kotouttamisessa pyritään?
   b. Mitkä ovat kulttuuripoliittisen kotouttamisen keskeiset välineet?
   c. Minkälaiset ovat kulttuuripoliittisen kotouttamisen resurssit?
2. Miten maahanmuutto ja yhteiskunnan monimuotoistuminen näkyvät Suomessa taiteen ja kulttuurin kentällä?
   a. Minkälaiset edellytykset maahanmuuttajilla ja uusien vähemmistöryhmien jäsenillä on osallistua suomalaiseen taide- ja kulttuurielämään taiteen ja kulttuurin ammattilaisina sekä kulttuuripalvelujen käyttäjinä?
   b. Minkälaiset edellytykset uusilla vähemmistöryhmillä on oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttämiseen taiteen ja kulttuurin kentällä?
   c. Miten yhteiskunnan muutos näkyy suomalaisten, erityisesti pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitosten toiminnassa?

7.1 Kotouttaminen kulttuuripolitiikassa

Toisen maailmansodan jälkeen Suomi oli pitkään ennemmin maastamuuttokuin maahanmuuttomaa. Maahanmuutto Suomeen alkoi kasvaa 1980-luvun lopulla. Se on sittemmin jatkunut suhteellisen voimakkaana kohdistuen ennen muuta pääkaupunkiseudulle, sekä muihin suurempiin kaupunkeihin, Kaakkois-Suomeen ja paikkakunnille, joissa on turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskus. Suomen poliittinen ja hallinnollinen järjestelmä reagoi lisääntyneeseen maahanmuuttoon eurooppalaisessa vertailussa varsin nopeasti ja määrätietoisesti, mikä näkyy selvästi kansallisissa ja paikallisissa dokumenteissa ja vuonna 1999 voimaan tulleessa laissa maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta.

Kotoutuminen määriteltiin tässä ns. kotouttamislaissa suhteellisen tarkasti. Kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajien yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja suomalaisen yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Tätä määritelmää voidaan pitää etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta suosivana, ja tulkintaa vahvistavat edelleen monista hallinnollisista dokumenteista löytyvät käsitykset monikulttuurisuudesta rikkautena ja voimavarana. Vahvan monikulttuurisuusideologian (multikulturalismin) sijaan suomalainen lähtökohta on kuitenkin usein ollut ennemmin käytännöllinen kuin periaatteellinen. Maahanmuuttajien oman kielen ja identiteetin säilyttämistä sekä oman taustayhteisön tarjoamia sosiaalisia verkostoja on pidetty yksilöllistä yhteiskuntaan integroitumista edesauttavina tekijöinä.

Keskeinen poliittis-hallinnollinen linjanveto on ollut normaalipalveluperiaate, jonka mukaan maahanmuuttajille tarkoitettujen palvelujen järjestämiseksi ei pääsääntöisesti pidä perustaa pysyväksi tarkoitettuja erillisiä laitoksia tai organisaatioita, vaan maahanmuuttajat pyritään ohjaamaan mahdollisimman tehokkaasti kaikille kansalaisille tarkoitettujen palvelujen piiriin. Kullakin palvelusektorilla tulee kuitenkin ottaa huomioon maahanmuuttajien sekä uusien etnisten tai kulttuuristen vähemmistöjen kantaväestöstä mahdollisesti poikkeavat tarpeet.

Vaikka taide- ja kulttuuritoiminta ei kuulukaan virallisten kotouttamistoimenpiteiden ydinalueisiin, sekä kansallisella että paikallisella tasolla katsottiin taiteella ja kulttuurilla jo varhain olevan merkitystä yhteiskunnan uusien jäsenten Suomeen integroitumisen, hyvien etnisten suhteiden edistämisen sekä rasismin ja syrjinnän vastaisen taistelun kannalta. Käsitys politiikkatoimien kohteesta laajennettiin myös koskemaan kaikkia pysyvästi Suomeen muuttaneita ihmisiä heidän taustastaan riippumatta, käytännössä myös heidän jälkeläisiään.

Suomalaisen kotouttamispolitiikan yhtenä merkkivuotena on mainittu vuosi 1997, jolloin ilmestyi valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi. Valtakunnallisen kulttuuripoliittisen kotouttamisen ensimmäisenä kulminaationa voidaan pitää vuotta 2003, jolloin ilmestyivät opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset sekä muita aiheen kannalta keskeisiä strategisia dokumentteja.

Valtakunnallisen ja paikallisen kulttuuripolitiikan ja kulttuurihallinnon laajempi reagointi maahanmuuton ja sen seurausten kysymyksiin tulee siis jonkin verran jälkijunassa suhteessa kansalliseen ja paikalliseen kotouttamispolitiikkaan. Tässä suhteessa Suomi ei kuitenkaan tee poikkeusta muista Euroopan maista. Taiteen ja kulttuurin kenttä ja kulttuuripoliittinen päätöksenteko on ylipäätään vastannut etnisen ja kulttuurisen monimuotoistumisen tuottamiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin varsin hitaasti.

Lisäksi jo ennen strategisia linjauksia oli annettu esimerkiksi Helsingin kaupunginkirjastolle tehtäväksi toimia valtakunnallisena ulkomaalaiskirjastona (myöhempi monikielinen kirjasto) ja myönnetty tätä varten valtionavustusta. Opetusministeriön avustusrepertuaariin luotiin myös määräraha avustuksia varten vähemmistökulttuurien (myöhemmin monikulttuurisuuden) tukemiseen ja rasismin vastaiseen työhön. Tästä määrärahasta on vuosittain jaettu apurahoja myös taide- ja kulttuuritoimintaan. Helsingissä puolestaan oli vuonna 1996 perustettu kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa edesauttamaan vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken sekä lisäämään tietoa Suomesta ulkomaalaisille ja maahanmuuttajista kantaväestön jäsenille.

Opetusministeriön ensimmäiset maahanmuuttopoliittiset linjaukset heijastavat myönteistä suhtautumista maahanmuuttoon sekä etniseen ja

kulttuuriseen monimuotoisuuteen. Asiakirjassa ei kuitenkaan tehty merkittäviä kulttuuripoliittisia pelinavauksia, vaan siinä kytkeydyttiin vahvasti edellä mainitun hallituksen periaatepäätöksen linjauksiin. Siinä myös todettiin siihen mennessä aloitetut valtiovallan toimenpiteet, joiden osalta katsottiin tarvittavan lisää resursseja. Jälkeenpäin tarkasteltuna voidaan todeta, että resurssit ovat myös ajan mittaan kasvaneet kutakuinkin asetettujen tavoitteiden mukaisesti, ja myös erillisavustus maahanmuuttajataiteilijoiden toimintaan on toteutettu.

Yhdeksi tavoitteeksi asetettiin vähemmistökulttuuritarpeiden parempi huomioon ottaminen opetusministeriön, valtion taidetoimikuntalaitoksen sekä taidelaitosten toiminnassa. Tämän tavoitteen käytännön toteutumista on vaikeampi arvioida, mutta siihen sisältynee ainakin Valtion taidemuseon yhteyteen perustettu kulttuurivähemmistökoordinaattorin (sittemmin monikulttuurisuusasiantuntija) tehtävä. Lisäksi eri aloilla on järjestetty seminaareja ja koulutustilaisuuksia. Tavoitteeksi asetettiin myös vähemmistökulttuuripoliittisten linjausten laatiminen. Tähän toimenpiteeseen ei kuitenkaan ole toistaiseksi ryhdytty.

Valtakunnallisen kulttuuripolitiikan muuta kehitystä analysoidessa huomio kiinnittyy kuitenkin ennen muuta siihen, että yleiset maahanmuuttopoliittiset linjaukset konkretisoituvat kulttuuripolitiikan eri osa-alueilla varsin heikosti tai eivät lainkaan. Merkittävimpänä poikkeuksena tästä on kulttuuripalvelujen saavutettavuuden edistämiseksi tehtävä työ, johon maahanmuuttajien kotoutuminen nivoutuu suhteellisen luontevasti. Sitä vastoin esimerkiksi luovuusstrategiaa laadittaessa tämä asia jäi lapsipuolen asemaan. Monien taiteenalojen ohjelmallisissa asiakirjoissa sekä Taiteen keskustoimikunnan toimintasuunnitelmissa ja -kertomuksissa aihepiirin rooli on ollut vähäinen tai olematon. Yleisen tason monikulttuurisuuspuheen ja eri sektoreiden käytännön toiminnan välillä on siten selkeä ristiriita.

Vuosi 2009 näyttää olleen monien strategioiden ja ohjelmien osalta merkittävä. Vaikka sekä kansallisella että paikallisella tasolla muuttoliikkeestä ja sen seurauksista puhutaan yhä varsin myönteiseen sävyyn ennemmin mahdollisuutena kuin haasteena, vaikuttaa siltä, että tietty riski- ja ongelmalähtöisyys on Suomessa lisääntynyt. Huolenaiheena ovat sekä maahanmuuttajien yksilöllinen syrjäytyminen suomalaisesta yhteiskunnasta että eri väestöryhmien eristäytyminen toisistaan ja etnisten suhteiden huonontuminen. Vastaavasti kotouttamispoliittisissa tavoitteissa korostuu nyt enemmän maahanmuuttajien integroiminen suomalaisiin normaalijärjestelyihin, kun taas oman kielen ja kulttuurin säilyttäminen on marginaalisemmassa asemassa. Nykyisen tiedon varassa voi puhua ainakin jonkinlaisesta siirtymästä monikulttuurisuusajattelusta kohti sulauttavaa politiikkaa, mutta lähivuosien kehitys näyttää, onko muutos tilapäinen vai pysyvä.

Opetusministeriön uudessa strategiassa ja uudessa kulttuuripoliittisessa strategiassa maahanmuuton aiheuttama yhteiskunnan muutos on keskeisesti esillä. Opetusministeriön uusimmissa maahanmuuttopoliittisissa linjauksissa ei kuitenkaan ole havaittavissa merkittäviä uusia avauksia, joskin saavutettavuusohjelman mukaiset toimenpiteet korostuvat selvästi. Tämä heijastaa mahdollisesti nimenomaan aikaisempien toimenpiteiden painottumista tälle alueelle, mikä voi puolestaan johtaa taiteen ja kulttuurin kentän entistä suurempaan eriytymiseen suhteessa maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen. Samalla on todettava, että esimerkiksi Taiteen keskustoimikunnan esityksessä taidetoimikuntalaitoksen kehittämiseksi todetaan aikaisempaa selvemmin, että monikulttuurisuuden lisääntyminen Suomessa edellyttää aihepiirin kulttuuripoliittisen tutkimuksen lisäksi painopisteiden uudelleen arviointia.

Opetusministeriön uusimman kulttuuripoliittisen strategian mukaan maahanmuutto tulee ottaa huomioon kaikissa kulttuuripoliittisissa toimissa. Yleisten kotouttamispoliittisten linjausten mukaisesti myös kulttuuripolitiikassa vannotaan normaalipalveluperiaatteen nimiin, joskin erityisjärjestelyt hyväksytään silloin, kun yhdenvertaisuus ei muuten toteudu. Sekä kansallisen että paikallisen tason kehitystä tarkasteltaessa ei voi kuitenkaan välttyä ajatukselta, että taide- ja kulttuuritoiminnan saralla käytännön toimenpiteet ovat painottuneet nimenomaan erilaisiin erityisjärjestelyihin: erillisiin apurahoihin, monikulttuurisuuskeskuksiin, erityisasiantuntijoihin jne. Tämä näkyy myös strategioissa, joissa maahanmuutto- ja monikulttuurisuusasioita usein käsitellään omana kokonaisuutenaan, muista osa-alueista erillään.

Tällä perusteella voisi ajatella, että molemmilla hallinnon tasoilla on laiminlyöty yhteiskunnan etnisen ja kulttuurisen monimuotoistumisen valtavirtaistaminen sekä koko suomalaisen yhteiskunnan muu kotouttaminen uuteen tilanteeseen. Tämä on ehkä vahva väite, jota kannattaa testata ja tarkentaa myöhemmissä tutkimuksissa. Jos se pitää paikkaansa, asiaan kannattaa kuitenkin pikimmiten kiinnittää huomiota, koska vaarana voi ylevistä puheista huolimatta olla voimakkaasti eriyttävä yhteiskuntakehitys, jossa Suomi ikään kuin jakautuu kulttuuripoliittisesti kahteen osaan: monikulttuuriseen ja yhtenäiskulttuuriseen. Erityisesti pääkaupunkiseudulla sekä muilla paikkakunnilla, joissa maahanmuuttotaustainen väestö on jo merkittävä ja kasvanee edelleen, tällainen kehitys olisi valitettavaa.

Tässä yhteydessä on samalla perusteltua korostaa, että kyseinen kritiikki ei kohdistu näihin normaalijärjestelystä poikkeaviin ratkaisuihin sinänsä. Käytettävissä olevan tiedon varassa vaikuttaa siltä, että monet niistä, niin erillisapurahat kuin monikulttuurisuuskeskukset, ovat onnistuneet tehtävissään varsin hyvin. Niiden supistaminen tai lopettaminen voisi siten ratkaisevasti heikentää monien tärkeiden toimijoiden edellytyksiä ja toimintatapojen jatkuvuutta. Merkittävin ongelma on siinä, että muiden taide- ja kulttuuri-

laitosten sekä muiden organisaatioiden toimesta saatetaan ajatella, että erillisjärjestelyjen vuoksi niiden ei tarvitse muuttaa toimintaansa ympäristön muuttumisesta huolimatta. Tämän ilmiön ehkäisemiseen ja korjaamiseen kannattaa jatkossa investoida nykyistä enemmän.

Lopuksi resursseista. Täysin kattavaa analyysia kansallisen ja pääkaupunkiseudun kulttuuripolitiikan käytössä olevista kotouttamisen voimavaroista ei tässä yhteydessä ollut mahdollista tehdä. Käytössä olevien tietojen varassa vaikuttaa kuitenkin kiistatta siltä, että sekä kansallisella että paikallisella tasolla vallitsee melkoinen kuilu tavoitteiden ja yleisen monikulttuurisuuspuheen sekä käytössä olevien voimavarojen välillä. Ajan mittaan määrärahat ovat toki kasvaneet, mutta hyvin vaatimattomasti suhteessa siihen, millä tavalla väestörakenteet ovat samanaikaisesti muuttuneet. Joitain toimintamuotoja voidaan varojen vähäisyyden vuoksi pitää jopa ennemmin symbolisina kuin yhteiskunnan kehitykseen tosiasiallisesti vaikuttavina.

Tapahtunutta kehitystä voi ymmärtää siten, että kulttuuripoliittisessa kotouttamisessa yhdistyy kaksi poliittis-hallinnollista sektoria, jotka molemmat julkisuudessa käydyn keskustelun perusteella kärsivät resurssipulasta. Suomalaisessa kotouttamispolitiikassa on tuotu esille, etteivät varat ole kaikin paikoin riittäneet lakisääteistenkään palvelujen toteutukseen. Suomalaisessa kulttuuripolitiikassa puolestaan monien taide- ja kulttuuritoimijoiden taloudellinen ahdinko vaikuttaa vaikeasti ratkaistavalta ongelmalta. Näin ollen kulttuuripoliittinen kotouttaminen on ikään kuin kaksinkertaisessa marginaalissa, josta käsin on vaikea menestyä kamppailussa julkisista resursseista.

Tilanne on kuitenkin syytä ottaa vakavasti. Yleisten linjausten tasolla Suomi ja monet maamme kunnista toimivat siis varsin nopeasti, kun yhteiskunta alkoi maahanmuuton johdosta muuttua. Tällä tavalla vältettiin yksi virhe, johon monet länsieurooppalaiset valtiot syyllistyivät toisen maailmansodan jälkeen lykätessään muutoksen tunnustamista ja toimenpiteisiin ryhtymistä. Mikäli resurssit ovat pahasti riittämättömät suhteessa tavoitteisiin, varhaisesta tiedostamisesta ei kuitenkaan ole paljon apua. Voi käydä niin, että kotoutumisen alkuperäisistä kolmesta ulottuvuudesta toteutuu vain yksilöiden integroiminen valtakulttuuriin, eikä sekään onnistu voimavarojen vähäisyyden vuoksi kunnolla. Yhdenvertaisuuden toteutumisen lisäksi joudutaan tällöin kysymään, mitä perustuslain 17 §:ssä ilmaistu oikeus oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttämiseen käytännössä tarkoittaa. Kansallisten vähemmistökulttuuripoliittisten linjausten tarvetta voi siten yhä pitää ajankohtaisena.

7.2 Kotoutuminen taiteen ja kulttuurin kentällä

Tutkimuksen toisena tavoitteena oli tarkastella, miten tähänastinen maahanmuutto ja uudet etniset ja kulttuuriset vähemmistöt näkyvät suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä, erityisesti pääkaupunkiseudulla. Tähänkään kysymykseen ei ole olemassa yhtä vastausta. Yhtäältä voi sanoa, että yhteiskunnan muutos näkyy melko selvästi. Jotkut maahanmuuttajataustaisista taiteen ja kulttuurin ammattilaisista ovat lyöneet itsensä läpi Suomessa ja saavuttaneet tunnustetun aseman korkeatasoisina taiteen tekijöinä. Muutamat aiheen kannalta merkitykselliset tapahtumat ja festivaalit ovat vakiintuneet kestäviksi osaksi vuotuista taide- ja kulttuuritarjontaa. Esimerkiksi monikulttuurisen taidetyön keskus Kassandra, kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa ja viimeksi mainitun organisoima *Ourvision*-laulukilpailu ovat saaneet paljon mainetta ja julkisuutta.

Aktiviteetit näyttävät kuitenkin keskittyvän varsin vahvasti nimenomaan tiettyihin toimijoihin ja toimintapaikkoihin. Myös eri taiteenalojen välillä on suuria eroja. Vaikuttaa siltä, että kehitys on ollut hitaampaa kieleen ja kansalliseen kulttuuriin kiinteästi kytkeytyvillä kulttuuritoiminnan saroilla, mutta toisaalta kerran menestyttyään esimerkiksi vähemmistöihin kuuluvat kirjailijat ja näyttelijät ovat muusikkoja ja kuvataiteilijoita näkyvämmissä rooleissa myös koko yhteiskunnan silmissä. Kehityksen seuraamiseksi olisi hyvä tehdä enemmän määrällisiä ja laadullisia kartoituksia nykytilanteesta eri taiteenaloilla.

Vuonna 2007 toteutettu taide- ja kulttuurilaitoskysely osoitti, että suuri osa pääkaupunkiseudun kulttuuritoimijoista ei ollut ainakaan merkittävästi ryhtynyt toimenpiteisiin maahanmuuton ja etnis-kulttuurisen monimuotoistumisen huomioon ottamiseksi. Keskeinen syy toimenpiteiden vähäisyyteen oli taloudellisten resurssien puute. On ilmeistä, että ilman rahallista lisäpanostusta asetettuihin tavoitteisiin ei päästä. Hyvästä tahdosta ei ole puutetta, mutta se ei yleensä riitä uusien toimintojen aloittamiseen.

Toisaalta toimintatapojen muuttaminen kohtasi myös jonkin verran periaatteellista vastustusta. Osa näistä kriittisistä argumenteista on täysin ymmärrettäviä. Esimerkiksi positiivista erityiskohtelua etnisen tai kulttuurisen taustan perusteella sinfoniaorkesteriin rekrytoitaessa on vaikea pitää mielekkäänä. Joiltain osin vastustus saattaa kuitenkin heijastaa myös sitä, ettei havaita toimintaympäristön muutosten sisältämiä mahdollisuuksia tai tunnisteta yhteiskunnan uusien jäsenten tietoja, taitoja, tarpeita ja osaamista. Ainakin kaikissa suuremmissa taide- ja kulttuurilaitoksissa olisi hyvä tehdä selvitys väestörakenteen lähitulevaisuuden muutoksesta sekä analyysi siitä, millä tavalla tämä muutos vaikuttaa laitoksen toimintaan.

Suomeen muuttaneiden ja uusiin vähemmistöryhmiin kuuluvien ihmisten edellytykset osallistua suomalaiseen taide- ja kulttuurielämään ovat

periaatteessa samat kuin kantaväestöön kuuluvien henkilöiden. Järjestelmä ei muodollisesti syrji ketään esimerkiksi kielen, kansallisuuden tai etnisen taustan perusteella. On kuitenkin ilmeistä, että niin urakehitystä kuin palvelujen käyttöäkin haittaavat jotkin sellaiset esteet, jotka eivät ainakaan samalla tavalla häiritse kantaväestöön kuuluvien elämää. Kuten kotoutumisessa ylipäätään, kyse on usein tiedonsaannin vaikeuksista, kielitaidon puutteista ja olennaisten sosiaalisten verkostojen vähäisyydestä, joissain tapauksissa myös arvo- ja kulttuurijärjestelmän eroista. Syrjintä voi olla myös epäsuoraa, rakenteellista ja tiedostamatonta.

Myös tässä yhteydessä on erittäin tärkeätä huomioida suuret erot eri väestöryhmien välillä. Kotoutuminen taiteen ja kulttuurin kentällä on yksille helpompaa kuin toisille, eikä kyse ole ainoastaan yksilöllisistä kyvyistä ja taipumuksista. Asiaa voidaan havainnollistaa kärjistetyllä esimerkillä. Länsimaisen taiteellisen koulutuksen saaneella vähintään englantia, ehkä myös suomea tai ruotsia sujuvasti osaavalla taiteilijalla on lähtökohtaisesti suhteellisen hyvät edellytykset suomalaiseen taidejärjestelmään integroitumiseen. Sitä vastoin monella esimerkiksi turvapaikanhakijana Suomeen tulleella mahdollisesti itseoppineella taiteilijalla, jonka kielitaidot ovat heikot, edessä on monenlaisia esteitä.

Myös sukupolvien väliset erot on syytä ottaa huomioon. Suomeen itse muuttaneiden ja Suomessa syntyneiden ja kasvaneiden vähemmistöryhmien jäsenten kotoutumisintressit ja kotoutumisedellytykset saattavat niin ikään olla täysin erilaiset. Kaiken kaikkiaan on merkittävä kulttuuripoliittinen kysymys, halutaanko julkisen vallan toimenpiteillä tukea ennemmin hyvistä lähtökohdista tulevia, mutta nykykäytännöistä eri tavoin kärsiviä henkilöitä, vai niitä, jotka ovat moninkertaisesti heikompiosaisia. Valinta on vaikea, mutta niukkojen resurssien maailmassa joitain painopistepäätöksiä kannattanee kuitenkin tehdä.

Väestöryhmien välisten erojen vuoksi on erinomaista, että opetusministeriön uusimmissa maahanmuuttopoliittisissa linjauksissa on yhdeksi kehittämistavoitteeksi asetettu selvittää Suomessa asuvien venäjänkielisten, vironkielisten ja muiden maahanmuuttajaryhmien kulttuuripalvelujen käyttöä ja muuta kotoutumista Suomen kulttuurielämään. Tähänastisten tietojen varassa näyttää siltä, että suuremmista kieliryhmistä etenkin Suomessa asuvat somalinkieliset ovat vaarassa syrjäytyä taide- ja kulttuuripalveluista sekä niiden käyttäjinä että aktiivisina kulttuuritoimijoina. Sama marginalisoituminen voi uhata myös muita pakolaistaustaisia sekä erityisesti islamilaisista maista tulleita maahanmuuttajia.

Tutkimuksessa haluttiin myös kysyä, minkälaiset edellytykset uusilla vähemmistöryhmillä on oman kielensä ja kulttuurinsa säilyttämiseen taiteen ja kulttuurin kentällä. Tähänkään kysymykseen ei voi antaa täydellistä vastausta, koska monet asianomaiset toimintamuodot tapahtuvat ennemmin yksityisessä kuin julkisessa piirissä ja ilman julkisia resursseja. Kuten edellä tuotiin esille, julkinen tuki yhteisöllisen identiteetin säilyttämiseksi on kuitenkin kaikkiaan varsin rajallista. Voimavarojen vähäisyys kärjistänee muutenkin suuria eroja eri väestöryhmien välillä.

Suomessa asuvilla venäjänkielisillä on esimerkiksi kehittymässä varsin mittava oman järjestötoiminnan kokonaisuus kattojärjestöineen, ja yhdistysten joukossa on jo nyt lukuisia taide- ja kulttuuritoimintaa harjoittavia organisaatioita. Tällä hetkellä näyttää siis siltä, että monien venäjänkielisten asettuminen Suomeen muistuttaa kotouttamispoliittista ideaalia: integroitumista oman identiteettinsä säilyttäen. Tosin monien kantaväestön jäsenten suhtautumisessa Suomessa asuviin venäjänkielisiin olisi ilmeisesti vielä paljon parantamisen varaa.

Sitä vastoin Suomen vironkielisten yhdistyskenttä vaikuttaa kieliyhteisön kokoon nähden varsin kehittymättömältä. Joissain muissa tapauksissa kyse voisi olla yksiselitteisesti assimilaatiosta, mutta lyhyen välimatkan ansiosta Suomen virolaisten on ainakin periaatteessa mahdollista ylläpitää viron kieltä ja kulttuuria ja siten omaa etnistä identiteettiä entisessä tai vanhempiensa kotimaassa. Viron kieli ja kulttuuri voivat siten säilyä suomalaiselta kantaväestöltä näkymättömissä, vaikka erilaisia taiteellisia ja kulttuurisia aktiviteetteja Suomessa yksityisesti harjoitettaisiinkin.

Suomen somalialaisilla samoin kuin monilla muilla pakolaistaustaisilla ryhmillä on myös paljon yhdistyksiä, joista monet keskittyvät yksilöpohjaista Suomeen integroitumista edistäviin aktiviteetteihin, kuten kielitaidon parantamiseen ja työllistymiseen, sekä kehitysyhteistyöhön. Näyttää myös siltä, että somalialaistaustaisen väestön oman kielen ja kulttuurin säilyttäminen on esimerkiksi venäläistaustaisiin verrattuna selvästi enemmän oman taloudellisen ja muun panostuksen varassa. Tämä tuskin estää kulttuuriltaan ja identiteetiltään kantaväestöstä poikkeavien pysyvien vähemmistöjen muodostumista, mutta yhteiskunnallisen asemansa puolesta ne ovat vaarassa jäädä hyvin heikoiksi, ehkä myös muusta Suomesta eristyneiksi.

Unohtaa ei pidä myöskään muista länsimaista tulevia maahanmuuttajia sekä heidän jälkeläisiään. Kulttuuripoliittisessa maahanmuuttokeskustelussa "maahanmuuttaja" ymmärretään usein epäsuorasti nimenomaan maantieteellisesti ja kulttuurisesti suhteellisen kaukaisista maista tuleviksi, usein pakolaistaustaisiksi ihmisiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että toimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa ei välttämättä oteta riittävästi huomioon työn vuoksi Suomeen muuttaneita ihmisiä muualta Euroopasta tai Pohjois- tai Etelä-

Amerikasta, vaikka näilläkin on kulttuurisia tarpeita sekä palvelujen käyttäjinä että monilla myös taiteen harrastajina tai ammattilaisina. Kulttuuristen oikeuksien toteutumisen lisäksi myös yhteiskunnan luovien resurssien hyödyntäminen voi silloin vaarantua.

7.3 Arvioita menneestä, odotuksia tulevaisuudesta

Toteutettua politiikkaa ja yhteiskunnallista kehitystä voidaan arvioida kolmesta eri näkökulmasta käsin. Tilannetta voidaan ensinnäkin tarkastella jonkinlaista teoreettista mallia, joko ihannetilaa tai dystopiaa vasten. Toiseksi voidaan vertailla esimerkiksi eri maita, alueita tai paikkakuntia keskenään. Kolmanneksi voidaan analysoida historiallista kehitystä ja päätellä, ollaanko menossa parempaan vai huonompaan suuntaan. Miltä suomalainen kulttuuripoliittinen kotouttaminen ja kotoutuminen taiteen ja kulttuurin kentälle näyttävät näistä perspektiiveistä katsottuna?

Teoreettista mallia tai kiistatonta ideaalikuvaa siitä, minkälainen olisi hyvä yhteiskunta kotouttamisen ja kulttuuripolitiikan kannalta, ei ole olemassa. Ottaen huomioon sekä kulttuuripolitiikan että kotouttamisen varsin laajalle ulottuvat erilaiset tavoitteet, sellaista ei myöskään olisi ihan helppo saavuttaa. Joka tapauksessa voidaan todeta, että Suomen viime vuosien kehitys sekä tilanne kansallisesti ja pääkaupunkiseudulla ei varmasti ole huonoin mahdollinen. Muutos ja uudet tarpeet on tunnistettu, uusien vähemmistöryhmien olemassaolo on tunnustettu, strategisiin ja konkreettisiin toimenpiteisiin on ryhdytty ja toimintaan on osoitettu myös voimavaroja. Asiat voisivat olla paremmin, mutta ne voisivat olla myös paljon huonommin.

Kansainvälistä vertailua on myös vaikea tehdä, koska yhteismitallisia tietoja ei ole olemassa. Moniin länsimaihin verrattuna Suomi ansaitsee kuitenkin kiitosta muutoksen aikaisesta ja nopeasta tunnustamisesta. Myös muun kotouttamispolitiikan ja kulttuuripoliittisen kotouttamisen välinen viive on maassamme ollut suhteellisen lyhyt. Sen sijaan toimintaan käytettävissä olevat resurssit vaikuttavat varsin vähäisiltä. Voimavarat ovat viime vuosina kasvaneet, mutta niin ovat lisääntyneen maahanmuuton ja uusien vähemmistöjen muodostumisen myötä myös tarpeet. Sanojen ja tekojen välistä ristiriitaa sekä ohjelmallisten tavoitteiden ja niiden saavuttamisen vaatimien resurssien välistä kuilua voi pitää kulttuuripoliittisen kotouttamisen tärkeimpinä ongelmakohtina.

Ajallisen kehityksen arvioinnin suhteen täytyy olla varovainen, koska edes lähivuosien suuntaa on vaikea ennustaa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että viime vuosien aikana kehitys ei ole mennyt ainoastaan parempaan suuntaan. Vaikka esimerkiksi opetusministeriön uusissa maahanmuuttopoliittisissa lin-

jauksissa on kiinnitetty huomiota tärkeisiin asioihin kuten eri väestöryhmien kulttuuriosallistumiseen, uusimpia kulttuuripoliittisia dokumentteja leimaa tämän tematiikan osalta hajanaisuus, epäsystemaattisuus ja yleisnäkemyksen puute. Viime aikoina käyty keskustelu esimerkiksi Taiteen keskustoimikunnan monikulttuurisuutta edistäviin taidehankkeisiin suuntaamista avustuksista ja monikulttuurisuusjaoston tulevaisuudesta kertoo niin ikään epävarmuudesta tulevaisuuden kehityksen suhteen. Tempoilevan ja hajanaisen kotouttavan kulttuuripolitiikan sijaan Suomessa tarvittaisiin nyt kestäviä linjaratkaisuja ja politiikkatoimien selkeätä priorisointia.

Kaupunkien kotouttamispolitiikassa näytetään puolestaan keskittyvän aikaisempaa enemmän yksilöiden integroimiseen suomalaiseen yhteiskuntaan. Painopisteen sijoittaminen kielitaidon oppimiseen, koulutuksen saamiseen ja työmarkkinoille pääsemiseen on epäilemättä monella tapaa mielekästä. Samalla se kuitenkin voi tarkoittaa koko yhteiskunnan kehityksen kannalta tärkeiden osa-alueiden laiminlyöntiä ja kenties myös suomalaisen kotouttamispolitiikan julkilausumatonta uudelleenarviointia. Parhaassakin tapauksessa osa yhteiskunnan uusista jäsenistä jää työmarkkinoiden ulkopuolelle, jolloin nousee esille kysymys siitä, saavatko he elämälleen tukea taiteesta, kulttuurista ja muista vapaa-ajan palveluista. Lisäksi kannattaa valmistautua myös siihen, että ainakin osa uusista etnisistä ja kulttuurisista vähemmistöistä vakiintuu Suomeen pysyvästi, vaikka viranomaiset eivät siihen kannustaisikaan. Julkisen vallan vetäytyminen tältä alueelta voi vastaavasti edesauttaa joidenkin väestöryhmien eristäytymistä muuta yhteiskunnasta.

Pitkän aikavälin tulevaisuuden kehitystä voi vain arvailla. Keskipitkällä tähtäimellä voi olettaa, että jonkin verran suotuisaa kehitystä tapahtuu varmasti. Monet maahanmuuttajista ja etenkin heidän jälkeläisistään löytävät suomalaisia kulttuuripalveluja, ja osa heistä pystyy toteuttamaan itseään taiteilijoina tai muina kulttuurielämän ammattilaisina. Kantasuomalainen kulttuurielämä muuttuu hitaasti monimuotoisempaan suuntaan uusien ihmisten, kokemusten ja toteutusten kautta. Jotkut uusista vähemmistöistä osoittautuvat elinvoimaiseksi ja kykenevät säilyttämään sellaisen kollektiivisen kulttuuri-identiteetin, joka samalla sopeutuu kitkattomasti vallitsevaan yhteiskuntaan.

Toisaalta on myös odotettavissa, että jotkut valmiiksi heikossa asemassa olevat väestöryhmät syrjäytyvät entisestään, koska kotoutumista edistävät toimet eivät joko kohdistu heihin tai ne ovat tarpeeseen nähden riittämättömiä. On myös mahdollista, että kuilu eri taide- ja kulttuuritoiminnan alojen välillä kasvaa entisestään siten, että toiminta keskittyy jatkossa entistä enemmän niille alueille, jotka ovat myös tähän asti olleet aktiivisia, kuten museo- ja kirjastotoimintaan. Ylipäätään näyttää siltä, että lähitulevaisuu-

dessakin maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen vahvasti sitoutuneet toimijat muodostavat oman ryhmänsä taide- ja kulttuuritoimijoiden joukossa.

Tähän loppuun voidaan vielä listata ruotsalaisen Dalateaternin silloisen johtajan Astrid Assefan eräässä konferenssissa esittämät "elämän ja kuoleman kysymykset". Vastausten saaminen kaikkiin kysymyksiin ei ole kovin helppoa, mutta niiden kautta voidaan tehdä tämän tutkimuksen tuloksia tarkempia päätelmiä kotouttamisesta, kotoutumisesta ja kulttuuripolitiikasta. Ruotsin monikulttuurisuusvuoden 2006 ohjelmajulistuksen mukaan nämä kysymykset eivät saa muuttua tyhjäksi retoriikaksi, vaan ne on otettava täysin vakavasti (SOU 2005, 16). Siihen näkemykseen on helppo yhtyä.[138]

- Kuinka johtokunnat, hallitukset ja johtajat valitaan?
- Kuka päättää ohjelmistosta ja tarjonnasta?
- Ketkä opettavat oppilaitoksissa, ketkä niihin pääsevät?
- Ketkä voivat hakea julkista tukea? Ketkä sitä saavat?
- Kuinka tilaisuuksista tiedotetaan ja kuinka niitä markkinoidaan?
- Minkälaista kirjallisuutta on tarjolla ja millä kielillä?
- Kenen tarinoita kerrotaan, kenen ajatuksia ja kokemuksia esitetään?
- Ketkä tarinoita kertovat ja esittävät; ketkä niitä vastaanottavat?
- Mitä on laatu, kuka siitä päättää?

138 Kysymyksiä on muotoiltu hieman suomalaiseen taide- ja kulttuurikenttään paremmin sopiviksi.

LÄHTEET

Lainsäädäntö

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493.

Laki taiteen edistämisen järjestelystä 14.7.1967/328.

Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21.

Kulttuuripoliittiset ja kotouttamispoliittiset asiakirjat

Cultural Policy in Finland (1995), National Report, The Arts Council of Finland, Research and Information Unit, Helsinki.

Cultural Policy in Finland (1997), Report by the panel of the European experts compiled by Jacques Renard, The Arts Council of Finland, Research and Information Unit, Helsinki.

Dolivo, Georg (2003), Kulttuuri kuuluu kaikille: Espoon kulttuurivisio, Espoon kaupunki, Espoo.

Espoon kaupunki (2000), Espoon maahanmuuttajien kotouttamisohjelma, Espoon kaupunginhallitus, Espoo.

Espoon kaupunki (2008), Espoon kulttuurin suunta: kulttuuripoliittinen ohjelma, Espoon kaupunki, Espoo.

Espoon kaupunki (2009a), Espoo-strategia 2010–2013, Espoon kaupunki, Espoo.

Espoon kaupunki (2009b), Monikulttuurisuusohjelma 2009–2012, Espoon kaupunki, Espoo.

Government of the Netherlands (2003), Balkenende II Government: coalition agreement, Government of the Netherlands, The Hague.

Government of the Netherlands (2007), Balkenende IV Government: coalition agreement, Government of the Netherlands, The Hague.

Helsingin kaupunki (1991), Helsingin ulkomaalaispolitiikka: perusteet ja käytäntö, Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja A: 12/1991, Helsingin kaupunginkanslia, Helsinki.

Helsingin kaupunki (1995), Helsingin ulkomaalaispolitiikka, Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja A: 10/1991, Helsingin kaupunginkanslia, Helsinki.

Helsingin kaupunki (1999), Maahanmuuttajien kotouttamisohjelma, Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja A: 3/1999, Helsingin kaupunginhallitus, Helsinki.

Helsingin kaupunki (2009a), Strategiaohjelma 2009–2012, Helsingin kaupunki, Helsinki.

Helsingin kaupunki (2009b), Monimuotoisuus ja maahanmuutto: maahanmuuttoon, maahanmuuttajiin ja etniseen monimuotoisuuteen liittyvät strategiaohjelman linjaukset – toimeenpanosuunnitelma. Helsingin kaupungin henkilöstökeskus, maahanmuutto-osasto, Helsinki.

Helsingin kulttuurikeskus (2009), Toimintakertomus 2008, Helsingin kulttuurikeskus, Helsinki.

Kulttuurikomitea 2000 (2001), Kaupunki luomisen tilana: Helsingin kulttuurisuunnitelma vuosiksi 2001–2010, Helsingin kaupunginkanslia, Helsinki.

Kulttuurisuunnitelmakomitea (1990), Kulttuuri-Helsinki: Helsingin kulttuurin kehittämissuunnitelma 1990-1999, Kulttuurisuunnitelmakomitea, Helsinki.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Welzijn (1993), Cultuurbeleid in Nederland, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Welzijn, Den Haag.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Welzijn (1999), Ruim baan voor culturele diversiteit, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Welzijn, Den Haag.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Welzijn (2003), Meer dan de som: Beleidsbrief Cultuur 2004–2007, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Welzijn, Den Haag.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Welzijn (2007), Kunst van leven: hoofdlijnen cultuurbeleid, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Welzijn, Den Haag.

Opetusministeriö (1999), Museo 2000: museopoliittinen ohjelma, Komiteanmietintö 1999, 31, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2003a), Opetusministeriön strategia 2015, Opetusministeriön julkaisuja 2003: 11, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2003b), Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003: 7, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2003c), Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta, Opetusministeriön julkaisuja 2003: 20, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2003d), Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma, Opetusministeriön julkaisuja 2003: 29, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2003e), Kirjastostrategia 2010: tiedon ja kulttuurin saatavuuden politiikka, Opetusministeriön julkaisuja 2003: 1, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2004a), Taide tarjolle, kulttuuri kaikille: vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan ehdotus toimenpideohjelmaksi, Opetusministeriön julkaisuja 2004: 29, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2004b), Luovuuskertomus: ehdotus hallitusohjelmassa tarkoitetun luovuusstrategian tekemisen luonteesta, lähtökohdista ja toteuttamisen tavoista, Opetusministeriön julkaisuja 2004: 4, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2005), Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä: luovuusstrategian osatyöryhmien raportit, Opetusministeriön julkaisuja 2005: 35, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2006a), Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus: opetusministeriön toimenpideohjelma 2006–2010, Opetusministeriön julkaisuja 2006: 6, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2006b), Yksitoista askelta luovaan Suomeen: luovuusstrategian loppuraportti, Opetusministeriön julkaisuja 2006: 43, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2007), Luovuuden, osaamisen ja innovatiivisuuden politiikkaohjelmaehdotus, Opetusministeriö, Helsinki, verkkojulkaisu, http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_ohjelmat_ja_hankkeet/luovuusstrategia/liitteet/politiikkaohjelmaehdotus.pdf

Opetusministeriö (2008), Valtionosuuden piirissä olevien taide- ja kulttuurilaitosten saavutettavuus – syksyllä 2007 toteutetun kyselyn tulokset, Opetusministeriö, Helsinki, verkkojulkaisu, http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/monikulttuurisuus/saavutettavuuskyselyn_tulokset_241008b.pdf

Opetusministeriö (2009a), Opetusministeriön strategia 2020, Opetusministeriön julkaisuja 2009: 47, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2009b), Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset, Opetusministeriön julkaisuja 2009: 48, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2009c), Maahanmuuttajaväestön aseman opetusministeriön tehtäväalueilla, Opetusministeriön politiikka-analyysejä 2009: 3, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2009d), Kulttuuripolitiikan strategia 2020, Opetusministeriön julkaisuja 2009: 12, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2009e), Päin näköä: visuaalisten alojen taidepoliittinen ohjelma, Opetusministeriön julkaisuja 2009: 53, Opetusministeriö, Helsinki.

Opetusministeriö (2010), Kulttuuri – tulevaisuuden voima: toimikunnan ehdotus selonteoksi kulttuurin tulevaisuudesta, Opetusministeriön julkaisuja 2010: 10, Opetusministeriö, Helsinki.

Pakolaisasiain neuvottelukunta (1989), Suomen pakolaispolitiikka, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1989: 3, Valtion painatuskeskus, Helsinki.

Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta (1994), Mietintö I, Suomen pakolais- ja siirtolaisuuspolitiikan periaatteet, Komiteamietintö 1994: 5, Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta, Helsinki.

Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta (2004), Pääkaupunkiseutuvisio ja strategia, Pääkaupunkiseudun laajennettu neuvottelukunta, verkkojulkaisu, ks. http://www.helsinginseutu.fi.

Pääministeri Anneli Jäätteenmäen hallituksen ohjelma (2003), Työllä, yrittämisellä ja yhteisvastuulla uuteen nousuun, Valtioneuvosto, Helsinki.

Pääministeri Matti Vanhasen I hallituksen ohjelma (2003), Työllä, yrittämisellä ja yhteisvastuulla uuteen nousuun, Valtioneuvosto, Helsinki.

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma (2007), Vastuullinen, välittävä ja kannustava Suomi, Valtioneuvosto, Helsinki.

Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma (1999), Oikeudenmukainen ja kannustava – sosiaalisesti eheä Suomi, Valtioneuvosto, Helsinki.

Raportti 2000.hel.fi (2001), Helsinki Euroopan kulttuurikaupunki vuonna 2000, Helsingin kulttuurikaupunkisäätiö, Helsinki.

Regeringens proposition (2009), Tid för kultur, Regeringens proposition 2009/20: 3, Stockholm.

Regeringskansliet (2007), Regeringsförklaring 18 September 2007, Regeringskansliet, Stockholm.

SOU (2005), Agenda för mångkultur: programförklaring och kalendarium för Mångkulturåret 2006, Statens offentliga utredningar 2005: 91, Kommittén för samordning av Mångkulturåret 2006, Stockholm.

SOU (2009), Betänkande av Kulturutredningen, Statens offentliga utredningar 2009: 16, Kulturdepartementet, Stockholm.

Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta (2001), Taustatietoa suomalaisesta taiteilijakunnasta, Opetusministeriö, verkkojulkaisu, http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_ohjelmat_ja_hankkeet/taiteenalakohtaiset_selvitykset/tietoa_taitelijoista_selvitys/liitteet/taiteilijatilastoja.pdf.

Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta (2002a), Taide on mahdollisuuksia: ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi, Opetusministeriö, Helsinki.

Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta (2002b), Taiteen mahdollisuuksista enemmän: taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu, Opetusministeriö, Helsinki.

Taiteen keskustoimikunta (2002), Kulttuuri kasvaa lapsissa: lastenkulttuuripoliittinen ohjelmaehdotus, Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.

Taiteen keskustoimikunta (2003), Taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien talousarvioesitys 2005 ja toiminta- ja taloussuunnitelma 2006–2009, Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.

Taiteen keskustoimikunta (2006a), Taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien talousarvioesitys 2008 ja toiminta- ja taloussuunnitelma 2008–2011, Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.

Taiteen keskustoimikunta (2006b), Valtion näyttämötaidetoimikunnan teatteripoliittinen ohjelma, Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.

Taiteen keskustoimikunta (2009a), Taidetoimikuntien vuosikatsaus 2008, Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.

Taiteen keskustoimikunta (2009b), Taiteen keskustoimikunnasta taiteen edistämiskeskus: esitys valtion taidetoimikuntajärjestelmän kehittämisestä, Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.

Työministeriö (2001), Kohti etnistä yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta: hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismin vastainen toimintaohjelma, Työministeriön julkaisu 284, Työministeriö, Helsinki.

Valtioneuvosto (1993), Kulttuuripoliittinen selonteko 1993: valtioneuvoston kulttuuripoliittinen selonteko eduskunnalle, Valtioneuvosto, Helsinki.

Valtioneuvosto (1997a), Valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen pakolais- ja maahanmuuttopoliittiseksi ohjelmaksi, Valtioneuvosto, Helsinki.

Valtioneuvosto (1997b), Valtioneuvoston periaatepäätös hallinnon toimenpiteistä suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismin ehkäisemiseksi, Valtioneuvosto, Helsinki.

Valtioneuvosto (2006), Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma, Työhallinnon julkaisu 371, Työministeriö, Helsinki.

Valtioneuvosto (2008), Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle kotouttamislain toimeenpanosta, Valtioneuvosto, Helsinki.

Valtion taidemuseo (2009), Kaikkien taidemuseo: saavutettavuus ja diversiteetti valtion taidemuseossa 2009–2013, Valtion taidemuseo, Helsinki.

Vantaan kaupunki (2002), Vantaan kaupungin monikulttuurisuusohjelma, Vantaan maahanmuuttaja-asiain neuvottelukunta, Vantaa.

Vantaan kaupunki (2006), Vantaan kaupungin kulttuuristrategia, Vantaan kaupunginhallitus, Vantaa.

Vantaan kaupunki (2008), Vantaan tasapainotettu strategia 2009–2011, Vantaan kaupunki, Vantaa.

Vantaan kaupunki (2009), Vantaa – kokonainen maailma: Vantaan monikulttuurisuusohjelma 2009–2012, Vantaan kaupunki, Vantaa.

Vlaamse regering (2004a), Regeerakkoord 2004: Vertrouwen geven, verantwoordelijkheid nemen, Vlaamse regering, Bryssel.

Vlaamse regering (2004b), Beleidsnota Cultuur 2004–2009, Vlaamse regering, Bryssel.

Vlaamse regering (2009), De Vlaamse Regering 2009–2014: een daadkrachtig Vlaanderen in beslissende tijden, Vlaamse regering, Bryssel.

Tilastolähteet

Eurostat (2007), Cultural Statistics, Eurostat Pocketbook, European Commission, Brussels.

Helsingin kaupungin tietokeskus (2008), Helsingin ulkomaalaisväestö vuonna 2008, Tilastoja 2008: 33, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Helsingin kaupungin tietokeskus (2009), Helsingin väestö vuodenvaihteessa 2008/2009 ja väestönmuutokset vuonna 2008 – lyhennetty versio, Tilastoja 2009: 16, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Henriksson, Riikka (2009), Ulkomaalaistaustainen ja vieraskielinen väestö Vantaalla 2008, Vantaan kaupungin tilasto ja tutkimus, Vantaa.

Munter, Arja (2009), Espoon väestörakenne 2008/2009, Tietoisku 7/2009, Espoon kaupungin keskushallinto, kehittämis- ja tutkimusryhmä, Espoo.

OECD (2009), International Migration Outlook, OECD, Paris.

Tilastokeskus, StatFin-tilastopalvelu, väestötilastot.

Tilastokeskus (2009), Kulttuuritilasto 2009, Tilastokeskus, Helsinki.

Vuori, Pekka (2007), Kunta- ja palvelurakenneuudistus: pääkaupunkiseudun väestöanalyysi, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Väestörekisterikeskus (2010), Taskutieto 2009, Väestörekisterikeskus, Helsinki.

Kirjallisuus

Alcock, Anthony (2000), A History of the Protection of Regional Cultural Minorities in Europe: From the Edict of Nantes to the Present Day, Macmillan, Houndmills.

Anderson, Benedict (2007), Kuvitellut yhteisöt: Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua, Vastapaino, Tampere.

Baghbani, Kiamars, Bahnaan, Eeva-Liisa, Roussi, Harri, Turunen, Tuula ja Viitaniemi, Seija (2004), Divaani, Kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa, Helsinki.

Bennett, Tony (2001), Differing Diversities: Transversal Study on the Theme of Cultural Policy and Cultural Diversity, Council of Europe Publishing, London.

Berglez, Peter (2000), Kritisk diskursanalys, teoksessa Ekström, Mats ja Larsson, Larsåke (toim.), Metoder i kommunikationsvetenskaper, Studentlitteratur, Lund.

Bloomfield, Jude (2003), Crossing the Rainbow: National Differences and International Convergences in Multicultural Performing Arts in Europe, IETM, London.

Bottà, Giacomo (2009), Ourvision: populaarimusiikki, arki ja kulttuurienväliset kokemukset Helsingissä, teoksessa Joronen (toim.).

Brubaker, Rogers (1994), Citizenship and Nationhood in France and Germany, Harvard University Press, Cambridge, Mass. and London.

Brubaker, Rogers (2003), The Return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration and its Sequels in France, Germany and the United States, teoksessa Joppke, Christian ja Morawska Ewa (toim.), Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States, Palgrave Macmillan, Houndmills.

Brune, Ylva (2003), Den mystiska kulturkrocken: "invandrarkillen" och "invandrartjejen" i mediehändelsernas mitt, teoksessa Tufte, Thomas (toim.), Medierna, minoriteterna og det multikulturelle samfund, Nordicom: Göteborg.

Byckling, Liisa (2006), Arkadiasta Aleksanterin Teatteriin: Helsingin Venäläinen teatteri 1868–1918, Helsinki.

Byckling, Liisa (2009), Keisarinajan kulisseissa: Helsingin venäläisen teatterin historia 1868–1918, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Castles, Stephen ja Miller, Mark J. (2009), The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World, Guilford Press, New York.

Cottle, Simon (2000), Media Research and Ethnic Minorities: Mapping the Field, teoksessa Cottle, Simon (toim.), Ethnic Minorities and the Media, Open University Press: Buckinham.

Dahl, Rita (2009), Maahanmuuttajat osana suomalaista kirjallisuutta, Arsis, 26: 1, 7-8.

Dahlstedt, Anja (2006), Annorlundahet som kapital: kategorin invandrarförfattare och annorlundahet på det litterära fältet, julkaisematon maisteritason lopputyö kirjasto- ja informaatiotieteissä, Högskolan i Borås, Borås.

Davies, Trevor (2007), Kulturel mangfoldighet set i forhold til Kunstrådet: inspirationsrapport, Kunstrådet, Köbenhavn.

Ermutlu, Yonca (2001), Maahanmuuttajamusiikin näkymättömyys ja turkkilaisen perinnemusiikin orkesteri Nefes, teoksessa Pekkilä (toim.).

Favell, Adrian (1998), Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain, Macmillan Press, Basingstoke.

Floman, Marcus (2001), Tolerans och mångkulturalism på agendan, Opublicerad kandidatavhandling i journalistik, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Helsinki.

Forsander, Annika (2002), Luottamuksen ehdot: maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla, Väestöliitto, Helsinki.

Frantsi, Emilia (2009), Selvitys kulttuurivähemmistöille ja suvaitsevaisuuden edistämiseen myönnetyistä valtionavustuksista 2006–2009, Opetusministeriö, Helsinki.

Geddes, Andrew (2004), The Politics of Migration and Immigration in Europe, SAGE, London.

Gurr, Ted Robert (2000), Peoples versus States: Minorities at Risk in the New Century, United States Institute of Peace Press, Washington D.C.

Haavisto, Camilla (2007), Med sikte på en inkluderande och likvärdig medierapportering: etnisk, kulturell och religiös mångfald i finlandssvensk dagstidningsjournalistik, 1999–2005, teoksessa Haavisto ja Kivikuru (toim.).

Haavisto, Camilla (2008), Vähemmistöt suomalaisessa julkisuudessa: kohti monietnistä julkisuutta?, teoksessa Nieminen, Hannu, Karppinen, Kari ja Mörä, Tuomo (toim.), Onko Eurooppa olemassa? Gaudeamus: Helsinki.

Haavisto, Camilla (ilmestyy), Positioning Selves and Others: Media Texts and Audience-talk about Minorities and Majorities in a Changing Society (väitöskirjan työnimi), Helsingin yliopiston viestinnän laitos, Helsinki.

Haavisto, Camilla ja Kivikuru, Ullamaija (toim.) (2007), Variera mera, inkludera flera: åtta essäer om medier, mångfald och migration, SSKH Meddelanden 71, Svenska social och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Helsingfors.

Hakalahti, Niina (2007), Kotimainen maahanmuuttajakirjallisuus, teoksessa Mela, Marjo ja Mikkonen, Pirjo (toim.), Suomi kakkonen ja kirjallisuuden opetus, SKS, Helsinki.

Halmesarka, Maarit, Löytty, Olli ja Rimminen, Mikko (toim.), Mikä ihmeen uussuomalainen? Teos, Helsinki.

Hansen, Anders, Cottle, Simon, Negrine, Ralph ja Newbold Chris (1998), Mass Communication Research Methods. Hampshire and London: Macmillan Press.

Harinen, Päivi, Honkasalo, Veronika, Souto, Anne-Mari ja Suurpää, Leena (toim.) (2009), Ovet auki!: monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen, Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki.

Heiskanen, Ilkka (2002): Johdanto, teoksessa Heiskanen ym. (toim.).

Heiskanen, Ilkka ja Mitchell, Ritva (2002), Kulttuurivähemmistöt, monikulttuurisuus ja kulttuurioikeudet, teoksessa Heiskanen ym. (toim.).

Heiskanen, Ilkka, Kangas, Anita ja Mitchell, Ritva (toim.) (2002), Taiteen ja kulttuurin kentät: perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet, Tietosanoma, Helsinki.

Honkasalo Veronika (2007), Monikulttuurinen nuorisotyö helsinkiläisillä nuorisotaloilla, Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2007: 3, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

hooks, bell (1992), Race and Representation, South End Press, Boston.

Horsti, Karina (2002a), Finland, teoksessa ter Wal, Jessica (toim.), Racism and Cultural Diversity in the Mass Media, An Overview of Research

and Examples of Good Practice in the EU Member States 1995–2000, EUMC, Vienna.

Horsti, Karina (2002b), Maahanmuuttojournalismi – välivaihe monikulttuuriseen journalismiin, teoksessa Raittila Pentti (toim.), Etnisyys ja rasismi journalismissa, Mediakriittinen julkaisusarja 6, Suomen Journalistiliitto, Tampereen yliopisto, Tampere.

Horsti, Karina (2005), Vierauden rajat: monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa, Mediatutkimuksia, Tampere University Press, Tampere.

Horsti, Karina (2008), Sopivat sankariuhrit, Journalismikritiikin vuosikirja 2008, Tiedotustutkimus 31: 2, 129–145.

Hovi, Pia ja Seppälä, Marketta (toim.) (1997), Samaa maata – samma and – side by side. Porin taidemuseon julkaisuja 40, Porin taidemuseo, Pori.

Hultén, Gunilla (2006), Främmande sidor: främlingskap och nationell gemenskap i fyra svenska dagstidningar efter 1945, JMK, Stockholm.

Huttunen, Laura (toim.) (1999), Sama taivas, eri maa: maahanmuuttajan tarina, SKS, Helsinki.

Huttunen, Laura, Löytty, Olli ja Rastas, Anna (2005), Suomalainen monikulttuurisuus, teoksessa Rastas, Anna, Huttunen, Laura ja Löytty, Olli (toim.) Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä monikulttuurisuutta, Vastapaino, Tampere.

Häyrynen, Simo (2006), Suomalaisen yhteiskunnan kulttuuripolitiikka, SoPhi 99, Minerva Kustannus, Jyväskylä.

Ilczuk, Dorotha ja Raj Isar, Yudhisthir (toim.), (2006), Metropolises of Europe: Diversity in Urban Cultural Life, CIRCLE, Warsaw.

Jaakkola, Magdalena (2009), Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: asennemuutokset 1987–2007, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Jong, Joop de (1999), Kulttuurinen monimuotoisuus ja kulttuuripolitiikka Hollannissa, teoksessa Kangas, Anita ja Virkki, Juha (toim.), Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet, SoPhi, Jyväskylä.

Joronen, Tuula (2003), Helsingin ulkomaalaispolitiikan teoria ja käytäntö, Helsingin kaupungin tietokeskuksen verkkojulkaisuja 2003:17, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Joronen, Tuula (2005), Maahanmuuttajien palvelut pääkaupunkiseudulla, teoksessa Joronen, Tuula (toim.), Maahanmuuttajien elinolot pääkaupunkiseudulla, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Joronen, Tuula (2009a), Johdatus kirjan teemoihin, teoksessa Joronen (toim.).

Joronen, Tuula (2009b), Vapaa-ajan harrastusten merkitys ja suuntautuminen – kantaväestön ja ulkomaalaistaustaisten vertailua, teoksessa Joronen (toim.).

Joronen, Tuula (2009c), Kulttuuripalveluiden saavutettavuus maahanmuuttajataustaisten lapsiperheiden näkökulmasta, teoksessa Joronen (toim.).

Joronen, Tuula (2009d), Yhtäläisyyksiä, eroja ja kulttuurien välisyyttä, teoksessa Joronen (toim.).

Joronen, Tuula (toim.) (2009): Maahanmuuttajien vapaa-aika ja kulttuuripalvelut pääkaupunkiseudulla, tutkimuksia 2009: 4, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Joronen, Tuula ja Saukkonen, Pasi (2008), Ourvision Song Contest 2007, teoksessa Keskinen, Vesa (toim.), Täydet pisteet – Twelve Points: Eurovision laulukilpailut Helsingissä, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Juntunen, Marko (2009), Irakilaispakolaisena Internetissä, teoksessa Joronen (toim.).

Karhunen, Paula (2009), State Support for Immigrant Artists – Is It Multiculturalism? Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift 12: 2, 26–54.

Kassandra (2007), Moninaiset: monta kulttuuria, yksi Suomi, Kassandra ry:n projektin loppuraportti (toim. Kaisa Hirn), Kassandra ry, Helsinki.

Kassandra (2008), Monita: monikulttuuriset taiteentoimijat, loppuraportti, Kassandra ry, Helsinki.

Katajarinne, Petri ja Vanhanen, Sari (2007), Kulttuuri avaa uusia ovia, teoksessa Huttunen, Hannu-Pekka ja Kupari, Tiina (toim.), Specimasta opittua: korkeasti koulutetut maahanmuuttajat työelämään, Turun työvoimatoimiston Kansainväliset palvelut, Turku.

Kauhanen, Mika (2008), Uussuomalaisia säveltäjiä, Teostory 32: 2, 4–12.

Keskinen, Suvi (2009), Pelkkiä ongelmia? Maahanmuutto poliittisen keskustelun kohteena, teoksessa Keskinen, Suvi, Rastas Anna ja

Tuori, Salla (toim.), En ole rasisti mutta (…): maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä. Tammerfors: Vastapaino.

Khan, Naseem (1976), The Arts Britain Ignores: the Arts of Ethnic Minorities in Britain, Community Relations Commission, London.

Khan, Naseem (2002), Towards a Greater Diversity: Results and Legacy of the Arts Council of England's Cultural Diversity Action Plan, Arts Council of England, London.

Ketola, Kimmo (toim.) (2008), Uskonnot Suomessa, Kirkon tutkimuskeskus, Helsinki.

Kivikuru, Ullamaija (2007), Politiskt inkorrekta tider, teoksessa Haavisto ja Kivikuru (toim.).

Klaic, Dragan (2001), Intercultural Competence: Cultural Organizations and the Challenge of Multiculturalism, Economia della cultura XI: 3: 303–12.

Klaic, Dragan (2006), Cultural Policies and Institutions Facing the Challenge of Multicultural Societies, teoksessa Bodo, Simona ja Cifarelli, Maria Rita (toim.), Quando la cultura fa la diferenza: patrimonio, arti e media nella società multiculturale, Meltemi, Roma.

Koivunen, Hannele ja Marsio, Leena (2006), Reilu kulttuuri? Kulttuuripolitiikan eettinen ulottuvuus ja kulttuuriset oikeudet, Opetusministeriön julkaisuja 2006: 50, Opetusministeriö, Helsinki.

Kokkarinen Helinä (1993), Selvitys pakolaisten ja muiden maahanmuuttajien vastaanoton kokemuksista kunnissa, Suomen kaupunkiliitto, Suomen kunnallisliitto ja Finlands svenska kommunförbund, Helsinki.

Komsi, Päivi, Nyyssönen, Saija ja Tuominen, Maini (2001), Aflatuni Family Trio: musisoiva iranilaisperhe, teoksessa Pekkilä (toim.).

Korhonen, Tiina (2005), Suomen venäläisten kansalaisjärjestötoiminta 1860-luvulta talvisodan alkuun, teoksessa Häkkinen, Antti ym. (toim.), Vieraat kulkijat – tutut talot: näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa, SKS, Helsinki.

Kosk, Mikael (2002), Finlandssvensk kultur och mångkulturalism, teoksessa Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta, Taiteen mahdollisuuksista enemmän: taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu, Opetusministeriö, Helsinki.

Kärjä, Antti-Ville (2010), The Music of New Finland. Finnish Music Quarterly, 26, 1, 36–39.

Landry, Charles ja Kelly, Owen (1994), Helsinki – a Living Work of Art: towards a Cultural Strategy for Helsinki, Comedia ja Helsingin kaupunki, Helsinki.

Leino, Ulla ja Turunen, Pekka (toim.) (2004), Esineen tarina – Every Object Tells a Story, Salon taidemuseon julkaisuja 4, Salon taidemuseo, Salo.

Leitzinger, Antero (2006), Suomen tataarit: vuosina 1868–1944 muodostuneen muslimiyhteisön menestystarina, East-West Books Helsinki, Espoo.

Leitzinger, Antero (2008), Ulkomaalaiset Suomessa 1812–1972, East-West Books Helsinki, Espoo.

Lepola, Outi (2000), Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi: monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa, SKS, Helsinki.

Liebkind, Karmela, Mannila, Simo, Jasinskaja-Lahti, Inga, Jaakkola, Magdalena, Kyntäjä, Eve ja Reuter, Anni (2004), Venäläinen, virolainen, suomalainen: kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen, Gaudeamus, Helsinki.

Martikainen, Tuomas (toim.) (2006), Ylirajainen kulttuuri: etnisyys Suomessa 2000-luvulla, SKS, Helsinki.

Martikainen, Tuomas, Sakaranaho, Tuula ja Juntunen, Marko (2008), Islam Suomessa: muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa, SKS, Helsinki.

Mashaire, Percy (2009), Musiikki afrikkalaisten maahanmuuttajien kotoutumisen ja identiteetin rakentamisen välineenä, teoksessa Joronen (toim.).

Maula, Johanna (2006), Monikulttuuriset ryhmät kulttuurityössä, teoksessa Kalhama, Pilvi ja Vartiainen, Pekka (toim.), Kulttuurista kasvua: näkökulmia kulttuurikasvatukseen, Humak, Helsinki.

Meinhof, Ulrike Hanna ja Triandafyllidou, Anna (toim.) (2006), Transcultural Europe: Cultural Policy in a Changing Europe, Palgrave Macmillan, Basingstoke.

Miettinen, Helena (2006), Peilistä näkyy muuttunut kuva: ajatuksia ja havaintoja 2000-luvun inkeriläisyydestä, teoksessa Martikainen, Tuomas (toim.).

Mirza, Munira (2009), Aims and Contradictions of Cultural Diversity Policies in the Arts: a Case Study of Rich Mix Centre in East London, International Journal of Cultural Policy 15: 1, 53–69.

Mitchell, Ritva (2006), The Promotion of Cultural Diversity through Integration Policies in Helsinki, teoksessa Ilczuk, Dorotha ja Raj Isar, Yudhisthir (toim.).

Moilanen, Anne (2008), Tervemenoa Afrikkaan: Suomi-perhe joutuu koville Kassandran pakolaisnäytelmässä, Teatteri 63: 2, 46.

Moldrheims, Solveig (2001), Framstillinger av "de andre": stereotypier i kategorier, teoksessa Ytrehus, Line Alice (toim.), Forestillinger om "den andre": images of otherness, Hoyskoleforlaget, Kristianssand.

Muukkonen, Marita ja Sakaranaho, Tuula (toim.) (2000), Kassandra – kertomuksia suomalaisuudesta, Kääntöpiiri, Helsinki.

Mäki, Harri István (toim.) (2000), Hedelmät jotka eivät tuoksu ruudille: maahanmuuttaja-antologia, Pirkanmaan taidetoimikunta, Tampere.

Nissilä, Hanna-Leena (2009) Ranya ElRamly ja Auringon aseman vastaanotto, Kulttuurintutkimus 26, 1, 39–54.

Paananen Seppo (2005), Maahanmuuttajien integrointi: vaikea ja ristiriitainen hanke, teoksessa Paananen, (toim.).

Paananen, Seppo (toim.) (2005), Maahanmuuttajien elämää Suomessa, Tilastokeskus, Helsinki.

Pankratz, David B. (1993), Multiculturalism and Public Arts Policy, Bergin and Garvey: Westport.

Parekh, Bhikhu (toim.) (1999), The Future of Multi-Ethnic Britain: The Parekh Report, Profile Books, London.

Pekkilä, Erkki (2001), Maailmanmusiikit ja musiikkimaailmat: Suomalainen maahanmuuttajamusiikki tutkimuskohteena, teoksessa Pekkilä (toim.).

Pekkilä, Erkki (toim.) (2001), Steel pan, mbalax ja gamelan: tutkielmia maahanmuuttajamusiikeista, Maailman musiikin keskuksen julkaisuja 11, Maailman musiikin keskus, Helsinki.

Peltonen, Selene (2005), Somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen diasporassa: elämää etnisen identiteetin ja suomalaisen yhteiskunnan välissä, pro gradu -tutkielma, Turun yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, sosiologian laitos. Turun yliopisto, Turku.

Perhoniemi, Riku ja Jasinskaja-Lahti, Inga (2006), Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla: seurantatutkimus vuosilta 1997–2004, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Pirnes, Esa (2008), Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka: laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna, Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 327, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Pripp, Oscar, Plisch, Emil ja Printz Werner, Saara (2005), Tid för mångfald: en studie av de statligt finansierade kulturinstitutionernas arbete med etnisk och kulturell mångfald, Mångkulturellt centrum, Botkyrka.

Pulma, Panu (2006), Suljetut ovet: pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan, Historiallisia tutkimuksia 230, SKS, Helsinki.

Puuronen, Vesa (2006), Näkökulmia etnisten suhteiden tutkimukseen Suomessa, teoksessa Martikainen, Tuomas (toim.), Ylirajainen kulttuuri: etnisyys Suomessa 2000-luvulla (SKS, Helsinki).

Pyykkönen, Miikka (2007), Järjestäytyvät diasporat: etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa, Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 306, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Pyykkönen, Miikka (2009), Maahanmuuttajayhdistysten kulttuuritoiminta ja kulttuurille annetut merkitykset, teoksessa Joronen (toim.).

Raittila, Pentti (2009), Journalismin maahanmuuttokeskustelu: hymistelyä, kriittisyyttä vai rasismin tukemista? teoksessa Keskinen, Suvi, Rastas, Anna ja Tuori, Salla (toim.).

Raittila, Pentti ja Vehmas, Susanna (2005), Etnisyys ja rasismi sanomalehdissä 1999–2004 – seurantatutkimuksen yhteenvetoa ja arviointia, teoksessa Raittila, Pentti (toim.), Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja Internetissä, Julkaisuja C 39/2005, Tampereen yliopisto, Tampere.

Rantonen, Eila (1997), Muukalaisnaiset materiana, eli huomioita geosukupuoli-politiikasta. Niin & Näin 3: 3, 14–17.

Raunio, Mika (2009), Korkeasti koulutetut asiantuntijat 2000-luvun alun Suomessa: kuka kaipaa kulttuuria, teoksessa Joronen (toim.).

Rensujeff, Katja (2003), Taiteilijan asema: raportti työstä ja tulonmuodostuksesta eri taiteenaloilla, Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja no 27, Taiteen keskustoimikunta, Helsinki.

Richardson, John E. (2007), Analysing Newspapers: an Approach from Critical Discourse Analyses, Palgrave Macmillan, New York.

Rimminen, Mikko (2009), Uusi valo, teoksessa Halmesarka ym. (toim.).

Ristimäki, Eija (1995), Minorities and Cultural Rights, teoksessa Cultural Policy in Finland, National Report, The Arts Council of Finland, Research and Information Unit, Helsinki.

Saarela, Mikko (2001), Immigrés: Maahanmuuttajamuusikot Internetissä, teoksessa Pekkilä (toim.).

Saksela, Sanna (2009), Immigrant Associations in the Metropolitan Area of Finland: Forms of Mobilisation, Participation and Representation, Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta, sosiologian laitos, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Helsinki, Verkkojulkaisu, http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-5204-0.

Saukkonen, Pasi (2006), From the Promotion of National Identity to the Management of Plurality: Cultural Policy Developments in Belgium (Flanders), Finland and the Netherlands, Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift 9: 2, 75–99.

Saukkonen, Pasi (2007a), Politiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa, WSOY, Helsinki.

Saukkonen, Pasi (2007b), Maahanmuutto, monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka: taustatietoja tutkimukselle ja toiminnalle, Cuporen verkkojulkaisuja 1/2007, Cupore, Helsinki, http://www.cupore.fi/documents/monikulttuurisuus_taustatietoja.pdf

Saukkonen, Pasi ja Pyykkönen, Miikka (2008), Cultural Policy and Cultural Diversity in Finland, International Journal of Cultural Policy 14: 1, 49–64.

Saukkonen, Pasi ja Ruusuvirta, Minna (2009), Toiveet, tavoitteet ja todellisuus: tutkimus kulttuuripolitiikasta 23 kaupungissa, Cuporen julkaisuja 15/2009, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö, Helsinki.

Saukkonen, Pasi, Ruusuvirta, Minna ja Joronen, Tuula (2007), "Tulossa on jotain juttuja" – kyselytutkimus pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritoimijoiden suhteesta maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen, Cuporen verkkojulkaisuja 2, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö ja Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki, http://www.cupore.fi/documents/monikulttuurisuus_kyselyjulkaisu.pdf

Shenshin, Veronica (2008), Venäläiset ja venäläinen kulttuuri Suomessa: kulttuurihistoriallinen katsaus Suomen venäläisväestön vaiheista autonomian ajoilta nykypäiviin. Helsingin yliopisto, Aleksanteri-instituutti, Helsinki.

Siikala, Ritva (2002), Kohti Kassandraa – matkapäiväkirja, teoksessa Suutela, Hanna ym. (toim.).

Simola, Anna (2008), Tervetullut työvoimaksi: työperäinen maahanmuutto mediassa, Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, julkaisuja, Sarja A 109/2008, Tampereen yliopisto, Tampere.

Simola, Anna ja Rastas, Anna (2008), "Jos rohkenen sanoa", Journalismikritiikin vuosikirja 2008, Tiedotustutkimus 31: 2, 170–178.

Skot-Hansen, Dorte (2002), Danish Cultural Policy: from Monoculture towards Cultural Diversity, International Journal of Cultural Policy 2, 197–210.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2004), Suomen romanit, Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2004: 2, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Stenvall, Elina (2009a), "Sellast ihan tavallista arkee": helsinkiläisten 3. –6.-luokkalaisten arki ja ajankäyttö, tutkimuksia 2009, 2, Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.

Stenvall, Elina (2009b), Vieraskielisten lasten harrastamisen yhtäläisyydet ja erot, teoksessa Joronen (toim.).

Suutela, Hanna, Muukkonen, Marita ja Nikkilä, Päivi (toim.) (2002), Kassandra – matka yli kulttuurirajojen. Yliopistopaino, Helsinki.

Taru – rajatonta taidetta (2007), Tarpeita, Taru-projektin julkaisu, Helsinki, verkkojulkaisu, http://www.taru.info/images/stories/taru_documents/tarpeitataru1-102.pdf

Tiilikainen, Marja, Axmed, Amrad Maxamed ja Lilius, Muddle Suzanne (toim.) (2001), Yhdeksän syyssadetta – Suomessa asuvien somalinaisten runoa ja proosaa, Yliopistopaino, Helsinki.

TNS Gallup (2008), Kansalaisten käsitykset kulttuuripalveluista, verkkojulkaisu, http://www.akava.fi/files/252/Kansalaisten_kasitykset_kulttuuripalveluista_2008.pdf

Toikka, Mia (2001), Monikulttuurisuus ideologisena käytäntönä: etnografinen tutkimus kansainvälisestä kulttuurikeskuksesta, pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, sosiologian laitos, Helsinki.

Toivanen, Reetta (2005), Vähemmistöt oikeuksiensa paineessa, Tieteessä tapahtuu 22, 4, 5–9.

Vehmas, Susanna (2005), Rasismi ja etnisyys sanomalehdissä keväällä 2004, teoksessa Raittila, Pentti (toim.), Etnisyyttä, rasismia ja dialogia

sanomalehdissä ja Internetissä, Tampereen yliopisto, julkaisuja C 39/2005, Tampereen yliopisto, Tampere.

Verkuyten, Maykel (2005), The Social Psychology of Ethnic Identity, Psychology Press, Hove and New York.

Vuotalo (2007), Kevät 2007, Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskus, Helsinki.

Väänänen, Ari ja Toivanen, Minna (2009), Maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla: esiselvitys, Työterveyslaitos, Kuntoutussäätiö ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Walzer, Michael (1997), On toleration, Yale University Press, New Haven.

Young, Lola (2006), Whose Theatre: Report on the Sustained Theatre Consultation, Arts Council of England, London.

Liite 1. Pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitoksille suunnatun kyselyn vastaanottajat

Teatterit

Espoon Kaupunginteatteri
Helsingin Kaupunginteatteri
Kiasma-teatteri
Komediateatteri Arena
KOM-teatteri
Nukketeatteri Sampo
Q-teatteri
Ryhmäteatteri
Suomen Kansallisooppera
Suomen Kansallisteatteri
Svenska Teatern i Helsingfors
Tanssiteatteri Hurjaruuth
Tanssiteatteri Raatikko
Tanssiteatteri Rollo
Teatteri Hevosenkenkä
Teatteri Jurkka
Teatteri Vantaa
Tero Saarinen Company
Unga Teatern
Viirus
Zodiak

Orkesterit

Avanti!
Helsingin kaupunginorkesteri
Kuudennen kerroksen orkesteri
Radion Sinfoniaorkesteri
Tapiola Sinfonietta
UMO
Vantaan viihdeorkesteri

Museot

Amos Andersonin taidemuseo
Designmuseo
Didrichsenin taidemuseo
EMMA – Espoon modernin taiteen museo
Espoon kaupunginmuseo
Gallen-Kallelan museo
Helinä Rautavaaran museo
Helsingin kaupungin taidemuseo
Helsingin kaupunginmuseo
Helsingin Taidehalli
Kulttuurien museo
Suomen kansallismuseo
Suomen rakennustaiteen museo
Suomen valokuvataiteen museo
Teatterimuseo
Valtion taidemuseo / Ateneum
Valtion taidemuseo / Kiasma
Valtion taidemuseo / Sinebrychoffin Taidemuseo
Vantaan kaupunginmuseo
Vantaan taidemuseo

Kuntien kulttuurihallinto

Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskus
Espoon kaupungin kaupunkikulttuuriyksikkö
Espoon kaupungin kulttuuritoimi
Kauniaisten kulttuuritoimi
Vantaan kulttuuripalvelut

Kulttuuritalot ja -keskukset

Annantalon taidekeskus
Kanneltalo
Konserttitalo Martinus
Kulttuurikeskus Caisa
Lasipalatsin Mediakeskus Oy
Malmitalo
Nordsjö-Rastis
Savoy-teatteri
Sellosali
Stoa
Taidetalo Pessi
Taidetalo Pikku Aurora
Taidetalo Toteemi
Vuotalo
Verandan

ISBN 978-952-5573-29-9

KOTOUTTAMINEN JA KULTTUURIPOLITIIKKA – Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä

Maahanmuutto on lyhyessä ajassa muuttanut merkittävästi suomalaisen yhteiskunnan etnisiä ja kulttuurisia rakenteita. Uusien kielellisten vähemmistöjen jäsenmäärät ulottuvat pääkaupunkiseudulla jo useisiin tuhansiin. Kehitys on luonut haasteita ja tarjonnut mahdollisuuksia yhteiskunnan monille sektoreille, myös kulttuuripolitiikkaan.

Tässä tutkimuksessa kartoitetaan kotouttamisen ja kotoutumisen sekä taiteen, kulttuurin ja kulttuuripolitiikan kohtaamispintoja. Teoksessa analysoidaan kansallisia ja paikallisia kulttuuri- ja kotouttamispoliittisia ohjelmia, selvitetään maahanmuuton ja monikulttuurisuuden ilmenemistä pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurielämässä sekä tarkastellaan maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä asemaa ja roolia suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä.

Tutkimus osoittaa, että yleisen tason monikulttuurisuuspuheeseen verrattuna konkreettisia kulttuuripoliittisia kotouttamistoimenpiteitä on varsin vähän ja resurssit ovat kovin rajalliset. Monet toimenpiteistä ovat myös nimenomaan maahanmuuttajiin ja vähemmistöryhmiin kohdistuvia erillisratkaisuja, vaikka ensisijaisena toimintaperiaatteena pitäisi olla heidän integroimisensa normaalipalvelujärjestelmän piiriin. Mahdollisuudet oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen sekä muuhun taide- ja kulttuurielämään kotoutumiseen vaihtelevat vähemmistöryhmien kesken hyvin paljon.

Yliopistopaino 2010